6
19-a
38

6
14 E
24

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

20-a-13
6.-19.a.38
20.8.13.

Digitized by Google

c4
618

Digitized by Google

CONSTANTINVS

SIVE

IDOLOLATRIA DEBELLATA.

Authore PETRO MAMBRVNO,

è Societate IESV.

LVTETIÆ PARISIORVM,

Ex Officina DION. BECHET & LVD. BILLAINI,
viâ Iacobeâ ſub Scuto Solari.

M. DC. LVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

ILLVSTRISSIMO VIRO

I. IACOBO DE MESMES,

COMITI D'AVAVX,

REGI A CONSILIIS SANCTIORIBVS,

Et in Suprema Pariſienſi curia Præſidi inſulato
deſignato &c.

E*Tſi nemo miraturus ſit, cur heroïcum iſtud Poëma tibi dicetur (vir Illuſtriſſime) meâ tamen non parùm intereſt, vt id à memori, & grato homine profectum omnes intelligant. Neque enim tantùm, vt illud tibi offerrem, fecit illuſtriſſimæ familiæ tuæ dignitas & amplitudo, quæ bonis omnibus,*

Digitized by Google

& doctis Viris iam inde à tot ſæculis præſidio fuit & ornamento : verùm multò magis parentis tuj, & patruj Auauxij ſingularis humanitas, atque imprimis virtus tua & expectatio, quam de te apud omnes non tantùm Gallos homines, ſed etiam externos excitaſti maximam. Nam & parens tuus vir omni laude maior, me, cùm vnà eſſemus, ferebat patienter: & patruus Auauxius vir ingenij politiſſimi, deque totâ Europâ optimè meritus etiam amicè complexus fuerat. Atque hic quidem paucis diebus, priuſquam à nobis ad Superos abiret, ſic mecum de ſuâ, deque meâ re diſſerebat: vt te bonorum ſuorum, in quibus obſeruantiam aduerſus ipſum meam ponebat, hæredem ex aſſe diceret; ſperans fore, vt & nominis, & bonorum, & ſuæ erga me beneuolentiæ hæreditatem cerneres. Factum eſt totius quidem Europæ luctu & damno, vt immaturâ morte præreptus diſceſſerit, tuo verò maximè & meo vt inteſtatus diſceſſerit; tuque illius beneficio, ego eius gratiâ & beneuolentiæ ad te deriuatione caruerim. Licet enim illius erga me humanitas tibi obſcura eſſe non poſsit, quam ille toti vrbi voluit eſſe notiſſimam: caruit tamen efficientiâ illâ, & impreſſione, quam verba morientium in animos altiùs infigunt. De me verò non peccabo vnquam, vt me vel illius, vel tui capiat obliuio: illius

quidem, qui exaggeratæ & publicæ virtutis ſimulachrum fuit emendatiſſimum: tui verò, qui eius imago es quædam ab ipſo informata primùm, deinde etiam omnibus numeris abſoluta. Quamobrem meæ erga vtrumque Auauxium obſeruantiæ teſtimonium volui eſſe eiuſmodi, vt illud nulla temporum obliuio delere poſſit. Nam etſi hæc epiſtola mea, vti fit Librariorum iniuria, ætatem non feret: tamen implicatum variis huius lucubrationis locis ampliſſimæ familiæ decus & dignitas, nullâ ætatum conſequentium diuturnitate obliterabitur.

Tibi vir Illuſtriſſ.

Deditiſſimus
PETRVS MAMBRVNVS,
è Societ. IESV.

Digitized by Google

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΩΤΕΡΟΝ,

καὶ σπουδαιότερον, ἡ ποίησις.

Id eſt,

POËSIS AD SAPIENTIAM ET VIRTVTEM MELIVS INFORMAT QVAM HISTORIA.

Ariſt. cap. IX. de Poëticâ.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÆFATIO.

CVm ea diſſertatio, quæ de Epico carmine ante ſex annos à me in lucem edita eſt, huius Poëmatis fuerit anteceſſio quodammodo: certè nihil cauſæ videretur eſſe, cur nunc temporis præfarer: ſi per rem literariam, & amicorum preces, atque propemodum obiurgationes id liceret. Quamuis enim de omnibus Epopeiæ cauſis, atque imprimis de Actione, quæ Poëmati ſubiecta eſt materia, pro mea tenuitate ſic diſputaueram, vt nihil amplius à me iure expectari poſſe arbitrarer: tamen à viro & dignitatis primariæ, & eruditionis maximæ ſum edoctus, licet de illâ fortè lucubratione nihi detrahendum videretur, eſſe nihilominus aliquid, quod meritò in eâ deſiderari queat. Poſtquam enim conſedimus in coronâ virorum, qui & magiſtratibus perfuncti eſſent maximis, & omni genere

Digitized by Google

doctrinæ florerent: atque vt fit, vltrò citròque haberentur verba; tandem etiam de Epopeiâ, cuius ſtudio nunc maximè calent Poëtarum ingenia, mentio facta eſt. Tum ille ad me conuerſus: Tu quidem, inquiebat, cùm illâ in materiâ verſatus es diligenter; tum in actionis naturâ explicandâ omnes ingenij tui vires mihi videris conſumpſiſſe. neque tamen tuâ illâ accuratâ, & nimis, vt ita dicam, religiosâ diſquiſitione, quod pace tuâ dictum ſit, omnia peruidere potuiſti. De actione ipsâ præclarè ita diſſeruiſti tu quidem: de modo & ratione, quâ peragi illa debeat, adeò nihil dixiſti, vt quod erat maximè optandum, & rei totius veluti caput, ne verbo quidem indicaueris. Quanto rei Poëticæ damno id à te prætermiſſum ſit, & quantam labem ac ruinam iſta negligentia poſſit afferre, in exemplo illuſtri atque notiſſimo placet periculum facere.

Actio Æneïdos Virgilianæ, omnium quidem iudicio, atque imprimis tuo, vt non ſolùm iam, ſed etiam ſæpe aliàs diſputaſti acriter, epico carmini congruit maximè. ea tamen, quæ per ſe magnifica fuit; modo & ratione tractandi vitiosâ ſic corrupta eſt, vt dignitatem illam ſuam amiſerit, & Heroï ſuo videatur eſſe dedecori, atque vituperio. Cùm nos hîc omnes, & vultu & geſtu admirationem præ nobis ferre animaduertiſſet, continuò adiecit. Scio quàm in difficili & lubrico verſer loco, neque ſum neſcius veſtrûm omnium voluntates hac meâ ſententiâ commoueri: duæ tamen res mihi faciunt animos; altera quidem eſt veritas, cujus vis eſt maxima, & in iſtis contentionibus animorum propemodum infinita; altera eſt mea in vos & in doctos omnes obſeruantia, quibus ſi quid

Digitized by Google

durius, aut minùs peritè videar dicere, planè integrum eſſe volo, illud vel mollire dictione, vel ſi æquum fuerit, funditùs delere.

Actionis illius hic eſt contextus & compoſitio. Poſtquam cognouit Turnus Latinos animis defeciſſe, & ſe omnium oculis ad ſingulare certamen vocari:

Tum ſic affatur Regem, atque ita turbidus inſit.
Nulla mora in Turno, nihil eſt quod dicta retractent
Ignaui Æneadæ, nec quæ pepigêre recuſent.
Congredior, fer ſacra pater, & concipe fœdus!
Aut hac Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam
Deſertorem Aſiæ, ſedeant, ſpecténtque Latini,
Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.

Deinde

Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœmineâ tegat, & vanis ſeſe occulat vmbris.

Tum.

Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer. Cùm primùm craſtina cælo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit:
Non Teucros agat in Rutulos, Teucrûm arma quieſcant
Et Rutulûm: noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur coniux Lauinia campo.

Enimuerò magnificè, & vt Heroëm decuit. Sequenti die Reges ad certaminis & pacis conditiones feriendas cum copiis in campum procedunt. Latinus & Æneas ante aras iurant iuramentum ſanctiſſimum. Accedit & Turnus iuraturus, heu! quàm non ferox ille & iactabundus. En homini muto ſtupent oculi, tabent genæ, vultus pallet,

Digitized by Google

vno verbo ita concidit corpore & animo, vt commiſerationem moueat. Non cohærent iſta, neque decent virum, qui cum Æneâ heroë fortiſſimo componatur. Audite.

Inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabentéſque genæ, & iuuenili in corpore pallor.

Quod intuentes Latini.

Turni ſortem miſerantur iniquam.

Atque hoc primum eſt peccatum in texendâ & componendâ actione, idque non leue. Nam etſi gloriæ Turni non ſtudebat Maro, tamen Heroïs ſui Æneæ, laudi & ornamento debuit cauere: cui parum prudenter quæritur aduerſarius tam exigui, imò tam nullius animi.

Singulari illo certamine ſoluto pugnatur infeliciter à Latinis, & Turnus iterum congredi cogitur: Qui præceps animi, enſem Aurigæ Metiſci pro ſuo rapit. Hic error in re tantâ grauis quidem eſt; ſed is tamen qui in iuuenem animo turbatum poſſit cadere: vitari nihilominus debuit à Poëtâ, non Turni fortaſſe, ſed Æneæ causâ, cui obiicit non iam meticuloſum iuuenem tantùm, ſed inermem, ſed nudum, cùm interea Æneas munitus ſit armis à Vulcano, & totâ gente Cyclopum elaboratis, quæ frangi, perforari aut vinci nullis queant viribus. Certatur itaque armis imparibus, quare

Perfidus enſis
Frangitur, in medióque ardentem deſerit ictu.

Neque mirum; nam quî reſiſteret mucro mortalis in clypeum immortalem impactus?

Poſtquam arma Dei ad Vulcania ventum eſt

Mortalis mucro, glacies ceu futilis ictu
Diſſiluit, fuluâ reſplendent fragmina arenâ.

Veſtram fidem!

Mutentur clypei, Æneæque inſignia Turnus
Induat.

Vter victor? Non viro ſed armis ea victoria debetur: Neque virtuti herois, ſed arti Cyclopum accepta referri debet. At fortitudinis erat heroicæ, Æneam leui tectum armaturâ, de hoſte etiam cataphracto triumphare.

Fracto enſe quid Turnus? fugit perditè. Quid Æneas? perſequitur obſtinatiſſimè: neuter heroicè. At quid faceret inermis Turnus? aut quid ſtuperet victor Æneas? nihil quod dignitatem ſuam dedeceret. Erat poëtæ ratio pugnæ jneunda, quæ neutri daretur vitio. Certè noſtrates vt fugam ignauiæ ita perſequutionem illam contumacem crudelitatis, & μικροψυχίας damnant.

Turnus itaque magnâ animi & vocis contentione.

Rutulos ſimul increpat omnes
Nomine quémque vocans, notúmque efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præsénſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat

Vterque meticuloſè; turpiùs tamen Æneas, qui pugnare cum armato detrectet, atque victoriam amet non virtute, ſed caſu partam.

Tandem enſis Turno, & Æneæ iaculum miniſterio Dearum redduntur; & hîc arma ſunt imparia, & Æneæ quidem potiora, cui præter enſem etiam haſtile conceditur. Scilicet eius inertiæ contrà Turni fortitudinem cauetur diligenter.

Ergo

Olli ſublimes armis, animíſque refecti
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſtâ,
Adſiſtunt contra certamine martis anheli.

Quis noſtrum non expectet à Turno heroicum facinus, qui iam manu vibret enſem *tanto petitum ambitu & tanto datum*? Expectate quàm maximum, vincet veſtram expectationem.

Saxum circumſpicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo qui forte iacebat
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.
Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Quid hoc rei? Nempe neglecto enſe, quo nuſquam vſus eſt, vt fruſtra illum expetierit, ſaxum rapit. Hîc artem Poëtæ mirari licet: Nam ſaxi illius laudes omnes accuratè proſequitur: rem quippe magni momenti præterire nefas fuit. Saxum illud bis ſaxum, bis ingens dicitur; & commendatur ab antiquitate, & ab officio, qui lites dirimeret; & tanti ponderis, vt robuſtiſſimi duodecim viri non modò illum non humo tollere, ſed ne impoſitum quidem ſuis humeris ſuſtinere poſſent. Memini Æneam ipſum eundem in Iliade ſaxum quoque torquere, & magnum illud, ſed quod tamen duo homines ferre quirent. Quantò Turnus ipſo Æneâ fortior? At metuebat ſibi à iaculo Turnus. Audio, cominùs non potuit enſe pugnare, voluit eminùs ſaxo petere. Itáne verò non potuit iuuenis pedum velocitate, & iuuentute fretus tarditatem vulnerati Æneæ vitare. Vbi nobis illi Mezentiani gyri exteriores & interiores? Quantò maius ſpatium temporis, & ampliorem anſam & locum dedit vulneri, cùm ſaxum illud ingens, immenſum, in-

foſſum terræ, quod ipſe iam ſublatum torquere non poteſt, totis nitens viribus ægrè reuellit.

Ad controuerſiæ totius caput, & cuius gratiâ hæc à me inſtituta eſt diſputatio, progrediatur oratio.

Sanctè cauet Ariſtoteles machinæ locum in ſolutione Actionis nullum eſſe, & meo quidem iudicio ſapienter. nam Actionis laus omnis atque dignitas admotâ machinâ penitùs contabeſcit. Æneas cùm Turno ſingulari certamine congreditur, vir cum viro, Imperator cum Imperatore, aut ſi placet Heros cum Heroë. nunc appello, ego non iam ſapientum hominum iudicia illa perpolita, ſed hominis non inepti ſenſus interrogo. Nunquid ſatis prudentiæ, fortitudinis, atque animi magnitudinis eſſe debeat in Æneâ, quem laudatum vult poëta, vt cum vno Turno queat decertare? Ne Hercules quidem, vt ferunt, contra duos, quanto minus Turnus contra Iouem & Æneam? Nunc Actionis Maronianæ ſolutionem ſpectare licet.

Stabant Æneas & Turnus in arenâ, cùm Iupiter de cælo vnam è Diris illis exitialibus, quas Furiæ pepererunt, cum imperio dimittit: ſed qualem? non quæ vnum aliquem hominem, ſed quæ, vt ait Maro,

Totas territat vrbes.

Illa igitur cælo delapſa

Turni ſe peſtis ad ora
Fértque refértque ſonans, clypeúmque euerberat alis.

Ergo iuueni

Membra nouus ſoluit formidine torpor
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.

Quamobrem rectè inſultanti Æneæ reſpondet

Non me tua feruida terrent,
Dicta ferox, Dij me terrent & Iupiter hoſtis.

Addit Poëta

Neque Turnus *currentem ſe nec cognoſcit euntem,*
Tollentémque manu, ſaxúmque immane mouentem:
Genua labant, gelidus concreuit frigore ſanguis.

Turnum itaque metu ſolutum, torpentem, horrentem, mente confuſum ac perditum, lapſantem in genua, vno verbo à Ioue victum Æneas heros fortiſſimus interficit.

Hæc poſtquam vir clariſſimus dixiſſet, finem fecit. tum omnes in me, qui paulo ante omni laude Virgilium cumulaueram, oculos & ora conuertere, & nutu quodammodo ſignificare, vt reſponderem. Illius ego orationem tum Virgilij, tum meâ causâ ægre tuli, ac pro illo quidem tanquam pro aris & focis totâ animi contentione dimicaui. Sed quoniam illa defenſio huius loci non eſt, neque defuturos ſpero qui calumniam illam deleturi ſint, pauca pro me, & pro mea Diſſertatione, cuius patrocinium planè deſereretur, non modò æquum eſt, ſed etiam neceſſarium dicere. Ac primò quidem modum illum atque rationem tractandæ Epopeiæ ſatis mihi videor indicaſſe; qui demonſtrauerim parte 1. illius Diſſertationis, quæſtione alterâ, Actionem epico carmini ſubiectam debere eſſe, vnam, totam, illuſtrem, certæ cuiuſdam magnitudinis, quæ narratione dramaticâ, & verſu hexametro exornari debeat, ad viros principes cum admiratione, & delectatione ad primarias virtutes excitandos. Nam quî tandem illuſtris erit actio, aut vitæ magiſtra, aut magnis viris dux atque princeps ad virtutem; cujus coagmentatio vel

vel obſcurè, vel humiliter, vel prauè texatur? Deinde ſingillatim recenſere omnia peccata, quibus obnoxia eſſe poteſt Epopeiæ actio, operæ erat infinitæ: neque decebat Philoſophum, cuius omnis exercitatio eſt in contemplatione cauſarum vniuerſalium, vt cum Varrone loquar, ſingula καθ' ἕκαστον perſequi dictione. Ne pars tamen illa quæ eſt de modo & ratione componendæ actionis, illi noſtræ deſit deſſertationi; pauca omnino dicam: tum quia ex iis quæ tum docuimus, illa facile intelligi poſſunt; tum quia, vti iam monebam, illa cum ſtudiis noſtris parum congruere videntur.

Cùm maieſtati Epopiæ ſeruire non poſſit victoria quæ reportetur ab obſcuro homine & imbelli, neceſſe eſt poſſe hîc à Poëta peccari duobus modis: altero quidem, ſi latenter in contextu orationis æmulum tam malè moratum, cum ſuo Heroe committat, qualis nobis fingebatur eſſe Turnus: altero verò, ſi poëta ipſe talem illum eſſe palam & aperte prædicet. primum illud peccatum eſſet oſcitantis ingenij; hoc etiam inſani, & amentis.

De Sinonis Virgiliani actione inſtitui poteſt quæſtio (exemplis enim breuiſſima eſt via ad doctrinam) Quæri poteſt, inquam, vtrum ea argumentum & thema eſſe poſſit epico poëtæ. neque iam controuerſiam ponimus, poſsítne illi locus eſſe in epiſodiis, quod factum à Virgilio laudamus: ſed vtrùm queat eſſe actio primaria, quæ per Epopeiam viris principibus imitanda proponatur? Certè non poteſt: neque tantùm, quia cum dolo malo atque periurio coniuncta eſt, ac proinde inimica virtuti, cui maxinè ſtudet poëta: ſed etiam quia virum principem vinculis conſtringi, & indignis haberi modis non placet.

Grauior eſſe poteſt controuerſia, & quæ difficiliores habet explicatus, poſsítne factum Diomedis & Vlyſſis, qui Palladium Troiæ ſuffurati ſunt, in Epicis cenſeri: cùm actio ipſa feliciter exeat, & viros magnos habeat auctores, & bellum maximum & maximè impeditum euoluat? Non placet tamen duabus de cauſis. altera eſt, quòd clam latenter & furtim peracta, Heroëm dedeceat; altera, quia duorum eſt virorum actio, non vnius, contra edictum philoſophiæ à nobis, diſſertationis 1. p. quæſtione quintâ, explicatum.

Num qui Sultanus Ieroſolymam vi cepit, Epico carmine celebrari poteſt? A Mahometano poteſt fortaſſe (nam & hoc in dubio eſt) à Chriſtiano certè non poteſt. In argumentis rhetoricis quæ à maiori vocitant, locum ſuum magnificè tutari poteſt. Nam ſi Mahometanus tantum ſuæ ſuperſtitioni detulit, vt illius causâ Ieroſolymam arcem & caput Chriſtianæ religionis euerterit: quantò magis Chriſtianus princeps officii & ſui muneris putabit eſſe, illam ab impiorum tyrannide liberare? Magnum planè & robuſtum Rhetoricæ argumentum! At Sultanum impium & Chriſtiano nomini infenſiſſimum hoſtem, principibus Chriſtianis ponere in exemplum, in quod animum intendant, & ab illo virtutes omnes in ſe transferant, non tam hominis eſt irriſoris, qui ludibrio viros magnos exponat, quàm iniurioſi, qui contumeliis illos vexet omnibus. At de peccato illo multa dixi, & caui diligenter diſſertationis parte primâ, quæſtione vltima.

Non deerunt fortaſſe, qui putent Menœceum poëtæ epico in argumentum dari poſſe. Næ illi errabunt. Actio eſt heroïca adoleſcentis fortiſſimi, qui pro patriæ liber-

tate auſus eſt mori? fateor, at non heroïco Poëmati idonea materia. Atque hic locus eſt in quo labi pronum eſt. Non enim quæ actio eſt heroïca, eadem propterea Epopeiæ ſiue carmini heroïco congruit. Nam actio Epica vnica eſt quidem ἁπλῆ ſeu per ſe ſe, δυνάμει δὲ ac virtute mutiplex: & viris principibus debet exemplar virtutum omnium, cum ea ſit vitæ heroicæ magiſtra, quemadmodum à nobis diſputatum eſt in diſſertatione. Conſule partem I. quæſt v. & partem II. quæſt. II. & appendicem. Accedit & illud incommodi; quod ſequentibus exemplis inhæſit.

Nunc verò nos maximè attentos habere debet Deciorum Romanorum, & Codri Athenienſis actio pulcherrima, qui florentiſſimorum exercituum Imperatores, pro ſalute & dignitate patriæ ſanguinem & vitam profudêre licet omnia hîc magna, præclara, magnifica, & omni laude ſint digniſſima; tamen factum illud pulcherrimum mihi non videtur omnes actionis epicæ numeros habere. Neque tamen ad religionis Chriſtianæ cenſuram prouocabo, quæ hominum externorum virtutes in vitiis ponit, ſed quia actio illa principes viros cum delectatione & alacritate ad imitationem ſui adhortari non poteſt, quibus & mortem proponit, & palmam in manibus crudeliter infringit.

Quæ cùm ita ſint, quàm grauiter hallucinari neceſſe eſt eos, qui carmine epico virtutes domeſticas & priuatas celebrari poſſe autumant! Quàm turpiter ſe dederit, qui Catonem, quia familiam ſuam bene inſtituit: aut Lælium quia religioſè domeſticos ſuos bonis imbuit moribus, ſibi in thema Epopeiæ proponat!

Digitized by Google

Atque hæc in ſupplementum diſſertationis meæ adduxiſſe ſatis ſit: quæ licet viris etiam non indoctis non admodum diſplicuerit; tamen non ita mihi placeo, vt non intelligam ſapienter dictum eſſe ab antiquo rhetore, aliud eſſe de arte, aliud ex arte ſcribere. Quamobrem ſi quid à me in Epopeiâ noſtrâ peccatum ſit, non modò non feram grauiter illud reprehendi: vt etiam nunc per anteceſſionem quamdam gratias habeam magnas, maximas habiturus, cùm id beneficij præſtitum fuerit. Viri enim boni, & in rem literariam bene affecti eſt, non in ſuam gloriam ſed in publicam conſilia ſua omnia, atque ſtudia conferre. Eâ de causâ non mediocriter lætatus ſum à viris longe doctiſſimis hoc ſcribendi genus ante aliquot annos & auidè arreptum eſſe, & ita diligenter excultum, vt cum priſcâ & aureâ illâ ætate Auguſti Romani, & Piſiſtrati Athenienſis, noſtra poſſit de laude & gloriâ poeticâ contendere. Quod ſi animo proſpicere mihi licuiſſet futurum aliquando, vt tot, tantíque viri, & tantâ eruditione præſtantes in illam ſapientiæ partem incumberent: numquam ſanè id mihi tribuiſſem, vt mihi florentiſſimo in cœtu & coronâ locum eſſe vellem. Ante viginti annos aut circiter hoc opus noſtrum non inchoatum modò, ſed affectum eſt, tum cùm eorum nemini, qui poſtremis iſtis temporibus Epopeias ediderunt, præter clariſſimum Capellanum, cuius conſilia me latebant, in mentem venerat, Epicum poema ſcribere. Nunc verò temporis, in tanta luce præſtantiſſimorum poëtarum, lucubrationem noſtram ſe ſe attollere, neque æquum erat, neque optandum mihi, ſi per amicorum, vti dicebam, non tantùm vota, ſed obiurgationes fuiſſet integrum. Nam me

Scuderij fœcunditas admirabilis, & ingenij diuitiæ quodammodo infinitæ; tum Mareſij in excogitando ſolertia ſingularis, & quod in Horatio laudauit Arbiter Felix, curioſitas atque alacritas ſemper vegeta, nec non Capellani in omni genere doctrinæ eruditio ſumma, & accuratum in expendendis rerum atque ſententiarum momentis iudicium cum ſuauitate eximia carminis, & æquabili dictionis maieſtate, de quo neque pro illius meritis atque dignitate, neque pro meâ in illum amicitiâ, atque obſeruantiâ, ſatis multa & magnifica mihi vnquam videbor dixiſſe: Iſti, inquam, ſummi viri, rei literariæ lumina facilè à ſcribendo poemate me deterrere potuerunt. Quamuis de noſtris hominibus modeſtè me loqui par eſt, non ideo tamen Buiſſerium ſilere poſſum, quo ſpiritus altiores nemo alit, aut plus furoris illius in re poëticâ laudatiſſimi habere mihi videtur. Te verò, mi Petre Lemoni, quî cum mihi tot annos contigit viuere ſuauiſſimè, præterire religio eſt. Te enim poëtam peperit natura, ars inſtruxit, eruditio multiplex locupletem fecit: Tu ingenio artium omnium arcana peruidiſti: Tu animi conſtantiâ labores infinitos & ſuſcepiſti alacriter & ſuperaſti fortiter, arte mirabili ex omni diſciplinarum genere, atque imprimis poëtices, immortalem tibi coronam texuiſti.

Nonnihil ſupereſt ratiunculæ de ſupellectili grammaticâ, cum hominibus quibusdam qui ſibi ſapere videntur, quia verbis & apicibus tendiculas ſciunt ponere. Annos integros & bonam, vitæ partem pauculis verſibus expoliendis contriuêre, vt fieret aliquid *tenerum & flexâ ceruice legendum.* Nunc itaque epithetis incumbunt, cæſuris inhiant, occurſus vocalium vitant diligenter, & hoc poë-

tam eſſe contendunt. Quid facias illis hominibus? In rerum naturam & οὐσίας ingenium intendere non poſſunt, quo carent: digitos habent, quibus pedes verſuum numerent, & metiantur. Si quæ occurrit vocalium eliſio durior; ſi epithetum inane apparet, ſi cæſura cadat infeliciter, ſtomachantur, declamant, vicos ciuitatis circumcurſant, in exedris & circulis poëtam durum, incomptum, intolerabilem è republ. literaria eiiciunt, & procul in barbaras nationes amandant. Vos ô! quicunque eſtis, quibus Criticen & cenſuram in poëtas exercere placet, ſic habetote: Infelix & miſera eſt verborum ſuperſtitio, puerile eſt illud vocularum aucupium. Neque ego id meâ cauſâ dico, qui plus æquo ſtudui & latinitati, & carminis ſuauitati: ſed poetarum omnium gratiâ, quibus probrum offerre, & inuidiam conciliare illis artibus nemo non poſſit.

In Virgilio poetarum principe eâ de cauſâ placet exemplum ponere: quia ille omni exceptione maior noſtras reprehenſiones minimè reformidat. Neque de induſtriâ locum ſalebris aſperum quæram aliquem, ſed eum ipſum paucis excutiam, quem longè alia occaſio in noſtram hanc præfationem intulit, ne quis ſollicitè & ſtudio quæſitum putet.

Nihil eſt quod dicta retractent
Ignaui Æneadæ, nec quæ pepigêre recuſent.
Congredior, fer ſacra pater, & concipe fœdus.

Agedum quid dignitatis eſt in iſtis verbis: *Nihil eſt quod.* Vix ſoluta oratio ferat humilitatem illam. Ad ſequentem verſum fiat progreſſio.

Nec quæ pepigêre recuſent. Iam teneris auribus pluri-

Digitized by Google

mùm metuo. Ex octo ſyllabis ſex ſimiliter cadunt; tum quanta aſperitas in iſtis *pe, ge, re, re.*

In proximo, *Fer ſacra pater.* En ῥιθμὸν vitioſum *fer, ter.* Cur cæſuram breuem producit? Maieſtatis gratiâ? Non apparet, *Fer ſacra pater & concipe fœdus.*

Aut hac Dardanium dextrâ ſub tartara mittam
Deſertorem Aſiæ. Epithetorum aucupes hoc non ferent, nempe impune duo ſint epitheta adiectiua ſine ſubſtantiuo. Tum ſoluſne Æneas Dardanius & deſertor? Cuias Antenor, & fulmineus Mneſtheus?

Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis ſe ſe occulat vmbris.

O leges gramaticas! Mater Æneam tegit, & vanis illum occulit vmbris. Quod ſi ipſa ſeſe occulit; tamen reſidebit aliquid & dubii & obſcuri.

Cùm primum craſtina cælo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit.

Litera iſta canina latrat. *ro, ro, ra, ru:*

Non Teucros agat in Rutulos, Teucrûm arma quieſcant
Et Rutulûm.

Nam quid eſt elegantiæ in iſtâ repetitione, *Teucros, Rutulos, Teucrûm, Rutulûm?* Tum idem ſenſus eſt, Quieſcent enimuerò arma Teucrûm & Rutulûm, ſi Teucri non agantur in Rutulos.

Perfidus enſis
Frangitur, in medióque ardentem deſerit ictu.

Vbi tandem cæſura?

Glacies ſeu futilis ictu
Diſſiluit, fulua reſplendent fragmina arenâ.

Quàm durus verſus! Quàm aſper primæ vocalis incurſus!

CONSTANTINVS.

SIVE

IDOLOLATRIA DEBELLATA.

LIBER PRIMVS.

Chriſtiadûm proceres, ſeu vos pulcherrima pacis
Cura tenet, ſeu bella iuuant: vtraſque per artes
Spectandum vobis, ſanctæque auguſta ſequutum
Signa Crucis cano Flauiaden. Bello ille ſuperbas
Edomuit gentes, & primus inania Diuûm
Numina, Romanum ſancitâ pace per orbem
Suſtulit, & Chriſto meritos indixit honores.

Conſtantinus fuit de gente Flauiâ.

Digitized by Google

Multa mari paſſum, & terris, multóſque per annos
Luctantem, retrò contraria fata tulêre.
Námque omnes, tanto ſacrarum in turbine rerum,
Relligio implicuit populos; omnéſque repentè
Europæ, atque Aſiæ gentes fremuêre ſub armis.
E Styge quin etiam hæc eadem ſe in bella dedêre
Tartareæ peſtes, nec-non ex æthere ſummo
Cælicolæ. toto pugnatum eſt corpore Mundi.
Tanti erat, imperij faſces à gente profanâ
Aſſerere, aſſertóſque vni tranſcribere Chriſto.
Graiugenæ quondam vates, gens impia, falſos
Induxere Deos primi, dulcíque veneno,
Et blando in totas graſſati carmine gentes,
Illuſum vanis implerunt ritibus orbem.
Sit mihi fas (neque enim ſancto ſit cura Poëtæ
Iam potior) te Chriſte, Deûm formidine vanâ
Soluentem terras, ſtygioſque ſub alta latrones
Tartara pellentem, populos celebrare per omnes.
Carminis hoc noſtri votum: tua facta canenti
Ergo faue, mecúmque tuos percurre labores.
Gens tua continuò dediſcet mollia vatum
Carmina, & incipiet procedere ſanctior ætas.
Chriſtiadas tu námque potes, quos triſtis Erynnis
Alternas agit in cædes, & ſanguine fratrum
Commaculat; ſanctum veræ pietatis amorem,
Et famæ melioris iter per noſtra docere
Carmina, virtutémque æterno accendere cantu.
Téque, tot Heroüm ſoboles, clariſſime Memmi,
O! noſtræ decus ætatis, quem magna Senatûs
Infula, & inſignem geminato Pallas honore

Vtraque nobilitat: ſi fas, & publica regni
Si quid cura ſinit, vacuum, atque à plebe profanâ
Sepoſitum, ſua te poſcunt ad carmina Muſæ.
Cùm gracili quondam tenues in arundine verſus
Tentarent; cùm per numeros, primáſque per artes
In cantum dociles digitos, ac molle labellum
Formarent; illas vltro gens Memmia fouit
Hoſpita complexu: Tu, magnis, inclyte Auauxi,
Maior auis, æuo vegetas, & magna canentes
Admitte, & lætas coram tractabilis audi.

Iam quater extinctos Phœbe reparauerat ignes,
Ex quo Chriſtiadûm ductor, de gente vetuſtâ
Flauiades, armis Byzantia mœnia circùm
Cinxerat; & ponto, terrâque obſeſſa tenebat.
Interea miſeros ciues maleſuada fatigat,
Obſcœnáſque fames ſubigit contingere menſas.
Ergo ægras poſuere animas, aut tarda per vrbem
Membra trahunt: tanto rerum in diſcrimine, feſſi
Supplicibus proceres votis oracula poſcunt.

Byzantinæ obſidionis meminit Zoſim. lib. 11 Euſeb. & alij.

Phœbe, tuum ſi gens olim Byzantia numen
Prima colit, cumulátque tuis altaria donis:
Si te, ſi Superos euertunt omnibus aris
Chriſtiadæ, noſtros cælo miſerare labores.
Quod crimen, quæ culpa fuit, cur perdere totam
Eſt placitum Diuis gentem? Miſeróſne leuari
Obſidione vetant? Lentus quo cardine Mundi
Bella mouet Cajus? Quænam fiducia rerum eſt?
Protinus ex adytis vox eſt audita per auras.

Caius Licinius Imperat. pagan.

Vos Placidæ Veneris cultus, & Adonidis aras,
Templáque, barbarico nuper quæ perfidus auſu

Templum Veneris & Adonidis fuerat in ſuburbijs Byzantij. *Gill. in Conſt.*

onſtantinus ia quidem mpla, ſed ɔptimis A-ɔnidis & Veeris euerteit. Euſeb. in tâ & alij.

Eruit, inſtaurate. Piâ quid floret in vrbe
Contemptrix ſuperûm, Veneríque puella ſuperbè
Inſultat? Cur Chriſtiadum gens impia viuit?
Sollicitat veſtræ ſi quid vos cura ſalutis,
Tantum abolete nefas. Actutum magnus in armis
Licinius, plenis ſternet maria omnia velis.
Nulla olim melior pacis, vel martis amore
Vrbs erit, aut plures quondam regnabit in annos.
  Continuò plebs ingenti priùs acta dolore,
Nunc etiam monitis Diuûm ſuccenſa, puellam
Chriſtiadáſque omnes iubet ad tormenta vocari.
Illam ergo Iphicrates, vrbis cui credita cura,
Nequidquam totâ inſiſtens veſtigat in vrbe,
Atque omnes ſtudio latebras ſcrutatur inanj.
  Nec minùs interea Veneri ſua ſacra parantur,
Næniáque, & lacrymæ, & triſtes in Adonia fletus.
Prima ſacerdotem tantis quæ virgo præeſſet
Ritibus, & tantos meritis æquaret honores,
Cura fuit legere, & pulchræ præponere turbæ.
Hîc iuuenum ſtudia, hîc vota exarſere procorum,
Námque ſuis decus hoc illi petiere puellis:
Orpheus ante alios Thracas pulcherrimus omnes,
Optimus idem armis, idem ditiſſimus agri,
Multa ſacerdotes orans, ſanctúmque ſenatum
Ambijt, & tantum felix præcepit honorem.
  Virgo fuit, Beroën priſci dixêre, iuuentâ,
Atque opibus, nec-non & auis, atauíſque ſuperba:
Chriſtiadum ſacro nuper quæ flumine tincta,
Chriſto etiam thalami expertes ſacrauerat annos;
Sed geminam tacito laudem ſub corde premebat.

Adonia feſta ommunia Aonidi & Veeri Schol. Ariſtoph in pae.

Hanc ſibi iamdudum miro properabat amore
Threïcius iuuenis vinclo ſociare iugali:
Et magnum demens ratus id fore munus amanti,
Sacrilegæ inſontem præfecit Adonidis aræ.
 Virginis vt caſtas tam triſtis nuncius aures
Impulit, interiora domus irrupit, ibíque
Et lacrymis oculos impleuit, & ora querelis.
Méne ſacerdotem Veneris? Méne impia vota
Concipere, & fœdis adolere altaria flammis?
Nec te pœnituit confidentiſſime Thracum,
Infelix Orpheu, Chriſto diuellere pactam,
Riualémque Dei noſtros ſperare hymenæos?
Quid fruſtra queror imprudens? nil numina curat
Quiſquis amat. Deus eſt, Beroë, ſua cuíque cupido.
Sed neque iam lacrymis opus eſt, nec queſtibus vſus;
Mox aderit, qui ſacrilegas me ſiſtat ad aras,
Atque tibi iubeat præfari carmen Adoni!
Præfabor Beroë? præëuntem turba ſequetur?
Ah! me, me potiùs lentis abſumite flammis,
Aut laceros artus toto diſpergite ponto,
Antè, fides, quàm te violem, aut te Chriſte, tuóſque
Eiurem ritus. Triſti ſic ore loquuta
Conticuit paulùm, tum lætior iſta profatur.
 Scilicet his ſacris petitur pulcherrima virgo,
Nec niſi formoſam admittet Cinyræus Adonis.
Viciſti Beroë: formæ iactura caducæ
Eſt facilis. Nam quid dubitas moritura? Decoros
Turpibus, & formas omnes mors omnibus æquat.
Cur tibi tot votis poſcor miſerabilis Orpheu?
Hoc dabitur, quodcúmque optas, in me mora nulla eſt.

Digitized by Google

Vos oculi, vos ô! mea lux, vos Thracius ille,
Nam memini, vos ille amens laudare ſolebat.
Vos ite, & tantæ miſeram me abſoluite culpæ.
   Atque ea dum memorat, lacrymæ volvuntur in ora
Iniuſſæ, & largo maduerunt flumine vultus.
Illa iterum. Inuitæ mihi quid turgetis ocelli?
Aut cur ſponte imber tantus ruit? ergóne nec vos
Vel Veneris pudeat, vel Adonidis? in cruce fixum
Exhalantem animam noſtro pro crimine Chriſtum
Aſpicite (illum forte manu pro more tenebat)
Hos oculos ecquid tandem cognoſcitis atro
Funere perfuſos? Nempe ille præiverit inſons:
Et trepidamus adhuc, tenebráſque horremus inanes?
Hæc ait, & magnum, ſed non imitabile factum
Aggreditur. (Licitum id paucis, quos ignea virtus
Aut rapit, aut afflat propiori numine Chriſtus.)
Illa ſuis oculorum orbes è ſedibus vltro
Eruit, & diſco fluidos excepit in aureo.
Protinus extinctis vultus decor omnis ocellis,
Atque omnis cecidit formæ nitor. Illa ſub vmbrâ
Palluit, & totos tremefacta exhorruit artus.
Haud ſecus ac medio pulcher ſi Phœbus Olympo
Occidat, & trepidet ſubducto lumine Mundus.
Continuò vocat Andromachen, cui credere pectus,
Arcanóſque animi ſenſus aperire ſolebat.
Andromache mihi præ reliquis dilecta, ſororis
Eſſe loco mihi ſi ſolita es: cum voce querelas
Et gemitus compeſce; refer tum protinus Orpheo
Hæc monimenta mei, verbis ornare memento:
Quæ ſit Chriſtiadum virtus hoc munere diſcat.

Hocipſum auſa eſt Lucia Virgo, apud Sabell. lib. 4. Et Virgo alia Alexandr. In Pr. ſpir. & Ebba cum multis alijs ſe deformauit.

At non Andromache ſubito perculſa dolore
Aut lacrymis potis eſt amens, aut parcere voci:
Plurima conantem paucis ſic Virgo repreſſit.
Vade, ait, extremúmque mihi defungere munus.
At miſer interea ſtudio properabat inani
Orpheus, officióque priôr certare parabat.
Fingere cæſariem puero dabat: ordine crines
Ille regens, roſeos dentato pectit in auro:
Nunc etiam ferro tortos vibrauit: at illi
Se ſuper, ínque alios alij tolluntur: vt vndam
Vnda ſuper tumet, ac criſpos ſinuatur in orbes.
Venit vt Andromache mœſto ſic pectore fatur.
O Iuuenes inter ſæuiſſime, reſpice quanto
Ante alios tua te Beroë dignetur amore.
Hoc præfata, manu diſcúmque, oculóſque ferebat
Obijciens: ſtetit hîc iuuenis ſtupefactus: at illa,
Hæc Orpheo Beroë, ſanctóque hæc addidit ore.
En Orpheu quod amas, atque ex hoc munere diſce,
Quanto Chriſtiadum attollat ſe robore virtus.
Ille ſtupet viſu in medio, calor ora reliquit,
Diriguëre oculi, ſiccis vox faucibus hæſit:
Acciſæ poſtquam rediëre in priſtina vires,
Excepit manibus diſcum, diſcóque natantes
Inſpiciens oculos, ſupremâ luce nitere
Infelix obſeruat adhuc, & talibus infit.
Hoc ergo Beroë, hos oculos, proh Iupiter! Orpheo
Iſta tui Beroë tandem monimenta remittis?
O amor! ô Beroë! ô pietas! Hîc pectore rurſus
Deficit, & raris fatur ſic vocibus. Orpheo
Das oculos Beroë, magnum & venerabile donum:

Orpheus at Beroë vitam pro munere reddet.
Dixit, & adductum vertebat in ilia ferrum:
Suſtinuêre manum comites, & mollibus ægra
Multa alternantes lenibant pectora verbis.
At poſtquam trepidas vulgi tam ſævus ad aures
Rumor ijt, ſubitò ſeſe prætoria circùm
Agglomerant turbæ, vocéſque ad ſidera jactant.
O Tripodas ſacros, & operti conſcia Veri
Numina! Sunt Cælo Superi & mortalia curant.
En illa, en Diuos, Venerémque exoſa Puella,
Publica fax, patriæque lues: nondum expiat vrbem
Morte ſuâ, & miſeros ſoluit formidine ciues?
Ecce autem Iphicrates, rerum cui ſumma poteſtas,
In medium venit: arrectis ſtant auribus illi,
Et taciti ora tenent: hic dictis pectora mulcet,
Chriſtiadis tormenta, necéſque, crucéſque, rogóſque
Intentans: populi flatus iráſque remittunt.
Continuò ille Patres, Paphiæ intra tecta ſuperba
Conuocat, & ſolio placidus ſic infit ab alto.
Hæc, Proceres, mandata dabat poſtrema recedens
Caïus, haud rerum imprudens, ſanctéque monebat.
Tu caue Chriſtiadas intra patiaris inultos
Mœnia, non ferro parces, non vindice flammâ.
Ergo animum intentus nunc huc, nunc differor illuc
Veſtigans, ſi quà peſtis ſe ferret ad auras.
Incaſſum curæ, vaníque abiêre labores:
Nam latebris gens illa ſuis obtecta tenet ſe.
Vt coluber, rigido terras cùm frigore bruma
Obſidet, atque agros Aquilo conſtringit hiantes:
Tectus humo nuſquam prodit, lucémque peroſus

In tenebris recoquit ſpumoſo felle venenum.
Non ego nunc veſtros Beroë ſuper, aut ſuper ipſis
Chriſtiadis ſenſus interrogo: Diique, hominéſque
Ad pœnas illos pro relligione repoſcunt.
Hoc rerum caput eſt. Veneri quærenda Sacerdos,
Quæ præſit ſacris, & Adonidi carmina dicat.
Virgo erat haud impar formâ, nec ſanguine patrum
Inferior pulchrâ Beroë, non integra famæ
Illa tamen, fertur Graios dixiſſe Tryphænam:
Hanc Placidæ Veneri tandem ſtatuêre Miniſtram.
Ecce autem Beroës genitor, grandæuus Eriſtes
Conſtitit ante patres, & tali voce profatur.
Non ego vos lacrymis, & vano flectere queſtu
Aggrediar, Proceres, merui, nec deprecor à me.
Peccaui pater infelix, & crimine natæ
Sum reus. Ah probrum! Ah! noſtræ fœdiſſima gentis
Pernicies. Cadat vt merita eſt, & numina placet.
Vnum oro, liceat patri mollire puellam
Blanditijs, Chriſtúmque animo extorquere furenti.
Non ea res Caio, aut Superis ingrata putanda eſt.
Námque ita, quos ſcelerum artifices, & ad impia ſacra
Auctores gens illa habeat, reſcire poteſtas:
Qui tacitum inſpirent virus, ſpargántque per vrbem.
Aſſensêre olli, & menſem pepigêre parenti.
Sacra dies poſtquam illuxit, per compita paſſim
Antiquæ effigies, ſimulachráque luce carentum,
Cum proauis ataui, & patrum longiſſimus ordo
Pro foribus lectis ſternuntur: crine ſoluto
Triſtia cum nuribus matres ſolennia dicunt
Carmina, femineis reſonant vlulatibus ædes.

Lectiſterniorum in iſtis feſtis meminit Plutarchus in Nic.

De pompâ vide Plutarch. in Alcib.

Iámque ſacerdotis procedit pompa Tryphænæ:
Lictores præëunt ſeni, peditúmque caterua
Infuſos arcet populos & longa viarum
Strata patere procul iubet. Illos ponè ſequuntur

Gingrinæ tibiæ iſtis feſtis inuentæ. Athen. libro IV.

Aſſueti teretes inflare in carmina buxos.
(Gingrinas fleto dicunt ab Adonide Graij)
Triſtia tum magnæ portant qui fercula pompæ,

De traductione ſignorum Theocr. in Ἀδων. Lactucę idem meminit ibid.

Et ſignum Veneris multùm lacrymantis, & hortos
Extincti miſerè iuuenis: iacet ipſe recenti
Lactucâ ſuperimpoſitus, circùm omnia mœrent.
Triſtior it lacrymis oculos ſuffuſa Tryphæna,
Virgineæ circùm comites, matréſque, nurúſque

De lectis idẽ. Theocr. ibid.

Purpureos ſoluunt crines, & pectora tundunt.
Idaliæ in templo, medio ſub fornice, lecti
Collucent gemini, partim candenti elephanto,
Partim nigrâ ebeno: Cinyræum habet alter Adonin,
Alter habet Venerem, ſua ſunt inſignia vtrique.
Textilis hîc feruet venatio; torua fremebat
Sus nemore in medio, frendens atque horrida ſetis
Vndantes rigido ſpumas agit ore, molares
In falcem dentes lunantur, acumine duro
Peſtis acerba canum. Quorum illos vulnere longo
Per teretes coſtas, perque ilia, & intima ventris
Aut ægras poſuiſſe putes, aut ponere vitas.
Non ita venator, cui pulchros ira per artus
Formam incendebat, multóque ardebat in auro:
Feruidus intendit roſeïs nudata lacertis
Brachia, & ingenti criſpans venabula ferro,
Arduus incumbens meditatum pendet in ictum.
Nec procul hinc, puer idem animâ fugiente iacebat,

Inguina

Inguina percuſſus, fluit atro ſanguine vulnus:
Stant circùm, muſſántque canes, triſtíque vlulatu
Et nemora & colles implent, valléíque propinquas.
Parte aliâ extincti iuuenis miſerabile corpus
Sederat amplexata Venus, de vertice velum
Exciderat, temerè ſpiris coma ſparſa ſolutis
Colla per, atque humeros ibat, lacrymabilis ipſa
Tergebat fluido manantia vulnera tabo.
Turgidulis omnes oculis lacrymantur Amores;
Pars tepido matrem fletu, pars plorat Adonin:
Excuſſæ manibus faculæ, fractíque iacebant
Ante pedes arcus, medicatáque nectare tela.
Poſtquam omnis ſacras intra proceſſerat ædes
Pompa, Deûm inſtratis poſuerunt aurea lectis
Fercula: coccineis matres ſedere tapetis; De mulieribus ſedentib. Ezechiel Proph cap. lxxx. vii.
Tum ſtetit ante aras ſurgens formoſa Tryphæna,
Et triſti leſſum miſerabilis inchoat ore.
Ergóne te iuuenum quantum eſt pulcherrime, letho
Merſerit atra dies? Ergo tua ſtamina Clotho
Ruperit, & tantum optarit Proſerpina crimen?
Ah! cæcos Erebi Diuos. Ah! numina cæca
Gentis Tartareæ; quam gratia nulla iuuentæ,
Nullus frontis honos, luménve inflectere poſſit.
At vos ô! Danai gnatæ, Prœtíque puellæ,
Et quibus immatura dies, iratáque Parca
Inuidit thalamos, veterum meminiſtis amorum.
Ille etiam noctem ingrediens, amnéſque ſeueros,
Vt tenebras formæ diſcuſſit lumine, Parcas
Staminis inciſi puduit; miteſcere primùm
Eumenides, tum quid ſit amor, didicere; nec ipſe

Digitized by Google

Cerberus, exangues latè qui territat vmbras,
Eſt contrà mutire auſus. Dis arbiter Orci
Iuſſerat emitti tenebris & carcere ſolui.
Sola negat puero reditum, cauſáſque morandi
Perſephone nectit, capitur dulcedine formæ.
Spes reditus nulla eſt, amat illa atque optat amari
Diſſimulans. Ah! cæcus amor, crudelis vtrique
Atque Deo, atque Deæ. Mihi formoſiſſime ſalue,
Æternúmque vale. Finem dedit illa loquendi,
Continuò chorus hos reſpondet in ordine verſus.

Occidit heu! iuuenes inter pulcherrimus vnus,
Occidit, & pariter decor occidit omnis, & omnes
Deliciæ. Extinctum miſeræ ploremus Adonin.
Et plorat Dryas in ſyluis, & Naias in vndis,
Plorant Nymphæ omnes, & nos ploremus Adonin,
Nec Stygijs reuocatur aquis formoſus Adonis.
Pulcher Adoni vale. Reſonant clamoribus ædes.

Nec minùs interea, totâ fit planctus in vrbe,
Crinibus & ſparſis matres per compita paſſim
Extinctas thalami tædas in Adonide plorant.

Sol roſeus cadit, aduerſo nox æthere ſurgens
Inuoluit pariter curas, luctúſque ſub vmbrâ.
Poſtera nox primo, tenebris aurora fugatis
Lumine ſpargebat terras, cùm feſta domorum
Limina, veſtibant Phrygijs aulæa figuris.
Interior templi facies pulcherrima ſignis
Cælato lucens argento, auróque micabat.

Ad Veneris, ſacer hortus erat; quem, ſidere quouis,
Sarca puellarum collegia tota colebant:
Non æſtate illi flores, non frigore deſunt.

Digitized by Google

Ergo illum pulchræque nurus, caſtæque puellæ
Certatim in templum inducunt, atque inter eundum
Solenni tenerum demulcent aëra cantu.
Effigies Diuûm apparent, noua ſigna coruſcant,
Fluctibus è Stygijs rediuiuus ouabat Adonis,
Purpureo circùm radiatus lumine frontem,
Cæruleâ qualis perfuſus Lucifer vndâ
Extulit os terris, & noctem luce reſoluit.
Triſtitiæ peplum poſuit Venus, aurea riſum
Explicat, & reditum puero gratatur ouanti.
Iamque iterum cætu comitum ſtipata ſacerdos
Progreditur: poſitis ibant de vertice velis,
Floribus implicitæ crines, ſpirı́ſque retrorſum
In cochleæ morem tortis, it veſtis ad imos
Attalica vſque pedes, & terram ſyrmate verrit.
Ventum erat ad templum, cecinit ſic pulchra Tryphæna.

Flos hominum ſalue, infernis erepte cauernis,
Nec tibi, quæ nouies Stygis irremeabilis vnda
Circumfuſa animas cohibet ſub gurgite vaſto,
Intercluſit iter, reditúmque ingrata negauit.
At non Alcides, non Lariſſæus Achilles,
Non Telamone ſatus, nec fandi fictor Vlyſſes,
Dijs quamquam geniti, ſuperas rediere ſub auras.
Sed neque Threicium vatem, poſt triſtia fata,
Inſolito quamuis mulceret Tartara cantu,
Multa exorantem vinclis Proſerpina ſoluit.
Tænarios non arma Deos, non carmina flectunt.
Vna poteſt, pulchro venit quæ corpore, forma:
Hæc Superos ſummo deduxit ab æthere Diuos;
Æquoreos hæc ipſa Deos in fœdera noſtra

Traxit, & in triplicem fecit commercia Mundum;
Hæc Stygijs pulchrum reuocauit Adonida regnis.
Ergo agite ô! comites: Vos ô! pulcherrimus vrbis
Floſque, decúſque; animo triſtes ſecludite curas,
Et Placidam & Cinyrâ natum celebrate fauentes.
Continuò plenos illæ ſparſere roſarum
Effuſæ calathos, & verſicolorem Anemonen,
Et ſpargunt ſimul, atque ſimul ſacra carmina dicunt.
Poſtquàm facta quies, finémque dedere canendi,
Ante aras ſtatuunt geminos cum matribus agnos:
Ipſa tenens dextrâ pateram formoſa Tryphæna
Spumantem Bacchi laticem inter cornua fundit,
Immiſcétque preces, & votis expiat vrbem.
Atque ea dum miſeros ciues fortuna fatigat,
Lætitiâ interea magni per caſtra fremebant
Chriſtiadæ, noua ſpes animos & pectora tentat.
Præcipiti celerans puppi Spartanus Epenor
Licinium armatis tercentum nauibus æquor
Ægæum ſuperaſſe refert, ſpémque affore pugnæ.
Flauiades animo verſat, quos ducere contra
Poſſit, & obſeſſos quibus auſit credere muros.
Exemplo rapidis expandens carbaſa ventis
Obuius it Caio; prono cùm languida cælo
Quarta dies caderet, fauces tenet Helleſponti.
Huc quoque diuersâ veniens regione locorum
Caius appellit: tantâ ſub mole laborat
Nereus, & latè ſpumant maria omnia circùm.
Non tot Amyclæis olim venere Mycenis
Antiquæ excidio Troiæ; nec litore quondam
Actiaco, totidem coïere in prælia puppes.

Ad Helles pugnatū eſt. Zoſim. libr. II.

In Conſtantinianâ claſſe fuerunt triremes ſupra ducentas, onerariæ ad ter mille: In Licinia-

Omnis Arabs, omnis Nabathæus, Medus & omnis na etiam plu-
Eoíque Aſiæ populi, Thracéſque feroces, res. Zoſimus
Nec-non & nigri Æthiopes, Nomadùmque tyranni lib. II. & alij.
Licinio malè pacta merent in bella furenti.
Qui præceps animi, totas effundere vires
Dum parat, in ſpatium claſſem concluſit iniquum:
Atque hæc prima mali, tantæque exordia cladis.
Flauius at poſtquam extremæ committere pugnæ
Tot rerum euentus ſtatuit, ſurgentibus aſtris
Multa putans animo, puppis conclaue ſubiuit,
Inque Ægyptiacâ meditatus bella papyro,
Æquor vbi, curuíque ſinus, & litora picta;
Continuò eſſe fretum tam vaſtis claſſibus impar
Proſpicit; ergo omni ex numero, populíſque, frementes
Franciadas, Graióſque, & forti pectore Gallos
Seligit in pugnam, ſi quid fortuna minetur
Aduerſi, reliquos conſiſtere iuſſit in armis.
Ante alios, medijs veteres in millibus ardent
Chaones, & picti Dryopes, veteréſque Moloſſi.
Exinde Ambraciæ vicos, & compita lembis
Qui ſubit, & circùm patrias adremigat ædes.
Partem etiam laude in tantâ, tot nobile bellis
Actium, inacceſſo ſaxi de vertice poſcit,
Et fluere æterno Buthrotum nectare felix.
Hi maria & martem bis quinâ puppe fatigant;
Quos regit, Herculeâ qui ſe de gente canebat,
Anthorides Perſeus, patris non immemor ille,
Inſcriptum clypeo Alciden inſigne gerebat.
Lernæam Alcides Hydram, capita alta ferentem,
Tollentemque minas contra luctatur, & enſe,

(Roboreâ neque enim clauâ vitam illa dediſſet)
Singula colla putans, rapidos mox ingerit ignes.
Nequidquam Hydra furit, longæque volumina caudæ
Torquet in aduerſum, nodi ſoluuntur inanes.
Bis denâ Sthenelus Codri ſecat æquora pinu;
Nondum erat ille quidem ſacrati fluminis vndas,
Et Chriſti expertus latices, ſed more vetuſto,
Inſigni tyrocinium virtute probabat.
Crux puppim, Crux & proram, Crux omnia latè
Scuta virûm ſignat: viridi Crux picta colore
Spem facit, & Chriſti naſcentem oſtentat amorem.
Illum ingens pubes comitatur ab Elide, quóſque
Neſtore clara Pylos viuaci, Spartáque quondam
Pauperie diues miſit, veteréſque Mycenæ
Infenſæ Priamo, & Romæ metuenda Corinthus,
Nec-non Ætolæ Calydon, Chalcíſque ſequuntur.
Marte fremunt Thebanæ arces, antiqua Deorum
Patria, non Marathon, non Aulis tarda moueri,
Cunctatríxque nimis quondam, nunc lenta moratur,
Incidit vnus amor cunctis, bellíque libido.
At neque vos Sophiæ auctores, fandíque magiſtræ,
Queíſque datum pulchras belli, pacíſque per artes,
Tot populos ſuper ire, moram feciſtis Athenæ.
Vos regit antiquâ Theſei de gente Leander.
Hic Clymenes magno ſponſæ dilectus amore,
Cyrrati capitis ſpiram, venerabile donum,
Armillæ in morem, noctéſque, diéſque ferebat,
Et clypeo inſertum munimen habebat in hoſtes.
Tot populos inter magno tumore fremebant
Myrmidones, Phtiæ glebâ qui diuite lætos

Exercent campos, & Sperchi flumina potant.
Ardentem Troiam memores virtutis auitæ
Oſtentant prorâ in ſummâ: non plurima nauis,
Non animos numero miles (maria omnia quippe
Octonâ feriunt puppi) ſed plurima virtus
Sufficit, & patrum ſubigit longiſſima fama.
Quos Chlamyde in plumam pictâ, criſtâque comanti
Purpureus, ducit Lariſſâ Phædrus ab altâ,
Pelidæ ſoboles Phædrus: non vnus in hoſtem
Fert illum dolor, aut acuit communis Erynnis.
Námque illi Phrygios inter ditiſſimus agri
Eupolemus Bryſes, natam in conſortia vitæ
Chryſida pactus erat: zephyros captabat & vndam,
Iam ſponſus felix animi; & ſecurus amorum,
Ire dies queritur tardos, horáſque morantes
Pigrari, lentóſque in longum ducere ſoles,
Formosâ cùm ſors inopinum coniuge vertit.
Eupolemum ſenio victum, fractúmque veterno
Relligio inceſſit: patrij per ſomnia vultus
Oblati, & viſi Manes exire ſepulchris,
Et miris ſimulachra modis, quæ fingit Haruſpex.
His quoque Licinius rebus, teterrima peſtis
Incidit; Antinoo (longam per bella merebat
Militiam Antinous) Briſeiden Chryſida poſcit
In thalami ſociam & votis, precibúſque minatur.
Hîc ſuperos Phædrus teſtari, prodita rumpi
Fœdera, ſe falsâ Diuûm formidine ludi.
Ergo animis furit in Regem; bellóque ſuperba
Imperia, extinctóſque hymenæi vlciſcitur ignes.
At ſponſam centum perhibent ex ordine ſoles

Chryſidis & Phædri amores hic incipiunt, continuantur libro iii. & x.

Inuiſam fugiſſe diem, fletúque decentes
Detriuiſſe genas, lacrymíſque extinxe nitorem;
Atque his ingreſſam, patrem impleuiſſe querelis.
Nam quid ego genitor merui malè? Quò tibi noſtri
Pulſus amor? fœdum vitijs, duríſque ſuperbum
Moribus, & vili prognatum ſanguine, gnatæ
In ſponſum legis Æthiopem. Nil iam queror illum
Turpibus euictum morbis, æuóque trementem.
Quid Phædrum querar irriſum, cui ſanguinis auctor
Iupiter, & mater Thetys? Gremióne reuelles
Iam pactam genitor? Quidni compeſcis amorem,
Certaret tenerâ cùm primùm erumpere flammâ?
Nunc animis poſtquam nexis per mutua, & ipſo
Tempore, conſiliíſque tuis adoleuit, vtraſque
Per ſponſi, ſponſæque neces extinguere pergis.
Per ſuperos ego te, per nomen amabile patris,
Pérque pios Manes, matríſque nouiſſima verba,
(Heu! matris longè ante diem crudelibus vmbris
Ereptæ) precibus ſupplex, pater omnibus oro,
Parce vltra ſæuire animis; hanc exue mentem,
Et patrios, ſi quid merui, pater indue ſenſus.
Non lacrymis natæ genitor, fletúque mouetur
Barbarus: vt medijs rupes in fluctibus, vndâ
Vapulat incaſſum; ipſa hærens radicibus imis
Inconcuſſa manet, venti ſecura, maríſque.
Ergo memor ſponſæ, tanti argumenta doloris
Sculpſerat in puppim Phædrus: pulcherrima pendet
Andromede ſaxo, trepidis è fluctibus extat
Bellua, ſtat mæſto Cepheus in litore, paſſis
Crinibus & mater lacrymans crudelia fata

Nequid-

Nequidquam inclamat, mediâ libratus in æthrâ
Alatis aderat plantis jouis aurea proles,
Et miſeræ auxilium, vitámque, virúmque ferebat.
Non mihi Demophoon, vires cui cruda ſenectus
Sufficit in iuuenum partes, indictus abibit.
Bis denas Macedo, bis denas Illyris vni
Ædificat naues, & lecto milite complet.
Delminium geminis ruit, à quo Dalmata nomen
Per populos latè venit, ſeníſque Liburnum,
Famoſus furtis populus, circùm æquora latè
Prædator; totidemque infelix prole Salona:
Hinc pauido Diocles dominum ſe ſe intulit orbi,
Et ſuppar Diocli Herculius, Mundi altera labes.
Infrænat geminas Scodra, vnam Lyſſus, & vnam
Orthopula, atque vnam domitrix Epidaurus equorum.
Sed quid ego Æmathios ſileam? quot nauibus iret
Dyrrhachium? quantis ſulcaret puppibus æquor
Pellæi Iuuenis, Coclitíſque parentis alumna?
Hic Graios primus, genus intractabile bello,
Impatiénſque iugi domitat, fingítque premendo
Auratis trepidas fodiens haſtilibus vrbes.
Artibus his aditum nato molliuit ad Indos,
Imperiúmque Aſiæ. Regum nec clara ſepulchris
Ægæa, imbelli venit mihi nocte premenda.
Haud tacitam te Muſarum domus inclyta, vatum
Pieris alma parens, frondoſo vertice præter
Ire velim: multo nequaquam milite pugnas,
Sed tibi lecta manus proram felicibus vnam
Promouet auſpicijs, laudis bene certa futuræ;
Cui pulcher, præſtánſque animi moderatur Atinas.

C

Digitized by Google

Bis denâ Rhodij verrunt vada ſalſa triremi,
Carbaſeóſque ſinus, atque alta apluſtria, lenes
Impellunt Zephyri; quæ multo illuſtrat in auro
Pictus acu crines, radiantiáque ora Coloſſus.
Hos in bella rapit Gobrias, quem vertice ſummo
Tænarijs perfuſa vmbris nox integit, at nox
Æthereâ Chriſti quæ mox diffletur ab aurâ.
Ecce fremit legum conſulta, æquíque repertrix,
Quæque prior numeris innectere Gnoſſia voces
Inſtituit Creta, & torpenti languida luxu
Imbellem ad cytharam, turmas emiſit equeſtres.
Martia nunc vexat bis ſenis nauibus vndas;
Imperio quibus Antigenes præit, haud ita pridem
Pontificum monitu, tinctus luſtralibus vndis.
Atque hi Graiugenæ, quos omnes Priſcus in hoſtem
Flauiadæ legatus agit, clariſſimus ille
Auſonidûm Priſcus, formâque inſignis & armis.
Hos ſequitur Celta, interni qui litora ponti
Accolit, & Rhodanum potat, fontéſque Garumnæ.
Graia genus forti ter denas milite pinus
Maſſilia armauit, triplici quas Gallica verſu
Exercet pubes, patriæ non immemor artis:
Neptuni pariter nautæ martíſque ſcientes,
Ancipiti pontum dextrâ, bellúmque fatigant.
Centum vrbs ipſa caput circùm turrita ſuperbit
Arcibus, atqne humiles latè dominatur in vndas.
Martius inuehitur totidem mare Narbo carinis,
Et paribus pubem ſtudijs educit, in illas
Tectoſages Volcæ effusâ venêre Tholosâ:
Omnibus Aſtyorix veteri de gente præibat.

Francos plurimum gratiâ valuiſſe apud Conſtantiuũ, quòd ab ipſo, contra Licinium ſtetiſſent, author, eſt Marcellin. lib. 14.

Digitized by Google

Nequidquam vanâ quem Relligione tumentem
Chriſtiadum ſacris, & miti lenijt vndâ
Numinis interpres Paulus, Chriſtíque ſacerdos.
Nam poſtquam humanas collapſo corpore mentes
Non labi tamen, aſt æuo durare perenni
Audijt, & caſtas cæleſti veſcier aurâ
Permiſtas Superis: admiſſo crimine ſontes
Per pice torrentes, & tetro ſulphure ripas
Gurgite ſub vaſto, furiâque vltrice dolere:
Quæ fuerant iuueni quondam dulciſſima, tandem
Abdicat; & luxum meliori lege coërcet.
Francigenas ecquis ſileat? quos Flauius omnes
Legerat in caſus, & nunc in prælia primos
Deſtinat, haud timidos letum pro laude paciſci.
Heroüm generoſæ animæ, gens libera fræni,
Ingenuos Franco teſtatur nomine mores.
Non illos obliqua rapit vis liuida, triſti
Cæde nec exultans odium, prædæve libido:
Vnus amor laudis, generoſæ aut gloria palmæ
Ardentes animos in aperta pericula mittit.
Quales imperio Romanum cùm Probus orbem
Flecteret, infenſis victores ſenſit in armis
Et Smyrna, & Colophon turrita, Epheſúſque ſuperba,
Et priſcæ Graio ſenſêre in litore gentes,
Atque Italûm extremi, Siculæque Peloridis vrbes.
Saluete ô! Proceres gentis ſpes maxima ſanctæ,
Chriſtiadúmque olim magnum decus! jte, trophæis
Inſignite orbem, & ſtirpi ſignate futuræ,
Pérque Aſiam, pérque Europam, per quidquid vbique
Terrarum & maris eſt, veſtræ decora ardua laudis.

Olim tempus erit, proprijs hæc litora Francus
Cùm reget auſpicijs; hæc cùm maria omnia victor
Puppibus inſternet, Pelopis cùm Regna, domóſque
Curetum antiquas, Leſbónque, Rhodónque, Samónque
Imperijs premet, ac toti dominabitur oræ.
Illos ductor agit Troiano ſanguine cretus
Hectorides, priſci Herricum dixêre vocantes,
Henricum noſtri mutato nomine dicunt.
Et nunc ille quidem, Samios ſedare tumultus
Iuſſus abeſt, ſocij magnum comitantur in armis
Flauiaden, primíque ardent in bella venire.
Poſtquam autem roſeo ſurgens aurora cubili
Purpureâ ſummos luſtrabat lampade montes,
Expedit armatas omnis iam nauita puppes,
Feruet opus varium, longis pars brachia malis
Intendunt, antennarum pars cornua lenem
In Zephyrum obliquant, duris pars maxima tranſtris
Conſidunt, magníſque vocant clamoribus auras

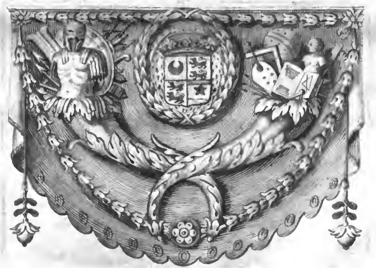
Duratos in bella viros, exercita dudum
Pectora, vt increpuit martis canor, arma repentè
Arma fremunt: capiti galeæ, galeíſque comantes
Aptantur criſtæ; loricis pectora, læuas
Inſertant clypeis; ferro præfixa minaci
Lentantur dextris pila, enſes more vetuſto.
Romanis dextri, reliquis iuere ſiniſtri.

Aurea turritæ ſubiens ſacraria puppis
Flauius, in faciem pronus de more parentum
Ante aras humilis cecidit, ſummíque parentis
Vnigenam vocat auxilio, votiſque laceſſit.
De tribus illis Epiſcopis — Mox venit in purâ ſpectatus veſte ſacerdos

Rheticius, pulchrè ſparſus pia tempora canis:
Illi ſe facilem fingi, docilémque magiſtro
Hædua gens præbet, venit & pietate verendus
Maternus, cui ſe propiori numine Chriſtus
Indulgens, in venturos intendere caſus
Longè animum dederat, quo ſe iactabat alumno
Nequidquam Rhenus; námque illum à matre cadentem
Gallia Matronicas gaudens excepit ad vndas,
Et puerum patrio Maternum à flumine dixit.
Adfuit & Rhodani cultor, Chriſtíque Marinus
Antiſtes; fandi iſte potens torrentia totos
Flumina verborum in populos, armatáque caſtra
Diuidit, & ſacro ſitientia temperat amne.
Quos numero ex omni, ſacróque ex Ordine Princeps
Conſilij auctores dubijs in rebus habebat.
Tunc etiam ante tubas, & duri prælia martis
Talibus aggreditur. Vos ô! quos ardua virtus
Sontem inter gentem medios, numénque ſupremum
Eſſe dedit pietas, votis certate, Deíque
State iram contra, Chriſtúmque in caſtra vocate.
Heu! nos ſanguineus malè raptat in horrida mauors
Bella reluctantes, inuitáque pectora mittit
In cædem, in furias, & leti crimina mille.
Talia dicentem precibus, votíſque viciſſim
Excipiunt illi: Maternus corpore toto
Hîc primùm tremere, atque oculos ardere nitentes;
Tum ſolito maior, ſic ora reſoluere fatis.
Chriſtiadûm Rector, Superûm iuſtiſſima cura,
I Princeps, quò te bellorum maximus auctor
Inſiſtens rapit, atque illum quem mentibus addit,

Gallis vide p. Morinum c. 1. partis alterius hiſtoriæ de liberata Eccl.

Ardorem ſequere: Ancipitis cape grandia belli
Omina, & æterni ſurge in præſagia regni.
Ante ſuos, quàm Phœbus equos bis in æquore tingat,
Exutus iam claſſe fugam dabit omnia circùm
Litora Licinius, pontíque relinquet habenas.
Non tamen hic finis belli, nec meta laborum;
Multa tibi toleranda priùs: Te ſæpe vocabunt
In breuia, in ſyrtes, trepidæque pericula vitæ
Et mauors, & Tartarei vis inuida Regis.
Tu Chriſti, Superûmque memor ne deſice rebus.
Quo magis inclinant, hoc tu præſentior inſta.
Nonne vides ſummi pandantur vt atria cæli,
Et tua cæleſtes veniant ad claſſica turmæ.
Ah! quanto miſeris incumbit turbine clades.
Dixerat hæc, ſenſim cecidit nitor oris, & ille
Spiritus, atque homini tandem ſua reddita vox eſt.

CONSTANTINVS

LIBER SECVNDVS.

IAmque aderant totâ rectores claſſe vocati;
Ante alios Priſcus pietate inſignis, & armis
Inclytus, Æacidum Phædrus, Cecropúmque Leander,
Gallorum Aſtyorix princeps, Tameséſque Britannus.
Venerat & Lenas Romanæ gloria gentis
Quintilius, multo rerum iam prouidus vſu:
Nec non & Rhodius Gobrias, Italúſque Sicanor,
Atque alij Proceres, bellíque maríſque periti.
Sublimes haſtis, criſtíſque comantibus, altam
Armatâ circùm puppim cinxere coronâ.

Quos inter medius regali vertice ſupra
Stans Conſtantiades, ſic facta ſilentia rupit.
Nempe ego nequidquam fortiſſima pectora verbis
Sollicitem, veræ melior quos gloria laudis,
Quos inimicus atrox, quos læſo numine iuſtus
Accendit dolor, & pietas armauit in hoſtem.
Bella animis reuocate priùs pugnata per orbem:
Quo vos cumque tulit mauors, Victoria nuſquam
Abfuit: illa nouis veteres pulcherrima lauros
Accumulans, alia ex alijs in bella vocatos
Nunc demum iubet extremo concurrere marte.
Ex quo etenim Labarum purâ ſub luce refulſit,
Explicuítque Crucem media inter nubila; nullus
Armatis impunè tulit ſe ſe obuius hoſtis.
Nam quid ego memorem vobis cecidiſſe tyrannos
Italiæ, fractas Alpes, vrbéſque receptas,
Aſſertúmque ſibi Latium, Romámque redemptam?
Illyrij populos, & Graio nomine gentes
Licinij tandem puduit, fœdúmque peroſæ
Imperium, ſocias iunxêre in fœdera dextras.
Africa quin etiam tandem ſe dedidit, vltro
Faſſa ream: quæ nunc ſupereſt pars tertia rerum,
Infelix Aſia, armorum conterrita pulſu
Intremit, & precibus veniam vos omnibus orat.
Audete: hoc tantùm. Medijs in puppibus hoſtis
Iam trepidat. Deus, ille Deus, quo vindice pugno,
Attonitum pauido ſtrauit ſub pectore; terris
Omnibus elicitum claſſem concluſit in vnam,
Ne fugeret, veſtrúmque fuga infuſcaret honorem.
Hæc vbi Flauiades, illi calefacta per oſſa

Diuinos

Diuinos æſtus rapuere, ſuíſque recepti
Puppibus, in totam miſcent incendia claſſem.
Qualiter attritu ſilicis ſcintilla ſub auras
Emicat, ac folijs ſuſcepta, & ſulphure viuo,
Cæruleo dedit ingentem cum lumine flammam.

Haud minor interea rerum ſpes irrita, quanquam
Licinium exercet, raptátque inamabilis error.
Excelsâ pro puppe, ſuper tabulata fororum
Ingens ara Iouem ſtabat complexa, Iouíſque
Germanam, magnóſque deos, turbámque minorum.
Hîc proceres, omníque duces ex ordine lectos
Talibus inuadit. Nam quæ dementia ſanos
Auertit ſenſus, aut quis furor additus? Armis
In Superos ruere, antiquis conuellere templa
Sedibus, & patrios flammis abolere penates?

Eia agite, antiquos Diuûm cognoſcite vultus.
En olli, quorum auſpicijs tot caſta per annos
Relligio ſtetit, & priſcâ virtute parentum
Iacta olim, durant in ſeros regna nepotes.
Imperium quibus eſt cæli, terræque poteſtas;
Quos Aſiæ, quos Europæ, ſparſæque per orbem
Immenſum, prono venerantur vertice gentes.
At nos, proh! Pietas, illos detrudimus aris.
Nec pudor eſt hominem ſacra in penetralia Diuûm
Inferre, informi pendentem quem trabe, feſſi
Victum animi, fruſtra ſingultibus ilia longis
Pulſantem, fruſtráque homines, fruſtráque vocantem
Auxilio Superos pietas Romana necauit.

Exulet Omnipotens, templis mulctatus & aris,
Europâ atque Aſiâ pulſus? Dominetur Apella,

Digitized by Google

Atque Deos omnes ſceleratæ in fercula pompæ
Raptet ouans, totúmque ferox inſultet in orbem?
Non ita, namque licèt vitam cum ſanguine ferrum
Exigat, & victos extrema per omnia verſet;
Hac iuuat ire tamen, claro quà limite cælum
Panditur, Heroáſque æterna ſede receptat.
Quare agite, ô ſocij, patrio ſi ſanguine venæ
Vſque micant, necdum Romanis excidit omne
Pectoribus robur, magnum per tela, per enſes,
Quáque viam Fortuna dabit, mercemur honorem.
   Orauere duces, & iam naualibus ibant,
Spumeáque armatæ ſternebant æquora puppes:
Chriſtiadûm heſterno meditatam tempore formam
Accipit, atque hoſtem ſancto petit omine claſſis.
   Parte alia, numero eſt potior, longéque ſuperbit
Caïus ouans; aciem magnum curuauit in arcum,
Hinc atque hinc latè diductis cornibus. Vt qui
Venator longâ magnos indagine ſaltus
Cinxerit, & prædam maculoſa in retia cogat.
   Iam tuba terribili trepidos Mauortia cantu
Increpuit populos: fremuerunt Thracia circùm
Litora, reſponſántque Aſiæ plangoribus arces.
   Ecce Cypro è victâ rediens, Samiiſque receptis
Francigenûm Erricus ductor, ſub tempora pugnæ
Incidit extremum Caij malè cautus in agmen.
Quid faciat? Medios quâ nunc ratione per hoſtes
Flectat iter? Dubio tandem hæc ſententia ſedit:
Aduerſam ignotâ claſſem transmittere puppi,
Atque hoſtes ſignare oculis, quâ quiſque triremi
Irruat in martem, quibus & ſe iactet in armis.

Nil Chriſtum, nil ille Crucem, nil cætera curat
Chriſtiadûm decora, aut veræ pietatis amorem;
Sed neque Graiugenas dignatur numine Diuos,
Neptunum, ſæuúmque Iouem, Martémque cruentum.
Teutates illi eſt animo, crudelis & Heſus
Dij patrij, quanquam non vllo numine credit
Fraude ſuper belli, aut vllâ ſe lege teneri.
Ergo Crucem ſummo mali de vertice raptam,
Et patrios Latio mutat cum Marte penates,
Atque ita per medios paſſis adremigat hoſtes
In velis placidus: primum poſtquam attigit agmen,
Acriùs indulget remis, mediúſque ſubiuit
Claſſem inter geminam: extemplò mentita reuellit
Signa, Crucémque iterum ſublato Marte reponit,
Teutâtémque, Heſúmque, & patria numina Diuos.
Tum verâ Francum facie, quantúſque ſolebat
Irruere, oſtentans, ſocios affatur ouantes.
Quò bellum vocat, ô comites, & pandit honori
Prima viam Fortuna, ſequendum eſt. Talia fatus,
Et proram ſimul obuertens, petit horridus hoſtem.
Non tulit id Pericles, primum cui Caïus agmen
Crediderat. Nempe hic nobis illuſerit (inquit)
Et ſcelus hoc impune ferat? Nec plura loquutus
Continuò contra pleno furit obuius ire
Remigio, geminæ puppes comitantur euntem.
Et quam ſæuus Athax, & quam concuſſit Aſilas,
Augur Athax Iouis, & Chriſti deſertor Aſilas.
Imprudens animi, laudis dum cæcus amore
Fertur Athax, nauem præceps illiſit Aſilæ,
Et læuo totos amiſit ab ordine remos.

Hectoris at ſoboles prorâ ſublimis ab altâ
Horridus in ferro, atque auro florentibus armis
Malleolos manibus quaſſans, lita ſulphure tela,
Vulcano crepitante, metúmque necémque ferebat
Intentans; ſæuis collucent æquora flammis.
In mediâ qualem Grajis armauit Homerus
Nube Iouem, terrâ genitos cùm fulmine fratres
Montibus excuſſos ſcelerata in Tartara miſit.
Haud aliter fremit aſſurgens in prælia Francus,
Molitúrque ignes: Socios ſimul occupat ardor,
Et tædas pice torrentes, lentóque bitumen
Infartum ſparto vibrant, furit aëre flamma
Miſſilis, ínque foros veniens tabulata flagranti
Turbine corripuit, ſurgit labor vnus Aſilæ
Irritus, à trepidâ prohibere incendia pinu.
At propior Pericles, & multâ feruidus irâ
Iniecítque manus vncas, ac ponte reducto
Exuperans tabulata, fero ſe ſe intulit ore.
Quiſquis es (exclamat Francus) qui rumpere fata
Virtute, & factis properas extendere famam,
Huc ades ô! Tantúmque effatus: cominus enſe
Excipit in iugulum ſimul, & ſimul obuia totis
Pectora pectoribus commiſit; in æquoris vndas
Ille ruit, dubius caſúne periret, an ictu.
Continuò pontes Francus tranſcendit, & alta
Tranſtra ingens tenet, ac ſæuis ſuperintonat armis.
Attoniti ſtupuêre hoſtes ingentia membra,
Ingentéſque auſus: propiùs ſe opponere nulli
Eſt animus, ſuadétue humili ſub pectore virtus:
Voce procul tantùm, & longè fallentibus armis,

Digitized by Google

Miſſilibus iaculis certant detrudere ; at ille
Torua tuens ruit in medios, ſtratámque cruentat
Funeribus puppim, latè cruor vndique manat.
Non ſecùs in turbam picarum falco loquacem
Immiſſus, toto rabidus furit agmine : tortas
Illæ inter fagi frondes, denſatáque circùm
Brachia funduntur trepidæ, denſóſque pererrant
Nequidquam ramos, & inania murmura iactant.
Interea trepido miſcentur in æquore claſſes,
Et puppim prora, & proram premit obuia puppis.
Ecce rates illic obliquo vulnere, longum
In latus exceptæ franguntur ; morſibus vncis
Hîc lupuli innectunt alias, martíque ſuperbo
Communem ſtrauere viam, volat igneus illic
In medias vapor, hîc ferro pugnatur & igni.
Perſeus Epiri rector, Chriſtúmque profeſſus
Centaurum irrumpit, Centauro ſæuus ouabat
Archilochus, contráqne inimicis ibat in armis,
Et Venerem ſummâ in puppi iactabat in auro.
Ille prior. Quid vos Veneris, turpíſque Priapi
Sacra iuuant ? Ecquid fortes imbellia Diuûm
Numina ſectari nil tædet ? At ille viciſſim.
Nec vos ſigna ſequi pudor eſt ſeruilia, furcas,
Atque Cruces, atque argumenta pudenda latronum ?
Talia iactabant : acuit patrum inclyta virtus
Perſea, & indomitus prima in certamina pulchræ
Laudis amor ; furor Archilochum atque odia aſpera Chriſti
Ardentem inſtigant ; duro certamine fortes
Incertum martem inuadunt. Vbi ſæua morarum
Pectora pertæſum eſt, tum demum mutua cæci

Præcipitéſque vltro linquunt per funera vitas.
Perſeus Archilocho traiecit pectus, in ipſo
Spumantem rigidus bibit enſis fonte cruorem.
At ſimul Archilochus ferrum, dextrámque furentem
Explicat ex alto, liquido venit æthere dura
Ferri acies, mediáſque ruens à vertice malas
Diuidit, immani reſonat ſub pondere pinus.
Mors vtrique eadem, ſed non tamen exitus idem;
Exijt ille polum ſupra, hic Acheronta ſub imum.
Additus hinc ſocijs furor, alternare viciſſim
Vulnera, rectoréſque ſequi per vulnera certant.
Parte aliâ vaſto Clytium Tritone frementem,
Quem triplici verſu ſubigit, congreſſus Atinas
Inuadit, Chriſto & Muſis dilectus Atinas;
Carmina cui curæ pariter, martíſque labores.
Threiciæ (exclamat) galeæ, conóque comanti
Purpureæ vobis criſtæ capita alta coronant:
Mollia ſed trepido languent ſub pectore corda.
Talia vociferans dextrámque, enſémque reducit
In Clytij caput; vmbonis ſeptemplicis orbem
Fruſtra ille opponit venienti: námque ſupremam
Vltimus obliquo in galeam ruit impetus ictu:
Nec tamen ille tulit, cúmque huc nutaret, & illuc,
Quâ præceps caderet, nutanti feruidus inſtat
Hoſtis, & impulſum prorâ deturbat ab altâ,
Ludibrium ponto, dulcémque natantibus eſcam.
Mox furit in medios ſocijs comitantibus hoſtes;
Haud illi cecidêre animis, ſed pectora fortes
Oppoſuêre neci, atque omnes, ſeu plurima virtus,
Seu furor ille fuit, quærunt in funere laudem.

Digitized by Google

Ante alios Clytij Entelles legatus Atinam
Appetijt, non arte quidem, non enſe, nec arcu,
Pierio par ille duci; ſed viribus audax
Moléque membrorum, propiori marte duellum
Inſtituens, pharetrámque, arcúmque abiecit, & enſem:
Tum manibus clypeum geminis obtendit, & vnà
Inſertans ſe ſe, medium circùm implicat hoſtem.
Ille omni contrà ſtudio diuellere nodos.
Nititur incaſsùm: magnis nunc vrget Atinam
Viribus Entelles, nunc Entellem arte viciſſim
Pierius; dubias æquat victoria ſortes:
Artibus hîc cedunt vires, hîc viribus artes.
Entelli dextrum ecce pedem, pede promptus Atinas
Impedijt læuo obliquans, dextróque lacerto
Deſuper incumbens, & toto pondere nitens
Impulit: Ille cadens plantâ fallente ſub vndas,
Incerto tandem poſuit diſcrimina marti.
I nunc Entelles, victor ſuperaddit Atinas,
Rectorem legatus adi, ne deſere pacta.
  Cecropium celsâ puppim pro turre tuentem
Omnibus expugnat Soream Samuelius armis.
Huic parent Arabes, ſeu qui felicia ſuccis
Rura colunt, ſeu qui rari loca ſola, laréſque
Incertos habitant; ſeu quos Petræa per omnes
Mœnia nobilitant populos; genus omnibus vnum.
  At non hîc, Sorea, pugnatur verbere linguæ,
Addit Arabs, neque Socraticis in retia verbis
Cogitur hîc miles, de vitâ & ſanguine pugna eſt.
  Non animo Soreas, magnis nec viribus impar
Excipit irrumpentem vltro, ſimilíque repellit

Aſſultu : prior ad ſcalas pontéſque ſub ipſos
Anceps pugna fuit : Soreæ, dum totus in ictum
Nititur, ad capulum multâ vi frangitur enſis :
Non Arabem fera vis animi, nec vana fefellit
Fortuna: Ille manu nodoſo ſtipite robur,
Et rigidis circùm ferri mucronibus aptum
Sanguineam ex alto in galeam, criſtáſque comantes
Toruus agit, ſparſóque illidit in oſſa cerebro.
Æmula rectorem magno prætoria pubes
Circunſtat fremitu; tamen haud impunè, neque omnes
Barbarica Herculeæ tutatur gloria clauæ.
Cres aliâ Anthemius parte, & Mauruſius Hammon
Incurrunt armis, animóſque in prælia tollunt.
Applicuêre rates; iunctis per mutua coſtis,
Alter in alterius diuersâ parte triremem
Feruidus irrupit; ſocij facto agmine Reges
Quique ſuos nuſquam ſperatâ ſorte ſequuntur;
Victores victíque capi potuere, viciſſim
Dum capiunt. Creſsâ quoniam Mauruſius ardens
Vi potitur, Libycam Graius ſibi vindicat armis.
Protinus ingenti ſoluit retinacula fluctu
Pontus, & auulſos hoſtilibus applicat oris.
Anthemium leti melior fortuna manebat.
Militiâ namque hic demum confectus, & annis,
Flauiadæ magni prognatum ex fratre nepotem,
Heu! deſertorem Chriſti, & pietatis auitæ,
Talibus increpuit. Non hæc promiſſa dediſti
Et patruo & Chriſto, ſtares cùm tonſus ad aras,
Sanctorum relegens populis monimenta virorum.
Non tulit hanc vocem ſceleratus perfuga; duro

Iulianus Apoſtata lectoris officio functus in Eccleſiâ. Nazianzenus orat. in Iulianum.

Ille

Ille quidem (ſed quod magnis optauerit emptum
Chriſtiades precibus bellator) funere demens
Vindicat, Antigenem pulchrâ virtute coronans.
  Flauius ex altâ iamdudum puppe tuetur
Veſtigans oculis, Caiúmque in prælia poſcit:
Nec minùs hunc acuit, ſtimulis nec mollior vrget
Romano ſuper imperio, tantâque cupido
Laude; ſed anguſtâ diſcluſit Boſphorus vndâ.
  Niliacum ad litus metuendam mole triremem,
Militis armorúmque potens inſtruxerat omnis
Ægyptus, pontíque oras ditione tenebat:
Immenſum illa maris pondus, terrórque, per octo
Ardua remorum ſurgebat ad æthera verſus.
Centeni in verſum tollebant brachia nautæ;
Aeriâ puppis turri caput alta ſuperbum
Erigit, aſſurgit ſuppar prora, vndique circùm
Stant pinnæ, ſtant ardua propugnacula, magnæ
In faciem, morémque arcis, quæ finibus hoſtem
Summouet, atque metu latè circùm omnia terret.
Nominis illa quidem magni, ſed pigra moueri,
Tardum corpus habet, neque enim vel carpere gyros,
Vel tonſæ patiens, habilíſve ferentibus Auſtris,
Aut hoſtem potis eſt fugere, aut inſtare ſequendo.
Non impunè tamen propiùs ſuccedere quiſquam
Audeat: ex alto glomerans incendia, iactat
Sulphureos inter nimbos immania tela.
  Trinacria, ingenti ceu cùm tonat Ætna fragore,
Succutitur, primùm tenues exiſtit in auras
Fumus, & obſcurâ cælum ſubtexitur vmbrâ:
Mox furere immundi cineres, liquefactáque ſaxa,

Huic æqualē Philopator ædificauit. Athen lib. IV. Dipnoſ.

Attollíque globi flammarum, & ſulphure tetro
Flumina torrentes campis deuoluere fluctus.
Non aliter teli genus omne, ignéſque coruſci
Cum fremitu de puppe ruunt, mortéſque minantur.
Viderat id monſtri primo certamine ductor
Chriſtiadûm, & peſtem hanc flammis abolere parabat.
Chilperio actutum, & Clouio & forti Pharamundo
Francigenis (celeres longo qui corpore Priſtes
Impellunt centum remis, veliſque miniſtrant)
Imperat, vt coëant ſimul, & ſimul agmine facto
Diuersâ monſtrum horrendum de parte fatigent.
Ite, ait; atque illas nobis nunc promite vires,
Quæ mare, quæ totas vtróque in litore gentes
Fregêre, hancque luem ſubiectis vrite flammis,
Et terebrate vterum, medióque immergite ponto.
Incurrunt olli pariter, paritérque laceſſunt.
Spumantem veluti ſummis de montibus aprum
Inuaſere canes. Clouius ſatus Aſtyge magno
Irrupit non marte ſuo; námque igneus atram
Nubem inter ſaxorum, & tela ſonantia nimbus
Præcipitat, paritérque ſuo cum milite nautam
Atque ratem medijs trepidos ſepeliuit in vndis.
Infandæ haud aliter Veneris, probríque tacendi
Sontem olim Sodomam flagranti ſulphure numen
Implicuit, totóque nefas ſubmerſit Auerno.
Spes auidum pugnæ Pharamundum prima fefellit;
Námque ille in proram cæcâ dum feruidus irâ
Fertur, & in læuam remis nitentibus inſtat.
Multus ijt præter, curſúmque effudit inanem.
Remigio appetijt melior, lateríque ſiniſtro

Digitized by Google

Chilperius tandem applicuit, ſed deſuper illi
Miſſilibus trudunt, & telis omnibus vrgent.
Hic verò Conſtantiades: Inſurgerę remis
Nunc opus ô, Socij! latus hoc irrumpite; Chriſtus
Hâc vocat. Incumbunt olli; volat ocior Euro
Pinus, & impreſſo terebrauit acumine proræ,
Confodítque latus, tabulatis ima ſupremis
Et corpus quà zona ratem compingit in vnum.
In ſe ſe ſtetit illa tremens, vteróque cauernæ
Fetæ armis, latè ingenti ſonuêre fragore;
Circùm vndæ ſpumant, magnúſque remurmurat æther.
Flauius intereà iacto ſupereminet vnco
Mole, animíſque ingens, ingentia tela coruſcans,
Criſtatus caput, & flagranti flammeus igne
Tranſtra ſuper fremit horrendùm. Quot ſpicula forti
Molitur dextrâ, tot leto corpora voluit.
Atrea principiò traiecit cominùs enſe,
Atrea rectorem nauis: quem mille ſequuti
Purpurei iuuenes puppi bellantur eâdem.
Poſtquam illum ingenti viderunt vulnere victum;
Pars dubio trepidare metu, pars mollia turpi
Vertere terga fugâ, ille haſtâ fugientibus inſtat.
Niligenam propiùs meditantem prælia Cenchrim
Anteuenit, ferróque animæ præcordia rupit,
Pectoris eduras crates; Tamyrímque, Chromímque
Adijcit, & vaſtâ metuendum mole Seraſtem.
Ecce autem Hippotades, Atrei fortiſſimus heros
Legatus, Bicias, auditâ cæde ſuorum
Aduolat, & ſecum fortiſſima pectora bello
Auxilio rapit ardentes. Quò deinde locorum

Digitized by Google

Diffugimus comites? quam demum prendimus arcem?
Vnus & ille comæ ſtudio, cultúque ſuperbus
Cultum comæ Conſtantino obiecit Iulianus.
Femineo, iſque armis ſeptus circùm vndique veſtris
Palantes agat? hæc paucis. Tum primus in hoſtem
Irruit, ingenti comites clamore ſequuntur.
Ergo omnes vnus contra, tantùm ardua virtus
Rebus in aduerſis audet, laudíſque cupido!
Stat Conſtantiades. Bitiam veſana frementem
Occupat, aduerſóque comantia colla recidit.
Et ſuper hæc: Num femineo cecidiſſe ſub hoſte
Te pudet, ô Bitia! Trunci ſub pondere puppis
Inſonuit, longè caput à ceruice reuulſum
Attonitos inter ſocios, medióſque per enſes
(Horrendum viſu!) latè flammantia torquens
Lumina, & adpreſſis infrendens dentibus, altùm
Ter micat aſſultans; ſocijs formidine ſanguis
Diriguit, gelidæ torpent ad prælia vires.
Dum trepidant, vrget victor; Tarchonta ferarum
Indutum exuuias ferit. Huic circùm ora leonis
Pro galeâ horreſcunt malæ, villoſa pererrat
Sublimes incincta humeros, atque ilia pellis.
Terribilem nodis clauam ritu Herculis ipſe
Molitur, quem non iuuerunt Herculis arma.
Námque illi galeam ſubter, quà lenta ſecundùm
Colla, humerus dexter committitur; arduus Heros
Enſem adigit, roſeo fugientem ſanguine riuum
Truncus agens, fuſo conſtrauit corpore puppim.
Supra hominem quamuis, ſortem mortalis & æui,
Flauiades virtute, animíſque ingentibus auſit:
Vſque alijs tamen, atque alijs venientibus vſque

Digitized by Google

Hoſtibus, exhauſto fudiſſet ſanguine vitam.
Iam femur accepto languebat vulnere læuum,
Et dextrum contorta humerum perſtrinxerat haſta
Incertâ vibrata manu; neque vulneris huius
Se quiſquam tulit auctorem, facinúſque ſuperbum
Ambijt. Interea nulli conceſſa poteſtas,
Alta ſuper tabulata ſequi, vincla omnia fluctus
Ruperat & naues longè ſecluſerat vnda.
Ergo illos fortis reuocat pudor, iráque vires
Præcipitans, certant validis inſurgere remis:
Poſtquam altos tenuere foros, (mirabile viſu!)
Magnanimum vidêre ducem tot funera circùm
Inuictis ſupereſſe animis, toruúmque minari.
In medios hoſtes irrumpunt, ipſe receptis
Exarſit ſocijs, totáſque in prælia vires
Suſcitat, atque omnes iræ permittit habenas.
Obuia non illis quiſquam dare pectora, longis
Diffugêre foris, exundant ſanguine tranſtra.
  Flauius hîc, tantùm quando ſubducere molis
Non potis eſt: Huc huc date flammas, inquit; & ecce
Iámque faces, tædæque volant, iámque ardua fumant
Carbaſa, per teretes rapitur vis ignea malos,
Et ſonitum cælo dedit ingentem; aridus altam-
Eſt puppim prorámque vapor, gliſcítque per omnes
Inſinuans partes, & toto corpore regnat.
Qualiter oceano in magno, celſiſſimus vnus
Aerios inter montes Teneriſa ſuperbo
Vertice ſtans, cælo metuenda incendia iactat.
Auditis, ſi vera fides, & ſidere nulla
Relligio vetat, & nautæ meminêre recentes.

Digitized by Google

Has inter pice torrentes & ſulphure flammas,
Apparent ſceleratæ animæ, queſtúſque ſub auras
Dant longè, triſti reſonant maria omnia luctu.
Sic puppe incensâ; flammas, æſtúſque furentes
Inter, & vndantem reuoluto turbine fumum,
Exoritur gemitus durâ ſub morte cadentum.
Olli vocis iter, vitæ ſpirabilis hauſtus
Dum trahit, os ater densâ caligine fumus
Obſtruit; ecce alij lapſæ per guttura flammæ
Pulmonem, & rapido populantur viſcera flatu:
Territus hic celsâ puppis ſe mittit ab arce,
Et toto flammas quærit reſtinguere ponto.
Inſonuêre vndæ circùm, ferit ardua clamor
Sidera, reſponſant ingenti litora planctu.
Nec minùs in reliquam ſæuit fœdiſſima claſſem
Tempeſtas: triſti totas armata flagello
Increpuit Bellona rates; ſub marte furenti
Crebreſcit gemitus morientum, decolor vndâ
It pontus, ſpumátque illiſo ſanguine litus.
Hinc quocumque furens animis ſe Flauius Heros
Victor agit, Labari ſignum quocumque minatur;
Diffugiunt latè claſſes: ſic fulgurat alto
Aurea Crux malo, ſic Heros fulminat armis.
Pammachiúſque, Pharuſque, vno quos læta crearat
Autolyce partu, Phrygij Simoëntis ad vndam,
Puppibus in geminis, irato marte petebant
Peneleum Gallæ rectorem pubis; Hic ille eſt
Aſtyorix etiam priſco de nomine dictus.
Sancta Pharum crucis execrantem inſignia, magnus
Perculit Aſtyorix; ſceleratum guttur arundo

Tranſijt; ille vomit ſpumantem ſanguine riuum.
Pammachium Aſtyorix, viſu miſerabile, dextrum
In latus excipiens, nauem ſuperiuit, & ipſa
Tranſtra ſuper labens, ſepeliuit gurgite merſam.
Haud aliter ſonipes, media inter prælia martis,
Arduus aduerſum ſublatis calcibus hoſtem,
Atque equitem ſuper effundit, latè agmina cedunt,
Ille fremens toto dominatur in æquore victor.

Quattuor Æthiopes complerant milite pinus,
Purpurei ſinuoſa colunt qui litora ponti;
Qui geminæ numerant rorantia tempora brumæ,
Et totidem æſtates: haud illis dirior hoſtis,
Nec qui plura neci dederit fortiſſima pubis
Pectora: non validis hoſtes gens ſæua lacertis
Vicerit, aut rigido partos agat enſe triumphos.
Perpetuâ tellus illis habitatur arenâ:
In collem ſi quando tumet, montanáque ſurgit
In iuga, non ſaxis, aut duris rupibus horret:
Sed tenui tantûm argillâ, cretâque tenaci
Concreſcens, altos imitatur culmine montes.
Multiforem latebris intrò fugientibus, alti
Perfodêre ſinus, quâ non magis apta colubris
Eſt ſedes: duro Æthiopas cùm marte laceſſit
Sæuus Arabs, aut Perſa ferox, aut incola Nili;
Aut Libyco inſignis cultu bellatur Amazon:
Continuò ſuperant colles, & murmure cæco,
Carminibuſque cient diris genus omne draconum.
Fictilibus clausêre cauis, crudelia donec
Bella vocent, pugnæque inſtet lacrymabile tempus;
Haud alijs coëunt nunc in certamina telis.

Stratagema ab Annibale vſurpatum. Livius & Alij.

Digitized by Google

Quos poſtquam Antippas audere in prælia ſenſit,
Nunc animis opus, ô, Socij! certamine diſcant
Romulidæ pugnare nouo; ſe nunc quoque vinci
Poſſe ſciant. Intra iactum vt venêre; ſagittæ
Denſantur primùm, veluti cùm grandine nimbus
Axe ruens ſummo, ſaturas populatur ariſtas.
Mox quoque ſerpentum ſpiris fecunda, per auras
Teſta volans, puppes intra vi frangitur, atque
Fracta vomit rabidos, & cærula colla tumentes.
Poſtquam igitur rupto ſenſerunt carcere lucem,
Tum vegetis micuere oculis, criſtâque comantes
Purpureâ, flammis rutili capita alta coronant.
Flauiadas noua bella vocant; non obuia ferre
Arma viris, ſaltúve citas ſuper ire triremes
Iuuerit, interius bellum graſſatur, & inſtat.
Expediunt nequidquam enſes, haſtáſque coruſcant.
Námque enſes inter medios, ferríque rigorem
Anguineum ſine more furit genus: inuolat ille
In faciem, dentémque nefas infigit in ora.
Ille pedes circùm teretes, pérque alta volutus
Crura, atrum inſinuat demorſa per ilia virus.
Obuius hic dextram appetiit, plagámque ferenti
Implicuit ſe ſe, tortóque volumine circùm
Brachia, nodoſis hærens amplexibus, alto
Spicula defigit iugulo, mox colla iubarum
Sanguineis maculoſa notis ſuper æthera tollit:
Infremit horrendum ſæuis ſtridoribus aër.
Aggerat hæc inimicus atrox, & ſulphura viua
Coniicit: ignis edax flammâ crepitante, picatas
Corripuítque trabes, hominéſque, feráſque cruento
Implicitos

Implicitos bello, totas accendit in iras.
Et flammis ceſsêre homines, ceſsêre colubrj:
In mare præcipites demittunt corpora nautæ.
Heu! hominum miſeram ſortem: quæ nomina leti
Quáſue nocendi artes, aut crimina ſæua relinquunt
Intentata? Afræ ductores pubis Iarbas,
Et Barus, Annibalis qui ſe de gente canebant,
Inuadunt Rhodios, & iam mersêre profundo,
Et quâ vectus Achin, & quâ Polyænus ouabat.
Ipſe etiam Gobrias, medijs dum puppibus ardet,
Tutatúrque ſuos, fudit cum ſanguine vitam:
Non impunè tamen; geminas nam ſulphure pinus
In cineres dederat, gemináſque immerſerat vndis.
Interea medio proſpectat ab agmine pugnas
Indignans animis Caius, diſcluſerat illum
Boſphorus, & tenui contractior æquore pontus.
Vt licuit, belli comites, pacíſque miniſtros
Euronymum, Paulíque Gyam, Cletúmque Mimantis
Cum totidem proris rapit in certamen, & altâ
Voce ſuper: pudor, ah! pudor eſt audire ruentum
In pugnam fremitus, & inerti lumine bella
Aſpectare. obſtant maria? obſtant aſpera fata?
Fata per, & cæcis ſpumantes fluctibus vndas
O! ſocij rumpamus iter. ſic dixerat, illi
Quà via facta, ruunt. Vaſto ceu gurgite pontus
Aggeribus ruptis, multâ quos arte Batauus
Munijt, & magnis vada ſalſa molaribus arcet,
Fertur aquæ cumulo ſpumans, & vortice latos
Sternit agros, ſternit ſyluas, hominúmque labores,
Et miſeris totas haurit cum ciuibus vrbes.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Irrupêre omnes, petiit Didymaona Cletus,
Orſilochum longo Didymaon marte premebat,
Exuſtis qui ſe malè verſat in æquore velis.
Nec longum tempus, ſe ſe, ſocióſque, ratémque
Dedidit Orſilochus; magnâ de puppe reuulſus
Ilicet eſt clauus, dextróque ex ordine remi;
Ergo illa ibat iners, & pondus inutile bello.
Mox Cletum, fortémque inter Didymaona triſtis
Exoritur pugna, & ſæuo ſub marte duellum.
Námque ætate pares, animíſque, in bella ruebant,
Regibus & pariter chari, paribúſque coruſci
Ex longo titulis: dubio certamine vtrumque
Dum Bellona ferox exercet, vterque ſub vndas
It præceps: vis illa tamen, furor igneus ille
Non cadit, aut totâ ponti reſtinguitur vndâ.
Redditus vt fundo eſt Cletus, ſecat æquora læuâ,
Dextrâ enſem attollens, cæcis in fluctibus hoſtem
Quærit adhuc. horret trepido ſub vortice pontus.
Nec minùs hoſtis adeſt, fundóque exiſtit ab imo
Ore minax, gladióque ferox. Non talia priſcis
Temporibus quondam commiſit prælia Mauors,
Talia nec ſeris olim committet in annis.
Cùm patitur fluctus, nec mollior vnda repugnat;
Olli tum ruere in ſe ſe, mortémque pigrantem,
Tótque neces inter nimiùm cunctantia fata
Irritare animis: medios dum diuidit æquor,
Ira recrudeſcens bellantum igneſcit, & hoſtem
Atque fretum tentat duplicato vincere niſu.
Sanguine iam ſpumat pontus, iam corpora vires
Deficiunt, furor ille tamen creſcebat, & vndâ

Digitized by Google

Et ferro maior: celſis à puppibus, alto
Cùm ſe ſe attollens cumulo Didymaona fluctus
Extulit, & Cletum ſuper impulit: ille repentè
Sortitus fortunam oculis, trans pectus in ipſo
Fatiferum victor ferrum pulmone recondit.
Ecce autem Eurynomus rectorem Perſea pubis
Chaoniæ petit; aggreditur Tritone furentem
Demophoonta Gyas; comitatur Dalmata Regem
Demophoonta, Gyam Cilicum pharetrata iuuentus:
Vſque ſub occaſum, primæque crepuſcula noctis
Ancipiti durum tolerant certamine martem.
Cajus at puppi dudum ſpeculatur ab altâ
Flauiadam opperiens, aut pulchro corpore Priſcum:
Flauiadam ſuper imperio petit; odit, & ardet
In Priſcum furijs, totâque in claſſe requirit.
Nempe hic Licinij ſobolem florentibus annis,
Egregiúmque animi iuuenem, columénque parentum
Vicerat, & duro pectus traiecerat enſe.
Proſpicit Antiphilum, magnâ ſe mole ferentem,
Congreſſu Libycum petere Iphicoonta, repentè
Irruit anteuolans deceptus imagine falsâ.
Iunior hic Priſci frater, cui prima iuuentus
Flauentes veſtit roſeâ lanugine malas;
Magnanimo ſuppar fratri paria arma coruſcat.
Aut ego, ait, ſpolijs hodie lætabor opimis,
Aut magno fortem cecidiſſe ſub hoſte iuuabit.
Hæc ſecum. Hîc Cajus ſublati pondere ferri
Talia voluentem magno ſub pectore, ab alto
Occupat: exilijt vinclis malè firma ſolutis
Caſſida, tum verâ apparent ſub imagine vultus.

Heroëm pudet erroris, pudor excitat iram.
At pro fratre lues, inquit, nec plura, ſupremo
Vertice, quà torti faciunt diſcrimina crines,
Altior aſſurgens, adducto diuidit enſe
Et frontem mediam, dentéſque, ſupremáque menta;
Hinc, illinc humeros partes in vtráſque recumbunt.
Tum ſocij tanto turbati funere mentem,
Séque ſuámque vltro maturant dedere puppim.
Continuò victæ rapiuntur roſtra carinæ,
Roſtra ſuperbarum quondàm decora alta domorum.
Ecce ſequebatur fugientem Priſcus Iarbam,
Rex Aſiæ procul agnouit: nam candida longè
Fulgorem roſcis crucibus vela omnia iactant.
Vt raptis ſæuit catulis Mauruſia tygris,
Aduersâ procul è ſpeculâ, ſi forte latronem
Proſpicit, horrendùm fremit, & trans flumina, tránſque
Montéſque, ſcopulóſque hoſtem petit ore cruento.
Haud alia eſt Caij facies, ſic ardua ſaltu
Torua tuens tabulata tenet; ſonuêre ſub armis
Tranſtra, foríque omnes longè; mox talia rupit.
Non hic Priſce dolis locus eſt, nec fraudibus vſus,
Nec puer hoſtis adeſt.Nunc,nunc morere. atque ita fatus,
Igneus ingenti molitus turbine telum
Conijcit; haſta fremens clypei tranſuerberat orbem,
Et tenui tandem perſtrinxit vulnere corpus.
At iuuenis, pulcher cui vultum accenderat ardor,
Talia pacato ſubridens reddidit ore.
Nec mortem horremus, vitæ melioris origo
Chriſtiadis illa eſt, & cœlo pergimus; At tu
Vltrices miſer ad furias, ad monſtra tremiſce

Tartarea. Hæc fatus præfixum cuſpide robur
Torquet agens, fremit haſta volans ſcutóque repulſa
Atque iter obliquans, alieno vulnere cædit
Armigerum Caij Thorilam, ſeruánſque tenorem
Antimachum, Chriſti ſanctas qui tranſfuga partes
Liquerat: actutùm vaginâ deripit enſem,
Enſem fulmineum: paribus ſurrexerat armis
Caïus: heroas longo certamine dura.
Sors exercebat. Námque is fortiſſimus inter
Chriſtiadas, virtute omni pugnabat & arte.
Paulatim tamen exhauſtæ per vulnera vires
Deficiunt iuuenem: multo iam ſanguine fuſo
Molliùs obſiſtit pugnando, & molliùs inſtat.
Ecce ſub inſidijs tales latitabat in vſus
Graius Abas, ſortémque & mollia tempora captans,
Licinij vaſtam inuadit circùm vndique puppim.
Nequicquam contis illi depellere certant,
Aut arma expediunt: lupulos, pontéſque reductos
Et iacit, & iactis victor ſuperadſtitit hoſtis.
Fit ſtrepitus, duro gemitus ſub marte cadentum
Clareſcit, reuocant Cajum diſcrimina tanta.
Vix retulit greſſus, animo cum linquitur audax
Priſcus, eum famuli excipiunt, ſtratíſque reponunt.
At furijs amens Cajus, ſuccenſus & irâ,
Ereptúmque ſibi Priſcum indignatus, Abantem
Multiplici totam vaſtantem cæde carinam
Occupat, & primo perrupit vulnere pectus.
Non ea Chriſtiadas mors terruit, altior intùs
Vis agitat Chriſti memores. Cadit acer in armis
Orphitus, atque olim formâ pulcherrimus Auron:

Perculit illum haſtâ Princeps, hunc enſe peremit.
Addit Atim, Thamarímque, & ouantem marte Pelorum:
Chriſtiadas omnes, & Abantem in bella ſequutos.
Fumantes iam Phœbus equos tingebat Ibero
Gurgite, & aduerſo ſurgens nox æmula Gange,
Inuoluit tenebris claſſes, pugnáſque diremit.

Digitized by Google

CONSTANTINVS

LIBER TERTIVS.

OCeano tacitâ pariter cum nocte iugales
Extulerat Phœbe, mediúmque tenebat Olympum;
Aëra per liquidum diffuſo lumine pontus
Splendebat, placidi reſerebant ſidera fluctus:
Cùm vigilum princeps Chriſto dilectus Eraſtes
Allabi puppim, & propiùs ſuccedere ſenſit.
Illa ſuis exuta armis, veliſque, & vtrumque
Remigio nudata latus, clauóque reuulſo
Debilis, ac proræ informis mucrone reciſo,
Nunc huc ancipitem, nunc ſe motabat & illuc.
Non ſecus ac molles neruos, cui frigidus humor

Occipite ex alto, pituitâ oblimat inerti:
Artifices non ille manus, non brachia flectat
Languida, nec teneris firmet veſtigia plantis:
Mollibus in ſtratis huc tantùm verſat & illuc
Corpus iners, curſúmque optat per inania vota.
Hypſipylum, ſibi quem primis iam Phædrus ab annis
Legerat in comitem, fortis præmittit Eraſtes.
Vade, ait, & cæcæ explora quæ puppis in aluo
Inſidiæ, quæ fraus, quæ belli furta parentur.
Ille ſecat tacitus ſuſpenſis æquora tonſis
Paulatim obrepens; magnam tum feruidus haſtam
Corripit, & toto connixus corpore torquet.
Aëra per medium haſta volat, teretémque recepta
Figitur in malum, tremuit ſub vulnere pinus.
Sed neque tum quiſquam, caput extulit; ergo parari
Credidit Hypſipylus malè cautæ incendia claſſi.
Fertur enim, priſcis ad nos ea didita ſæclis
Fama venit, piceâ, lentóque bitumine, & vſti
Puluere querceti, nec non & ſulphure, quondam
Armari ſolitas non vllo milite pinus:
Atque vbi diuerſis veniens à partibus Eurus
Ingrueret, tædas addi, medióſque per ignes
Claſſibus immitti. Magno mox turbine vortex
Flammeus exundans inſtat, nunc puppibus altis,
Ilia nunc lambit, nunc toto corpore regnat.
Non hæc ſumma mali, ventis ſcelerata per æquor
Acta lues, totis cladem naualibus infert:
Collucent portus flammis, pontóque ſub ipſo
Fumidus exeſas claſſes depaſcitur æſtus.
Id metuens, tantíque memor diſcriminis ibat
Cautior

Cautior, atque animum partes verſabat in omnes
Hypſipylus: tandem pontes, atque alta fororum
Tranſtra tenet ſuperans, oculóſque per omnia ducit.
Continuò rerum facies inopina tuentem
Occupat: horrebant, viſu miſerabile, ſæuis
Omnia funeribus: coſtas perruperat illi
Haſta tremens, vitámque ipſis in fontibus haurit:
Huic enſis caput abſtulerat, ſine nomine truncus
Porrigitur, ſe ſéque in multo ſanguine fœdat:
Fregerat huic vacuas emiſſa ſagitta per auras
Guttur, adhuc calido ſingultant ſanguine fauces.
Tot leti facies inter, pulcherrima virgo
Exanimem gremio iuuenem complexa fouebat.
Purpureis vndant cirri per colla capillis:
Ex humeris pendet lunatis cornibus arcus;
Nuda manus cubito tenus, atque euincta cothurno
Armatam cultúque refert, habitúque Dianam.
Continuò Hypſipylus, quem necdum lumine Chriſtus
Sparſerat. In genua, ô comites,.in vota, precéſque.
En Dea, certa Dea eſt, celeres quæ lapſa per auras,
Has repetit læſo vindex pro numine pœnas.
Obſtupuit viſu in medio, magnâque Deorum
Relligione humilis, ferrum, dextrámque repreſſit.
Virginis at poſtquam lacrymas, gremióque refuſum
Aſpexit iuuenem, non vno vulnere victum.
At non hæc caſtæ ſtudia, inquit, & arma Dianæ,
Sed rapido alipedem curſu præuertere ceruum,
Spumantémve aprum, magnúmue domare leonem.
Tum magis id viſum, propior cùm multa querentem
Audijt, & tales promentem pectore curas.

Chryſidis & Phædri amores libro I inchoati hic continuantur, & finiuntur libro X.

Digitized by Google

Heu! quem ego te Phædre accipio? Tu Chryſidis illa
Spéſque, animúſque tuæ? Nempe hæc iurata fides eſt?
Scilicet huc recidit Phædrus? Veſtróne pudore,
An vitio Superi? Dicenti talia, crebro
Singultu tenuem includunt ſuſpiria vocem.
Rurſus ait, primo via cùm laxata dolori eſt.
Quid dubitas Chryſis Phædro moriente? Licebat
Hæc ſperaſſe olim. Nunc, nunc morere. Impia fata,
Atque Deos, Regémque, patrémque vlciſcere ferro.
O phædre, ô Graiûm, ô hominum pulcherrime Phædre,
Hanc animam expecta. Dixit, gladiúmque coruſcat
Certa mori. Interea Hypſipylus cognorat amicum,
Chryſidáque externo cultu, formâque latentem.
Ah! quid agis virgo, exclamat: dextrámque furentis
Suſtinet. Illa nihil fari, ſed torua tuendo
Extricare manum, vitámque abrumpere certat.
Hypſipylus contra. Ah! Chryſis, quid vis tibi? Phædrus
Id vetat, & fatis melioribus imperat vti.
Necdum etiam fortè occubuit, quem funere merges
Morte tuâ. Neque enim ille tibi velit eſſe ſuperſtes.
Talia dum memorat, Phædro thoraca reſoluit
Inſigníque caput galeâ detexit honeſtum:
Continuò ingeminans compellat nomine. Phædre,
Ah! Phædre, haud iſto licitum tibi cardine rerum
Oppetere. En tua te Chryſis, pulcherrima Chryſis
Crudelem vocat: Ingratus qui linquere ſolam
Tela inter media, & ſæui diſcrimina ponti
Nil dubitas. Iuueni, poſtquam lucem hauſit, & auras;
Cor tenui micuit pulſu, tum languida feſſus
Lumina recludens, trepidâque in virgine fixus

Digitized by Google

Laſſa iterum preſſit. Viſu conterrita Chryſis
Deficit, ægra coit circùm præcordia ſanguis,
Pallida languenti cecidêre in corpore membra.
Tanta animum, & teneros hauſerunt gaudia ſenſus!
Funeris hîc gemini perculſus imagine mentem
Hypſipylus, curas illi partitur, & iſti.
At gemitus inter crebros, ſuſpiriáque alta,
Hos Phædrus mœſto fundebat pectore queſtus.
(Scilicet & lacrymas, vocémque atque ora notarat
Chryſidis; Elyſijs tum ſe cum virgine campis
Credidit errantem: ex æquo præcordia turbant
Mors, & amor, magno mors tandem ceſſit amori.
Ergóne veniſti? Neque te per dura locorum
Pœnituit carpſiſſe viam, per triſtia Phædrum
Fata ſequens, animæ Chryſis pars optima noſtræ.
Hîc noſtro, licitum quoniam, moderemur amorem;
Hîc neque ſe mediam nobis dabit improba patrum
Inuidia. Hæc vbi dicta dedit, ſuperante dolore
Conticuit; triſti mox integrat ore querelas.
Felices luci, felix & flumine ripa,
Colles innocui, inſontes in vallibus vmbræ,
Accipite has animas, longâque exoluite curâ.
Cúmque alia ex alijs, intérque ſilentia queſtus
Alternans, nullum faceret, finémque modúmque:
Parte aliâ excuſſo mœrens torpore doleret
Chryſis inexpletum; ſocios incumbere remis
Iuſſit, & in portum Hypſipylus deducere puppim.
Fas vbi ſcitari, quæ ſors tam cœca latentes
Per rerum euentus, inopinos iunxit amantes.
Interea patuere fores Acherontis auari:

Digitized by Google

Vndique tartareos proceres Dis arbiter Orci
(Chriſtiadæ Sathanam Iudæo nomine dicunt)
Conuocat: In medijs ſolio ſedet arduus igneo,
Ferrea ſceptra manu quatiens, toruâque verendus
Maieſtate, truci circumſpicit omnia viſu.
Stant circùm, flammis ardentia corpora, fratres,
Concilium triſte, horrendum; ſic intonat ille.

Ergo parum eſt cecidiſſe polo? Iam terra negatur
Cælicolis quondam: Quæque eſt ſors peſſima rerum,
Exilium in votis, & ſunt in præmia pœnæ.
Cùm tamen interea cælum, Titaniáque aſtra
Inuectus, noſtris ſucceſſerit aduena regnis,
Cui tardi torpent ſenſus, terrenáque membra
Mentem hebetant. At nos, quibus eſt cæleſtis origo,
Et vigor æthereus, ſeniíque & corporis exſors,
Pellimur, & lucem contrà ſpectare vetamur.

Quid veteres loquimur palmas, quid inania quondam
Nomina, quid victos populos, gentéſque ſubactas?
Frangimur & fractis, cælo terrâque carendum eſt.
Et torpent animi, & languent in prælia? necdum
Cum populis vrbes, necdum cum claſſibus vndæ
Bello ardent? Nulli liceat ſperare ſalutem.
Quòd ſi Chriſtiadæ, ſi gens inuiſa perire
Sola nequit, ſuper & Caianas addite gentes.
Namque quid expectem, dum nos Iudæa propago
Omnibus exturbet regnis? Ite, omnia fundo
Vertite; & hæc noſtræ ſunto ſolatia cladis,
Extremos perijſſe. Hæc fatus vertice flammeo
Annuit, & totum ſceptro concuſſit Auernum.

Concepere nefas cuncti, flammáſque, odiúmque;

Et ſubitò portis latè bipatentibus omnes
Proſiliunt. Quacunque via eſt, tum ſulphure tetro
Auræ halant, campíque ardent, terræque tremiſcunt:
Ipſa ſibi natura timet, cauſáſque timoris
Neſcit, & ignotis trepidarunt omnia cauſis.
Verùm aliter viſum Superis: nam maximus orbis
Regnator, cæli ſupremam arceſſit in aulam
Rectorem aligeræ gentis, cui prælia nutu
Sancta datum regere, & rebus componere pacem.
Vade, ait, ô Michael! ſtygios compeſce latrones,
Incute vim pelago, ſceleratáſque obrue claſſes.
Labitur ille polo, ventóſque & nubila tranans
Eoüm ad littus demittitur, vnde rubenti
Purpùreis inuectus equis ſe gurgite Titan
Tollit, & auratâ colluſtrat lampade terras.
Illic, vt perhibent, cælo caput ardua cautes
Erigit, immani ſubter diſcedit hiatu,
Et vaſtas aperit fauces ſub rupibus antrum.
Per varios illuc magnas obeuntia terras
Conſpirant alia ex alijs ſpelæa meatus.
Quare Aſiæ terras ſubter, qui plurimus errat
Halitus, indignans illâ ſe mole teneri,
Circùm clauſtra diu luctatus ſaxea, demum
Huc ruit, & totum rapidus ſe effundit in æquor.
Sunt aditus alij centum, ſunt oſtia centum,
Feruidus vnde fremens terras atque aëra perflet,
Spumantémque imo conuoluat Nerea ponto.
Eoâ plus caute tamen non vlla vorago
Aut tonat, aut plures vaſto vomit ore tumultus.
Aligerûm princeps, patris mandata ſequutus.

Huc ſubijt; celereſque inuaſit talibus Euros.
Vos ô! Quos animis Deus, & vegeto imbuit igne,
Vos, quibus aërij tractus, pelagíque profundi
Imperium eſt, ſummi præcepta faceſſite Regis.
Æquore Threicio, roſeos vt candida currus
Aurora extulerit, diuerſis partibus orbis
Incurrent in ſeſe, & duro marte coibunt
Chriſtiadæ cælo dilecti, & dedita Regi
Gens ſtygio, ac paribus venient in prælia telis.
Vos hæc bella vocant: facto ſimul agmine, ponto
Ingruite, atque fretis ſceleratam mergite gentem.
Dixit, & alta petens, cæli ſe in templa receptat.
Sint licèt expertes vitæ ſenſúſque, capeſſunt
Iuſſa tamen ſuperûm venti: fas eſt quoque brutæ
Telluri, docilem monitis cæleſtibus eſſe.
Vndique conueniunt, quos cæco carcere frænant
Tartarici montes, quos Tauri celſa coërcent
Culmina, & ante alios Eurus, quo flante peruſti
Æthiopeſque Indíque calent, Seréſque tepeſcunt.
Præludunt animis, ſtimulántque in prælia vires,
Obnixi in ſeſe: rauco gemuere cauernæ
Sub pedibus ſonitu, longè tremit horrida tellus.
Litore Neuſtriaco pendentibus altera ſaxis
Stat rupes, quantùm ſublimi vertice ſummas
Tollitur in nubes, tantùm ſub tartara tendit:
Inque diem circùm Euripus torrentibus vndis
Bis ruit, & torto rapidus fremit æquore vortex.
Montem Relligio Michaeli addixit, & omnes
Latè per populos mirâ pietate ſacrauit.
Aligerûm huc princeps rapido per inane volatu

Tendit iter, ventóque & fulminis ocior alis
Præcipitans, fratrum vocat agmina, & iſta profatur.
Ætherei proceres, quibus olim credita belli
Cura, ſalúſque hominum, ſummi mandata parentis
Accipite. Antè polo quàm ſol exegerit vmbram,
Huc graſſatores ſtygios, gentémque profanam
Cogite, & in nudâ religatos ſtringite rupe.
Imprimis labor eſt, gentis deprendere fraudes
Et ſtudia, & mores, implexáſque artibus artes.
Namque alij cæcâ Veneris dulcedine captos
Pertentant hominum ſenſus, lentíſque flagrantes
Ignibus, in turpem miſeros egere fauillam.
Ecce alij vacuas mentes popularibus auris
Ceu folles inflant, hinc Reges ille ſuperbus
Prouocat: hic auro patriam malè vendidit, emit
Ille: ruunt paribus ſtudijs in crimina fortes.
Tempore quamquam iſto, paucos vel Roma, vel ingens
Illa Babel, magníſve tenent in mœnibus vrbes.
Tot populis ſatis eſt vnus, quos crimine multo
Iampridem victos, facili moderetur habenâ.
Verûm Chriſtiadæ Paulo, vel Spiridioni,
Aut alijs, quos ardenti virtutis amore
Accendit pietas, legio non ſufficit: vni
Inſtructis acies centum legionibus inſtant.
Et nunc ſollicitos habet, atque inſueta rudentes
Solus, inermis, egens, vaſtæ deſerta peragrans
Thebaïdos, ſenióque tremens Ægyptius heros.
Præterea primos gentis, firmiſſima corda,
Tartareus rector ventura in prælia miſit;
Quos capere antè iuuat, validíſque inhibere lupatis.

Dixerat: atque olli ſubitò, populóſque per omnes
Effuſi, Zephyris ſimiles, nimbóque feruntur.
Cælicolæ magni, quibus hæc miracula rerum
Edere conceſſum eſt, ſoli memorare poteſtis,
Quæ vincire queant animos, quæ vincula mentes:
Dicite, & hæc noſtros portenta docete nepotes.
Plurimus in ſe ſe multâ vi cogitur aër:
Mox etiam tenui denſatam corpore molem,
Tractari facilem, pingíque coloribus aptam
Accipit: in varias tum ducitur arte figuras,
In pecudum vultus, horrendáque terga ferarum.
Hæc ſtygij fratres penetrant in corpora iuſſi,
Cæcáque ſtringuntur miſeri per vincula, pérque
Cælicolûm imperia, & frænos addentia verba.
Centauros alij ſubeunt, alíjque Chimæras,
Ancipitéſque gradu Sphingas, Scylláſque biformes,
Et quæcunque olim timuerunt monſtra profani.
Ergo, quà libitum, magnâ vi corpora trudunt
Cælicolæ, atque trahunt, retrahúntque, ac denique ſiſtunt:
Quæ ſtygij pariter fratres momenta ſequuntur.
Interea medium curſu traiecerat axem
Vmbra ruens, & adhuc lucebant aurea cælo
Sidera: cùm miles nautam tranquilla per alta
Sollicitans, pulſu clypeorum prouocat hoſtem.
Tantus amor laudis, tanta eſt inſania ferri.
Omnes Graiugenæ portu conſiſtere iuſſi,
Atque omnes Franci, & medij qui litora ponti
Celta tenet: reliquæ veniunt in prælia gentes.
Auſoniæ ſubeunt puppes, puppéſque Britannæ,
Hiſpanæque, atque Armorico de litore Gallæ.

Itala

Itala Quintilius Fabio de ſanguine Lenas
Agmina, centenâ rapit alta per æquora pinu.
Præ reliquis bello duri, ſortíſque prioris
Romulidæ necdum immemores in bella feruntur.
Flos iuuenum imprimis pubes Romana, ter octo
It ratibus volitans, auróque, oſtróque decora.
Exinde Ionio quos pontus verberat æſtu
Arporum genus, & Romano ſanguine vicus
Nobilis, & rapidâ reſtagnans Aufidus vndâ.
Nec non Auſonijs ſtatio bene fida carinis
Brunduſium, ínque Aſiæ populos, Arabáſque, Syróſque,
Et ditem Nilo Ægyptum data porta Latinis.
Qui liquidum potant Sybarim, lenémque Galeſum,
Et Laium, atque Cratim Ionium, ſocia agmina iungunt,
Altáque quos biferi miſerunt mœnia Pæſti,
Et Veliæ ſinus. Hos Brutij, Conſentia terris
Interior, gentíſque caput Campetia Tempſa,
Pandoſis, atque Acheron miſerè vitata tyranno
Nomina Chaonio, paribus comitantur in armis.
Hos Graiâ populos olim tellure profectos
Graius ductat Achor bis quinâ in bella triremi:
Haud minùs ille tamen ſacris abolere venena
Carminibus felix, citharæve intendere neruos.
Namque ferunt, ſed vana ferunt de more profani,
Cùm iuuenis quondam ſyluis erraret opacis,
Occurriſſe loci genium, talíque loquelâ
Aggreſſum. Miſerum in vulgus, latéque per agros,
Ingenti cum ſtrage luem ſæuire queruntur
Cum populis proceres, caſtâ cum virgine ſancti
Pontifices, vaníſque onerant altaria votis.

H

Digitized by Google

Ipſe tibi morbi cauſas, artémque leuandi
Expediam. Extremæ tundunt quà litora fluctus
Auſoniæ, informi graſſatur araneus ore.
Non ille artifici filis nitentia fila
Intexens, vacuo ſuſpendit in aëre caſſes:
Obſcura in latebris ponit tentoria, & inde
Exultim ingrediens, admorſis dente maligno
Inſinuat membris peſtem: brumalibus horis
Innocuus, vitæque inſons impunè vagatur.
At cùm puluereo tellus incanduit æſtu,
Tum demum furit, illi tum malè creditur, Ingens
Tum læſis ſopita ligat membra omnia torpor:
Genua labant, lentus capiti ſopor incubat atrâ
Nocte ſuper: peſti ceſsêre Machaonis artes,
Herbarúmque poteſtates, viréſque medendi.
Quare age, quandoquidem Coo ſubnixa magiſtro
Spes omnis cecidit, Muſarum accingere cantus.
Principiò ſolare ægram teſtudine mentem,
Paulatim obrepens in ſenſus: mox quoque vocum
Neruorúmque omni tetram diſcrimine peſtem
Cominùs oppugna, membríſque age tetra venena:
Ipſe adero, digitóſque regam, citharámque mouebo.
Dixit & in medios ſaltus, vmbráſque receſſit.
Non ego tranſiero Baias, vbi flumina manant
Delicijs, molles vbi pendent arbore ſomni,
Et vacuas blandè impellunt inſomnia mentes,
Otiáque in tremulis ſpatiantur inertia ſyluis.
Cicero & Virgilius Neapoli ſunt eruditi. Parthenopen tacitam nemo ſub nocte ſilenti
Tranſeat; hinc Cicero vox orbis publica, venit
Ad roſtra, & faſces; hîc ſacris Muſa Maronem

Inſtituit, finxítque animum, & felice beauit
Ingenij venâ, totúmque Helicona recluſit.
Non placidas tamen illa adeò tractabilis artes
Excolit, aut tacitis indulget languida curis:
Nempe animis etiam exarſit, pubémque repentè,
Diuite quà felix languet Campania luxu,
Puppibus in denis Tullo rectore coëgit.

Sacrilegæ quondam pietatis Hetruria princeps
(Seu magicas vitâ functos reuocare per artes,
Seu lituo cælum deſcribere, & omina pennæ
Præpetis vſus erat, rebus ſentire gerendis)
It mare præruptum, triplicíque in prælia portu
Fertur ouans: illis patrio cognomine Tyrrhus,
Et præit, & denâ rapit alta per æquora pinu.

Ab Hetruſcis ad Romanos ritus & ſuperſtitio deriuata eſt.

At ſuperæ regnator aquæ portu Hadria binas
Promouet, in geminâ concurrunt puppe Rauennæ.
Imperij limes Rubicon, in litore cuius
Inclinare aquilas, inimicáque ponere tela
Maieſtas quondam imperij, legéſque iubebant,
Fluctibus intumuit, miſítque in prælia Boios.

Ter denas, hominum pauper licet, ire triremes
Æratas, fœtáſque armis Hiſpania iuſſit.
Barcino ter binas, Carthago quatuor, octo
Tarteſſus, reliquas Ithaco vrbs fundata tyranno:
Patricio ductore ruunt in bella Creonte.

Ipſa etiam triplici poſcebat prælia cornu
Trinacria; intento pugnat Meſſana Peloro,
Eque Syracoſio belli gens docta Pachyno,
Atque Segeſtanæ Lilybæo vertice gentes.
Se comitem dedit Herculei quæ nomine Sardi

Inſula lætatur, cui ſe vicina Therapne
Adiungit ſociam; bis quinâ ſanguine Graius
Pygmalion pinu rapidos in bella vocabat.
At medios inter ferrugine clarus Iberâ
Quintilius, pictâ in puppi, pulchróque iuuentæ
Lumine conſpicitur: ſtudijs quem pacis amœnæ
Erudijt puerum Pallas, crudelia deinde
Arma inter, fremitus & equûm, ſonitúſque tubarum
Eductum, dedit in laudis ſpatia ampla decoræ.
Fama fuit primis cùm iam pubeſceret annis
Dilectum Vraniæ. Sancti pulcherrima cœtus
Nympha, alto puerum, ſtellata per atria ductum
Paulatim aſſueuit cælo, & fulgentibus aſtris.
Quin etiam ventorum animas, quo cardine Mundi
Præcipitent, quantos tollant ad ſidera fluctus
Nouerat, & longo cæli peruiderat vſu.
Illos quin etiam ſolers in raſile buxum
Collegit, vitreíſque adeò ſpecularibus omnes
Aptos in ſe ſe; iuſtâ ratione recepit.
Hic quoniam cælumque ſuum, & ſua ſidera norat,
Nec minùs, obſcuris vultum cùm nubibus Vrſa
Conderet, æquatis ſulcabat nauibus æquor:
Magnanimos inter cepit crebreſcere rumor
Chriſtiadas, illum in magicas incumbere fraudes.
Ergo Flauiade coram ſecreta reſolvit,
Atque his Quintilius verbis totam explicat artem.
Imprimis opifex operis, pede figitur vno
Circinus in planum; pes circumducitur alter,
Dum capita in ſe ſe coëant, orbíſque peractus
Certa ſui, ligno in læui, veſtigia linquat:

Quem paribus ſpatijs ſecto via limite duplex
Quatuor in partes ſecuit diſcrimine iuſto.
Auroræ populos, ſolíſque orientis amores
Prima refert; habet Heſperios pars altera, ſeptem
Tertia hyperboreum ſuppoſta Trionibus Iſtrum;
Exſucco cecidit rerum pars vltima Mauro.
Nomina tum pono ventis, & lege perenni
Quâ regnet quis parte, quibus dominetur in oris
Edico, Nabathæa vt regna vaporet odoris
Aſpirans animis Eurus; felicibus afflet
Heſperios auris Zephyrus; glacietur ab Arcto
Vt Boreas, Notus oppoſitâ regione tepeſcat.
Quin etiam ſocios illis latera ardua circùm
Addixi, officijs lætos, comitéſque laborum.
E medio, centum Grai dixêre, ſupernè
Tollitur in conum decreſcens aurea cuſpis:
Quam ſuper æquato libratur corpore, longa
Tenuis acus ferri, tremulóque examine nutat:
Donec ad egelidos vſque inclinata Triones
Hæreat, optatóque poli potiatur amore.
Illicis affrictu occultum Magnetis amorem
Hunc trahit; haud illam vitæ & rationis egentem
Arguerit vulgus; quæ quâ regione vagentur,
Quóue atque vnde fremant venti, rimatur, & illos
Ducit in apricum, & proprio de nomine ſignat.
Hanc igitur patriâ in Melphi quæſiuerat artem
Quintilius, quem nunc regalis fræna carinæ
Tractantem, accenſis facibus; mari omnia circùm,
Ordinibus longis puppes, claſſéſque ſequuntur.
Verùm vbi Quintilius Mauro congreſſus Iarbæ

Digitized by Google

Occidit, ars omnis velut indignata ſub vmbras
Victa fugit, donec tandem labentibus annis,
Feſſam æuo placuit demum cùm ſurgere Melphim,
Extulit os iterum, veteríque è rudere frontem
Expediens, populis ſe ſe permiſit habendam.
Vibiſci centum ratibus micuëre per vndas
Bitturiges; centum Veneti gens priſca, parénſque
Adriaci quondam populi; Conſtantia denis
Caſtra; Rothi totidem Iouis haud ignobile caſtrum.
Hi Cadomum, veteres Cadmum dixêre, ſequuntur;
A quo clara venit Cadomææ gloria gentis.
Quin Geſſoriaco ſoluêre ingentia centum
Nomina, Centauri, Priſtes, magnæque Chimæræ,
Et Phyſeteres longæ, atque immania Cete:
Quæ Morinos hominum extremos, acréſque Menapos,
Pollentéſque maris rapiunt in bella Batauos.
Illos Deppus agit, Deppæ qui nomina fecit.
Morum, animique Helena, & vitæ ſanctiſſima princeps
Fæmina, diuiſos triplici ſub gente Britannos
Inſtituit nato, claſſémque coëgit in vnam:
Quos agit ardentes pulchris Euardus in armis.
Qui nunc Licinio populi, gentéſque mererent;
Per capita atque tribus in verſum includere, noſtræ
Non opis eſt. Illi Thraces bellantur, & omni
Ex Aſiâ gentes, pictos quà vergit ad Indos.
Quid referam infrænes Arabas, ſiue Indica verrit
Qui freta, Erythræas ſeu qui ſecat æquoris vndas?
Quid memorem indigenam Nili, Nomadémque ferocem,
Et multo Æthiopas nigros à ſole? Quid omni
Per varios terræ circumuehor æquore tractus?

Nec plures olim populos in bella coëgit
Temporibus Mauors, nec ſeris coget in annis.
Dextram aciem Nabathæus agit Geber; ille vetuſtis
Ex Gebri proauis, longo poſt tempore, doctis
Qui rebus formámque, decúſque & nomina fecit:
Qui numeros primus iuſſit procul eſſe latinos,
Inque locum tortos apices ſuccedere iuſſit,
Atque notas Arabum: nihilum deſcendere ſubter
Tantùm illos videas: latijs aſſurgere quantùm
Mos ſinit, inque omnem pariter ſe flectere partem.
Quid quod & arcanos animi tentare receſſus
Artibus his docuit, ſenſúſque aperire latentes?
Vt cæcis qui de tenebris, curuiſque cauernis
Educunt magicâ ſopitos voce colubros.
Quin & Ariſtotelis tot iam dominata per annos,
Et Coi Hippocratis ſtudia, immensóſque labores
Reppulit, vt vacuæ mentis ludibria vana,
Fœdáque per triſtes ſuccos inuenta medendi.
Námque alios rerum textus, quàm materiaj
Cum formâ nexum, clamoſi æterna Lycej
Iurgia; nec non & curas, morbóſque leuandi
Mente ſagax vigili meliores repperit vſus.
Omnia quippe tribus vidit coaleſcere rebus
Corpora, pingui oleo, veſco ſale, ſpiritu anhelo,
Qui vitam, motúmque in partes diuidit omnes.
At ſi, vt ſæpe, viri morbo tentantur acuto,
Protinus ex auro, argentóne alijſue metallis,
Corporibúſue aliis, quæ gignit plurima tellus;
Spiritus hic lento paulatim educitur igne,
Gratáque ridentis ſorptus per pocula Bacchi

Artubus expellit moribundis cœca venena;
Threïcius læuum Pherecydes promouet agmen,
Omnia militiæ perfunctus munera, ab vſque
Claſſibus, ad primos meritis prouectus honores.
At medio toti moderatur ab agmine claſſi
Licinius, miſtâ magnum cui dedecus irâ
Heſternum, ſtimulos alto ſub pectore vertit.
Arduus ingentem triplici Tritona fatigat
Inſiſtens verſu, in verſum vada cærula centum
Solicitant dextræ, ſpumant circùm æquora latè.
Non abies malo quæſita, nec ardua pinus:
Cretica ſed cedrus, ſummo quæ vertice celſas
Aërio nubes, æuo quæ ſæcula vincat,
Centum opus annorum.: tyrios incocta colores
Vela, intendebant peregrino fune rudentes.
Obuius huic, mole ingentem, formâque timendam
Flauius impellit priſtim: Crux aurea latè
Fulgurat in prorâ, & tenues diuerberat auras.
Puppe ſub extremâ tutelam inſignit in auro
Argumentum ingens: ſtellatum terga draconem,
Nexantémque artus, longæque volumina caudæ,
Calce premit victor Chriſtus, nec non Cruce ſummâ
In frontem ferit, illiſúmque exturbat in vndas:
Auro intertextis lucebant carbaſa filis.
Ipſe autem dextrâ minitans haſtile coruſcat,
Et læuâ clypei fatalem ſuſtinet orbem.
Iam pubes armata foros complerat, & omnes
In pugnam verſis proræ mucronibus ibant:
Eoo cùm fœda ruens à cardine Mundi
Eripuit nubes, ſubducto lumine, ſolem.

Fulgura

Fulgura denſantur, cælum tonat omne [illegible]
Exitium pariter, pontúſque, aërque minantur.
Continuò obuertunt proras, & litora remis
Nota petunt: ſanctæ portus dabat obuia claſſi
Brachia in amplexum, lætámque in tuta vocabat.

Non tibi ſic licitum Caj, te ſæuus ab æthrâ
Præcipitans Eurus terris procul omnibus arcet.
Incaſsùm contrà luctantur, & obuia peſti
Pectora connixi tentant opponere nautæ.
Scilicet ingenti tonitru inter nubila fulmen
Principium cladi latè dedit: occidit ille
Ante alios magicâ quondam celeberrimus arte
Germanus Pholoï Phegeus, ſcelerúmque miniſter.
Tartareæ neque enim vires, neque crimina cuiquam,
Circææve artes infenſo numine proſint.
Accepêre acies omen, variúſque per omnes
Rumor ijt longè populos. Námque impius ille,
Et magico cælum lituo, ſtellatáque templa
Partitus, ſtygiâ ſignabat imagine, Diuos
Sæpe vocans: ſeu quos cæcus Phlegetonte ſub imo
Orcus habet; ſeu quos pontus, terræque verentur.
Accumulátque preces demens, veſanáque votis
Carmina nequidquam: aligerûm nam maximus, illos
Neuſtriacæ ſummo religarat vertice rupis.

Nec minùs ille tamen proceres, pubémque ſuorum
Compellabat ouans. Nunc quæ ſint Numina vera,
Quis Deus æthereo regnet dominator in axe,
Fulmináque, & ventos, & ſectâ Gorgone toruam
Ægida concutiat, dabitur reſcire poteſtas:
Flaviadas hæc monſtra petunt. Dum talibus orat,

Claſſem Licinij aduerſâ tempeſtate diuinitus immiſſâ; periiſſe teſtantur Euſebius & Zoſimus.

Chriſtiadæ ſacris operati rite miniſtri,
Maternus vates, & cum ſeniore Marino
Rheticius, ſanctis placabant æthera votis.
Ætherei rex ſumme poli, ſpes vna tuorum
Chriſte, pijs ſæuos auerte à puppibus ignes.
Atque hîc Maternus, concepto numine maior,
Flagrantéſque ardens oculos: Vos fulgura, dixit,
Vos animoſi euri, tempeſtatéſque ſonoræ
Præcipitate gradum, ſtygiam ſubuertite claſſem:
In flammam, in cineres eat. Hæc vbi dicta, repentè
Fulgura fulguribus ſuper ingeminántque, ruúntque:
Omnis porta tonat cæli, furit ignibus aër,
Æſtuat vnda, fretis ſpumat ſtridentibus æquor.
Bis quinquaginta puppes de claſſe ſceleſtâ
Lectæ omnes, (quid enim bello contendis inani
In Superos mortale genus?) ſub vindice Chriſto
Dant latè pœnas: ponto triſtiſſima rerum
Exoritur facies, hominum crudelia clamor
Nequidquam aſtra vocat. letum vndique & vndiq; letum.
Iamque videbantur ſenſim miteſcere nimbi,
Paulatímque maris ſæui languere tumultus:
Ecce recrudeſcunt: Mundi ſub vertice, denſam
In nubem, viſu miſerabile, cogitur aër,
Inter Meteora, peſſimum eſt puteus. Et vaſto in putei faciem diſcedit hiatu.
Hinc nigrâ primùm ſeſe caligine fumus
Rumpere, mox etiam denſâ criſpare fauillâ.
Tum rapidam in pluuiam toto deſcendere cælo
Flamma vorax, claſſémque atro popularier igne.
Caïus hîc imo gemitus de pectore tollens
Talibus orabat. Nam quo te crimine tanto

Digitized by Google

Iupiter omnipotens, aut te regnator aquarum
Appetij, Neptune pater? communibus armis
Quem pariter pontíque æſtu, cælíque ruinâ
Et paribus ſtudijs ambo delere paratis.
Defuit at veſtris non vnquam maxima templis
Victima, nec noſtris caruêre altaria votis.
Talibus ille quidem vexabat inania Diuos
Numina, cùm piceas viſus tranſcurrere nubes
Feruidus ore Draco: flammis micat ardua ceruix,
Igneſcunt oculorum orbes, furit ignea criſta,
Per medium ignitæ ſtridunt clangoribus alæ
Æthera, ſcintillat pennis rorantibus aër.
Ah! monſtrum obſcœnâ facie, ter protinus igne
Abſumſit denas puppes, quot fumeus ille
Sulphureo puteus vibrans ſuccenderat igne.
Centum alias, trepidæ irato quæ gurgite nabant;
Inuaſere acres, & iam per mutua Cauri
Vulnera collidunt: ruptis compagibus omnes
Diſſultant crepitu horrendo, fremit omne tumultu
Circùm æquor, torto mox illæ in vortice, fundo
Præcipitant, tantùm ſpumat ſuper vnda reductis
Fluctibus, obruitur pariter cum milite nauta.
Vix claſſe è tantâ, fuerant cui nulla ferendæ
Non pridem maria, aſſertæ ſtridentibus vndis
Bis denæ puppes, tantóque ex hoſte receptæ.
Quin etiam numero è paruo, ter quatuor vltro
Suppliciter pacem dextrâ, pacem ore petebant.
Vnica te Licinj, tanto è diſcrimine lapſum,
Et pauidum, & toto fugientem gurgite vectat.
At Byzantinas quæ circùm cinxerat arces

Chriſtiadum claſſis, tutum matura recedens
In portum, muros quà Boſphorus alluit vndâ,
Amoto vacuos cuſtode reliquerat. Huc, huc
Licinius Schedio inclamat, conuerte carinam,
Quò fortuna vocat: melius ſperare quid vltrà
Iam liceat? procul en arcent à litore fluctus,
Iamque furens animis lectâ cum pube ſuorum
Huc aderit Conſtantiades. Mandata faceſſit,
Applicuítque ratem Schedius: Caium excipit vltro
Iphicrates, rerúmque illi permittit habenas.
  Ecce autem centum lectas ex agmine pinus
Flauiades, necdum tranquilla per alta, trahebat
Inſtans Licinio: ſpumat ſub remige pontus,
Implent vela noti, toto volat æquore claſſis.
  Intereà patrijs recipit ſe rupibus Eurus,
Succedit lenis Zephyrus, qui mollibus auris
Cæca ſerenato detergens nubila cælo,
Inducit nitidos ſoles, & tempera[t] vndas.
Cæruleos inter fluctus, diſcrimine nullo,
Fluctuat Eoo quidquid Nabathæus & Indus
Litore miratur, nec non pulcherrima rerum
Sidoniæ quæcumque vehunt trans æquora puppes.
Omnigenæ hîc leti facies, hîc omnia mortis
Ora horrent: pars humenti ſternuntur arenâ,
Pars in ſaxa ruunt: inhoneſto hic vulnere nares,
Auribus hic raptis populatus tempora, ſparſum
Huic capite effoſſo cerebrum diſpergitur vndis,
Totáque viſceribus ruptis natat æquore turba.
  Flauiades cælo vultus, rorantiáque ora
Suſtulit, effunditque preces, & talia fatur.

Digitized by Google

Scis, genitor, non eſſe mihi crudelia cordi
Bella, nec effuſo lætantes ſanguine rixas.
Res tua, res agitur, tua ſunt hæc prælia, Chriſte.
Tartareos Tu prædones, Orcíque ſuperbum
Regnatorem, olim primâ ſub origine Mundi,
Præcipitem cælo ter circum Acheronte coerces:
Tu quoque nunc Cajum ſcelerato marte tuentem
Res ſtygias, terrâ victum, pontóque fatigas.
Ecce illum fidentem animis, vanóque tumentem
Imperio, & vaſtis frænantem claſſibus æquor
Circumagis, totóque facis ludibria ponto.
Vt volucri ſtipulam gyro, caua litora circùm
Torquet agens turbo, & ſparſam per inane volutat.
Dixerat, & curas hominum, bellíque labores
Nox exorta, ſimul ſomno mergebat & vmbris.

Digitized by Google

CONSTANTINVS

LIBER QVARTVS.

QVà medias tenui terras diſcriminat vndâ
Boſphorus, Europam atque Aſiam velut aurea morſu
Fibula, committit Byzanti Regia Thracis:
Tunc belli caput, innumeris mox arcibus aucta,
Auguſtam Regina tulit ſuper æthera frontem.
Nam Conſtantiadæ quondam, dum mollia ſomnum
Strata ſuper caperet, ſummo demiſſus Olympo
Aſtitit Aligerûm princeps, & talibus infit.
Chriſtiadûm Rector Flaui, qui tempora ponit
Vrbibus Omnipotens, & certo terminat æuo:
Vlteriùs ſedem imperij, bellíque potentem

Byzantium Europę atque Aſiæ fibula. Gill. In Conſt.

Conſtantinopolim tranſlatum eſſe imperium monitu diuino, multi docent apud Gill. in Conſt. Baron. & alios.

Digitized by Google

Eſſe vetat Romam. mentem huc aduerte, docebo
Auſpicijs ſe quanta olim noua tollet ad auras
Roma tuis, quanto veterem ſuperabit honore.
Hæc ait, atque ſimul conſpectum obiecit in vnum
Vrbem amplam: non qualis erat Byzantia quondam,
Sed qualem ſe deinde ipſo rectore ferebat,
Immenſam, ingentem, centúmque patentia portis
Mœnia, marmoreos circos, atque alta theatra,
Templáque, magnanimûmque aurata palatia Regum.
Aſpicis, vt triplex illam latus ambit, & æquor
Vt cuneus, cæcíſque habitatam ſpectet ad vrbem.
Chalcedon vrbs cæcorũ, Steph. Thrax habet oppoſitum latus, & quæ maxima longo
Occiduum tractu fundit ſe Europa per orbem.
Quod geminum supereſt, hinc illinc æquore Nereus
Cingit, & immenſo circùm ſe gurgite fundit.
Molliter illa quidem per ſeptem ſurgere colles
Gaudet, & in morem ſcenæ, faciémque theatri,
Tecta, domóſque omnes vltro ſpectantibus offert:
Clauditur ad Boream portu, quo tutior vſquam
Nullus erit, totidémque capax comprendere puppes.
Nam quà ſeſe altâ veniens à Colchide rumpit
Fluctus, & ad cornu, muróſque illiditur vrbis,
Vnda ſinum facit, & pelago ſilet alta profundo.
Protegit inde Syce, Galatham dixere minores,
Hinc ſeptemgeminis tutantur collibus arces.
Proſpice nunc & opes varias, populóſque frequentes:
Pontus hyperboreo deuexus ab vſque Trione
Secum infert rigidum Dacam, Moſchúmque ferocem:
Inuehit & Scythiæ villos, ſpolia ampla ferarum,
Et liquidos mellis riuos, & cerea dona,

veliferas

Veliferas puppes, atque omnis robora ſiluæ,
Triticeáſque adeo meſſes, pinguémque ferinam.
Æquore ab Ægæo, tenuíque Propontide farra
Felicis ſubeunt Libyæ, laticéſque Lyæj,
Quos Rhodus, & Graij fuderunt vertice colles.
Illa ſinu varias gentes complexa capaci
Diuitibus fouet in mammis. Hîc Graia propago,
Hîc Perſa indomitus bello, hîc Eoüs & Indus,
Effrænéſque Arabes, pharetratus & incola Nili
Æuum inter ſe ſe nullo diſcrimine ducunt.
Tot quondam cecidêre vrbes, Priameïa Troia,
Et pulchræ ſtudijs florentes pacis Athenæ,
Et centum portis Thebæ, & Lacedæmonis arces,
Afráque Carthago, geminíque ſuperba Corinthus
Imperio maris, & venerandæ templa Sionis.
Nonne vides Romæ veteris (dum talia fatur
Principis in ſeros animum conuerterat annos)
Vt miſerè iacet effœtum atque informe cadauer.
Fatorum nihil vna vices, nil Martia tela,
Armáve Vulcani metuet tua Roma, tuúmque
Nobilitans, æterna feret trans ſæcula nomen.
Sæpe dabit quamuis bello deuicta ruinam,
Et ſæpe in cineres ibit ſuperante fauillâ:
Æternùm ſtabit tamen, atque à funere maior
Aſſurget. rebus talem opportuna gerendis
Dat legem natura loci: ſic arbiter orbis
Annuit, æterníque locat fundamina regni.
Et dubitabis adhuc ſceleratâ excedere Româ?
Poſtquam Flauiades excuſſit pectore ſomnos,
Imperat in quartam lucem tormenta parari

Digitized by Google

Bellica, cum tectis pluteos, cúmque ariete mures,
Et terebras; quibus obſeſſam diuerberet vrbem.
Interea miles curuis it nauibus alta
In caſtra, & lætis ſocios rumoribus implet.
Ecce autem piſcator Halys cum pube ſuorum
Se Conſtantiadæ ſiſti clamoribus inſtant.
Poſtquam in conſpectu ſteterant, Regum optime, ſalue,
Oceani cape dona libens, felicia belli
Omina. Continuò plenis turgentia filis
Retia ſubducunt: nitentes corpore toto
Implicitam maculis ingenti pondere prædam
In latos ſtatuere foros: memorabile dictu!
Tritonum numeroſa domus, matréſque, viríque,
Et pueri, & iuuenes fuſi, ratis alta tremiſcunt
Strata ſuper, vaníſque optant aſſultibus vndas.
Obſtupuere animis proceres, tantum inſtar ineſſe
Piſcibus, humanæque pares ſuccedere formæ.
Mirantur latos humeros, mirantur & ingens
Imperióque caput dignum, barbámque virili
Maieſtate grauem, mammáſque in pectore matrum.

De Tritonibus multi: optime hiſtoria ſociet. Ieſu tom. ſecundo.

Languebant ponto extorres, ægrámque trahebant
Cælo animam, ſortem quando miſeratus iniquam
Imperat actutum tranquilla ſub alta remitti
Flauiades. Patrio vix æquore reddita turba eſt:
Non illi fugere, aut trepido capite ire ſub vndas;
Sed longos petere amplexus, & in oſcula totos
Se dare. Quin etiam Triton de murice ſaxi,
Ad numeros concham pulmonibus inflat, & altum
Venturo inſtituit vates pæana triumpho.
Carmine quo Zephyris vires cecidêre, maríſque

Digitized by Google

Sollicitì poſuit tumor omnis, & aurea Phœbe
Aëra per medium diffuſo lumine riſit.
Lætior hinc alijs animi vis incidit; ergo
Purpureum tremuli choreâ ſaliêre per æquor
Nunc inter ſeſe manibus per mutua nexis,
Orbibus implicuêre orbes, rurſúmque ſoluti,
Et ſoli ſecum micuêre: modò impetus illos
Egit in aduerſos, trepidantiáque agmina vertit:
Nunc quoque ſancitam ſtatuerunt fœdere pacem;
Atque vnà facto ſubierunt æquora plauſu.
Hîc Conſtantiades palmas ad ſidera tollens:
Oceani, cælique parens, ait, optime rerum
Et ſolus ſator accipio, & ſequor omina tanta.
  At Caius muros intrà, mediâque receptus
Vrbe, ſuam populos cladem, cædémque ſuorum
Celat, & auxilio iactat mox affore, totâ
Quam longa eſt, Aſiâ; fortíque à Perſide gentes.
Quin etiam veluti ſupereſſet copia, vulgus
In pauidum, Bacchi & Cereris donaria fecit:
Lætitiâ exultant ciues, feſtámque per vrbem
Inſtituêre choros, epuláſque in honore Deorum.
  Talibus intentum, prono cùm Phœbus Olympo
Iret præcipitans, Pholoüs Theotechnia proles
Alloquitur (Pholoüm tellus Memphitica, Regum
Inter pyramidas, magicas ſcelerata per artes
Erudijt, taléſque exciuit Caius in vſus)
Romulidûm ductor, votis expoſcere fata
Nunc licitum tandem, precibúſque ambire Deorum
Colloquia. En vocat opperiens te Regia cæli
Omnis, & à primâ deductus origine Cæſar:

Euſeb. libr. 1. vitæ docet Licinium dedititiſſimum fuiſſe magiæ. Idem lib. 1x. hiſtor. meminit Theotechni magi, qui fuerit auctor omnium malorum.

Ante alios petit & Diocles, tua maxima cura.
Non ego te longâ ſacrorum ambage morabor,
Cæſarúmve extis pecudum: námque hoſtia maior
Iam cecidit, fuſóque inſperſit ſanguine flammas.
Solus honos thuris ſupereſt, ac vota, precéſque:
Ingredere ô! Diuóſque inter conſueſce videri.
Aulaï in medio foculis halantibus aræ
Tres ſteterant: blando mediam Rex Iupiter ore
Inſiſtit, dextram Iuno Regina, ſiniſtram
Heroës: pendent lychni laquearibus aureis,
Et rutilâ vincunt tenebras funalia luce.
Poſtquam introgreſſi, plenis adolentur acerris
Thura, onerátque adeo votis altaria Princeps.
O Diuûm pater! ô hominum, rerúmque repertor!
Túque Iouis ſoror, & coniux; vos Diíque, Deæque,
In Reges quibus imperium, vitæque poteſtas:
Non ego canitiem Pylio, viridíſque Senectæ
Inuideo robur; non auri diues, & acer
Militiâ, imperijs populos frænare ſuperbis,
Aut tenero vitæ functas in flore iuuentæ
In tædas reuocare nurus vxorius optem.
Hæc mihi votorum ſumma, hoc caput. Impia quando
Bella ciet, veſtróſque furor Iudæus honores
Polluit, atque amens inhoneſtæ inſignia mortis,
Informis dirum leti genus intulit aris:
Sit mihi fas tantum flammis abolere furorem!
Tuque ô Romulidûm Diocles ſanctiſſime, ſi quid
Prima mihi quondam ſub te tolerata magiſtro
Militia, & priſcâ mores pietate merentur:
Da pater augurium, & præſenti numine firma!

Hîc tibi templa reus voti, hîc altaria ponam;
Hîc feſtos agitare dies, hæc litora ludis
In laudes noménque tuum celebrare iuuabit.
Barbarico interea Pholoüs ſubmurmurat ore
Iſidáque Inachiam, & camuris in cornibus Apim,
Et quæ multa Deûm veneratur monſtra Canopus.
Finierat, magico nequaquam carmine circùm
Intremere, aut cæco tellus mugire tumultu:
Obſcœnæ facies nullæ, non Scylla biformis,
Nulláque Gorgonidum, flammíſve armata Chimæra,
Vt ſolitum, ſtygios trepido cùm murmure Manes
Theſſala ſollicitans inuitos euocat Orco.
Nunc etenim æthereâ labi mentitur ab arce
Officióque magus Superos certare priores.
Poſtquam igitur mollis conuerſo cardine portam
Impulit, atque aulam Zephyrus compleuit odore:
Continuò foribus ſacros attollere vultus
Vir trabeâ incinctus; maturo crudus in æuo,
Inceſſu ſuperûm graditur, ſceptróque ſuperbus
Se dedit ante aras manifeſtâ in luce videndum.
Cernis (ait vates) vrbis qui mœnia victor
Augurio locat, æternæ per mutua pacis
Fœdera, qui nexos populúmque, equitéſque, patréſque
Imperium in magnum dedit. Hunc quoque reſpice, limen
Qui abijt, caput incanus, venerandáque menta:
Veſte nitet purâ, lituum pia dextera geſtat,
Læua Sibyllinos inſcripta volumina verſus.
Hic nempe, Hic nobis ille eſt, pietatis origo
Romuleæ, Diuûm interpres, princépſque ſacrorum;
Quem cæli vocat in partem, ſortémque Deorum

Digitized by Google

Iupiter, atque ſuo ſublimem inſignit honore.
Quos habitu, cultúque pares incedere cernis,
Antiquæ decus ætatis, ſpeciménque futuræ,
Roma vetus coluit, veteres coluêre Latini:
Hic Italûm aſpernatus opes, auríque talenta
Innocuam dapibus menſam cumulabat inemptis,
Et patrio gaudebat olus condire ſaligno.
A ſtiuâ, quam forte alter torquebat, in vrbem
Aſcitus, dextrâ glebas quâ fregerat ante,
Dura Sabinorum tundebat colla; ſuperbos
Poſtquam autem Reges celſa ad Capitolia victor
Traxerat, ipſe ſuo ſe iterum reddebat agello.
Aſpice, vt imperij retinens Torquatus, & auræ
Curtius ætheræ iuuenis contemptor, & vltro
Pro patriâ Decij fortes occumbere leto,
Accepêre Deûm læti ſuper æthera vitas.
Hic tibi cunctator Fabius, vultúque minaci
Regulus Afrorum terror: duo fulmina belli
Scipiadæ coram ſubeunt, geminíque Catones.
Iulius imperij pater vt lætetur honore
Contemplator, ait, ſummo; quem gloria regni
Inclyta ſubductum fatis donauit Olympo.
Marmoreæ auctorem Romæ, patrémque ruentis
Mirator patriæ, totum qui iunior armis
Edomuit terrarum orbem, ſanctíſque ſubactum
Imperijs, æuo maturus fœdere iunxit.
Prima perſequutio in Chriſtian. Purpureâ circum radiatus tempora luce
Ingreditur Nero, cui multo baccata monili
Frontem circùm ambit laurus, crinemque coërcet.
Gemma grauem telis pharetram, minióque rubentem

Ex humeris, leni ſuſpendit in ilia flexu:
Arcus habet læuam, molitur dextra ſagittas,
Mollia puniceis euinctus crura cothurnis:
It Phœbo ſimilis. Cultu gradientis, & ore
Et rutilo Caius capitur diademate frontis.
Nec minùs interea tacito ſub corde, Neronis
Magnanimum puduit. Cui vates, hunc licet, inquit
Squalentem vitijs, Diuûm pater, atque hominum rex
Aſtra ſuper vocat, & primo dignatur honore:
Prima quod in Chriſtum pro magnis mouerit arma
Numinibus. Qui lucis apex in vertice ſummo
Et radijs micat in rutilis ſacra tempora circùm,
Æterni laus eſt longè pulcherrima cæli.
Felicis decus hoc æui, vitæque beatæ
Munus habet paucos: ſoli meruêre Deorum
Vltores, qui Chriſtiadas, gentémque profanam
Turpibus exilijs, & ſæuâ morte necarunt.
Haud aliam nempe ob cauſam, de gente feroci — II. Perſequutio. à Domit.
Hic ſubit indutus magnæ Tritonidis arma,
Haſtámque, clypeúmque atris ſerpentibus aptum,
Caſſidáque & tremulas nutanti vertice criſtas.
En tibi Traianus cui nec pietate, nec armis — III. Perſeq. à Traiano.
Prætulerim Heroûm quemquam: barbâque verendus
Ælius immiſsâ: hic arces, faſtúmque Sionis — IV. Perſeq ab Adriano.
Contudit, & proprio victam de nomine dixit.
Antoninus adeſt, quo non prudentior alter. — V. Perſeq ab Anton.
Imperij ſalue magnum decus, optimus armis,
Et maior pietate: Tibi ceſſere Lycea,
Cecropijque horti, & clamoſo porticus æſtu.
Altior ingreditur, noménque animúmque Seuerus: — VI. à Seuero &c.

VII à Decio. VIII perſeq. à Diocletiano.

Excipit hunc Decius: Decium qui deinde ſequutus
Supplicijs Chriſtum meritis exercuit: omnes
Dilecti ſuperis, cæliſque in templa recepti.
Dum loquor, en Diocles; viden' vt de vertice lumen
Fundit, & Heroas longè ſupereminet omnes.
Protinus in roſeâ gemmarum luce coruſcus
Ille ſubit limen; quali ſe veſte ferebat,
Cùm mortalis adhuc diuûm affectaret honores.
Caïus extemplo genibus dare brachia circùm
Ibat, & Heroëm precibus ſuperare ſuperbum.
Ille procul. Parce ah! propiùs contingere; mole
Corporis exutum luteâ, cælóque receptum
Attrectare nefas. aderit mox tempus, & illinc
Chriſtiadûm victor, ſpoliíſque decorus opimis
Diuûm inter cœtus, cæli ſupera alta tenebis.
Verùm age! quid noſtris pendes altaribus, & me
Huc reuocas? ſcis ipſe: Deos nil fallimus (inquit)
Ipſe vides quanto latè turbante tumultu
Relligio Diuûm miſcetur, vt omnia peſſum
Det ſcelus, & retro pietas ſublapſa feratur.
Ah! quantùm eſt olim curæ, quantúmque laboris
Exhauſtum tibi nequicquam; cùm perdere gentem
Sacrilegam pius incumbis: me cura remordet
Nunc eadem fruſtra; fuſo nam ſanguine peſtis
Illa capit vires, & per ſua funera creſcit.
His ſuper ille Helenæ furtiuo ſanguine cretus
Inſtantes acuit, ſtimulíſque in prælia cogit,
Et victâ Superûm ſpondet de gente trophæa.
Quod te per ſuperos oro, per amabile cæli
Lumen, & à ſummo lapſantem culmine Romam:

Res

Digitized by Google

Res Italas, fuerit Superis ſi certa voluntas,
Vſque adeo obterere, & ſceleri concedere faſces:
Quid moror in terris? quid votis ſurda laceſſo
Fata? quid ingratus mauortia prouoco bella?
Sin vero, vt fama eſt, fuerit rex Iupiter idem
Omnibus, haud nobis languent præſentia bello
Pectora, ſunt animi, validæque in prælia vires.
Arriſit Diocles dicenti & talibus infit.
Hi ſuperis animi placuêre, & grandior ille
Spiritus, æternum meritis affectat olympum.
Macte eſto: reliquis facies quæ plurima bellis
Pérque Aſiam, pérque Europam, tibi cum magnis Dijs
Omnis in arma ruet ſummo gens addita cælo.
Verùm age, túne Deos vltra patiaris inultos?
Et viuat Beroe? & Chriſti gens impia regnet?
Dixit, & ex oculis ceu fumus abiuit in auras.
Licinio tacitam pertentant plurima mentem.
Ecce tuis faciles votis ſanctiſſime regum
Accedunt Superi, vates adiecit: & exin
Narrat vtì Beroë virgo defecit. At ille:
Lumine cùm primo Titan afflauerit orbem,
Sacrilegam flammis Beroën abolere memento,
In ſceleris ſocios omnes inquire; nec ætas,
Aut genus, aut ſexus te flectat. Fare viciſſim;
Haud etenim ille tibi tuus hæc inuidit Oſiris,
Æthereus ſi tam paucos excepit Olympus
Terrarum indigetes; quò tam numeroſa receſſit
Turba Ducum? Quibus aut Mundi verſatur in oris?
Noui equidem, retulit Pholoüs, nec fata, Deúſve
Enarrare vetant. Quondam hæc dictauit Apollo

Digitized by Google

Pythagoræ, hic ſocios, ſocij docuêre ſophiſtas
Vſque Tyanneïum: Phœbo gratiſſimus iſte
Erudijt per magna meos myſteria patres.
Viuidus ille animi, qui noſtra in pectora labens
Corpus agit vigor, & tot ſe in miracula rerum
Explicat, æthereâ nobis demittitur arce.
Nam paribus ſtellæ ſpatijs, quæ ſe æthere in alto,
Et picturatâ cæli teſtudine librant,
Diſſiliunt in ſcintillas, fluxúque beato
Vitales ſpatia effundunt per inania flammas.
Quas fandi artifices animas dixêre vocando.
Ergo anima è cælo ſeptem dum lapſa planetas
Tranat, ab his varios trahit arida corpore ſuccos,
Triſtitiámque, odiúmque, & vanæ gaudia mentis.
Qualiter affuſos omni bibit ore liquores
Spongia, rorantíque tumet circùm ebria fonte.
Poſtquàm autem genitali aruo natura receptum
Semen in humanæ digeſſit munia vitæ:
Ecce anima inſinuat ſeſe, penitúſque recepta
Materiam ſubigit, proprióſque informat in vſus.
Vt membris tandem robur venit, ilicet hauſtus
Ille vagas inter ſtellas micat impetus, omnis
Impatiénſque moræ, trepidantem huc verſat & illuc:
Hinc metus, inde ſibi nimiùm ſpes credula, amórque,
Atque odium, atque dolor, mentíque inimica voluptas.
Illam autem tantos mollis frænare furores
Si negat, & duris rabidos inhibere lupatis:
Nequitiæ in pœnam, patrio ſuccedere cælo
Iuſta negat Nemeſis, ſtimulíſque exercet acerbis:
Dum labis purus, cæleſtíſque integer æui

Spiritus, æthereas notus redit hoſpes ad arces.
Quod ſi forte velis, quibus hæc contagia pœnis,
Suppliciíſque luant miſeri, cognoſcere, dicam.
Incertos animi, morum queis non tenor vnus,
Nec ratio vitæ conſtat, Supera alta tenentes
In tranſuerſa rapit Lunæ globus, ínque tenebris
Implicitos cæcis, altâque voragine verſat.
Nam quas in Luna maculas dixêre, receſſus
Sunt vacui rerum, tortíſque anfractibus antra:
Quo ſontes animæ pendunt in carcere pœnas.
At quibus eſt furtum cordi, fraudéſque clienti
Nectere, mentitæque inhoneſta iniuria linguæ;
Mercurius dirè vexat. Quos atra volentes
Corripuit, veníſque hærens populata libido eſt:
Torquet agens Venus, & flammis vitium excoquit omne.
Queis iræ triſtes, & ouantes ſanguine rixæ,
Inſidiæque placent, aut inclementia ferri,
Crudeles ſæuo malè habet Mars improbus aſtro.
Maieſtate reus læſâ, popularis & auræ
Captator, Ioue torquetur ſub iudice: vitæ
Nulla tamen miſeros vrget vis dirior atrâ
Saturni bile, & ſtillantis acoribus aſtri.
Difficili longùm mœrent hîc tabe pereſi:
Æterni pariter contemptor numinís, & qui
Artifici pietate Deûm furatur honores.
Hîc Phœbo Phlegyam, hîc irato Penthea Baccho
Nouimus, hîcque Ioui dantem Salmonea pœnas.
Chriſtiadæ ante alios, plagis vix crimina ponunt.
Sæuitiæ quantùm eſt, irarum quidquid in aſtro,
Quidquid atrox, dirúmque illis incumbit, & vſque

Percit agens intro, miſeróſque ſacro igne perurit.
E tot Romulidis, voluit quos ſceptra tenere
Iupiter, vt cernis, paucos conuexa polorum
Excepêre. Obſtant priſcæ veſtigia fraudis,
Necdum animus, quidquid vitij mortalibus afflat
Hoc æui, tardóque hebetes in corpore ſenſus,
Exceſſit miſeris, & adhuc veſtigia reſtant.
Macte eſto virtute tamen; nam tramite recto
Certa via eſt, Reges quæ per compendia ducat.
Nec dixiſſe ſemel ſatis eſt, iterúmque monebo,
Atque iterum, ferro Chriſti contunde furorem.
Cùm tenebras cælo, primâ iam luce fugaret
Orta dies: Chriſto vnigenæ, Patríque ſupremo
Chriſtiadæ ſimul vnanimes, tectóque ſub vno
(Tanta fuit priſcæ pietas ætatis, & almæ
Relligionis amor) precibus cœlum omne ciebant.
Ante alios Beroë virgo, ſummique ſacerdos
Numinis Archidamas, qui ſolâ Hipocratis arte
Per populos notus, pulchrâ nunc fraude latebat,
Simile factum vide apud Sur. in vitâ Sti Sebaſtiani.
Præterea ſanctorum aderat caſtiſſima turba.
Tectum intra Beroës, atque in penetralibus ipſis
(Priſca fides facto, & ſancti meminêre parentes)
Talia cælicolûm rectori vota canebant.
Chriſte ſalus hominum, mentes, incautáque Veri
Pectora, & indignos cælo miſerare labores.
Ecce illos ſtygiâ deceptos fraude, tyrannus
Tænarius miſerè illudit, pérque vltima verſans
Crimina, præcipites ſub triſtia tartara mittit.
Quos tamen eduro linquens in ſtipite vitam
Morte redemiſti. Nempe hæc pro ſanguine tanto

Dat pater? Ecquid erat, cur tu morereris; & iſto
Supplicio? ſi nunc pro te Cinyræus Adonis,
Proque tuâ regnet meretrix Cytheræa parente.
Tu longè procul à terris ſublimis in altum
Iampridem euectus; quid ni rapis omnia tecum?
Promiſſis quid ſtare vetat? Poſt prælia victor,
Poſt domitam Styga, nunc totum dominare per orbem.

Talibus orabant, magnâ comitante coronâ,
Cùm venit Iphicrates, multo cuſtode coronans
Hinc atque inde domum: ſacris iam rite ſolutis
Chriſtiadæ, foribus cæcis in tuta recedunt,
Et pulchro inuiti ſubducunt corpora leto.
Archidamas ſancti paſtor gregis, ædibus vnus
Reſtitit, & ſtibio Beroes tingebat ocellos.
Protinus ad pœnas virgo depoſcitur, intus
Fit gemitus, gemitum longè atria ſumma volutant.
Nil Beroes genitor contrà, ſeu terruit illum
Impia relligio Diuûm, ſeu principis ira.
Non ita Pauſilipe, licet annis obſita mater,
Sed venit in medios, & tali voce ſequuta eſt.

Téne ego tam longos, per tot faſtidia menſes
Nata tuli, atque hæc reptanti circùm vbera, mammas
Admoui genitrix; crudelibus vt mea flammis
Viſcera, ſpirantéſque artus abſumeret ignis?
Hoc potui mater ſperare? Hoc nata reponis?
Nil ne mei Beroë miſerere, tuíque parentis?
Et nunc ille quidem ſenio, victúſque dolore
Lucem odit, vitæque fugit miſerabilis auras.
Tu patrem, matrémque necas, tantóque ſuperbis
In ſcelere, & magnâ pietate vtrumque trucidas.

Aſpicis vt canis ſparſit rugoſa ſenectus
Tempora, & hæc ſenio moles euicta fatiſcat.
Lapſantem quid ſponte ſuâ, per ſéque ruentem
Hanc animam malè præcipitas? At nec tuus ille,
Crudelis licet, ac morum quem rere magiſtrum,
Hoc Chriſtus velit; ille patrum nil iura reſoluit:
Quin etiam vt vereare iubet, ſectare monentem.
Expecta, dum mors peragat. Te nata, fruendæ
Non ſpatium vitæ, ſed morti poſcimus: exin
Vtere ſorte tuâ. Luctu dum talia mater
Proſequitur, circùm turba omnis mœret, & ipſa
Gens fera, lictores lacrymas, queſtúſque dedêre.

Tot gemitus inter manet imperterrita virgo,
Nec timet, exitio cuius tam multa timentur.
Subijcit hæc demum, & magno ſic pectore fatur.

O cordi genitrix noſtro chariſſima, quid te,
Méque iſto incendis gemitu? ſi pectus amore
Tentatur tibi, cur non & pietate mouetur?
Si te vicit amor, pietas ſine vincat amorem.
Tangor amore tui genitrix, doleóque parentis
Nata dolore! ſed inſiſtens me numine Chriſtus
Maiori rapit, & diuino inflammat amore
Mortales hebetans ſenſus. Cæleſtibus vltrò
Vrimur, & pulchrum eſt flammis cæleſtibus vri.
Cede Deo mulier! Tali ſermone loquutam
Impia gens, primò pietatis imagine capta
Obſtupuit, mox & maiores arſit in iras.
Continuò rapitur virgo, magnóque tumultu
Matres, atque viri, puerique, & grandior ætas,
Heu! pietas, heu! ſancta fides, inuadere certant,

Inſontémque trahunt, retrahúntque: vt ab vbere matris
Hinnuleum rapuêre canes, lacerántque, ferúntque.
Linquitur hîc animo genitrix, membríſque ſolutis
Labitur; excipiunt famulæ, ſtratíſque reponunt.
Orpheus at poſtquam, Thracum pulcherrimus ille
Orpheus, audierat Beroën ad ſæua repoſci
Supplicia; arma amens capit, atque incenſus amore
Se medium armatos inter, ſanctámque puellam
Obijcit; & Sthenelo dextram, quâ forte prehenſam
Ante alios ſæuus Beroën rapit, enſe recidens
Archilochō fodit pectus. Totam ergo cohortem
Excitat imprudens; tali quem voce ſequutus
Increpat Iphicrates. Quæ te dementia ſanis
Senſibus euertit iuuenis, quis te furor Orpheu?
Reſpice téque, tuóſque: Cruci, Chriſtóque iuuentam
Hanc, patrióſque Deos demens, ſanctóſque parentes
Poſthabuiſſe potes? Cui paucis Orpheus addit.
Vota, Deúſque mihi Beroë: me dedere leto
Iphicrates potis eſt, Beroën ſubducere nemo.
Iam ducis imperio, iuuenem circùm vndique miles
Funditur, & vitæ parcunt, & vulnera figunt.
Spes erat Iphicrati, Beroës per triſtia fata
Mollire, ínque ſuas iuuenem deducere partes.
Iámque trahebatur, manibus poſt terga reuinctis:
Cùm Beroë caſto Chriſtum ſub corde precatur,
Multa dolens Orpheo ſuper; illi nullus amoris
Senſus erat, ſolâ virgo pietate mouetur.
Ecce autem Archidamas Beroën comitatur, & artem
Diſſimulans, triſti cùm iam furioſa theatro
Turba propinquaret, rapidíſque incendia flammis

Digitized by Google

Vibraret propiùs, tam magnum dedecus vltra
Non tulit. Heu! quò vos, nam quò furor iſte, decoris
Immemores rapit? In pueros, teneráſque puellas
Nil ſæuire pudet? Quid veſtra in viſcera, veſtros
In natos ruitis? Natarum in ſanguine dextras
Tingere iam ſanctum eſt, & munus amabile Diuis.
Si patris vnigenam æterni, cæliíque potentem,
Et dominum Mundi Chriſtum, Regémque fateri
Eſt ſcelus, & crimen tam ſæuâ morte piandum.
Me, me, adſum, leto date. Nil hæc virgo, vel auſa
Vel ſine me potuit, Chriſti, rerúmque ſacrarum
Interpres, Veneris ritus odiſſe profanos
Auctor ego. Forti promentem talia voce
Ardentémque animis plebs indignata tuetur.
Actutum circo in medio, demittitur altè
In terram geminus ſtipes, circùm arida ligna,
Et pinus pingues, & odoriferas cypariſſos.
Admouêre: exin ſanctum cum virgine caſtâ
Pontificem, immites per ferrea vincla ligarunt.
Ille prior Chriſto grates, laudéſque ferebat.
Chriſte Dei ſoboles, patríſque æterna propago,
De nihilo, dias qui me ſub luminis auras
Eductum, & ſancto informans pietatis amore
Paſtorem gregis eſſe tui, populíque magiſtrum
Per varios belli caſus, pacíſque dediſti.
Qui noſtræ pius elueres vt crimina vitæ,
Atque tuas æternus oues, ex ore leonis
Tartarei eriperes paſtor, cælóque locares:
Diuinam fudiſti animam, nos munere vitæ
Accipe defunctos, ouibúſque interſere ſanctis.

Talia

Talia dicentem fumus, flammæque tulerunt.
  Hæc dum oculis Orpheus, dum ſingula proſpicit: ecce
Purpureo viſum eſt illi diſcedere cælum
Limite: tergemini mox luce, alíſque coruſci
Aligeri accelerant media inter nubila greſſum,
Tergemináſque ferunt ſtudio properante coronas.
Obſtupuit tantâ perculſus imagine rerum
Orpheus, & donis pariter, pueríſque mouetur.
Hæc tacitus ſecum. Nam quò tria præmia? Nempe
Hîc duo ſunt pugiles: ſolus cum virgine ſolâ
Archidamas. vbi tertius? Hæc dum corde volutat;
Spiritus ille Deus, patris, natíque voluptas,
Et communis amor, iuueni pia viſcera motu
Interior tentat, magnóque accendit amore.
Ergo illi ſpecies animi vertuntur, & vltro
Se rerum facies alijs inopina figuris
Obijcit: actutum Beroës aduoluitur imos
Ante pedes, lacrymíſque effuſus talibus orat.
  Si quis adhuc veniæ locus, ô ſanctiſſima virgo,
Si qua pij miſeros ergà clementia Chriſti
Eſt ſuper, & precibus ſi quando flectitur; illum
Supplicibus ſupera votis, & vince precando.
Magna mihi (fateor) commiſſa piacula, amanti
Ignoſcenda tamen. Quis te per tanta putaſſet
Sacra Deo pactam; pulsíſque ex æthere priſcis
Numinibus, Chriſtum cælo regnare potentem?
Nunc quoniam afflauit melior me lumine ſancto
Chriſtus, & obſcuræ deterſit nubila mentis
Sacrilegos ejuro Deos, ritúſque profanos
Abdico. Tu, quoniam potes, Ah! miſerere precantis.

Ex martyrio quadraginta Martyrum quod tunc tẽporis contigit, id tranſlatum eſt.

M

Magna quidem poſcis, retulit ſanctiſſima virgo;
Si ſcelerum tamen, atque æui te pœnitet acti:
Te Deus excipiet facilis, blandúſque fouebit,
Et quæcunque olim veſtigia crimen inuſſit,
Diluet, ac cœli ſupremâ ſede locabit.
Aude animis, atque hoc quodcunque eſt lucis, & auræ
Mortalis, contemne; manet te pura doloris,
Et leti ſummota procul formidine vita.
Nonne vides, magnâ vt Chriſtus ſtipante cateruâ
Obuius it nobis, ſummóque inuitat Olympo?
At populi circùm fuſi veſana fremebant:
Sacrilegi pereant, pereat quæ carmine mentes
Senſibus exturbat ſanis, ritúſque Deorum
Polluit, & totam funeſtat cantibus vrbem.
Saxa alij, torréſque alij, flammáſque ferebant:
Virginis ille caput ſaxo petit, ille præuſto
Stipite tranſadigit coſtas, hic Orphea ſæuus
Enſe petit, reuolutum in flammas corpus vtrúmque
Ille agit, & tanto cuncti pro crimine gaudent.
O! vanas hominum mentes, & inania veri
Pectora, & in terras curuatos pondere ſenſus.
Ecce aderat cælo, radijs & luce coruſcans
Ætherêa Chriſtus; medium quem mille ſequuti
Cælicolæ, clarâ circùm cinxere coronâ.
Ille citis ſummo ſubuectus ab axe quadrigis
Orpheáque, & Beroën mundi ſuper ardua tollit.
Ordinibus longis ibant, hinc cælibe vitâ
Florentes, illinc generoſo funere Chriſtum
Teſtati quondam eſſe Deum, cælíque ſuperbum
Regnatorem: illos candenti flore coronant

Digitized by Google

Lilia, præcingunt iſtis ſacra tempora lauri:
Victrices manibus, bellorum inſignia, palmas
Inclyta vtríque ferunt: Etenim par robur vtríſque,
Nec virtus minor: hi rabidos fregere tyrannos,
Illecebras illi Veneris, blandúmque furorem.
Pompa nouem diſtincta choris, hoc ordine prodit:
Primi læua tenent, ſacro qui flumine loti
Mortem obiere priùs, molli quàm pectore flammas
Conciperent: quibus Aligerûm chorus vltimus vltrò
It comes, & lætum pueris gratatur honorem.
Dextra tenent puri, quos impius abſtulit enſis,
Infantes, Stygiúſque furor mactauit ad aras:
Illos Aligerûm chorus alter & ambit, & vltrò
Geſtit ouans, tantíque optat pars ire triumphi.
Læua tenent iterum, qui non rationis egentes,
Virgineos toto coluerunt tempore mores;
Sortiti Aligeros comites, qui nomine gaudent
Virtutum cælo in ſummo. E regione feruntur
Simplice mercari cæleſtem funere vitam:
Clara Poteſtatum ſeſe turma implicat illis.
Inuictis iuuenes animis iuere ſiniſtri,
Quos formâ inſignes fruſtra meretricius olim
Sollicitauit amor: ſocijs lætantur ouantes
Principibus, patrio ſuperi ſic nomine dicunt.
Ad dextram incedunt duro qui prælia marte
Relligione ſuper Chriſti, mortemque tulêre:
Aligeros nacti ſocios, quos ſumma poteſtas
Eſſe iubet rerum dominos, Dominóſque vocari:
Exinde à læuâ veniunt, qui rite iugati
Virginibus quondam, cunctis memorabile ſæclis,

Digitized by Google

Haud vnquam commune tamen tetigêre cubile.
Turma, Thronos olim Graij dixiſſe feruntur,
Æterno dilecta patri ſeſe addidit illis.
Oppoſito fortes veniunt ex ordine, qui ſe
Et cum coniugibus natos, totámque furenti
Obiecêre domum leto: clariſſimus ille
Euſtachius, forteſque virili pectore matres.
Illos Cælicolæ, Hebræâ quos voce Cherubos
Nouimus, immiſti ſocios ambire videntur.
Poſtremi nec læua tenent, nec dextra; ſed ipſis
Agminibus medijs, pulchrè gradiuntur vtrâque
Conſpicui laude. Hîc incedis amabilis Agne,
Luciáque, & triplici gaudens Catharina triumpho!
Hos Seraphim, tali fertur Iudæa vocaſſe
Nomine, complexi medios deducere certant.
Ecce trahebantur manibus poſt terga reuinctis
Toruâ olim facie, nunc triſti fronte Tyranni
Tandem humiles, grauibus curuati colla catenis
Regia: victorum currus anteire iubentur.
Præque alijs Nero, tum Domitî furor impius, atque
Cum Decijs Diocles, Romanáque nomina mille:
Supplicijs olim duris, dum vita manebat,
Chriſtiadum fruſtra conati euertere gentem.
Hîc etiam victæ ſimulachrum Mortis inerme
Cernere erat, malè nitentis veſtigia; nec non
Omnigenos Morbos, Somnúmq;, Famémque, Sitímque.
Triſte ſequebatur laceris lacrymabile pennis
Tempus, & accenſæ varijs diſcordibus Iræ.
Prædones exin Stygij, fratrum impia turba:
Magnanimi ille Iouis, truculenti hic nomine Martis,

Hic alio, ſummos quondam furatus honores
Numinis, illuſit variâ formidine gentes.
Ibas continuò bigis ſublimis in albis
Archidama, triſti modò te gens impia leto
Per flammas dederat; nunc auro, oſtróque decorus
Palmatâque nitens, ſcandis capitolia cæli.
Felices volitant animæ circúmque, ſupráque,
A ſtygio quondam quas ille receperat hoſte
Multa docens: illæ memores gratantur, & omni
Officio certant, ſacrum pæana canentes.
Mox rutilâ Chriſtus radiatus tempora luce
Quadriiugo inuehitur curru; cui dexter eodem
Orpheus inſedit ſolio, Beroéque ſiniſtra:
Lilia queis roſeam, & lauri per mutua iunctæ
Cæſariem incingunt, & læto flore coronant.
Portantur manibus palmæ, lux aurea circùm
Funditur, & tenues latè diuerberat auras.
Innumeræ Aligerûm turmæ poſtrema coërcent.
Ecce autem aſtriferi patuerunt atria cæli,
Admiſſíque omnes: Letum cum Tempore terras,
Et Labor, & Morbi, atque Fames circùm ire iubentur,
Tartareíque etiam fratres, & Crimina mille
Quæ rapidis acuant mortalia pectora curis.

Digitized by Google

Digitized by Google

CONSTANTINVS

LIBER QVINTVS.

IAm nitidis inuectus equis ſol aureus orbem
Lampade luſtrabat; primo cùm lumine pubem
Flauiades iubet armari : caua buccina martem
Incendit, totis erumpunt agmina caſtris.
Parte aliâ muro applicuit, propiórque coronans
Claſſis agit turres, vrbíque minatur ab alto.
Vndique ſeu terrâ, ſeu quà ſe Boſphorus vndâ
Tortus agit, ſtudijs miles certantibus inſtat.
Talibus Auſonios in prælia Varus agebat.
Nunc animis opus ô! ſocij, nunc vertere fundo

Digitized by Google

Hanc bellorum arcem: hîc victoria vertitur. Atque
Hæc vbi dicta dedit, ſubitâ teſtudine ſummum
Arduus inuadens murum, faſtigia prenſat.
Saxa, trabéſque ruunt hoſtes, & grandia voluunt
Pondera; quin etiam genus inſuperabile teli
Et pice torrentes fluuios, & ſulphura viua,
Et liquidos vibrant ignes, flammáſque ſequentes.
Igneus it muris rapido cum flumine vortex
Corripiens latos clypeos, & taurea terga;
Per cæcos aditus, inter thoracas ahenos
Elapſus, tandem ad viuum perſedit inhærens.
Cratibus exemplò fluxit teſtudo ſolutis;
Plurimus hîc miles ſub iniquo funere vitam
Aut dabat, aut ægram miſerè per longa trahebat
Supplicia, heu! ſeros olim malè firmus in annos.
Occidis Auſonidum Fortiſſime: Te tua Vare
Labentem excepit pietas, & ad æthera vexit!
Quondam illi monitu Superûm, ſcelerata tot inter
Prælia, & inſani per tanta pericula martis,
Credita cura fuit Labari. Tu Gallia, vóſque
Allobrogum Alpinæ gentes, atque inclyta teſtis
Roma mihi, veſtros olim bellator in agros
Cùm Labarum inferret, caderent cùm funere crebro,
Multáque miſſilibus circùm confoſſa iacerent
Corpora; vt exultans animis, & corpore, mortis,
Tot facies inter, vitæ ſecurus ouaret.

Euſebius lib. II. vitæ docet neminem qui Labarum geſtaret, læſum fuiſſe.

Ecce alibi fruſtra lapſu conuecta rotarum
Vineáque, & plutei; ductúſque ligonibus agger:
Inſtabant Brito Tameſes, Siculúſque Melander:
Brito fodit fruſtra, Siculus fruſtra ariete crebro

Verberat:

Digitized by Google

Verberat: inſiſtunt ſaxo fundata vetuſto
Mœnia, nec vim vllam accipiunt, nec vulnera dorſo.
In partes abeunt vaſto tormenta fragore,
Diſſiliunt æra, & ferri compago fatiſcit.
Inſuper è muro Thraſeas, cui prima juventus
Veſtibat teneras molli lanugine malas,
Iphicratiſque ex fratre nepos. Vos Martia nempe
Vulnera, ait, vos fata juvant Mauortia, pulchrum eſt
Threiciâ fortes tellure iacere ſepultos.
Talia vociferans telum contorſit; ab alto
Haſta venit Tameſi, juguløque infixa pependit.
Ille trahit ferrum, cum ferro vita receſſit:
Iámque aliud Thraſeas neruo ſtridente vibrabat
Telum immane, auræ circùm fremuëre: Melandrum
Occupat, & medium pectus perrupit arundo.
Parte aliâ dum Laodamas reſcindere vallum
Apparat, & terrâ foſſas æquare reductâ.
Deſuper è turri contorta phalarica venit,
Et Iuvenis cerebrum ſocijs aſperſit in ora.
Vno illum partu cum Spiridione crearat
Fluminis ad ripam Cretæi Pothnia mater,
Fecerat & geminâ Polemonem prole beatum.
Spiridion hic eſt, cui nec fraus callida fari,
Nec laqueis captare animos, vſúſve malignè
Ex alijs alios verborum implectere nexus:
At pia mens illi, puri non indiga Veri.
Concilio in magno, totius partibus orbis
Quod pax excierat, paruæque incluſerat vrbi,
Nicæam dixêre olim, fuit ore proteruo
Rex logici Tereus ludi; quíque arte ſuperbus

Patribus auderet ſanctis illudere: nec iam
Grajugenæ proceres contrà, proceréſque Latini
Sufficiunt; jámque ille amens pæana canebat.
Cui ſenior Crucis impreſſit mirabile ſignum,
Increpuítque vltro. Si nunc garrire poteſtas,
Experiare licet. Mox illum deficit omnis
Spiritus, & cecidit ventoſæ gloria linguæ.

Triſtior at martis facies, duriſſima belli
Vis ponto incubuit; florem, robúrque iuuentæ
Flauius hîc animis ſævum accendebat in hoſtem.
Ponte ſuperjecto geminæ latera ardua puppis
Componens, illas duro commiſcerat ære.
Tollitur ad proram ſublimi machina collo,
Telorum vnde ruit genus omne, phalarica, flammæ,
Malleoli, & magno miſſi ſtridore molares:
Ipſe etiam oſcillâ veluti ſuſpenſus ab altâ
In muros aries, terebræque vibratur acumen.
Diuerſis non vnâ locis, nec diſpare formâ
Deſuper incumbens minitatur machina, totis
Viribus hi contrà nituntur, & obuia certant
Pectora pectoribus, fraudémque opponere fraudi
Nequidquam: Námque improuiſa ruebat ab alto
Machina, & excuſſo de pinnis milite, turmas
Hoſtiles veluti dextrâ mittebat in vrbem.
Obſtupuit ciuis ſummo deſcendere cælo
Armatas acies, timuítque inſtare Deorum
Prælia. Poſtquam autem cecidêre Podarchus & Iphis,
Ante alios primi magnâ qui voce fremebant;
Tum redeunt vires, redit in præcordia virtus.

Huic quoque præſidium peſti, tantæque leuamen

Timoleon cladi, Siculâ Tyrus arte ferebat.
Æthereos nempe ille ignes, Titaniáque aſtra,
Et tortos ſolis radios armabat in hoſtes.
Non aliam reus ob culpam, furtúmque Prometheus
Caucaſeâ ſuperis pœnas in caute pependit.
Timoleon ſummâ in turri tumulóve, micanti
Obijciens ſoli ſpeculum, radióſque flagrantes
Excipit, exceptóſque repercutit: inde feruntur
In naues olli, & ſcelerata incendia iactant.
Námque licet chalybis diuersâ in parte recepti
Inſideant, neque diuulſis igneſcere fas ſit:
Cùm tamen à ſpeculo ſecum coiëre reflexi
Attollunt animos, rapiúntque in fomite flammam.
Artibus his malè ſecuram, & nil tale timentem
Timoleon claſſem ſpeculâ ſublimis ab altâ
Occupat. Obſcurum primò dant carbaſa fumum,
Mox etiam ſonitum flammâ crepitante dedêre.
Continuò piceas rapidi vapor ignis adhærens
Corripuítque trabes, & toto corpore regnans
In cineres tepido tabulata ſub æquore vertit.
Ergo omnis longè tantis exterrita monſtris
It trepidans claſſis, ſéque in maria alta receptat.
Ecce autem qui Cæſareos ambibat honores
Ænochares, Chriſtúmque animis inſenſus iniquis
Oderat, inſanus turri iactabat ab altâ.
Non pudet accingi telis, non arma minari
Chriſtiadas, quos Furca iuuat, quibus in Cruce turpi
Pendentem placet eſſe Deum? Vos iſta monebant
Quid deceat, quæ vos maneant exempla; ſonori
Plagarum ſtrepitus, virgæ, ludibria, mortes.

Digitized by Google

Tractent arma viri, quibus id Rex Iupiter alto
Annuerit cælo, aut belli Tritonia præſes,
Armorúmve potens Mauors. Inſana frementem
Haud tulit vlteriùs, ſed iuſtâ percitus irâ
Flauiades, propiùs quoniam certare poteſtas
Nulla datur, rapuítque arcum, celeréſque ſagittas:
Inſonuêre auræ neruo vibrante; furentis
In iugulum veniens veſanæ incluſit arundo
Vocis iter: tremuêre acies vtræque, merentem
Expendiſſe Deo exclamant ſub vindice pœnas.
Præcipitat nox intereà, coit omnis in vnum
Et rerum color, atque coloribus addita forma.
Chriſtiadæ in lucem ſtudium omne, animóſque parabant:
Excubias hoſtes, ſortiti nomina, portis
Conſtituunt, & qua tolluntur in aëra turres.
Nec minùs interea Caium, quem mœnibus vrbis
Septum caſtra tenent, acuit triſtiſſima cura
Et rigidos alto ſtimulos ſub pectore vertit.
Antiochi propter muros latiſſima quondam
Regna, illi juvenum legio terdena merebat:
Quos, maris infidi metuens, & ſortis iniquæ
Antè memor, caſus olim ſeruabat in omnes:
Si qua viam dederit fortuna, Deúſve ſecundet,
Huc faciles aditus, & mollia tempora captat.
Ergo vbi nox curru medium pulſauit Olympum,
Erumpunt portis Eryphas, Drymiúſque, Dymáſque:
Thracum Eriphas ductor, juvenes quem mille ſequuti
Cultu, animíſque pares, paritérque in bella fremebant.
E Phrygiâ Drymium ſocij comitantur in armis
Quingenti; totidémque Dymam, quos Sarmata miſit:

Amphilocho parent omnes, duríſque ſuperbum
Officijs iuuenem comitantur in omnia: at illum
Exultantem animo, ſurgentis gloria regni
Incendit, laudúmque immenſo attollit amore.
Pro caſtris, vigilum primi Chorinæus, & Vmber,
Quíque ſequebantur ſubito cecidêre tumultu.
Fortè illam longo ducebat carmine noctem
Chriſtiadum pro more ſacram, Chriſtúmque Sicanor,
Cælicoláſque alios votis precibúſque vocabat.
Protinus armorum ſonitus, clangórque tubarum
Quà vocat, emicuit: ſocij comitantur euntem,
Omnes Chriſtiadæ, ſacróque in flumine loti.
Inſignem criſtis Erypham, criſtâque coruſcum
Purpureâ, vt dubio noctis ſub lumine legit;
Obuius occurrens, inſano & vana tumenti,
Fulmineam totis intorſit viribus haſtam.
Haſta volans læuæ ſuffigitur acta papillæ,
Et coſtas inter dilapſa in corde tepeſcit.
Hinc Drepanum gladio, iaculo Didymaona cædit,
Inſignem facie Drepanum, Didymaona cultu.
Inſtaurant proceres bellum Drymiúſque, Dymáſque;
Heliomanta Dymas, Drymius Phaëthonta trucidat:
Implicuêre acies, ſtrictis mucronibus inſtant:
Nunc hos, nunc illos anceps Bellona fatigans
Omnibus exitium truculentâ cæde creabat.
Sanguine ſpumantem rapidóque Sicanora marte
Occupat accenſum Amphilochus: Quàm ſole ſub ipſo
Hæc anima occideret meliùs! Tantúmque locutus,
Arduus adducto criſpans haſtile lacerto
Spargit, in obliquum cecidit violentia teli

Vmbonem, vacuiſque inſons diſpergitur auris.
Ille refert paucis. Nunc experiare viciſſim,
Quæ ferri momenta mei, quæ pondera dextræ.
Dixit, & in ſtrictum conſurgit feruidus enſem,
Ac ferit; excuſſis ſummâ de caſſide criſtis
In galeam penetrat ferrum, largéque cruorem
Elicit. Ipſi animis obnixi, & viribus vſque
Luctari, magnam properant per vulnera mortem.
Diuerſâ de parte poli, cùm lapſa ſagitta
Ignotâ contorta manu, medium aëra tranans,
In femur horrendis Italo ſtridoribus hæſit;
Succedunt lapſo ſocij, plagámque ferentem
Amphilochum longè clypeis, telíſque repellunt.
Interea plenis caſtrorum excita iuuentus
It portis, coëunt Gallúſque, acérque Britannus,
Rectoréſque Italûm: paulatim cedere campo
Hoſtis, & in tutum feſſas reuocare phalanges.
Quingentos nox illa dedit de gente profanâ
Sub Styga, quos ſtimulis in Chriſtum acuebat acerbis
Vana ſuperſtitio, primóſque in bella mouebat.
Bis centum de ſtirpe piâ tranſmiſit Olympo
Hæc eadem, ſacrâ præcinctos tempora lauro.
Sollicitis ea dum ſtudijs per caſtra geruntur,
Quà ſilet à bello litus, pontúſque quieſcit:
Furtiuum molitur iter tranquilla per alta
Licinius. Tales illi quæſitus in vſus
Ichtius, arte viam medijs quærebat in vndis.
Hic longas æquor ſubter durare per horas
Aſſuetus, priùs os ſummum, naréſque ſupremas
Molliter attrectans, pingui tingebat oliuo:

Seu circumfuſos latices pinguedo moretur,
Seu mage cognati vertatur in ætheris auram,
Vnde animam tractim pulmo traducat anhelus.
Ergo iter inſtituit, fundóque receptus in imo
Nunc ſummâ gradiens veſtigia ponit arenâ:
Nunc medios agilis fluctus, atque æquora tranans
Longa carinarum bis ſex retinacula cædit:
Leniter, & nullo ſublapſæ remige puppes
Paulatim abſcedunt, & ponti clauſtra relaxant.
Quâ patuit, tacito per amica ſilentia lembo
Caïus erumpens, Phrygiæ penetrauit ad vrbes.
At Conſtantiaden major ſub corde remordet
Cura, nec in totam patitur requieſcere noctem:
Non plagam accipiunt, non per tormenta labaſcunt
Mœnia, non pelago propiùs conſiſtere fas eſt:
Ergo animum huc illuc rapit, atque per omnia verſat.
Ecce autem Chriſto fortis qui nomen Aphænus
Iampridem dederat, turri ſe mittit ab altâ,
Cui de nocte vigil fuerat datus: Ille vbi Regem
Coram adijt ſupplex, tales dedit ore loquelas.
Et quis, & vnde genus, quâ relligione, quibúſue
In Chriſtum ſtudijs adſim, hæc, Regum optime, ſignant.
Talibus orabat dictis, dextrâque ferebat
Nomina pontificum inſcriptam de more papyrum,
(Formatas olim priſci dixiſſe feruntur)
Dic age (Flauiades inquit) quâ ſpe furit, vrbe,
Atque meis ſeptus latè circùm vndique telis
Licinius? quæ tanta tenet fiducia rerum?
Ille autem contra. Nequaquam, vt rere, tenetur
Licinius, tua nec formidat fulmina ciuis.

Nam tua per noctem vanus dum caſtra laceſſit
Amphilochus, fremitúque armorum territat vmbras:
Caïus interea, pontum incautáſque biremes
Traijcit erumpens, Aſiæque ad litora tendit.
At nunc quàm tenuis potiundæ viribus vrbis
Spes ſupereſt, lux iſta docet, vaníque labores,
Queis pelago, terrâve incaſsùm mœnia tentas.
Septimij meminiſſe potes, quem tertia totis
Viribus imperij ſuffultum, & dira frementem
Nequidquam, longè retrorſum diſtulit æſtas.
Flauius hîc rurſum: Cereris quæ copia ciui,
Quæ Bacchi? quæ cura penus? quid denique veſcum?
Hoc belli caput eſt, hic cardo vertitur (ille
Rettulit) obſeſſos ea ſola ac magna fatigat
Cura animi, & varijs populum rumoribus implet.
Si qua fides ſit Chriſtiadis, quos magna tuarum
Spes rerum attollit, menſem non ampliùs vnum
Creditur in ciues Cereris ſatis eſſe, vel vndæ.
Addidit & durum Beroes certamen & Orphei;
Et quas Archidamâ palmas rectore tuliſſent.
Flauiadæ, partes animum dum verſat in omnes
Sollicitus, ſtetit hæc ſententia: Cenchrea mittit
Caſtoriden, qui Cecropijs properaret Athenis,
Celtarum è populis, peditúmque, equitúmque cateruas,
Bis denâ numero turmas legione frementes.
Vrbem prætereà, rapidus quà deficit vndâ
Boſphorus, aggreditur ducto circumdare muro.
Principiò foſſam cubitos demittit in octo
Et totidem latam, vallis atque aggere cingit:
Mœnia tum longo ſtatuens firmiſſima ductu,

Mœnibus

Mœnibus & turres velut internodia ponens
Foſſâ iterum & vallo, muróque opera omnia claudit.
Nec minùs interea totas cuſtodia noctes,
Atque dies, ſortita vices ſtat mœnia circùm.
Francigenas inter iuuenes, à litore Rheni
Quos belli comites, magno Germania quondam
Miſerat Herrico; præſtanti robore fratres,
Iornandes iaculo bonus, & bonus enſe Moguntus
Fulmineo, paribus ſtudijs in prælia feruent.
Nunc quoque pro caſtris vigiles, de nocte ſilenti
Foſſam vltra, murorum imâ ſub parte, nitere
Exiguum obſeruant flammis radiantibus ignem.
Adrepunt tacito fratres pede: jámque propinqui
Applicuêre auidas aures: Cuſtodia noctem
Intus agens, illam vario ſermone trahebat.
Atque aliquis multa exorſus, ſic denique fatur.
Haud procul à turri, curvum quæ proxima pontum
Obſidet, ad denos paſſus, ſi rite recordor,
Ductus aquæ fuit; euripis refluentibus vnda
Ad ludos quà ſe inferre, atque referre ſolebat.
Os ſummum hinc illinc tectum eſt: Loca concaua ſubter
Dant faciles aditus: ſocij ſermone reponunt
Plurima, ſed ſtreperi diſcerpunt omnia venti.
Continuò Hectoridæ fratres audita reportant,
Hic Conſtantiadæ: cæcos qui nocte ſequenti
Explorare iubens aditus, aurora priuſquam
Luſtraret terras, fortem cum fratre Moguntum
Aduocat. O! iuuenes, inquit, vos gloria gentis
Franciadum, quos magnanimo ſub pectore, pulchram
In laudem virtus rapit, ite, & quà Deus altum

Sub terras oſtendit iter, ſuccedite muris.
Tu verò oppoſitas, Cepheu, teſtudine turres
Aggredere (hic Gobriæ non pridem marte perempto.
Succedens, Rhodios fortes in bella vocabat)
Hiſpanâ cum gente Creon ſimul ariete muros
Impacto quatiat, Siculus pertentet acutâ
Pygmalion terebrâ: vires his vocibus addit,
Et rapidos primus iaculatur Flauius ignes.
Ecce autem cæcis auſi ſe inferre latebris
Franciadæ, deni tantum ſubière ſub antrum.
Námque agger vaſto recidens molimine (longo
Siue æuo ſidit tellus exeſa, caduco
Siue illi, quoniam vadunt per cæca viarum,
Concuſſère loco lapides, terrâmque ſequentem)
Excluſit reliquos aditu, oppreſſítve ruinâ.
Ceptum alij ſectantur iter, quos ſciſſa fefellit
Longiùs abductos via. Dum terrâ ire ſub altâ,
Et caligantes pergunt penetrare receſſus
Obnixi: Pheream interea iuvenilibus annis
Florentem, magicâ ludebat fraude Theriſtus
Mygdonides. Nondum Phereas ſecurus amorum,
Atque anceps animi, tres vno tempore amabat
Hypſipylen flauam, & nigrâ cum Doride Rheam
Italiden Rheam. Iuvenem ergo Theriſtus in altum
Idaliæ templum, mediâ quod ſtabat in vrbe
Intulit, & magnâ fallebat imagine rerum.
Dira fremens ignota canit, Phlegethonta, Chaóſque,
Sphyngáſque, Harpyiáſque & barbara nomina mille.
At poſtquam Phereæ ſenſit tremefacta pauere
Pectora, tum Chalybe è duro, multóque nitentem

Attritu, teretémque dedit ſpectare cylindrum
 Hæc nullis quæ pura nitet columella figuris,
Hæc, inquit, quales animo, formâque puellas
Diligis, aſpectare dabit. Tum deinde colorum
Confuſam horrendo errore, & nullo ordine telam
Explicat, & certâ ſupra ratione cylindrum
Rite locans: ecquid Pherea nunc cernis? At Ille
Hypſipylen video, exclamat. Notat ora, oculóſque
Atque habitus: diris vndat furiata colubris
Cæſaries, formoſa fremunt per colla ceraſtæ.
Horreſcit Phereas. Atqui tua moribus iſtis
Eſt illa Hypſipyle, vates ait. Eia age Rheam
Aſpice, turriculámque mouet. Mox virgo videtur
Cætera qualis erat, ſed turpis nare ſuillâ.
En apage, ah! monſtrum, Phereas exclamat. Vt ille
Machinulam mouit, lætum formoſa per vmbras
Extulit os Doris: comptos de more capillos
Implicuit myrtus, frontémque attonſa coronat:
Siderei flagrant oculi, vultúſque decorâ
Maieſtate nitent. Qualis nocturna per vmbras
Luna micans radijs alios ſupereminet ignes.
Protinus exarſit Phereas. Hæc, inquit, amore
Perditus, hæc noſtro Doris debetur amori.
 Nondum finierant, quando tellure ſub imâ
Qui rimantur iter Franci, cæcáſque pererrant
Ambages, templum ſubter veſtigia ponunt,
Et tandem Veneris ſacras reperêre per aras
Tectum iter: irrumpunt magno clamore, parati
Quidquid erat, flammis, aut duro vincere ferro.
Ergo animis ſtupidi phereas, ſceleríſque repertor

Digitized by Google

Mygdonides, pacem lacrymis, pacem ore petebant.
Atque adeò vates, fraudis quem conſcia mordet
Relligio: vos ô! Superi, ſi numina veſtra,
Si templa, atque aras vanâ temerauimus arte,
Parcite: cui paucis ſtricto mucrone, furénſque
Iornandes: Qui vos tandem? Cadit ille ſine ictu,
Languida pallenti reſolutus membra timore.
At Pheream agnouit fato meliore Moguntus.
Námque illum Iphicratem iuxta, ſuprema tuentem
Mœnia, purpureum galeâ, criſtíſque comantem
Viderat: ergo illum vinclis, nodíſque reuinctum
In varios belli caſus, ſortéſque reſeruat.
Subiiciunt templo flammas, adytíſque recedunt.
Ilicet ignis edax aras & ſigna Deorum
Corripuit, mox alta ſuper tabulata volutus,
Attolléníque atro torrentes turbine flammas,
Ingenti ſonitu glomerata incendia cælo
Torquet agens: pauidus trepidat cum milite ciuis.
At Franci, ſic Flauiadæ mandata ferebant,
Continuò tædas vicina in templa, domóſque
Inferre, atque vrbem flammis miſcere parabant.
Vltimus ille dies vrbis, bellíque fuiſſet;
Ni priùs Iphicrates tantæ in diſcrimina ſortis
Ritè memor, magnâ cauiſſes prouidus arte.
Bis centum tu nempe equites, peditúmque cateruam
Turritis quoties inſtaret mœnibus hoſtis;
Ire, redire vias, rurſúmque iterare iubebas.
Franciadis illi occurrunt, & nota ſequuti
Compita, funduntur rapidi diuortia circùm.
Iornandes nihil hîc cunctatus, miſſile librat

In caput Herodis, pedites qui ductor agebat:
In mediam miſero iaculi vis incita frontem
Incidit, & tepido maduit ſuffixa cerebro.
Sic peditum compreſſi animi, primúſque ruentum
Reſtinctus furor; & quoniam ſors vltima Francos
Provocat, irrumpunt pariter, paritérque laceſſunt.
Iámque decem, tot gæſa volant emiſſa ſub auras,
Horrendo ſtrepitu ſtrauerunt corpora leto.
Non impunè tamen; Doryli nam ſanguine cretus,
Iphicrati ante alios longè chariſſimus omnes
Eurytius, totas peditúmque, equitúmque cateruas
Promouet in Francos; oritur triſtiſſima cædes
Atque hinc atque illinc; Thraces cecidêre ter octo.
Franciadum ſuper vnus erat cum fratre Moguntus,
Quin etiam frater letali ſaucius ictu
Ægrè animam trahit. Ergo animis & viribus ille
Integer, Eurytium truculentâ cæde furentem.,
Talibus aggreditur. Ni me, fratrémque remittis
Hac animâ (dextrâ ferróque notabat in ictum
Ore minax Pheream) Manes placabo meorum.
Subſtitit hîc ſubitò Eurytius, ſociôſque repreſſit.
Ferrum inhibe, iuuenum confidentiſſime, dixit,
Ne dubita, dabitur primâ ſub nocte, quod optas.
At Conſtantiades oculis incendia poſtquam
Hauſerat, agnouit Francos penetraſſe ſub vrbem.
Macte (inquit) miles, tandem, ſuccenſa tenetur
Arxque capútque vrbis, populantur viſcera flammæ:
Quod ſuper eſt, dextrâque & ferro ſternite. Dixit.
His dictis arrecti animi, totæque phalanges
Vndique conueniunt, & totis viribus inſtant.

Digitized by Google

Verùm aliter viſum Superis; Nam fortè repentè
Tempeſtas rapidis ſubtexens nubibus æthram
Exoritur, tonitru ingeminat, micat ignibus aër,
Fulmina denſantur, tetro loca fulmine fumant.
Præcipitant nimbi, campíque & compita latè
Ipſa natant: ergo torpent incendia templi,
Languet fumus iners, & craſſo corpore ſerpit.
Ipſe fatiſcentes ſub iniquo ſidere cæli
Flauiades turmas ſecura in caſtra recepit.
Magnanimum, poſtquam nox vmbram induxerat orbi,
Cum fratre Iphicrates dimiſit ab vrbe Moguntum.
Intereà ſenſit ſua recrudeſcere Priſcus
Vulnera, quæ nuper nauali plurima bello
Accepit, Caium contra congreſſus in armis.
Ergo vbi conceſſi metas peruenit ad æui,
Vltro pontifices ſanctos, qui ſacra miniſtrent,
Euocat: olli aderant candenti in veſte decori,
Rheticius pater, & Belgas ſanctiſſimus inter
Maternus, longǫque incanus crine Marinus.
At Priſcus ſancto tales dabat ore loquelas.
O pater Omnipotens, qui me genitricis in aluo,
Iuſſiſti tenerâ primum coaleſcere mole;
Humanæque dein formans in munia vitæ
Vitalem inſpiras animam, nec laude carentem
Omnigenâ. Quamquam fuerint hæc magna, ſupérque
Vota mihi, illa tamen majoribus obruis, & me
Ah! nimium immemorem, meritis cæleſtibus imples.
Sacrilegos, primi ſubeuntem luminis oras
Das ritus neſciſſe pater, turbámque deorum,
Et tantæ exortem labis vixiſſe beatum.

Quid referam, cùm me monſtro, quo triſtius vllum
Non fuit, aut ſeris olim naſcetur in annis,
Das defenſum vltro: memini, & meminiſſe neceſſe eſt,
Ne quis tum ſtygiâ vereor me afflauerit aurâ
Spiritus, aut maculam ſceleratus inuſſerit ardor.
Innocuum vitæ quamquam, me judice, pectus
Relligio nulla inceſſit: ſi quid tamen hæſit,
Et ſi culpa hebetes ſenſus illeuerit vlla:
Tu corde ô! Genitor facili miſerere, tuíque
Vnigenæ memor in fraudis contagia noſtræ,
Ne pater inquire, & ſonti te te ipſe remitte.
Tum vos, Pontifices, quibus eſt permiſſa poteſtas
Iuſque Dei, triſtis ſontes abſoluere noxæ:
Diuini properate ſacrâ me aſpergine roris
Abluere, ingenitæque abolere piacula culpæ.
Cæleſtes epulas exin, vitæque potentes
Delicias, dulcíque piam reſtinguere riuo
Opto ſitim, totóque amplecti pectore Chriſtum.
Atque ea dum memorat, procerum ſtipante cateruâ
Flauiades, thalamo propior ſeſe intulit heros.
(Olli priſcus erat magno dilectus amore
Et Chriſti pietate ſuper, pugnatáque propter
Prælia, & agnato deductum ſanguine nomen)
Spem vultu ingrediens ſimulat, tum talibus infit.
At non Priſce tibi vitæ ſpes excidit omnis:
Non artem ſuper eſt morbus, quem vincere nulli
Iam liceat: tamen vt fuerit, Deus arbiter æui
Cum iubet, abſcedunt omni de corpore peſtes.
Aut ſi fata iubent, cæli ſuper euocat aſtra:
Chriſtiadis hæc Priſce fides, hæc anchora rerum.

Flauius hæc paucis : contra ſic rettulit ille.
Ah! ſatis eſt, princeps, imâ tellure repoſtum
Hoc vitæ quodcunque datum eſt, vixiſſe, ſupérque
Eſt Prisco : Nunc me Patrij dulcedine cæli
Raptat amor, lætumque rapit ſuper æthera Chriſtus.
Nunc ſine me ſacro perfuſum flumine, Chriſto
Adſcribi famulum, & felicis gaudia vitæ
Spe capere : Hoc voti caput eſt, neque tendimus vltra.
Incubuêre omnes genibus, patríſque ſupremi
Progeniem lacrymis, fletúque in vota petebant.
Hic reliquis prono demiſſis corpore, ſurgit
Rheticius, ſacróque omnes circumtulit amne:
At Priſcum ter rore levi genitabilis vndæ
Abluit, & vitæ dum verba potentia fatur.
Terque Cruce inſignit, Triadíſque in nomine, ſacrum
Vendicat, & ſtygio aſſertum defendit ab hoſte.
Mox tulit auratâ Chriſti vegetabile corpus
Pixide, felicem ſcelerum omnigenûm Panacæam.
Qua dape participat lætantem pectore Priſcum,
Exultantem animis, & ſecum multa precantem.

Baptiſatur ſub finem vitæ quod non fuit inſolens priſcis temporibus.

Iam lux præcipitans deceſſerat aurea nocti,
Defluxere olli, ſua ſe in tentoria quiſque
Effuſo recipit fletu, quos deinde ſequutus
Multa ſuper Priſco lacrymatur Flauius heros.
Pontifices vni ſolâ ſub nocte iacentem
Circunſtant, intérque ſerunt pia verba precando.
Ecce ſub auroram, loca circùm viſa repentè
Intremere, & largo perfundi lumine tectum:
Mox & odoratus tenui perlabitur aurâ
Infuſus Zephyrus, ſtratúmque cubile vaporat.

Suppliciter

Digitized by Google

Acceſſum agnouit Chriſti, comitúmque cateruam
Aligerûm Priſcus; vultus demiſit, & ora
Suppliciter, verſóque in Chriſtum lumine, dixit.
Téne etiam, mi Chriſte, polo deſcendere, nec te
Tot ſcelerum ſontis pudet? ah! ſanctiſſime rerum:
Ah! Rerum quantum eſt pulcherrime. Talia fatus
Deficit, atque impar Chriſto congreſſus amanti,
Exanimis ſacro iacuit reſolutus amore.
Aligeræ veluti gentis rex obſitus æuo,
Atque ſatur vitæ phœnix, ſuper ardua longè
Rupis inacceſſæ, vel odoro in vertice cedri
Impoſuit tumulum: huc panchææ copia meſſis
Congeritur, nardi bene olentis ſpica, lacérque,
Balſamáque, & cæſo flagrantia cinnama ligno.
Ille autem ſoli obuerſus, dum feruidus orbi
Imminet, ardentes radios plaudentibus alis
Excipit, accensóque ſuper conſumitur igne.
Vt primis inuectus equis pulſauit olimpum,
Et rutilo Titan aſperſit lumine terras:
Continuò rapuêre faces, atque ordine longo
Chriſtiadæ incedunt; flammis caſtra omnia lucent.
Ora quidem mœſti, magno ſed pectore virtus
Quæ reſidet, micat in vultu, & ſpe præcipit aſtra.
Pontifices ritu veteri, quæ plurima vates
Ieſſæus quondam cecinit, pia carmina dicunt.
Interea Priſci corpus, quo pulchrius vllum
Non fuit Europæ in populis, exangue iacebat.
Qualis Sequanici Tulippus gloria ruris,
Virgatis flos in folijs, candore niuali,
Et circùm roſeo diſtinctus margine lucet:

Verùm illi, cùm virgineo defloruit vngue
Omnis hebet color & pallorem abit omnis in vnum.
Arte laboratam Phrygiâ, lentóque micantem
Veſtem auro induitur iuuenis, quam fecerat Antheus,
Chriſtiadum ſacris Antheus, lenique Mineruâ
Clarus, & inſigni diſtinxerat argumento.
Scilicet exciſam in rupem diſceſſerat antrum,
Obſtruit os illi, montis pars maxima, ſaxum
Nexum ære, & multo commiſtum robore ferri:
Sed neque ſaxa valent Chriſtum, neque clauſtra tenere:
Diſpulit obiectas moles, ferratáque clauſtra
Arduus, & purâ nitidus ſub luce refulſit.
Intremuit circùm tellus, cuſtodia paſſim
Huc illuc diſiecta ruit, ceu turbine gluma
Spargitur & volucri differtur concita gyro.
Mors ſtupet ipſa, retróque fugit, ſimilíſque cadenti
Prona cauos oculorum orbes in terga reflectit.
Nec procul hinc ſtygij ſævus regnator Auerni
Et ruit & reſpectat, & infremit ore cruento.
Effertur pro more, pyræque imponitur; ire
In lacrymas iuuat, & vero ſuſpiria fletu.
Admouêre faces auerſi, protinus ignis
Dat ſonitum, flammíſque vndat tabulata per alta.
Labitur in cineres cælo ſublata cupreſſus,
Et cedrus, & Tyrio medicati murice panni.
Nulla tamen, quamuis data ſint circùm vndique, ſanctæ
Innocuum vitæ violant incendia corpus:
Purius emicuit, traxítque in membra nitorem.
Non aliter ſpumam candenti in fomite ponit
Gleba nitens auri, mediíſque ex ignibus exit

Lætior, atque nouo rutilans ſub lumine fulget.
Didita continuò caſtris ea fama vagatur,
Numinis in Laudem voces, atque ora reſolvunt:
It magnus clamor cælo, tum denique ſanctos
Rite Sacerdotes compellat Flauius heros.
Vos ô ſacrorum iuſſit quos eſſe magiſtros
Omnipotens, propiúſque arcanis addere mentem,
Dicite, quid petimur, quidve hæc portenta loquuntur?
Talia Maternus diuino rettulit ore.
Chriſtiadum, quos pulchra tulit ſuper æthera virtus,
Relliquias abolere nefas: monimenta piorum
Eſſe ſuper iubet omnipotens, æuóque ſequenti,
Virtutis formam, ſpeciménque imitabile morum.
Tu flammas prohibe, ſerua chariſſima Chriſto
Pignora, ſuffoſſæ mandentur corpora terræ.
Publica plebæis ſunto in commune ſepulchra:
Marmorei proceres thalami, ſacraria ſanctos
Caſta decent; hoc monſtra petunt; hoc poſceris. Omnes
Aſſensêre viro, totum exhinc lege per orbem
Flauius edixit, iuſsítque inoleſcere morem:
Qui procul huc ad nos voluendo ſæcula venit.
Addidit hæc etiam inſignis pietate Marinus.
Qui miles, bellorum atrâ ſub nube tenetur,
Ille quidem bello claros cæleſtibus æquat,
Virtutis malè conſultus: Sed lumine Chriſtus
Quos afflat melior, ſenſúque informat honeſti,
Momentis virtutem alijs expendere norunt.
Eſt priſco, eſt virtus melior, quæ ſopiat ignes,
Quæ ſuperet flammas, leti quæ tela retundat.
Hac priſcus mortale genus, mortalia corda,

Humandis cadaueribus collegium ptimus inſtituit Conſtant. ex Iuſtiniana nouell. XLIX.

Et luteo vicit ſecretas corpore mentes.
Ille quidem facinus per cæca ſilentia preſſit
Eximium, fugitans auræ popularis: Ariſbæ
Non tamen erubuit tantam concredere laudem.
Namque vnà puer à primis adoleuerat annis,
Cúmque illo curas partiri, animúmque ſolebat.
Ille quidem incipiet, ni vos audire pigebit.
Flauius hic: immo hoc quodcunque eſt ordine pandat:
An potius quidquam fuerit, quàm munera Chriſti,
Et Laude egregiâ Priſcum ſpectare decorum.

Digitized by Google

CONSTANTINVS

LIBER SEXTVS.

ATque vbi facta quies, intentis omnibus vnus
Tot proceres inter, ſic ora reſoluit Ariſbas.
Paula fuit, mulier Graiâ de gente, pudica
Ore, habitúque pio, nec non & ſanguine iuncta
Maternos per auos Priſco; quam multa domabat
Interior Venus, & cæco ſuccenderat igne.
Dulcibus illa quidem illecebris, formæque nitore
Nititur in iuuenis ſanctos obrepere mores:
Incaſſum cecidit labor omnis, & omnis amorum
Nequitia, atque malis teneri cum fraudibus ignes.

Ergo dolens ignominiam, tantæque repulſæ
Impatiens, magicas demens accingitur artes.
Tum quoque Proclus erat ſenior, quem vana Deorum
Impietas, primo naſcentem in limine vitæ
Excepit quondam : is poſtquam robuſtior ætas
Accreuit, ſe Chriſtiadis adiunxit, & inde
Iudæis, tandem nullis addictus, & exlex
Nil homines, nil ille Deos, nil Numina curat.
Se triplicis dominum Mundi, rerúmque potentem
In populos iactat: Manes excire ſepulchris,
Aut rapidam medio Lunam deducere curſu,
Fulmináque, & ventos, tempeſtatéſque ciere,
Sortilegas audere nurus, gentémque minorem.
Sanctius eſſe ſibi regnum, ſuppárque Deorum
Imperio canit: humanas inflectere mentes
Arbitrio, in quaſcúnque velit deducere partes:
Et tumidas premere, & reſides attollere, nexas
Soluere, ſollicitis alias innectere curis.
Hic Paulæ venit auxilio, hic Phlegethonta laceſſit
Dira canens. Ibant imis de ſedibus Orci
Tartarei fratres, ſtrepitúque immane fremebant.
Ante alios quibus eſt ſtudium, mortalia corda
Frangere blanditijs, & molli vincere flammâ.
Incumbunt operi fruſtra, vanóque labore
Sollicitant: nam ſtellanti demiſſus ab æthrâ
Cuſtos illi aderat, procerum ſanctiſſimus vnus,
Quos pater æternus miſeris mortalibus vltro
Curarum eſſe dedit comites, ſocióſque laborum.
Forte viâ, & multo venatu feſſus opacum
Sederat ad fontem, tenui qui murmure labens

Digitized by Google

Paulatim inſinuat blandum per membra ſoporem.
Hîc Proclus incautum, quoniam eſt oblata facultas,
Aggreditur iuuenem, totóque Acheronte fatigat.
Námque illi, primùm poſtquam ſopor oſſa reliquit,
Sacra videbatur ſublimi vertice, cælo
Surgere, blandiríque vltro venientibus ædes: Templum cupidinis & eius trophæa.
Non operis moles inſana, ſed arte magiſtrâ
Perfectum nitet, ac iuſto comprenditur orbe:
Hinc atque hinc circùm latera omnia fornice curvo
In medium ſenſim coeunt: chryſtallina ſummo
It cælo ſpecula, & tecto ſupereminet ardua.
Ære rigent poſtes, æternáque limina, & ære
Commiſſæ ſtridunt ærato cardine portæ.
Tum radio Priſcus (dextrâ quem forte gerebat)
Impulit adverſos repetito verbere poſtes;
Ingemuere adyta, & ſacri ſonuere receſſus.
Extemplo faciles converſo cardine valvæ
Sponte dedere viam, limen ſimul inſtitit heros.
Ecce introgreſſum, facies pulcherrima rerum
Occupat: artifici lucens emblema figurâ
Inſcriptos flavo muros pingebat in auro: Amoris Victoriæ in parietibus templi depictæ.
Nempe triumphabat Superos, gentíque Deorum
Iura dabat victor, legéſque Cupido ferebat.
Námque aditu in primo, vitreis euoluitur vndis,
Et torto Sagaris fluvio per culta niteſcit:
Vmbrâ in purpureâ, molliſque in margine ripæ
Alcides formæ ſtudet, ac muliebribus armis Hercules triũphatus.
Induitur; ſpeculo, armillis, tenuíque flabello:
Nodoſos circùm digitos it plurimus orbis,
Auriculis pendent gemmæ, coma lege tenetur.

Femineâ corpus pallâ frontémque mitellâ
Incaſsùm tegit, horrendum nam pectus hiantem
Veſtem vltra turget, renuítque calantica crines.
Haud tamen ille minùs, rigido ſub pollice, & vdis
Inclinans labris, properantia ſtamina ducit.
Nec minùs Omphalee ſtudio geſtibat inani,
Pelle leoninâ tenerum circumdare corpus
Imprudens; villos inter formoſa micabant
Pectora. Vt auroræ nigris lux aurea nimbis
Rumpitur, & nubem radiorum purpura pingit.
Illa autem manibus geminis, & corpore toto
Pondera nequidquam clavæ, molitur ab altâ
Tollere humo, intentis luctantur brachia nervis.
Pictus nube ſedet celsâ, pharetrâque decorus,
Aureáque arma gerens ridebat vtrúmque Cupido.
Haud procul effuſam in curſum crinitus Apollo
Apollo victus à Cupidine. Inſequitur Daphnen: flavos diſperſa capillos,
Et teneros nudata pedes, ac mollia crura;
Per vepres, per ſaxa, per indiſcreta locorum
Nympha fugit; plantæ turgent & ſanguine manant.
Pœnituiſſe Deum poterat, poterátque puellam:
Sed maior Deus inſtigat, ſubigítque Cupido.
Nam rigidâ ferri fugientem cuſpide Nympham
Perculit, auratâque incendit arundine Phœbum.
Luna in terras amore deducta. Hîc molli tepidum ſomno, gremióque receptum
Endymiona fovet Superis Diana repulſis;
Mars, Venus, Iupiter ſub iugum miſſi. Quid Martis, Veneríſque dolos, quid cæca mariti
Retia commemorem? Probrum Saturnius illic
Aut Semele, aut Lædæ blandum mentitus olorem
Obtulit, áut Danaë in gremium pretioſus adulter

Sedibus

Sedibus æthereis, pluuiâ deſcendit in aureâ.
Idem alibi mugit cornutâ fronte iuuencus,
Mollibus aut virides in pratis ruminat herbas,
Aut dorſo impoſitam longè trans æquora portat
Europen : manibúſque, oculíſque ad litora virgo
Tendit, & inclamat ſocias ac cornibus hæret.
Ergo capiſtratum Diuûmque, hominúmque parentem
Puſio ductabat tranquilla per alta Cupido.
Ecce pauimentum varijs aſarota figuris
Inſcribunt Æthnea Proſerpina, Plutóque gentis
Tartareæ rector. Námque inter brachia Diuam
Hic mediam amplexus: prædâque, animíſque ſuperbos
Increpat alipedes in curſum: turbinis inſtar
Præcipitant illi, ſub pondere terra dehiſcit.
Perſephonem Manes, furiarúmque agmina, & ipſe
Æacus, atque humili veneratur poplite Minos.
Templum init interea Zephyrus, flatúque vaporans,
Mollis odorato latè circùm omnia mulcet.
Ibat ponè ſequens exercitus omnis Amorum;
Par formæ nitor, atque infans par omnibus ætas,
Et faciem nitidi lætam, ſuccóque micantes
Ambroſio venas, & lacte nitentia membra.
Aligeris arcus, pharetræque, atque ignea longè
Tela ſonant humeris, labuntur remige pennâ.
Ceu cùm vere nouo, pulchros Sol æthere vultus
Exerit, & facili ridet natura ſub aſtro:
Quàm multæ glomerantur apes, & tecta reuiſunt
Depaſtæ flores, cælóque recentia mella.
Lætæ omnes redeunt opibus, turgentia crura
Illa rubet pomo grauis, hæc incanuit albo

Amores, fratres Cupidinis minores natu, templum ingrediuntur.

Flore pyri, flauet citrium hæc populata decorem.
Haud aliam in faciem, templum ſubit agmen Amorum:
Nullus iners tanto in numero, lætantur opimâ
Prædâ omnes: tepidos nam inter ſuſpiria luctus
Quæ miſeri tacito fuderunt pectore amantes,
Legêre; ac nebulæ in morem collecta, frequentes
Nunc vitreis portant pateris, ſacríſque reſeruant.
Actutùm ſubijt tot fratrum maximus ædem
Cupido cum Riſu & Gratijs in templũ ingreditur. Pulcher, ouans, arcúmque tenens ac tela Cupido:
Quem Riſus circùm ludit, Chariteſque decenti
Implicitæ Choreâ: medius Cythereïus ipſe
Ingreditur, Riſus dexter, mollíſque Thalia,
Læua eſt Euphroſyne, & nitidis formoſa capillis
Paſithee: ſolijs illi ſedêre ſuperbis.
Ecce autem aligeræ gentis, pars illa minorum
Primus effectus amoris, ſuſpiria. Turba Deûm, fratrem ſupplex venerata, calentíque
Incumbens aræ, pateris ſuſpiria plenis
Libat: vt illa ſacros ignes tetigêre, repentè
Exiguam in nubem conuerſa feruntur in altum.
At nebulâ in mediâ gemitus, humileſque querelæ
Audiri, tenuíque ædem replere ſuſurro.
Riſit Amor (tacito quæ vulnera fecerat arcu,
Scilicet agnoſcit ſonitu) ſocióſque docebat.
Hic noſtras, inquit, gemitus, qui proximus aures
Impulit: Antiphilæ, Nymphæ Gangetidi, furtim
Excidit incautæ nimiùm, timidámque fefellit.
Illa quidem, heu miſeram! Polemonem deperit Indum
Clam matrem, neque enim vetulæ ſineret dolor. Ergo
Sola ſuper ſtrato, lacrymis traducere noctes
Et ſolita eſt & amat. Tenebris aurora fugatis

Digitized by Google

Vt lucem infudit, vultum illa & lumina fingit
Nequidquam; ſedenim falſa inter gaudia ſæpe
Erumpit dolor, & genitricis vulnerat aures.
Hic, alium digito ſignabat, languidus ægrè
Qui venit, immenſum teſtatur corde dolorem.
Hoc ego ſingultu, non mollia verba Meliſſæ
Caſtigo, longâ quæ ſpe crudelis amantem
Diſtulit, & lentâ Melibœum morte peredit.
Iam prope quæ calidis halant ſuſpiria flammis,
Qui luctus tepet, huc brumali venit ab Arcto.
Virgo Caledoniæ ſic luget Orynthia Siluæ,
Et tacitis ſecum ſingultibus ilia pulſat.
Sequanicus noſtrâ perculſus arundine paſtor
Tityrus, audiri metuens hos litora circùm
Et ſiluas inter, tacito dat pectore luctus.
Ecce alium, quem corde dolor vix extudit ingens,
Graiugenæ gemitum Paulæ: iuuenem illa ſuperbum
Ardet amans, ſed ſi iuuenis non flectitur, eheu!
Paula quidem duro mœrens tabeſcet amore,
Non impunè tamen, dabis & tu perfide pœnas.
Pluribus orabat, curáſque docebat amantum,
Queis vulgare nefas, tacitúmque aperire dolorem,
Aut prohibet metus, aut vetat inclementia patrum.
Finierant, ſubitò templum chorus alter Amorum
Ingreditur, cultúque, habitúque prioribus illis
Et formâ ſimilis: flauo ſed portat electro,
Incluſos portat queſtus, immiſtáque queſtus
Verba inter, rixáſque leues & iurgia grata. Secundus Amoris effectus Verba.
Nempe illa incautis caderent cùm verba, minores
Collegêre Dei, magno donaria fratri.

Digitized by Google

Vt durata gelu, rigida inter nubila grando
Cogitur, & teretem immitis concreſcit in orbem:
Sic voces, divûm nutu coïêre: tepentes
Vt foculos tetigêre, ſtatim ſoluuntur, & altè
Dant ſonitum, claris ædes ſonuêre querelis.
Et ſic prima quidem tenui reſoluta calore.
Scilicet hæc iurata fides? Crudelis Orontem
Parthenope ludis. Retulix vox altera. Graijs
Præ nuribus tibi ſordemus crudelis Alexi,
I nunc. Parte aliâ. Hunc formæ marceſcere florem
Atque annis patiere teri, pulcherrima Daphne?
Atque hinc. Nam quis te confidentiſſime. & inde.
Ah! quæ lux oculis, teneræ quæ gratia fronti,
Quis membris decor affuſus? Non hinc procul. Oris
Martius ille rigor, pulchróque in corpore ſurgens
Forma placet. Tum hîc. Et Superos, atque impia fata,
Téque Ægle teſtor. Dein vox exilis, vt ægro
Corde ſolet. Cui me moribundam Priſce relinquis?
Tertia pars fratrum templo ſe infundit aperto,
Tertius effe-ctus amoris, lacrymæ. Inque Gagatæis lacrymarum flumina gemmis
Portat ouans, quas fuderunt puerique, puellæque,
Et duros quicúnque olim eſt expertus amores.
Non etenim lacte, aut vino libatur Amori,
Sed lacrymis. Iámque exundans natat ara, fluúntque
Ac refluunt circùm plenis altaria riuis.
Tum varios videas vultus, mirabile viſu,
Effulgêre vadis; oculos quibus humidus imber
Excidit, ipſe refert, & fontem flumina monſtrant.
Thracius in liquidâ Damon mœſtiſſimus arâ
Exerit os, largo manant cui lumina fletu,

Digitized by Google

Et tenui circùm turgent ſuffuſa rubore.
Multa dolens illic virgo Ligerina decoram
Explicuit faciem, rutilis ros gemmeus addit
Quale roſis decus, & ferrugineis hyacynthis.
Paula etiam triſti, ſed pulchro Graïa vultu
Prodit, & in liquido lacrymans apparuit amne:
Fulgor ineſt vndæ, lacrymáſque intermicat ignis.
Eoo qualis cùm ſurgit ab æquore Titan,
Purpurei tremulo ſplendent ſub lumine fluctus.
Hîc Phrygius Pterelas, illic lacrymatur Iberus
Alphonſi Totilas, illic Iudæus Abibon,
Francicus hîc Clodio, nec non & Perſa Sapores.
Sed neque Daca ferox, lacrymis neque temperat Indus,
Oceano nec ſi quem tellus vltima longè
Submouet: impubis puer, atque innupta puella,
Matres, atque viri blando indulgere furori
Et nolint, & amant. Miſeros tam dira libido
Vt ſemel implicuit ſeſe, malè vexat amantes.
Quin etiam rugas inter, ſulcóſque ſeniles
Guttatim it lacryma, & curuo velut imbrice currit.
Incanos risêre ſenes, Charitéſque decoræ,
Et facilis Riſus, Riſúmque Cupido ſequutus.
Vltimus at reliquos fratres labor aduocat: Ecce
Templum ineunt, geſtant vndantes ſanguine teſtas,
Diues ab Eoo quas India litore mittit.
Incumbunt aris proni, verſíſque fluenta Quartus effectus amoris paſſi repulſi, Mors.
Purpurea effundunt pateris: Altaria circùm
It cruor, & roſeus riuis manantibus amnis,
Scintilliſque micans altè crepitantibus, atram
Poſt mortem, poſt fata ſuum teſtatur amorem.

Hîc lacrymas pulchræ Charites fudêre decoras:
Ipſe etiam ingemuit Riſus, cui flere poteſtas
Nulla fuit, triſtes ſolatur voce Cupido.
Omnibus æthereæ quos veſci munere lucis
Contigit, eſt vitæ quondam data meta, nec vltra
Tendere fas homini: genio ſed ducere molli,
Et dulci ius eſt illam concludere fine.
Dulciùs at nemo moritur, nec viuit Amante.
Mars gladio perimit, pharetratus Apollo ſagittâ,
Roboreâ Alcides clauâ, Saturnius atro
Fulmine, delicijs ego. Riſus in ora decorem
Hîc reuocat, lacrymáſque Deæ preſsêre fluentes.
Sacrorum iam finis erat, cum triſtior irâ
Palluit, & nebulâ ſubito ſuffudit honorem
Frontis Amor, tales abrumpens ore querelas.
Cupido Priſcum inuadit. Méne igitur puero victum, turpémve repulsâ
Cedere, cui Superùm rector, cui Regia cæli
Paret, & ad nutus ſeruit natura ſuperbos.
Quin etiam noſtris Ponti gens frigida tædis
Arſerit, ipſæ etiam Tigres per inhoſpita ſaxa,
Et volucrum omne genus. Triſtes immania Gryphi
Corpora, Rhiphæis affixi rupibus, ipſa
Monſtra horrenda faces auidis rapuêre medullis,
Quæque diem fugitant, & formam nocte recondunt.
Quid memorem crudâ truculentos mente tyrannos?
Triſtior haud illis peſtis, miteſcere noſtris
Imperijs tamen inſueſcunt, ipſæque nouercæ
Priuignos ardent, furor omnis ceſſit Amori.
Audeat & temerè noſtris illudere regnis
Hac ætate puer? molles cui ſanguine venæ

Fervere, cui noſtris igneſcerę viſcera flammis
Vſus erat, magnámque mei partem ire triumphi.
Hæc ait, ardentemque auro flammâque, ſagittam
Exemit pharetrâ, nervóque aptavit in ictum.
Quæ tibi mens? Ecquis tantó in diſcrimine ſenſus
Priſce fuit? Chriſti magno ſine numine victum
Crediderim; nam nec vultus tibi, nec color vnus:
Nunc acres micuêre oculi, nunc lumine caſſi
Extincto languent: roſei pulcherrimus oris
Flos olim, nunc in pallorem decolor iuit,
Mox redit accenſus, dubióque reciprocat æſtu.
Ah! quanto miſerè ſaliunt tibi corda tumultu.
Mentem inter vigilem ſummâ quæ verticis arce
Excubat, atque humili tardos in corpore ſenſus,
Vis animæ ſedet in mediis, quæ dædala rerum,
Et liquidas oris voces, motúſque, coloréſque
Omniáque artifici curâ ſimulachra figurat:
Phantaſiam Graij dixêre. hîc vnica Priſco
Viſa ſalus, medióque ſuper certamine præſens
Se dedit in multo manifeſtum lumine Chriſtus.
Heu! mihi qualis erat, quam non pulcherrimus ille
Regnator Superûm, patriſque æterna voluptas!
Immiti lacerum pendebat ab arbore funus,
Pérque pedes ferro traiectus, pérque cruentas,
Et laceras toto membrorum pondere palmas.
Sylua caput ſpinis vmbrabat, ſanguine crines
Rorabant, fluido pallebant liuida tabo
Labra, oculos nox atra extinxerat, ibat apertum
Per latus in guttas extremi ſanguinis vnda:
Plurima nempe aderat Chriſti morientis imago.

Non tulit hanc ſpeciem Priſcus, ſed poplite flexo
Actutum. Túne illa Dei pulcherrima proles
Quam Solis, Lunæque vias, & luminis ante
Natales, Genitor felix enixus ab alvo
Suſtulit auctorem vitæ, Mundíque potentem?
In crudam quæ tanta necem te cauſa ſubegit?
Id ſceleris cadit in quemquam? proh! criminis hujus
Sum reus. Infelix ego te mi Chriſte peremi!
Hos ego pérque manus traieci, pérque foratos
Ire pedes iuſſi clauos. Hoc vulnus in imum
Tranſegi pectus. Spinâ cinxiſſe verendum
Nil puduit caput, & totum perducere corpus
Vulnere perpetuo. Sceleris proh! diſpudet. Vltra
Cupidinis fraudes Crucis clypeo eludit Priſcus. Méne tibi domino ſervum pugnare rebellem?
Hæc ait, atque imas ſupremo à vertice plantas,
Atque vtróſque humeros antiquo more, ſalubri
Signauit Cruce; continuò purgantur in auras
Deliciæque omnes, templúmque, aræque deorum.
Quid referam quoties ſanctum per carmina pectus
Inuaſit mulier, quoties pubentibus herbis
Miſcuit & lacrymas, & triſtia murmure verba?
Illa Vlulæ ſecuit, ſecuit Strygis illa frementis
Viſcera, & abrupit vivis ſpirantia corda.
Addidit Hippomanes, tum quidquid Theſſala triſte
Quærit anus, primos Phœbe dum colligit ignes.
Illa etiam citriâ in menſâ, ſub nocte ſilenti,
Sola, tremens, & ſparſa comam, tornatile buxum
Inſcriptumque notis Arabum circùm egit habenâ,
Et dum circùm ageret molliſſima carmina dixit.
Illa iterum Priſcum carpentem pectore ſomnos
Aggre-

Aggreditur, neque enim vigilantem inuadere coram
Audeat, aut tanto iam ſperet ab hoſte triumphum.
Ipſe videbatur ſibi (ſic inſomnia ſenſus
Ludunt, & vacuâ ſimulant in imagine motus)
Ignotam ire viam, mox & per cæca viarum
Pergere, & in verſum dilatas ordine cedros. Horti Amoris.
Inde per ambages luci, ſyluæque receſſus,
Errabunda ferens dubio veſtigia calle
Exijt, ínque nouæ venit ſpectacula lucis.
Hîc auræ ſpirant molles, hîc largior æther
Veſtit odorato florentes lumine campos:
Veris honos hîc perpetuus, lucéſque ſerenæ,
Et molles Zephyrorum animæ; teneráque ſub vmbrâ
Motantis ſiluæ, ſecti per gramina riui
Delicijs manant, & largo flumine currunt.
  Hortus erat terræ ingenio, cultúque beatus,
Blanditijs rerum felix, & munere Floræ,
Dignus amore locus: tanto Phæacia cultu,
Alcinoi nec ſe iactent pomaria, tanto
Nec Veneri dilecta ſuæ Cinyreïa regna.
Non altæ medium foſſæ, non mœnia circùm
Iuêre, aut ſepes hamatis ſentibus apta.
Nulla domus, nullæ pendenti tegmine ſedes:
Nam neque decuſſum metuit de nubibus imbrem,
Aut rapidos ſoles, hyemémve Aquilonibus actam.
At facies cultu interior, luxúque beatam
Vim facit illecebris, ſenſus graſſata per omnes.
Limitibus ſed enim varijs dimenſa viarum
Prætexit ſuccis arbor, quæ manat odoris:
Balſama Iudæis ſudantia, thura Sabæis,

Aſſyrijs nardus, Panchææ cinnama genti,
Et caſia, atque omnis Nabathæi copia ruris.
Quattuor imprimis ſpatio diuortia iuſto
Ingentes ſecuêre vias, totidémque dedere
Fronte ſub aduersâ, & pulchro diſcrimine partes.
Pars prior ad læuam Zephyro ſuppoſta tepenti,
Labyrinthus Amoris. Pumila buxus erat, ramos quæ tonſa comantes,
Serpebat vario in labyrinthum Dedala flexu.
Mille trahit, retrahitque ſinus, mille orbibus orbes
Implicat, atque vias totidem: non peruius illis
Ad capita eſt callis, portis panduntur vtrimque
Ad latus: introrsùm inuitat quæ ſemita, longè
Abducit, veterémque nouâ ſpe fallit, & intrò
Admiſſis ſemel, & cæcum in penetrale receptis,
Egreſſum miſeris negat irremeabilis error.
In medio nigrâ ex ebeno & candenti elephanto
Areola exacto circùm comprenditur orbe:
Natus Acidaliâ hîc pario de marmore læuis,
Erotis & Anterotis hoc eſt vtriuſq; Amoris pugna. Ex Hierocle in vitâ Iamblichi. Natus vterque aderant, & qui de nomine Graio
Olim dictus Eros, priſcis formæ dator, & qui
Æmulus aduerſo lætatur nomine frater.
Par vtrique ætas, par oris gratia, párque
Flos tener ætatis, paria arma, habitúſque, minæque,
Riſúſque atque ioci, atque leues ſine crimine rixæ.
Cum pharetris teretes arcus in terga repulſi,
Ante pedes iacuêre faces, ſparſæque retectis
Luminibus vittæ, circùm ipſi brachia nexas
Implicuêre manus, & toto corpore proni,
Alterníque ſibi arrident, atque oſcula figunt.
Dum videt hæc, oculóſque intendit Priſcus; vtérque

Luctabatur Amor, ſimul & creſcebat vterque,
Pulchrior, & toto ſurgebat corpore forma.
Tum vox exilis Priſco delapſa per auras
Blanditur. Nihil æterno ſine creſcit Amore,
Non mens, non animus, non læto robore corpus,
Non forma aut ſpecies; nec Priſcus amabit amantem?
Altera pars horti felici ridet ab Euro,
Quam tenui introrſum partitur limite centum
Trames in areolas, ſtant quarum in vertice centum
Pulvilli & circùm adductâ tellure quadrantur.
Hîc totas oſtentat opes, gazæque ſuperbæ
Delicias, totúmque ſinus dea Flora decorem
Vltro aperit: violæ hic ſublucet purpura, & albâ
Hic facie candet viola altera, & altera flavet:
Atque ſui Narciſſus amans, miſſúſque ſub auras
Candentem croceis pingit cratera capillis.
Nec non & teneris Hyacinthus nomina Regum
Inſcriptus folijs, multâ ferrugine lucet.
Quid lethi referam & ſenij exſortes Amaranthos,
Aut te, qui vitæ retinens formæque perennis
Flos immortalis vivacem Neſtora vincis?
Lilia quid memorem, toto quæ vertice gentem
Supra humilem florum vertuntur, lactea quorum
Tempora, ridenti radiant evincta coronâ?
Altera nec deſunt humili convalle petita
Lilia virginibus Celtis, argentea crines,
Crinibus & nexas nitidis argentea baccas.
Florali de gente nihil, non Flammea triplex,
Purpureas virgata comas, non Iris odora,
Nec teneri deſunt Anemone, Veris honores.

Digitized by Google

Tonſa inter flores cythiſi Topiarius herbâ
Scripſerat hæc: læto flores naſcuntur Amore.
Tertia pars latè gaudebat culta ſatiuis
Arboribus; nullam ramis impunè vagari
Natura, ingeniúmue ſinit: ſi quæ tamen auſit,
Protinus ars illam ſpatio caſtigat in arcto.
Nec minùs intereà prouentu læta beato
Luxuriat ſylua, & grato ſub faſce laborat.
Namque idem (quid enim non poſſunt carmina?) ramus
Induitur primum in florem, folióque comanti
Idem vmbras captat, fœtúque ſuperbit opimo.
Quin etiam quo ſe fructus de cortice trudens
In gemmam tumet, ecce alter pubeſcit eodem,
Atque alius pleno maturat corpore ſuccos.
Ambroſiâ turgent ficus, nudántque retecto
Vbera plena ſinu, ſaturantur nectare mala
Punica, & inciſo risêre putamine grana.
Quid referam ſæuo Heſperidum vigilata draconi
Poma, auro circùm radiata; & Perſide, peſtem
Languenti ſtomacho, longè à tellure petita?
Huc variâ quidquid ſparſit regione locorum,
Hortorum Pomona potens, frugíſque repertrix
Arboreæ, pleno congeſſit prodiga luxu.
Hîc floret pyrus, hîc & cerea copia pruni,
Hîc ceraſi dulces, & oliuæ Tibure dignæ,
Atque nuces, & cunctatrix ſapientia mori.
At ſpatio in quarto latè genus omne roſarum
Felici ſpirat ſyluâ, ſeu purpureus quas
Incendit fulgor, multóque illuſtrat in auro:
Siue niuem quæ natiuo candore laceſſunt

Digitized by Google

Intactam, puróque recens à ſidere lapſam.
Quin nemore ex alto, & pendenti tramite pulcher
Præcipitat rivus: nitidis argentea bullis
Vnda fluens, fœcunda inter pomaria ſerpit.
Marmoreis exhinc, longíſque canalibus acta,
Et riuos ſecta in tenues, circumflua plenis
Areolas ripis, & odoriferos puluinos
Irrigat; æternos tereti ceruice reflexâ,
Purpureis potant labris violaria fontes.
Innumeræ ramis volucres vocalibus errant,
Et liquido tenerum demulcent aëra cantu
Tractari faciles, & pictæ tergora plumis.
Ecce etiam (heu! quæ non ægris mortalibus, altâ
Nocte ſuper feſſis animo, ſomnóque ſepultis
Obijcit obtrudens Stygius ludibria prædo:
O! juuenes ſi quid caſtæ vos gloria mentis,
Si quis tangit amor, Chriſto concredite ſomnos
Auxilióque illum in noctes ac tecta vocate)
Tot volucres inter volitat pulcherrimus vnus
Seu Zephyrus fuit ille, fuit ſeu forte Cupido.
Ille chori veluti præſes, muſæque repertor
Cantat: eo cantante ſilet gens cætera, & auræ,
Et volucres, & currentes per gramina riui.
Atque hæc argutâ modulatur carmina voce.
Dum licet, inuitátque ætas genialis, amate.
Frigida mox aderit, ſpargat quæ tempora canis,
Quæque iuuentutem cupiat reuocare ſenectus.
Heu! fruſtra. Formæ fugit irreparabilis aura.
Qui ſerò cecidit Veſper, formoſior idem
Phoſphorus exoritur: quæ marcet purpura veris

Illa iterum floret, ſyluis decuſſa corona;
Et quæ defluxêre comæ, reparantur in annos:
Vos vbi deſeruit pulchra, ac fugitiua iuuentus,
Illa redit nuſquam. Quid nunc torpetis? amate.
Vt tacuit, cantum repetit gens cætera, & auræ,
Et volucres, & currentes per gramina riui.
Hortorum ſpatio in medio, quò lata viarum
In ſeſe incurrunt; pario de marmore, fontis
Vix plano erigitur labrum, veſtitur odoro
Ripa Chamæmelo, cum Sampſycho & Calamynthâ.
Fons Veneris. Intus aquæ dulces, & lymphæ ſimplicis vnda
Lumine ſub tremulo, puróque ſub aëre ridet.
Concha capax vndam ſubigit, ſpumamque ſuperſtat;
Inſiſtit concham Venus, Oceanitide qualis
Extulit os lymphâ, vitæ dum venit in auras:
Aurea cæſaries Zephyris data, lacte nitentes
Circùm humeros infunditur. In membra omnia longè
Textilis it ventus, nebulâve intextus amictus:
Suſtinet hunc læuâ fluctum ne libet; & ore,
Ac dextrâ, ſimilis leges & iura ferenti,
In vocem pendet, meditatáque verba minatur.
Nereidum chorus, atque omnis gens humida ponti
Officiis circùm certant. ſpeculum illa ſubinde
Admouiſſe oculis geſtit dominæ, iſta flagrantem
Ceſtus Veneris. Vmbellâ prohibet ſolem: pigmenta, coloréſque
Hæc gerit, hæc Graij ceſtum miracula mundi;
Quem Malace Nymphas inter doctiſſima nendi,
Diuinum tenui per fuſum pollice duxit;
Et filis fila intendens per mutua, donum
Eſſe dedit quondam Veneri, propriumque dicauit.

Stamina non auro texta, aut quæ plurima Seres
Vellera diuitibus pectunt pendentia ramis,
Nobilibus digitis in telam intexit, habendo.
Tres indignati radios intexit, amantis
Tres animi, totidemque ſpei, totidemque timoris.
Huc lenes animi rixas, riſúſque querelis
Compoſitos, placidè huc verbis pugnantia verba,
Et teneræ quantum formæ, tantùm illa rigoris
Addidit, ac telam lacrymarum temperat imbre.
His atque his inter ſe quæ contraria pugnant
Frontibus aduerſis vllâ haud imitabilis arte
Longinquis exegit opus mirabile ſæclis.
Vim facit ille animis Diuóſque, hominéſque, feráſque
Arboreoſque etiam fœtus ſubmittit amori.
Atque hîc Cymodoce ſoror, & ſoror altera Doris,
Atque oculis Hyale glaucis, & lactea Clio,
Spióque, & Xantho pulcherrima Neptunine
In tremulis nituêre vadis, quarum omnibus extant
Et caput & nitidi crines & eburnea colla.
Haud Phorcus, Phorcíque chorus, Glaucíque ſenecta
Hinc aberant, Nereuſque pater, Protheúſque futuri
Præſcius. Exultat tremulis Inoüs in vndis
Grandæuos inter puer, & Delphina fatigans,
Mollia, quà libitum eſt, iuncis attemperat ora.
Ecce autem fontis formoſo in margine, toto
Quatuor inflabant Tritones pectore conchas,
Et totidem largis riuos pulmonibus efflant.
Vnda micat, quam ſtare putes, enodis ad inſtar
Oblongæque haſtæ; iugis ſic agmen aquarum
Integrat, atque alium ex alio fons ſufficit amnem.

Qui ſummi recidunt latices ludentibus auris
In teneros fluctus ſparguntur, vapulat illis
Vnda recepta lacu, queſtúque immurmurat æquor.
Tritonum de gente vnus poſtrema coercens
Agmina, odoratæ magnam iaculatur aquæ vim:
Illa ſub ore Dei, patulóque à turbine conchæ
Altiùs aſſurgens, molli ſe fornice ſenſim
Curuat agens, omnemque adeò, mirabile viſu!
Inuoluit vitreâ circùm teſtudine pompam.
Aëra per liquidum latè loca odoribus halant.
Pergula ſupremos lato concluſerat hortos
Limite, quam nexis ambit per mutua ramis
Tonderi patiens, & ligno ductilis arbor.
Ante alias Iaſine priſcis Apiaria ſæclis
Natiuo lentore ſequax, tum lætus honore
Lentiſcus triplici, & Paphiæ gratiſſima Myrtus.
Huc operum artifices, hortenſi & in arte magiſtræ
Acceſsêre manus, nimiam quæ forfice durâ
Luxuriem hinc illinc cædant, ramóſque ſequentes
Inſtituant varios animantum inducere vultus.
Ecce inter tonſas frondes, crura omnia ſoluit
Ceruus anhelanti ſimilis; per dorſa, per armos,
A capite in duplices funduntur ramea lumbos
Cornua, in excelſo riget auris vertice, & omnes
Excubat in ſtrepitus, omnéſque inquirit in auras.
Inde canum manus erumpit, latratibus ille
Totus hiat, tritos alter veſtigat odorâ
Nare humilis calles, hic pectora lata, pedeſque
Arduus in primos, veſtigia cæca videtur
Elapſi ſenſiſſe feri, labor omnibus vnus

Affectare

Affectare viam, facies non vna, nec vnus
Impetus; inſtat eques curuo venator in ære,
Incendítque canes, illum non foſſa moratur,
Non ſaltus: pedites circum fremuêre, manúque
Vocéque dant animos, & proni corpore currunt.
Talia cernenti vox hæc obrepit ad aures.
Cervum turba canum, Priſcum venantur Amores:
At non ille canes, non hic vitabit Amores.
Continuò Paulæ coram ſucceſſit imago,
Pulchrior, & ſolito tales dedit ore querelas.
Ecquam Priſce fugis? Cur virgo denique ſordet
Paula tibi, quam tot votis Romana iuventus
Tot lacrymis ambit? Túne aſperneris amantem?
An tibi ſub rigido concreuit pectore ſaxum,
Armeniæque tibi preſſerunt vbera Tygres?
Reſpice te circùm, tibi quicquid cernitur, vltro
Ardet amans, ſolus placido pugnabis amori?
At iuuenis memor & Chriſti, ſanctíque pudoris,
Reppulit irrumpentem; illo conamine ſomnus
Soluitur, obſcœníque vnà diſſlantur amores.
Tartareas exin fraudes, & numina demens
Explicuit fruſtra mulier: tela omnia Priſcus
Oppoſitâ victor fregit Cruce, luſtráque quinque
Martia tela inter, ſæuóſque Cupidinis ignes,
Corporis atque animi purus ſine labe peregit.
Talibus ille quidem Paulæ, ſtygíæque docebat
Nequitiæ fraudes, & Chriſti nomen amicum
Virginibus, Priſcíque infando ex hoſte trophæa.
Continuò addebat, Chriſti, rerúmque Marinus
Sacrarum antiſtes. Quid habet tam grande Deorum

Vana ſuperſtitio? præeunt in crimina Diui,
Et Venus, & Veneris genitor, Veneriſque propago,
Et Mauors, & Apollo: illis iam ganea cælum eſt.
Noſtra vel in ſomnis vigilat ſub pectore virtus,
Belláque ſancta mouet, ſtygióque ex hoſte triumphat.
Flauiades tantæ captus virtutis amore,
Chriſtiadum iubet attolli de more ſepulchrum.
In foribus tumuli, Ionam nil fata pauentem
Aſpera, crudeles mergebant æquore nautæ:
Circùm vndæ ſpumant latè, tolluntur in altum
Hîc fluctus, illic ſub triſtia tartara ſidunt
Præcipites: longè ſciſsâ ſub nube coruſcant
Fulmina, ab irato minitantur fulmina cœlo.
Ecce gubernator tanto in diſcrimine ſortes
Et mouet, & Phœbum ſcelerato carmine poſcit:
Inſontes pariter nautæ, ſontéſque tremiſcunt
Solliciti, quem fata vocent, quem damnet Apollo.
Fluctibus aſſurgens immani corpore cetus
Os horrendum aperit. Quali diſcedit hiatu
Tænarus in terras, aut vaſtis faucibus Orcus.
Excipit excelsâ Ionam de puppe cadentem
Bellua, & exceptum peregrino in litore ponit.

Maximum Chriſtianæ religionis myſterium, Reſurrectio Mortuorum.

Parte aliâ Laſarum Chriſtus, quem quarta ſepulchro
Iam nox atra tenet, ſanie, tabóque fluentem
Euocat, Ille caput lino velatus, & omnes
Implicitus membrorum artus, procedit, & altum
Oſtentans caput, & terras ſtupefecit, & aſtra.
Iſacidum proceres retro fugêre, vel ipſo
Pallentes hæſere loco: Chriſtum ille tuetur
Luminibus tacitis, Laſarum ille, hic conſcia cæli

Digitized by Google

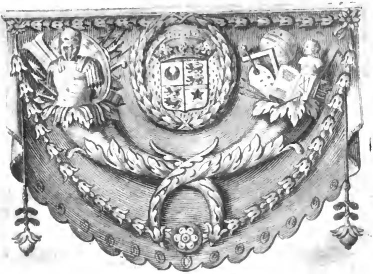
Sidera teſtatur, trepidis vox omnibus hæret.
Tu Domini Madalena pedes complexa tenebas
Multa tremens, oculíſque immota ſtupentibus: hauſit
Tanta animum ſenſúſque omnes reuerentia Chriſti!
Non ſic, Martha ſoror, quamuis perculſa tremore,
Nec dum firma ſatis nitens veſtigia ponas:
Is tamen, & nodos ac lenta volumina ſoluis.
  Marmoreos ſupra poſtes in vertice ſummo
Attoniti repetunt manes ſua corpora; námque
Cælicolæ Aligeri longè procul ære canoro
Increpuere animas reſides. A quatuor orbis
Partibus illæ aderant properæ, deſertáque quondam
Hoſpitia, antiquáſque domos ac tecta reuiſunt.
  At nebulâ in rutilâ Chriſtus, multâque verendus
Maieſtate ſedet, quem circùm plurimus ambit
Cælicolûm chorus affuſus, mediúmque coronat.
  Tu propior terris, & multâ luce coruſcans
Exultas Michael! fratrum comitante cateruâ
Diuidis in partes populos: hinc crimine puri
Stant dextri, ſontes illinc tenuêre ſiniſtram.
Vix ibi conſtiterant, tum facta ſilentia Mundo:
Omnia terror habet, venti poſuêre, reſidunt
Æquora, nec rabidi reſonant ad litora fluctus.
Sol medio ſtetit in curſu, bigáſque repreſſit
Luna, ſub immoto ſtupuerunt ſidera cælo:
Increpuere iterum litui, mox vltima Chriſtus
Arbitria exercens, pœnis Acheronte ſub imo,
Crimine lætatos, olim dum vita maneret,
Subijcit æternis: pulchrâ virtute decoros,
Perpetui partem in regni, vitæque vocauit.

Aliud myſterium religionis Chriſtianę Iudicium generale omniū hominum.

Continuò Furiæ ſub Tarbara nigra ſceleſtos
Præcipitant; partem rapiunt ſub torrida viuo
Sulphure, & ignito liquentia flumina plumbo:
Partem aliam luxu quondam, Veneríſque nefandæ
Ignibus ardentem, mergunt glacialibus vndis.
Interea vitâ innocui ſuper æthera Chriſtum,
Aligeros inter cœtus comitantur, & altum
Cælum introgreſſi vitâ felice beantur.

Hoc mediâ carmen deſcriptum in fronte nitebat.
Nec ſtygio viuus, noſtro nec mortuus igne
Vritur: ardebat Priſcus meliore fauillâ.

Interea feſtam, reuolutis menſibus, annus
Aduentare monet lucem; quam ſemper habebat
Flauius eximiam, ſummóque colebat honore:
Ex quo Chriſtiadum media inter nubila ſignum
Spem dubio dedit, atque altas immiſit in Alpes.

Digitized by Google

CONSTANTINVS.

LIBER SEPTIMVS.

EXpectata dies feſtas tentoria circùm
Principis excierat gentes, longâque decori
Veſte ſacerdotes aderant : hoc ordine pompa
Prodit , & officij retinens caſtra omnia luſtrat.
Haſtili in longo Labarum præit, vnde ſequentes
Mos venit in populos; vt cum per templa, canentum
It chorus, effuſæque vrbes ad limina Chriſti
Nunc properant: Crux præ turmis eat ardua; & illinc,
Atque hinc, incenſis gemini funalibus ignes.
Caſta ſacerdotum duplici collegia verſu
Continuò ſubeunt tenui candentia lino;

Prima Chriſtianorum ſupplicatio, præeunte Cruce in Labaro.

Digitized by Google

Tonſa coronati ſolenni tempora ritu.
Alternis illi cecinêre, alterna viciſſim
Reſponſant longè colles, valléſque ſupinæ.
Huc ades ô rerum dominus, Mundíque repertor,
Æternæ ſobolis pater: Et tu æquæua parenti
Progenies: túque ô communis ſpiritus, vnus
O Deus, atque Trias, facilis miſerere tuorum.
Túque ô diua parens & Virgo, his annue votis
Oratrix, natique iras auerte precando.
Et vos ætherei Iuuenes, gens neſcia fati,
Ferte pedem: túque illorum fortiſſime ductor;
Tu qui præcipitem quondam ſub nigra dediſti
Tartara prædonem cæli, qui dura potenti
Prælia Chriſtiadum victor ſub numine torques;
Tu quoque biſſeni princeps ô! Petre ſenatûs.
Perque alios inde atque alios iuêre, beato
Illuſtres ſua quos virtus donauit olympo:
Seu quicumque olim ſub iniquo iudice, pulchras
Pro Chriſto fudêre animas, vitáſque dedêre:
Seu quicumque Deum teſtati voce per orbem
Pontifices, ſacríſque operati caſta miniſtri
Per templa, & Chriſtum populos docuêre canendo.
Seu ſolos quicumque Deum coluêre per agros,
Perque antra, & denſis inter nemora auia ſyluis.
Nec non & ſexu in fragili, quæ ſanguine fuſo
Tartareas fregêre acies; de cælibe lecto
Et quas Virginitas ſummum ſuper æthera vexit.
Iſta ſacerdotes diuinâ voce canebant,
Alternántque vices, tacito dum Flauius ore
Ponè ſubit, ſumptíſque exercitus omnis in armis,

Voce humiles, animo ſublimia ſidera pulſant.
Quò chorus iſte, ſibi quid pompa, tuentur ab altis,
Mirantúrque hoſtes muris, atque omnia ſignant?
Mollis erat tumulus pro caſtris, vertice ſummo
Purpureis ſtabant altaria conopeis,
Subter & in ſacros vſus quæſita ſupellex:
Quò poſtquam ventum eſt, æterno maxima Patri
Rite ſacerdotum manibus cadit hoſtia Chriſtus.
Continuò fandi doctiſſimus, ore Marinus
Diuidit in populos vitæ pollentia verba.
Æſtiuo veluti tellus à ſole peruſta
Cum ſitit, & toto pluuium bibit ore liquorem.
Denſi humeris populi, diuinæ ad flumina linguæ
Ore inhiant, auidóque ardentes pectore ducunt.
Ille ergo ſcatebris arentia temperat ora
Lenè fluens, riui populos ducuntur in omnes.
Fatur enim, Crucis impactâ quì cuſpide Chriſtus
Tænarios rupit poſtes, ſpoliiſque ſuperbum
Regnatorem Erebi, ferro, flammiſque reuinxit.
Principiò vt Limbos (quæſitum id nominis illis
Sedibus, extremo poſitæ quod margine terræ
Sub Styga non penetrent) tenebris loca cæca ſubiuit.
Narrat vt æterni poſtquam patuêre receſſus,
Vmbræ irent annis victæ, fractæque veterno:
Humani generis pater, atque exinde Noachus
Vitiſator, tum gentis Abramus origo fidelis,
Et Moſes, priſcíque dein magno agmine Reges,
Et patres, & aui, proauíque, & nomina mille.
Orator velut à reliquis, quæ plurima turba eſt.
Fatidicâ Chriſtum Ieſſides voce ſalutat.

Hoſtili gentes vt quid fremuêre tumultu
Inſanæ? ſtudijs populi quid inanibus ardent?
Terrarum latè domini, martíſque ſcientes
Pacto inter ſe eadem venêre in fœdera bello
In Dominum, Regémque, ſacro quem tinxit oliuo.
Téne Cruce in rigidâ diſtentum? Téne cruentis
Perfoſſum ſpinis caput? ah! Gens impia falſo
Duceris: ille tuos tulit æquâ mente furores,
At non vſque feret: crudeli à morte [illegible]ceptus
In vitam, iuſtis populos, Regéſque ſubactos
Imperijs, duro contundet verbere ſceptri.
Salue magna Dei ſoboles, Deus ipſe: perennis
Tu vitæ, mortíſque potens: Te Regia cæli,
Te tellus ſubmiſſa colit; pars tertia rerum
Hæc quoque vincatur: ruptis hæc vincula clauſtris
Diſcute, noſque ſequi ardentes rape in omnia tecum.
Dixerat, aſſensêre omnes, fremitúque ſequuntur.
Qualem vere nouo, placidis leniſſimus alis
Dat Zephyrus, ſiluáſque interſtrepit aura Fauonî.
Tum corde in miſeros facili, ſpéſque vnica Chriſtus
Hunc dextrâ petit, hunc læuâ, hunc miſeratus vtrâque,
Omnibus inſpirans robur, totóſque per artus
Infundens lucem, cum luce ſuperuenit ingens
Et vis, & decor, & celeri pernicior Euro
Mobilitas plagarum & duri funeris expers.
Addidit Antiſtes, Patrum vt ſtipante cateruâ
Altiùs in terras Chriſtus penetrauit, acerbis
Defunctos expurgat vbi vis flammea Manes
Supplicijs, atque ipſa leuis veſtigia culpæ,
Ignibus ad purum lentis coquit vſque nitorem

Sordibus

Digitized by Google

Sordibus innatis. Veluti concreta refoſſi
Gleba nitens auri vitium fornacibus omne
Exuit, & labis ſincero corpore floret.
Poſtquam (ait) ætherea miſeri ſub luce micantem
Bis genitum vidêre Deum, tum attollere mentem
Spéque nouâ lætas cæli præſumere ſedes;
Nec fruſtra, quoniam bonus indulgêre, diéque
In tanto melior tenebras, atque omnia Chriſtus
Vincula diſrupit. Mox ſub Styga & vltima rerum
Pergebat ſacer Antiſtes deducêre pompam.
Obſcœnæ facies (inquit) turpéſque videri
Sontum infelices animæ, ſceleratáque monſtra,
Prædones ſtygij, iuſto ſub Numine, ſæuis
Impia fulminibus quondam ſub tartara miſſi
Æterno dant æternas in carcere pœnas.
Huc igitur poſtquam ventum eſt; Cruce limina Chriſtus
Impulit, horendùm ingentes ſonuêre receſſus.
Ipſe adeò verbis. auulſo cardine portas
Tollite Rectores Stygis: & vos ite ſoluta
Poſtibus æratis, longéque abſiſtite clauſtra.
Rex ſubit æternæ laudis dator. Intus at illi
Hæc fremere. Hîc Regum nulli, laudiſve datori
Imperium. Duros repetito verbere Chriſtus
Increpuit poſtes: repetitâ voce refutant
Nocte ſati fratres, & inania iurgia rident.
Viribus adductis at poſtquam totus in ictum
Incubuit Chriſtus, portis tum clauſtra reuulſis
Admisêre diem, nullis ætate priori
Viſam illic, nullis æuo veniente videndam.
Actutùm olli inter flammas, fluuioſque flagranti

Digitized by Google

Sulphure ſpumantes, & cæco turbine fumum
Vndantem, tenebras captare. Hîc Lucifer ille,
Tænareæ Pluto ſedis malè creditus olim
Rector; & oceano in magno dominator aquarum
Neptunus; cælíque idem Rex Iupiter; inter
Æthereos quondam iuuenes fortiſſimus, acri
Seditione potens, primi fax ſola tumultus:
Quem populi votis, poſitis quem altaribus ipſi
Ambiuêre duces: turpis pædore, ſitúque
Perditus, & centum vinclis, nodíſque reuinctus
Dirá fremens, medio reuolutus in igne jacebat.
Vt Chriſto coram ſtetit, atque vt luce ſub ipſâ
Qualis erat, vero tandem ſe prodidit ore.

De ſolijs iuêre ſuis, qui ſceptra potenti
Moliti quondam dextrâ: quíque vltima rerum
Bactráque, & oppoſito ſummotam in litore Thulen,
Quíque ſuis totum frænarunt legibus orbem.
Poſtquam autem flammas inter vidêre rudentem
Attonitis fruſtrata hæſit vox gutture, tandem
His indignati rupêre ſilentia verbis.

Quî tandem æthereâ cecidiſti Lucifer arce?
Tu matutinâ ſolitus qui luce nitorem
Irrorare polo, & pulchro decus addere Soli.
Ergóne tu ſeptem quondam ſuper ire Triones
Victorem ſpondes; nec cæli auctore minorem
Et ſapere, & rebus certas imponere leges?
Tu rerum ſapiens, æui tu conſcius acti,
Venturíque ſciens: tu vitæ ſpéſque, ſalúſque!
Nunc age, nunc tandem circùm te reſpice. Quónam
Lucifer illi animi? quò vana ſuperbia? nempe

Tu noſtri ſimilis, nec plebi diſcolor vllâ
Parte tui. Téne hæc tandem ſeruilia paſſum
Ludibria, æternúmque Acheronte jacere ſub imo?
Os illi interea rabidum, fera corda tumultu
Et diri abſiſtunt oculis ardentibus ignes.
Mugitum ciet horrendum, quo Tartara longè
Pulſa ſonant, ſtygiíque lacus, atque intima leti
Tartarei domus. Hoc gemitu, mirabile viſu,
Extemplò conuerſæ Vmbræ, Manéſque profundi.
Impietas iterùm in præcordia nota recurrens
Vſque furit. Chriſtum & comites fulgore coruſcos
Purpureo, torui flammato lumine figunt.
Nempe hi ſunt, quorum vitâ de ſimplice, & omnis
Flagitij purâ, riſus captare profanos
Haud pudor vllus erat quondam: quos mentis iniquæ,
Conſilij vacuos, & pulchro fine carentes
Credidimus miſeri: nunc illos nomine dixit
Et cenſu natos Deus. Atque hæc ore cruento
Dum memorant, illos Chriſtus ſic increpat. Alta
Styx illo dicente ſilet, pauidóque cohortes
Tartareæ, & gelido Manes horrore tremiſcunt.
Sta contrà, & compone gradum, quo lumina vertis?
Nunc te bella vocant: Quò te fuga Lucifer? at non
Diuinæ veniunt faſtu conſortia vitæ,
Aut ſolium regni, ſummíque potentia cæli.
Vicimus informi ligno, durâque triumphum
Mercati Cruce, ſtellanti regnamus Olympo.
Hac Regum faſtus, hac gaudia mentis auaræ
Fregimus, hac venerem reſtinximus, hæc mihi de te
Deque tuis, poſthac erit immortale trophæum.

Digitized by Google

Dixit, & auerſos concuſſit ter Cruce poſtes.
Olli intus trepidare animis, rutilúmque pauere
Ad Crucis oſtentum, ceu quondam Gorgone viſâ
Attonitas acies referunt lapideſcere Graij.
Quare agite, addebat diuinâ voce Marinus,
Altiùs increpitans: eliſis viribus hoſtis
Vix caput attollit. tortus velut anguis, acerbo
Quem medium ſaxo paſtor, vel concita ſtrinxit
Orbita, nequidquam ſæuit, rupto impetus omnis
Frangitur in nodo, ſpiræ ſoluuntur inanes.
Et nunc ille trahit victas, plagíſque cruentas,
Per varias Aſiæ gentes ductore cohortes
Licinio. Vos macti eſtote, & laudis opimæ
Quod ſupereſt, prenſate animis, & vincite dextrâ.
Talibus ille quidem orabat, populóſque per omnes
Atque Crucem domitricem Orci, Chriſtúmque docebat.
Aſſurgunt ollis animi, iuuat ire cruenta
Bella per, & duro iuuat indulgere labori.
Continuò repetunt pompam, diuerſa viarum
Per ſpatia, accenſis obeunt caſtra omnia ceris,
Et ſacra deducunt magnum per carmina Regem.
Ordinibus plenis poſtquam ad prætoria ventum eſt,
Talthybius populos tumulo Tyrrhenus ab alto
Admonuítque tubâ, atque his facta ſilentia ſoluit.
Hæc ſuperis ſacra lux eſto, quæ craſtina ſurget,
Regia committet feſtos per præmia ludos.
Hæc vbi dicta dedit, tentoria quiſque receſſit
In ſua, ſpéque capit venturæ gaudia lucis.
Memmiadum interea priſco de ſanguine cretus
Anteuolans tardum longè proceſſerat agmen

Quinctius, illius pronepos qui ex vrbe profectus
Primus Aquitanis olim conſederat aruis.
A quo per tot auos venit gens Memmia, quæ nunc
Pariſijs primos meritis ſortitur honores.
Ille vnà cum Flauiade à puerilibus annis
Et tacitas Muſarum artes, Martíſque laborem
Edoctus ſimul & Diocleâ adoleuerat aulâ.
Nunc autem auxilio Gallos Legatus agebat.
Hinc ſextâ poſt luce (inquit) ſanctiſſime Regum
Celtæ aderunt, omnis lectâ de gente juuentus
Et veteres forti ſupplebunt milite turmas.
Atque hîc Memmiaden, ipſos poſtquam ordine longo
Ductores, & diuerſas per nomina gentes
Narraſſet memorans, medium complexus in vlnas
Flauius egregiâ decoratum laude ferebat.
Talibus illum etiam compellat: dic age, Quincti,
Nunc quoniam nobis primùm eſt oblata facultas,
Et fas & vacuum eſt, teque vnum hæc ſcire loquuntur,
Ex quo in amicitiam Diocli, arcanoſque venire
Suetus eras olim ſenſus, ediſſere tandem
Cur tantis in nos odijs exarſerit. Ille
Subijcit. Et memini, & certè meminiſſe neceſſe eſt.
Quod ſi tantus amor Regum cognoſcêre fata,
Et iuuat euentus rerum tentare latentes,
Accipe, quæ noſtri ſtupeant audiſſe Nepotes.
Cæſareas intra locus eſt ſanctiſſimus ædes,
Quò populis penetrare nefas, turbæve clientum:
Huc Diocli quondam ſolitum ſecedere, ibíque
Imperij momenta animo verſare: cruentum
Seu placuit bellum, aut pulchram componere pacem.

Hîc curuâ Conopei teſtudine ſubter
Surgebat tres in cubitos altare: flagrabant
Accenſi circùm foculis halantibus ignes:
Stant impoſta ſuper diriſſima ſigna Deorum,
Aureus atque viro maior Dis arbiter Orci,
Toruáque Perſephone, Furiarúmque horrida circùm
Agmina, & humano gaudentes ſanguine Parcæ.
Poſtquam intrò Diocles ierat, libauit acerrâ
Impius: Ipſe ſequor ſcelerato thure vaporans
Nomen inane: (mihi nondum tua numina Chriſte
Cognita) tum mugire ſolum, tunc cuncta moueri
Viſa mihi, & latè rutilam comprendere flammam.
Ter ſceptro horrendùm emicuit, ter vertice Pluto
Annuit, & toties dextram Dea ſæua tetendit:
Tartareis oculi Furijs arsêre coruſci.
Palluit hîc verò Diocles, licet artibus illis
Sæpius à Stygio Manes Acheronte vocaſſet.
At mihi ſupremo riguerunt vertice crines
Arrecti: coijt circùm præcordia ſanguis.
Huc illuc voluens oculos reſpecto, nec vſquam
Autolycus, tantæ fraudis, ſceleriſque repertor;
Mirabar, cùm ſe tabulato ſola ſupremo
Tibia, péſque hominis ſenſim demittit, & aras
Exultans circùm graditur, mox altera prodit
Oppoſitâ de parte: manus coniuncta lacerto
Erumpens aliunde ſalit: tum cætera ſeſe
Attollunt membra, & vacuâ ſpatiantur in aulâ;
Tum coiêre: caput tabulis deſcendit ab altis,
Diuulsôſque artus, corpus compegit in vnum.
Iam mihi vera hominis facies, iam apparuit ipſo

Autoylcus, radiúmque ferens, viridemque galerum,
Omnia Mercurio ſimilis, quando æthere ab alto
Imperijs ſuperûm, Manes deſcendit ad imos:
Vix ibi conſtiterat, cùm verba incondita miſcens,
Barbaricóſque fremens Diuos immurmurat ore.

Protinus aduerſo pendens in pariete tela
Sponte ſuâ varios vltro diſtincta colores
Induit: apparet centum ſublime columnis
Templum ingens: Dioclis clarâ ſe in luce figura
Obijcit in medio, cultúque, oríſque colore
Non impar Diocli, tantúmque habet illius inſtar:
Vt mihi cernenti coram, propiúſque tuenti
Haud fuerit licitum falſo ſeponere verum.
Illa ergo terram ſceptro quod forte gerebat
Bis decies ferit, inſonuit ſub verbere tellus,
Et totidem imperij voluendos deſtinat annos.
Continuò templum vaneſcit: floribus horti
Succedunt varijs; atque hîc exultat imago
Lauro cincta caput, tandemque receſſit ad aſtra.
I cœlo princeps! (exclamat nomine Regem
Compellans vates) terráſque tuere iacentes.
Atque ea res Dioclem per viſum oblata fefellit.
Bis denos vitæ fruſtra ſperauerat annos
Imprudens, æſtas quem tertia ſuſtulit: illi
Præterea Autolycus fallebat pectora laude.
Nunc reliquos mecum Flaui cognoſce: Feroci
Actutùm Herculius ſeſe ſuper intulit ore
Multa fremens, nec pacis amans, ſortíſve quietæ.
Bis nouies terram pede verberat: ilicet hortos
Ipſe quoque ingreſſus poſito diademate triſtis

Digitized by Google

Exercet, facti mox illum tædet, & ecce
Imperium fruſtra repetentem fata tulère
Informi leto: fracto nam gutture, turpis
Et mediâ tandem iacuit reuolutus arenâ.
Quo te fata vocant? Iouium ſectare, nec vltra
Herculio licitum: Vates addebat. & ecce
Continuò præſtans animis & corpore pulcher
Ille tuus ſubijt genitor: vix annuit alto
Ter radio: indolui actutùm, nec voce peperci
Indignans: quin & viſus ſuſpiria primùm
Ducere tum Diocles, lacrymis perfuſus obortis.
Tanta inerat Chloro ſpecies, & tanta nitebat
Maieſtas; mox ille tamen trans æquora longè
Tránſque orbem euectus noſtrum, mea vota fefellit.
Pone humili ſubijt de gente Galerius, atrox
Ingenio, Diocli non impar, pondere ſceptri
Septem annos numerat; quàm triſti funere vitam
Clauſerit ingenti dabat argumenta dolore,
Viſceribus ruptis tabo vitiata fluebant
Exta; & adhuc viuo rodebant pectora vermes;
Heu! dura, at Chriſti læſo pro numine iuſta
Supplicia, ecce ingens & triſti mente ſeuerus
Oſtendit ſeſe tantùm, greſſúmque repreſſit.
Illius extemplò prodit collega furenti
Ore minax, decies repetito verbere terram
Perculit, & vacuâ indignans ſeceſſit ab aulâ.
Herculei ſequitur proles Maxentius, ille
Nil hominum, nil ille Deûm, nil iuris amicus,
Ter vibrat ſceptrum minitans, mox raptus aquarum
Vorticibus, regníque vrbíſque reliquit habenas.
Quid

Quid memorem Caij vultúmque, animúmque ferocem?
Qui ſemel & decies tactâ tellure ſuperbum
Inſeruit collum reſti: ſi rite recordor,
Et certè memini mecúmque remetior, illi
Vltimus hic vitæ & regni decurritur annus.
At tu Flauiade ſcenam proſtremus inibas
Ore habituque Deo ſimilis, tibi laurus obibat
Tempora, & Eoo quæſitæ gurgite baccæ.
Purpureo veluti cùm ſurgit ab æquore Titan,
Nocturnæ roſeo pallent ſub lumine flammæ.
Haud aliter te turba ducum veniente, relanguet.
Obſtupuit viſu in tanto, retróque retorſit
Lumina, & irato Diocles expalluit ore.
Tum magis ægreſcit, ſceptri cùm verbere terram
Vltra ter decies quatis, atque profana Deorum
Numina, Agrippino circùm radiantia templo
Deijcis, inque locum, Chriſtúmque, Crucémque reponis.
Continuò furijs amens: Proh! Iupiter, inquit
Exclamans, etiam Superis illuſerit? Atque his
Vocibus intremuit vates, ſceleratáque ſoluit
Carmina, & abſcedens tenues ceu fumus in auras
Vanuit, & vacuâ attonitos dimiſit in aula:
Hinc Diocles furere, hinc tantæ primordia labis.
Finierat, quando (ſic digerit omnia Chriſtus
Et Conſtantiadæ pro relligione reponit)
Iam longum permenſus iter, ſub principis ora
Euſebius veniens, coram ſic ora reſoluit.
Huc adſum Conſtantiade, tua iuſſa ſequutus,
Africa quàm magna eſt, telluris quidquid ab vſque
Atlantis radice iacet, Carthaginis altæ

Mœnia, & arentes Libyæ ſitientis arenas,
Ægyptúmque adij, ſeptenáque flumina Nili,
Inde timor belli nullus: námque omnis in arma
Surgere quæ potuit pubes, ea miſſa per æquor
Licinio, atque tuo cecidit per prælia marte.
Inde Arabas, Syriámque & magni mœnia vidi
Antiochi: hîc cæco belli fremitu omnia feruent.
E Syriâ iam nunc legio bis quina coiuit,
Sufficiunt Arabes totidem, Nabathæáque regna,
Et totidem Parthi iam nunc legiſſe feruntur.

Hactenùs armorum memini, nunc aſpice ſacra
Præmiáque armorum. Æthiopas contermina tangit
Thebaïs, hîc agitat ſanctos Antonius annos:
Illum ergo (quoniam tua ſe mandata ferebant)
Antra per inquiro, deſertáque luſtra ferarum.

S. Antonium inter & Conſtantinum fuiſſe litterarum commercium aſſetit Athanaſ. in vita S. Antonij.

Iam ſenior nemore in ſolo, procul vrbibus æuum
Tranſigit, & ſuperûm alloquijs ac numine gaudet.
Ille vbi me ſyluâ gradientem vidit in altâ,
Continuò ſanctis medium complectitur vlnis.
Tum retulit memorans rerum monimenta tuarum,
Præliáque, haud aliter quàm ſi pars magna fuiſſet.
Interea dum multa canit ventura ſub auras,
Nox medio ſtellata nitens ſurgebat olympo:
Abditur in tenebras, ſyluæque inuoluitur vmbris.
Ponè ſequor, tacitúſque ſenis veſtigia ſeruo.
Horrendam ille ſuper cautem, ſublimis in altum
Suſpiciens, lacrymis manantia ſuſtulit ora:
Tum ſtetit in longas hærens immobilis horas.
At mihi, cui dubio nabant iam lumina ſomno,
Occurrunt ſimulachra modis variantia miris.

Digitized by Google

Pulcher ab Eoo nobis quà litore ſurgit
Phoſphorus, affuſâ ſenſim nubecula luce
Criſpa tumet, ſummo propior quò tollitur axi,
Grandeſcit magis, & motu portenta minatur.
In varios, ſtetit vt ſummo ſub vertice cæli,
Induitur vultus; hîc longo tramite fuſa
Ducitur in muros; illic diſcrimine iuſto
Tollitur in turres, pinníſque minacibus arces
Criſtatas cælo attollit, pontéſque reductos
Obijcit, & ferro portarum horrentia clauſtra.
Denſior in foſſas ſubſidit, & æquore circùm
Torrentes refluo, poſitâque crepidine vallum;
Mœnia quin etiam, dictu mirabile, ſignis
Martia ſublatis pubes cinxêre coronâ.
Romanas illic aquilas, Caiúmque furentem
Eoáſque acies vidi, portentáque Diuûm
Agmina. Nodoſo ſæuibat robore clauæ
Horridus Alcides, arcu pharetratus Apollo,
Vibranti Liber thyrſo, Mars impius haſtâ,
Arbiter & belli nequidquam Iupiter, atque
Cornutâ ſub fronte ferox Ægyptius Apis.

Heſperio, contrà ſurgebat cardine nubes
Altera, & ardenti tendebat ad æthera niſu.
Protinus ingenti ſecum trepidare tumultu,
In variáſque trahi partes: mille induit ora,
Mille habitus, & mille Euro motante figuras.
Fingitur hæc in equos, in currum ducitur illa,
Aurigam dedit hæc, bellantem deſuper iſta.
Plurimus hîc miles florentes ære cateruas
Explicuit. Latè minióque, auróque decori

In medijs volitant Reges: Exercitus ingens
Obſeſſam rapidis vrbem circumſonat armis.
Hic Italûm primi, cum nigris flauus Iberis
Hic Gallus, Britóque ferox bellatur, & omnis
Europa; hic rutilo medias diſtinguit in auro
Directas acies Labarum. Tu, maxime Princeps,
Tot populis animos addebas. Agmina circùm
Denſa fremunt, Chriſtíque vocant in prælia numen
Mœnibus vt ſanctæ proprior Crucis aura refulſit,
Attoniti pallere Ioues, exanguis hebere
Turba Deûm, & totis actutum languida caſtris
Defluere: aſſurgunt præſenti numine vires
Chriſtiadis, quatiunt muros; pars ariete, ſcalis
Applicitis pars in ſummos adrepere certant:
Pars rapuere focos, iactántque incendia, tædas
Sulphure fumantes; toto furit aëre turbo
Flammeus, & ſummis affigit turribus ignem.
Pro muris ſtabant olli, próque arcibus ardui
Omnia tentabant, hoſtes detrudere contis,
Spargere tela manu, vaſtas prouoluere moles,
Omniaque horrendo ſonitu ſuper agmina latè
In præceps dare, & armorum diſſoluere nodos,
Et nexus pluteûm, & crates teſtudinis aretas
  Militis has inter cædes, vrbíſque ruinas
Eliſâ quatitur fulgur de nube; fragore
Intonuit cælum, & vox longè audita per auras.
Illa Babel cecidit, molli quæ perdita luxu
Errorem populis ridente propinat in auro.
Continuò verſis vrbs eruta fundamentis
Ingenti ſecum, Diuoſque, hómineſque ruinâ

Traxit, & ima petens extremo Acheronte refuſa eſt.
At pia Chriſtiadum victrici tempora lauro
Gens euincta, polo felix ſuccedit aperto.
Iamque ſenem radijs aurora laceſſit, & ille
In rigidâ ſedit paulatim caute receptus,
Méque his aggreſſus compellat vocibus vltro.
Vade, ait, & Conſtantiadæ, quæ plurima Chriſtus
Noſſe tibi dedit, hæc eadem narrare memento:
Hæc quoque præterea. Regum fortiſſime, noſtri
Ecquid te meminiſſe iuuat, quos crimina longè
Vrbibus indignos prohibent? Si quid tua contra
Aut ſuaſit pietas, rumoríſve attulit aura,
Hæc nemorum cultor Regi monimenta remittit.
Imperium in populos faciet tibi, ſummáque Chriſtus
Arbitria, & Mundi latè dabit eſſe potentem:
Qui fluxas malè res hominum, vitióque priorum
Sublapſas, referas morum ſub principe Chriſto
In melius. Viden' vt nutanti cardine Mundus
Præcipitat, ſuppone humeros, oneríque ſubito.
Plurimus hoc moneo, moneóque iterum: impia Mundo
Gens aderit, longum nec tempus, & ardua dirum
Efferet os cælo: natum quæ patre minorem
Aſſerat, æternæque velit Deitatis egentem.
Tu cape tela manu, gladiúmque, haſtámque vibrantem:
Deijce ſeſe attollentem, dum prælia tentat
Prima, nec in vires creuit robuſtior ætas.
Dixerat: & Princeps, placido tum interrogat ore
Multa ſuper ſene; quì valeat, quæ tempora vitæ
Attigerit, quæ cum ſtygio certamina Rege
Inſtituat, quæ ſit ſocios aſciſcere cura,

Quæ morum documenta, & quæ ſapientia rerum.
At non multa mihi, Princeps! narrare facultas,
(Ille ſub hæc) quoniam ſenior quæ plurima geſſit
Obruit, & nulli retegit memoranda virorum.
Hæc adeo, Regum Flaui ſanctiſſime, dixit
Maternus, cùm Thebaïdem peruenimus olim,
Iam ſenior non erubuit nos bella docere;
Sacrorum quibus arbitrium, curámque dediſſet
Omnipotens. Quoniam te non audire pigebit
Inuitátque dies, & feſtis ocia caſtris,
Incipiam. In teneris populos Antonius annis
Cùm fugeret ſuperûm monitu, duriſſima ſecum
Bella tulit. de ſe parta eſt victoria prima.
Námque puer poſtquam loca ſola ſilentia latè
Ingreſſus, ſyluâ in mediâ, incomitatus, inermis
Conſtiterat, totos tremefactus inhorruit artus.
Si qua dabat nemore in tanto ſe beſtia coram,
Continuò molles per venas ſanguis hebere,
Et vultûs decor extingui, & cor pectore in alto
Intremere: intentant timido procul omnia mortem.
Verùm vbi ſe Chriſto & vitam concredidit, omnis
Tum demum timor in tenues euanuit auras:
Tum placidis cecidere feris immania corda:
Syluestres tum exutæ animos miteſcere, & vnâ
Per varias puero inſuerunt colludere turmas.
Vna illis iuuenem tenuit pia cura diebus,
Cælicolûm ſummo laudes, & carmina Regi
Dicere, tunc nitidi ſoles, tunc aurea riſit
Pax animo, ſanctum complebant gaudia pectus.
Ecce repentino diri cùm turbine belli

Omnia miſcentur: cæci regnator Auerni
Diuitias animis ſpretas melioribus, vſque
Obtrudit, Veneríque dolos, popularis & auræ
Gaudia, tum primâ deſertam ætate ſororem.
Nam quid agis iuuenum molliſſime? quò furor iſte
Te tulit Antoni? Pecoris ditiſſimus olim
Tharamides vixit: regali fulſit honore
Conſpicuus Dauid. Quidni componere cenſum
Conſilio liceat, rebúſque imponere morem?
Adde quod & ſcelerum ſoror eſt obiecta furori
Non æui matura, nec vſu callida rerum.
Ne qua pudicitiam violent contagia labis,
Cautio prima fuit: Tu mentis fractus, inerſque
Hîc miſerum nequicquam agitas inglorius æuum.
Egredere, & rerum curam molire tuarum.
Vt Stygiam ſenſit fraudem, blandéque venenum
Serpere non vllo ſub læuia pectora tactu:
Tum longos in vota dies producere cœpit
Impaſtus, lacrymíſque inſomnes condere noctes.
Talibus exorſis ad bella ſequentia virtus
Surgebat ſenſim, & vires capiebat eundo.
Haud animis primo victus certamine prædo
Tartareus cecidit: medicatam rore ſagittam
Intorſit: non illa quidem dat cuſpide latum
Vulneris os, nihilo perſedit ſeciùs altum
In pectus ſublapſa, inque omnes diditur artus.
Vt famulæ commiſſa penum cui cura, larémque
Inſtruere, & lætos flammis adolere penates;
Fortè imprudenti, ſi quæ leuis excidit ignis
Scintilla, & ſtipulis affixa ardentibus hæſit:

Digitized by Google

Is tectus primùm, tacitúſque ad proxima ſerpit
Adrepens, mox & craſſo tabulata pererrat
Languidus in fumo, tum tigna, trabéſque domorum
Corripiens, flammâ crepitante erumpit, & alto
Dat ſonitum cælo, latéque incendia iactat.
Mollibus haud aliter venis affixa, furoris
Tænarijs ſcintilla hæret, primóque labore
Extingui facilis, totas neglecta medullas
Carpit agens, magníſque vndans liquefacta per oſſa
Vorticibus, mentis ſupremam inuadit in arcem.
Tum fœdos animus corpúſque fatiſcit in ignes.
Triſtius haud illo bellum geſſiſſe iuuentâ
In primâ ſenior narrat, quod vincier arte,
Mollirîve nequit ſtudijs, niſi cum prece multâ
Per longos ſint auxilio ieiunia menſes.
Interea Stygium prædonem corde ſub imo
Inuidia vrebat, ſe poſt tot parta trophæa,
Totque duces victos, demum puerilibus armis
Cedere, & antiquis turpem decedere regnis.
Non ergo inſidijs poſt hæc, cæcáſque per artes
Vlteriùs tentans, ſed aperto marte furebat.
Id metuens bellíque memor, quod geſſerat ante,
Interior nemora, & ſyluas Antonius iuit.
Hîc tandem poſtquam latè omnia circumſpexit,
Sole ſub ignoto ſolus tentoria fixit:
Quò non vllus Arabs, quò non Ægyptius vllus
Certus iter tenuit, Satyris loca peruia ſolis,
Panibus, & Faunis, & ſemiferis Centauris.
Rupis inaceſſæ nitidis argenteus vndis
Fons venam ſecat, humentem ſinuata per arcum
Lympha

Lympha cadit, fluctus fluctum, vndam verberat vnda
Cum ſtrepitu, circùm querula obluctatur arena.
Aërio iniuſſæ nutant in vertice palmæ.
Palma famem, vnda ſitim ſolatur: tempore quamquam
Poſtremo, veſcis inſeuit frugibus hortum.
Credidit & terræ lentem, vilémque faſelum
Hoſpitibus, qui diuerſis à partibus orbis
Viſendi ſtudio longè diuerſa ſequuntur.
In luces edit ille ſemel cùm plurimus; at tres,
Quattuor, aut plures ieiuno ducere ſoles
Mos illi: florent tamen acri in corpore ſenſus:
Ingreditur pedibus nudis, & vertice nudo:
Silueſtri tegitur iunco, qui tortilis imos
Per totum vſque pedes, collo deſcendit ab alto.
  In ſiluam quondam exierat, qui carmina Chriſto
Diceret: Ecce nouas fraudes, noua crimina prædo
Tartareus verſat, totáſque incumbit in artes.
Annoſas inter quercus, æternáque cedros
Robora, & enodes nutanti vertice pinus,
Auditæ ſæuire tygres, fuluíque leones,
Informéſque vrſæ, & maculoſo tegmine pardi,
Et variæ lynces, atque omnis bellua ſiluæ.
Ille ferox vngue, hic cornu, dente ille minatur:
Vnius exitio, quæ cuique ars, fráuſque nocendi,
Aut mala vis animi, ſtudio certante tulerunt.
Subſtitit hîc Heros, & paulùm mente moratus,
Compoſuítque gradum, vultúque interritus addit,
Si quid poſſe datum, ſi quæ conceſſa facultas,
Eia agite, en adſum, certo me dedite leto:
Sin Deus his auſis, nec Chriſtus talibus auctor;

Quæ tandem inuidia eſt, ſiluis, & rupibus iſtis
Exegiſſe ſenem, nullius criminis in vos
Sontem vſquam. Verùm ſi quid mens augurat, hæc eſt
Tænariæ fraus nequitiæ, ſtygiíque furoris.
Terrori haud fuerint iſthæc tamen: auſpice Chriſto
Tartareas acies contra, contra omnia tela
Vnus ero ſatis. Audete, huc conuertite vires.
Tunc Cruce ſe munit, ſubitò (mirabile viſu)
Tot ſcelerum facies, omnis leo, pardus & omnis,
Criſtatúſque draco, tortis & flexibus anguis
Diriguêre oculis, animíſque cadentibus, vltro
Conuertêre fugam, & cæcis latuêre ſub antris.
Hîc ſenior potitur campo & fugientibus inſtat.
Artificis ſcelerum ſtygij, fraudéſque, dolóſque
Ecquis commemoret, cordi cui crimina mille
Et totidem ſcelerum facies? ſpectacula ſcenæ
Ludicra quid referam, indignis illuſa figuris
Inuitóque obiecta? Syrum quid mentis iniquæ
In dominos, Dauíque dolos? quid Thaidis artes.
Quid lenocinium Docyclis; quid turpia dicam
Fercula? quid fractos mores plaudente theatro,
Atque indignato extinctum ſub Sole pudorem?
Nunc clamoſa fori dat coram iurgia: núncque
Æui maturos patres conſulta ſenatûs
Scribentes; nunc & iuuenes in prælia promptos.
Aërias Alpes aliàs frangebat aceto
Annibal, & muros aliàs Carthaginis altæ
Publius, atque aliàs vertebant Pergama Graij.
Nunc Româ in magnâ, populíque ante ora tuentis
Ibant Cæſarei capitolia ad alta triumphi;

Captiuæque ibant vrbes, Regéſque ſuperbi.
Atque hæc, quò ſacris operantem auerteret orſis,
Hiſtrio tartareus fictâ meditatur in arte.
Quò magis hic vrget: magis in contratria magnus
Nititur, & precibus, votiſque Antonius inſtat.
His ſtudijs vires adeò, faſtúmque latronis
Tænarij fregit; radio vt tenuiue bacillo
Summoueat longè procul: & jam nomine tanto
Vel puerorum infans ætas ſub Tartara mittat.
Omnigenos nullus labor illi vincere morbos,
Et pluuiam cælo, & nitidos inducere ſoles,
Inque nouas elementa poteſt traducere leges.
Hæc vbi dicta dedit, tum rupta ſilentia, & omnes
Aurea certatim Chriſtum ſuper aſtra ferebant:
Qui tantum iuris dederit mortalibus eſſe.
Et iam præcipitans Phœbus decedit Olympo.
Accingunt ergo ſe epulis, diſcumbitur oſtro,
Multa ſuper menſam cecinit crinitus Hydaſpes
Nunc aſſâ, nunc ad citharam; qui linquere terras
Chriſtus, & humanos artus ſuper ardua cæli
Inuehere inſtituit, Mundíque capeſcere regna.
Primùm oleâ veſtit montem, cui nomen ab ipsâ
Arbore quæſitum: ſummo tum vertice matrem,
Et ſocios canit adſtantes, turbámque piorum:
Euehitur ſenſim Chriſtus, terráſque relinquit.
Aſcendentem illi manibúſque, oculíſque ſequuntur,
Ora tenet tantùm ſtupor, & fruſtratur hiantes.
Ecce aderant duo cæleſti de gente, tuentes
Increpitant. Quò vos tandem decet vſque teneri?
Sic quondam veniet, vos ite & quâ patet annus,

Terrarúmque orbis, gentes, populóſque docete.
Nec minùs interea cæli ſupera alta tenentem
Cælicolæ iuuenes mirati; talibus vltro
Compellant. Quis hic eſt palmosâ victor Idume
Qui venit, intinctis de Boſra veſtibus? Iſte
Purpureo longè in ſagulo formoſus, & ore
Pulchrior, in cælum victor qui nititur, auſus
Inſuetum per iter noſtris ſuccedere regnis?
Nempe ego juſtitiæ vindex, auctórque ſalutis.
Nam tua cur Chlamis illa rubet? cur ſanguine rorat,
Purpuream veluti pedibus qui preſſeris vuam?
Scilicet & gentes, & quiſquis vbique locorum
Hoſtis erat, pede calcaui, fregíque ſuperſtans:
Hinc cruor in veſtes reſperſus, & ora notauit
Purpureus rubor, atque oculis vis acrior ardet.
 Trans primos ierat vigiles, vtque intima cæli
Aſcenſu tenuit, flexo tum poplite Patri
Accidit in genua. Ecce illum complexus in vlnas
Eſt Pater attollens, ſoliíque in parte locauit.
Huc ô Nate, inquit, tantis exercite curis
Huc ades, & dextræ tandem conſide paternæ.
Donec ego, quamquam quid ego? Tu maxima Nate
Vis Patris, tamen ipſe tuis hoſtilia vindex
Subijciam pedibus capita: at tu calce ſuperbos
Obterere eſto memor, neque poſthac parcere victis.
Te trabe quem longâ, diróque in ſtipite fixum,
Et ferro, & duro pupugerunt verbere linguæ,
Aſpiciant, proníque colant & numen adorent.
Sic placitum. Attonito tum facta ſilentia Mundo.
Continuò indigetes cæli, puróque ſub axe

Gens exorta, & quos tellus ſuper æthera miſit.
Dignus es, ô caſti fuſo qui ſanguinis amne
Per rigidos, agnus veluti, cadis hoſtia cultros:
Dignus es, & rerum qui Rex potiare; Deíque
Mortalis licet, in conſortia magna voceris.

Digitized by Google

CONSTANTINVS.

LIBER OCTAVVS.

IAm dapibus repreſſa fames, menſæque remotæ:
Cùm Labari Conſtantiades venerabile ſignum
Inferri coram iubet, ac pro more, quotannis
Sic ſolitus, memoranda Crucis miracula pandit.
Non ego, ait, Regum mauortia dicere bella
Aggrediar, victóſque Duces, partóſque triumphos.
Iſta Cruci ſacrata dies procul eſſe profana
Admonet, & Sanctos alia in ſpectacula poſcit.
Quæ Labari vires, & quâ virtute tyrannos
Atque truces iras, ſceleratáque numina Diuûm

Solitum ſæpius id narrare Conſtantinum auctor eſt Euſebius, aitque ſe etiã narrantem audiuiſſe.

Digitized by Google

Conſtantine mihi ante alios chariſſime Reges,
Militibus dux eſto meis! hoc accipe ſignum,
(Sic fatus Labarum dabat) hoc ad prælia victor
Surge age : nemo meos poſthac impune laceſſat
Chriſtiadas, nemo tibi ſe ferat hoſtis in armis
Impunè : aude animis, tibi iam victoria parta eſt:
Auctor ego Chriſtus. Paucis ſic ore loquutus
Me Cruce ſignauit, tenuéſque receſſit in auras.
Tum noua continuò venit in præcordia virtus,
Elatíque animi, magnúſque per oſſa cucurrit
Martis amor, totúmque excuſſit pectore ſomnum.
Seguſiæ ſtabant Alpinis faucibus arces,
Vrbs ſecura loco, multâque timenda virûm vi:
Nequidquam huc rapior. Namque illi à culmine ſummo
Saxa ruunt, & telorum genus omne coruſcant.
Iámque dies alii, atque alij fluxêre, nec hoſtis
Interea minùs à ſupremo vertice, noſtras
Talibus irridet vires. In limine belli
Quid torpent animi? Superos detrudite cælo,
Atque Cruces aris, noſtríſque inducite templis.
Dúmque ea ſecuri iactant: cum flore iuuentæ
A tergo ſummi ſuperans faſtigia montis
Adſum improuiſus, pugnámque repente laceſſo,
Obſtupuêre animis illi, muríſque recepti
Aërias denſi turres, & mœnia complent.
Poſco faces ſocios, nec ſat rationis in illis,
Nam iactum ſupra, ſupráque volatile telum
Stant poſitæ turres, cælóque minantur ab alto.
Tum Chriſti memor has imo de pectore voces
Cum precibus fudi. Tu cuius numine bella

Hæc ineo : tu qui me per victricia ſacræ
Signa Crucis, trahis oſtentans, atque Itala ſuades
Bella ſequi, caput hoc belli reſcinde, morámque
Fatorum rumpe, atque tuo quæ maxima virtus
Inſideat Labaro, quæ tanta potentia, monſtra.
  Vix ea fatus eram, ſubitâ cùm luce micare
Crux Labari viſa eſt, torti mox luminis acres
Moliri radios, ſæuáſque erumpere flammas.
Aëra per medium, magnis ſtridoribus ignis
It rapidus, ducénſque ardenti limite ſulcum,
Ad rigidos vrbis poſtes affixus inhæſit:
Limina, ferratas crates, & ahenea clauſtra
Corripit, & totas flammis depaſcitur ædes.
Agnouêre vtræque acies præſentia Chriſti
Numina: continuò properat ſe dedere ciuis.
  Intereà mediam, ſummâ quæ ſtabat in vrbe,
Caianæ dux militiæ Sertorius arcem
Occupat, oppoſitáſque acies illudit ab alto.
Nos contrà obniti: muros hic ariete duro
Verberat, hic terebrâ fodit, atque hic lampada quaſſans
Igne furit: tanti fruſtra cecidêre labores.
Quid facerem? dubio ſtetit hæc ſententia: ferreis
Admoueo portis Labarum, tum protinus atro
Turbine conuulſæ ſtridenti à cardine valuæ
Ingentem fecêre viam: nos marte furenti
Pergimus. Ecce autem monſtrum execrabile coram
(Nunc etiam horreſco referens, animúſque refugit)
Obiicitur: duro ſtabant in ſtipite fixi,
Frontibus in ſeſe aduerſis, formoſa puella,
Atque illi haud ætate impar, formæque decore

Conſpicuus iuuenis: latè circùm vndique ligna
Conſtruxêre pyram: flammis crepitantibus ignis
Iam ſonitum dabat: ad miſeræ ſpectacula ſcenæ
Conſtitimus, ſtupuêre animi, ferrúmque repreſſum eſt.
Cùm trepidant ſocij, terrórque per oſſa recurrit,
Ecce aliud ſuper atque magis lacrymabile fatum:
Nam ſubitò infremuit cæcâ Sertorius irâ
Et furiis amens iuuenes obtruncat, & in ſe
Impius adducto rupit ſibi pectora ferro.
Quid non impietas potuit ſuadere malorum?
Virgo erat illa quidem thalamis matura, ſacríſque
Chriſtiadûm perfuſa vndis; iuueníſque futuras
In tædas illi pactus. Cùm mœnia noſtris
Iam ruerent flammis, natam compellat atroci
Voce parens. Nam quid celerata incendia veſter
Ille Deus vibrat? An noſtris incendia deſunt
Numinibus? Magicis ingeſtos fraudibus ignes
Si ſopire negas (vobis nam crimina fiunt
In commune) meus certas quo turbine flammas
Iupiter, & quantis iaculetur viribus ignes,
Mox experta ſcies. Cui virgo pauca rependit.
Ne magicas, ne finge artes pater: æthere ab alto,
Cum iubet ille Deus, denſantur fulmina, & ipſa
Concepêre ignes, & vibrant æquora flammas.
Virginis hîc vocem abrumpit Sertorius, atque
In flammas genitor rapit impius. Ecce furentis
Ante pedes cecidit ſponſus. Cur diuidis, inquit,
Quos tu ſancte pater, quos Iuno pronuba iunxit,
Et quos vnanimes ſancti iunxêre hymenæi?
Quid noſtri perimis partem, partémque feroci

Imperio ſupereſſe iubes? Vtrumque trucida,
Aut vtrique ignoſce, pater: communibus æuum
Luce ſub æthereâ liceat traducere fatis,
Elyſiiſque vnà curas componere campis.
Falleris, adiecit virgo, mi ſponſe, Deorum
Te ſcelus incautum, & Graiæ mendacia gentis
In præceps retrahunt: eadem vſque obtrudere verba
Haud equidem abnuerim: ſupremùm hæc accipe, cùm me
Vltima ſors vrget: Chriſto ſine nulla ſalutis
Spes vſquam. Quare incaſſum felicia fingis
Arua tibi, aut noſtræ ſperas conſortia vitæ?
Cælo imus; te ſæua manent Phlegetonte ſub alto
Tartara. Iam ſponſæ monitis, iam numine plenus
Abdicat ille Iouem, ſequitúrque inſignia Chriſti.
Quis tibi tum ſenſus, quæ mentem inſania verſat
Impie Sertori? ſæuit, duratáque ligna
Demitti iubet in terram, quà diuidit ædes
Area: tum manibus iuuenes poſt terga reductis
Crudeli ſtrictos ferro, nodiſque reuinxit.
Lætitiâ exultant ſponſi: nam corde ſub alto
Spem facit, attollítque animos & pectora Chriſtus.
Sponſa prior magno ſic fatur pectore. Nempe
Hi thalami ſanctos, iſthæc connubia magnos
Chriſtiadas, mi ſponſe, decent; his pectora tædis
Ardebunt meliùs: ſic, ſic iuuat ire ſubactis
Hoſtibus, excelsíque intrare palatia cæli:
Ibimus, & læti æterno iungemur amore.
Ille autem paucis. Quid ceſſas flamma? Quid ignes
Torpetis? Iam animus ſuperans trans ardua Mundi
Ignito rapitur curru, Chriſtóque propinquat.

Virgo meis coniunge tuos nunc ignibus ignes,
Vnáque tranſmittant ſponſos incendia cælo.
Hæc illi, mediam dum nos inuaſimus arcem.
Protinus attonitas triſtis mihi nuncius aures
Vulnerat, oppreſſos vinclis, cæcóque teneri
Carcere Chriſtiadas: tenebris loca ſenta ſubimus.
E caueâ cum fratre ſoror pulcherrima prodit,
Par vtrique ætas, par forma, decúſque iuuentæ,
Vix tria complerant exacto tempore luſtra,
Vnà aderat ſenior curâ confectus & annis.
Poſtquam lucem hauſit virgo, & circumſpicit arma,
Ad pauidum conuerſa ſenem, iuuenémque viciſſim,
Hæc paucis. Genitor rerum chariſſime, túque
Luce mihi dilecte magis dulciſſime frater,
Exitio vobis ego ſola fui: hac ego vixi
Virgo tenus: quamquam mi Chriſte. Hîc plura parantem
Dicere, deſeruêre animi, vireſque labaſcunt.
Nec tanti ſenior patiens mœroris, & ipſe
Deficit, ambobus iuuenis ſe diuidit vnus.
Tanta animum, fateor, ſtrinxit pietatis imago,
Expreſsítque oculis lacrymas: quos ire ſolutos
Nequidquam iubeo, & verbis conſolór amicis.
Sacrilegâ me namque rati de gente, puellam
Qui blandis tentet mollire & fallere dictis,
In Chriſti donec laudem ac decus ora reſoluo.
Virgo graues tum primùm oculos attollere, & vlt o
Talibus aggreditur. Tantis quem laudibus effers,
Virgo fuit Chriſtus, fuit & de virgine patre
Ante anni ſolíſque vias generatus, & illi
Virgo fuit, quamquam longo poſt tempore, mater.

Non ego, non genitor, non hic germanus atrocem
Horremus lethi vultum, nec deprecor: ignem
Feruentíſque olei latices, glaciémque, niuéſque
Obiice, felici cumulatos morte relinques.
At tu, ſi qua tibi fuit, aut eſt nata, tuíve
Vxor amans, & amata tibi, miſerere; pudendum
Dedecus ah! prohibe, venerémque auerte nefandam.
Talia dum memorat, lacrymæ voluuntur in ora.
Ite, inquam, vobis veſtri permiſſa poteſtas.
Illa quidem virgo fuerat, miſerabile viſu,
Obſcœnis addicta locis, vbi fornice ſubter;
Corporis extincto meretrices flore merentur.
Non tulit hoc frater, mutatâ veſte ſororem
Exoluit miſerans, fœdóſque auertit amores.
Hoc iuuenum crimen fuit, hæc iniuria patris.
Digrediens illinc mediis in millibus Alpes
Et ſupero aſcenſu, & latos effundor in agros,
Qua Padus ingenti Taurinos diuidit amne.
Hoſtis ab aduerſo metatus flumine caſtra
Conſtitit opperiens, & litora celſa coronat.
Ferro equites, ferro pedites armantur, & omnis
Terrificis ferri legio fulgoribus horret.
At nos exuti, tantum Romana coruſcat
Quiſque manu pila, aut Franco mucrone catejas.
Prætereà nobis rapidi per fluminis alueum
Perrumpendum iter, immenſóſque voragine fluctus.
Quare omnes prohibere duces, prohibebat & ipſa
Relligio auſpicibus: quin & conſulta Deorum
Exitium nobis ingens reſponſa canebant.
Ergo animi pendens, hac Chriſtum voce precabar.

Prouerbium hinc natum, ferrum ceſſit ligno. vide Baron. ad ann. CCCXII.

O! qui Seguſium Italiæ firmiſſima clauſtra
Chriſte aperis Crucis oſtento, certámque futuri
Spem facis imperij: tanto in diſcrimine rerum
Nunc ades, & trepidos præſenti numine firma.
Vix ea fatus eram, tremulâ cum luce micare
Viſus apex Labari: mox claro limite ſulcum
Ducit, & ingentem vibrat trans litora flammam.
Tum quoque Cælicolûm florentes ære cateruæ
Frænatis aderant in equis, aurata comantes
Crux galeas, Crux & clypeos inſcribit: in vndas
Dant ſe ſe primos, & primi flumina tranant.
Hîc vero infremuit miles, martémque morantem
Increpuit clypeis, poſcítque in prælia Reges.
Macte, inquam, miles, tanto duce, & auſpice tanto
Vicimus. His dictis immitto primus in vndas
Cornipedem, it mecum preſſis equitatus habenis:
Frangitur vndarum lapſus, tardatur aquæ vis.
Continuò ſubter, patrum de more, natatu
It pedes, & totis equitem comitatur in armis.
Aduerſo ſteterant hoſtes pro litore, flumen
Vt ſubeo, ceſſêre parum, ſeu terruit audax
Attonitos facinus, ſeu quod mens augurat, illos
Cælicolûm mouêre acies, retróque dedêre.
Siue fugæ ſpatium traiecto flumine nullum
Eſſe ſuper, nullámque moram victricibus armis.
Crediderant, tollíque vno certamine bellum.
Litus vt in primum lecto cum flore iuuentæ
Emicui, cùm pubis adhuc pars vltima naret,
Conuerſas ſtatuêre acies, ripámque ſub ipſam,
Mollia dum nutant vdis veſtigia plantis

Digitized by Google

Aggreſſi, certos prohibent inſiſtere greſſus.
Nos animis contra obniti, quóque acriùs illi
Obſiſtunt, tanto nos ire audentius, atque
In geminum fortes luctari diſcimus hoſtem.
Omnibus hîc animis pugnatum; hîc omnis in vnum
Et dolus, & virtus coiit: maioribus vſquam
Haud pugnatum odiis: illos acuebat amaro
Exortus ſub corde pudor; nos inclyta virtus,
Gloriáque, & magni vrgebat præſentia Chriſti.
Inclinat quacunque acies, quacunque laborat,
Huc Labarum immitto. Nunc quæ ſint numina Chriſti
Diſcite quæ ſæclis liceat memoraſſe futuris.
Non miles Crucis aſpectum, non vlla caterua,
Nulla tulit legio, totæ fugêre phalanges.
Vidi ego fulminibus media inter prælia, turmas
Sternentem: huc illuc paſſim diſiecta cadebant
Agmina, præcipitant trepidi cum milite reges.
Hîc ſtreperum deerat tonitru, vacuíque ſonores,
Sed non tela, ignéſve, aut duri fulminis arma.
Sex fuerant fratres, triplici quos vna crearat
Autolyce partu: illi animis ingentibus omnes,
Corporibúſque pares ingentibus, omnibus arma
Sunt eadem, conferta pares in bella ruebant.
Tot fratrum alta cohors mediis in millibus ardet,
Atque humilem ſuperat ſublimi vertice pubem.
Aëriæ quales intonſa cacumina pinus
Attollunt cælo longè, ſyluámque ſuperſtant,
Pacto inter ſe ſe coniurant fœdere, duram
Aut mortem oppetere, aut certo me dedere leto,
Iámque illos omnis legio comitata mouetur:

Vt

Vt video, vt prior irrumpo, me ſcilicet intùs
Maior agit virtus, ſubiecto plurimus igne
Chriſtus adeſt, totúmque in aperta pericula raptat.
Hîc mihi Phocilides tot fratrum maximus vltrò
Obuius it, cum fratre Lado, quos miſſile librans
Aggredior, fremit haſta, Ladum perſtringit, & vdum
Execuit guttur, ſeruátque haud fracta tenorem:
Tum fera Phocilidi perrupit pectora ferro:
Præcipites leto capti voluuntur, & inter
Cornipedum iacuêre pedes. Non fratribus iræ
Aſpectu in tanto cecidêre: Archombrotus ardens
Teſtatur Superos, & inania numina tentat.
Iupiter omnipotens, Diuûmque hominúmque poteſtas,
Sacrilegum da ſancte Pater proſternere telo:
Dixerat, & iaculo inuadit, læuum aureus ictum
Reppulit, & vacuas vmbo diſperſit in auras.
At non effugies, inquam, quod dextera ferrum
Noſtra vibrat, neque enim belli mihi Iupiter auctor.
Talia dicebam, ſpargóque volatile telum:
Obuerſum ferit haſta volans, & tempus vtrumque
Traijcit. Ex illo reliqui iam cautiùs ibant.
Compoſiti ſimul irrumpunt: quos ludere gyro
Inſtitui exterior, tum mollia corda reflectens
Quadrupedis, Tamarum inuado, plagámque ferenti
In iugulum prior immitto penetrabile ferrum.
Archilocho dum ponè ſubit, iamque imminet, Æthon,
Æthon cornipedum fortiſſimus vnus equorum,
Arduus excelſas impingens verbere calces,
Vnà equitem, vnà & equum medium prouoluit in æquor.
Vltimus Harpocrates animo nutante pependit,

Paneg. Naz. meminit & audaciæ, & periculi, & numinis liberantis Conſtantinum in hoc prælio.

Terga daret, certúmne offerret pectus in hoſtem.
Dum trepidat, non hæc, inquam, tot fratribus ante
Pollicitus, noſtro dirimebas ſanguine bellum.
Ille pudore actus vires collegit in vnum,
Exhortatur equum ſtimulans, moriturus & ipſe
Turbinis in morem, toruâ me fronte petebat:
In læuam deflecto, mihi cùm dexter abiret
Præcipitans, ferrum meditatus in ilia figo.
Implicitas acies duro Bellona labore
Exercebat agens, ſpumabat ſanguine flumen:
Latè hominum ſternuntur agri, ſternuntur equorum
Corporibus, trepidi portas & mœnia pandunt
Taurini, & laxas hoſtem excepêre ſub ædes.
At populi, celebrata quibus iam fama tuliſſet
Eximio Chriſti nos cultu & amore teneri,
Vndique Chriſtiadas pœnis, vinclíſque ſolutos
Præmittunt longè, & pacem veniámque precantur:
Et Ligurum primi, poſitæque in litore gentes:
Nicæam quicunque colunt, quicunque Monæci
Mœnia, Verbaníque lacus regnator, & vndæ
Incola Pompeiæ. Stabant in vertice primi
Chriſtiadæ, manibúſque Cruces, ignémque ferebant.
Tot proceres iuuenis mœſto triſtiſſimus ore
Ponè ſequebatur deiectus lumina, largis
Ora rigans lacrymis, & ſaxo pectora tundens.
Hunc ego præ reliquis dulci miſeratus amore
Compellans verbis vltrò ſolabar; at ille
Nil contra fari, voci via clauſa dolore eſt.
Tum mihi Timotheus toto notiſſimus orbe
Relligione ſenex dedit hæc reſponſa roganti:

Scilicet hic ille eſt Chriſti deſertor Apiſtus,
Qui ſæui miſer Agricolæ, iuſsíſque ſuperbis
Licinii, duróque ſuper certamine fractus
Ceſſit, & ad vanos defecit transfuga ritus.
Nunc ergo in fletu, templis mulctátus & aris
Sacrorúmque expers commiſſa piacula luget.
Haud aliàs mihi Chriſtiadûm pietatis imago
Sanctior oblata eſt: hîc percunctabar Apiſtum,
Quid Meliton, quid Lobna parens, quid Ponticus Aiax?
Ille autem vt licuit fari, ſic verba reponit.
Aligeros Aiax (veſtras non falſus ad aures
Rumor iit) ſummo vidit deſcendere cælo,
Ereptúmque mihi felix præcepit honorem.
Accipe nunc ſanctos matris, natíque labores.
Iam vitas alii ſummo per vulnera patri
Reddiderant, natum quando ſanctiſſima matrum
Lobna, ſuas genitrix Melitonem excepit in vlnas.
Vix ægram ille animam cælo ducebat, & alto
Corde gemens, lentus ſuſpiria longa trahebat.
Os puerô miſerè contuſum verbere ſaxi
Truncatæ nares, effoſsáque lumina, & ambo
Crura, pedéſque, manúſque immani vulnere quaſſæ.
Tunc genitrix. Meliton mi nate, ah! reſpice, cælo
Chriſtus adeſt, tenui tantùm diſcrimine vitæ
Diuideris fili. Eia animos attolle, quod vltra
Eſt æui ſuper, hoc Chriſto mi nate repende.
Ille tibi vitam crudeli ſtipite fixus
Per tormenta dedit, ſummâ nunc ætheris arce
Obuius inuitat, nam quid tua gaudia differs?
Hîc Meliton totas ægro de pectore vires

Digitized by Google

Colligit, atque humili reſpondet talia voce:
Sic eſt chara parens, Chriſto debemur, & vltro
Se Meliton illi, ſi qua eſt ea gratia, dedit.
Interea plenis vno Melitone relicto
Impoſuêre hoſtes vrenda cadauera plauſtris.
At non hæc fieri paſſa eſt diuortia mater:
Ipſa humeris natum imponit, plauſtrúmque ſequuta
Tot iam cælitibus comitem, ſociúmque ferebat.
Venerat vſque rogum, ſobolem ſanctiſſima mater
Effultam genibus ſolatur talibus orſis.

Nate tot Heroum comes, en olli ardua Mundi
Templa tenent, claróque viam tibi limite pandunt.
Cui paucis Meliton. En adſunt æthere ab alto,
Præcipitantque gradum, Chriſtus præit. Ah! mihi qualis,
Quámque oris præſtans. Animo tum liquitur, auras
Vita ſub æthereas haud indignata receſſit.
Lætior hîc mater fatis ſic ora reſoluit.

Quò vos deinde furor? Quò tandem inſania ciues?
Creditis extinctos, & pulchro fine carentes,
Quos leto dedit iſta dies? Gens impia falſi
Argueris: viden' vt cælo ſuper aſtra recepti
Nil fremitus horrent veſtros, iráſve tyranni.
Nec tu Chriſtiadûm fuſo qui ſanguine gaudes
Agricola, inſultáſque animis, lætabere longùm.

Mox aderit, ſumptis qui veſtra redarguat armis
Numina, maioréſque Deos, turbámque minorum.
Ecce illum, Tameſi procedit ab vſque remoto
Victor agens puppes: Franci, fortéſque Britanni,
Atque acres comitantur vtroque à litore Galli.
Alpinæ tremuêre arces, iuga victor aperta

Arduus irrumpit, tremit atro turbine belli
Quanta eſt Italiæ tellus, Crux aurea ſummo
Fulgurat haſtili præfixa: ruúntque, cadúntque
Et totæ verſis acies fugere maniplis.
Subſtitit hîc paulùm admirans, tum lætior infit.
Macti animis, Io, toto Maxentius ille
It fluuio præceps: victori mœnia pandit
Roma, ſuo tandem Capitolia cum Ioue nutant.
Ingredere ô! noſtrum decus. O! fortiſſime ductor
Chriſtiadûm. Dum plura parat, gens impia ferro
Excipit, & ſancto decoratam funere mactat.
Hæc multum illacrymans, nobis memorabat Apiſtus.
  Ecce autem intereà Graias inſederat Alpes
Ruricius, multâque Atheſim legione tenebat,
Vir prompto bonus eloquio, nec futilis auctor
Rebus in aduerſis, idémque acerrimus armis.
Audierat Crucis auxilio, Chriſtíque fauore
Noſtra geri bella: hæc ducibus mandata vocatis
Et dabat obteſtans, iterúmque, iterúmque monebat.
Si qua ſuper virtus animo, ſi roboris vſquam
Eſt aliquid, pietáſque Deûm, noménque parentum:
Eia agite ô! ſocij, totas intendite vires,
In magicæ caput hoc artis conuertite, probrum
Tollite, & hunc alacres belli reſcindite nodum.
  Non latuêre doli, neque nos vis iſta fefellit.
Florem hominum, decies quinos delegimus omni
Ex numero, quibus eſt Labari commiſſa ferendi
Cura, vicéſque datæ quos bis ter millia, pubis
Auſoniæ robur, media inter tela ſequuntur.
  Irrupêre olli, ſacrum furit impetus omnis

In Labarum: non tela viros, mortéſve retardant.
Protinus hîc fuerit quàm magna potentia Chriſti
Noſſe datum: ritu nimbi, vel grandinis inſtar
Vndique cùm ſæuo fremerent ſtridore ſagittæ,
Tercentum Labari fixas haſtile recepit:
Signiferum non vlla tamen perſtrinxit arundo.
Quin etiam vanâ trepidum formidine Caſpim,
Quíque ſuas ceſſiſſe vices, Tatióque dediſſe
Ancipitem Labari curam gaudebat inani
Lætitiâ exultans, mox letum intercipit, atrâ
Cæde cruentatum, culpantémque irrita vota.
Diſcite Chriſtiadæ moniti confidere Chriſto.
Crux quocunque illata, cadunt de more phalanges,
Suppoſitâ veluti ſegetes ſub falce metuntur.
Præcipitat turbata acies, cornúque ſiniſtrum.
Non ita Ruricius, ſed tantâ in cæde ſuorum
Torua tuens, irâ furiíſque accenſus amaris,
Me ſolum petit, & ſolum in certamina poſcit.
Vt raptis quondam catulis Mauruſia tigris
Latronum furit in turbam, & ſuperante dolore
Tela ſuper, latóque ruit venabula ferro.
Irrumpentem vltro, & magnâ me voce vocantem
Excipio, factâ ſocij ceſſere coronâ.
Anceps hîc oritur crudeli pugna duello,
Tamdem ille & vitam moriens, & bella reliquit.
Dedidit extemplò ſe ſe Verona, ſequuntur
Oppida, & impoſitæ turritis mœnibus arces.
Victorem interea plebes quo munere placent
Sollicitæ, Chriſti gentem, ſtygiíque furoris
Relliquias, per teſqua, per auia luſtra requirunt.

Grandior hîc ætate Leo, Chriſtíque Sacerdos,
Chriſtiadûm paruâ venit ſtipante coronâ:
Excêtâ iuuenem linguâ florentibus annis
Secum agit. Ah! morum grande & memorabile nomen.
Illum Ruricius, quoniam nec viribus vllis
Flectere, nec pœnis potuit ſubducere Chriſto;
Dulcibus illecebris, blandâque cupidine tentat.
Chriſtiadûm longo ſceleratus nouerat vſu,
Quos neque tot facies leti, pœnæve, nec enſes,
Nec flammæ, triſtíve furens inſania ferro
Terruerant, dulci ceſſiſſe libidine fractos.
Illum ergo, proh! ſancta fides per vincula lenta
Molle ſuper ſtratum religat, circum vndique flores,
Nequitiæque omnis ſpirat collecta ſupellex.
Inſuper immiſſa eſt virgo, grandi ære redempta,
Quà vi, quáve dolo ſanctum ereptura pudorem.
Quid faciat iuuenis? Tantam qui corpore peſtem
Auertat? Spes nulla fugæ, quæ ſola ſalutem
Attulerit miſero: prohibent molliſſima vincla,
Vincla tamen, demum admorſam cum ſanguine linguam
Fortis in aduerſæ iaculatur virginis ora.

Tot cecidiſſe duces bello, tantámque ſuorum
Poſtquam audit ſtragem mediâ Maxentius vrbe
Sæuit inops animi. Qualis bacchatur in antro
Marmaricus leo, venantum quem turma frementem
Obſidet: incendunt ſi quando queſtubus iras
Aut capti, aut durâ catuli ſub morte gementes.
Non aliter furit ille amens, vrbémque cruentat
Funeribus: non ille viris, non ille pepercit
Matribus, aut primâ teneris ætate puellis.

Digitized by Google

Quin etiam totum votis Acheronta fatigans
Inſtat, & humano fera numina ſanguine placat.
Horreſco referens, crudeliter ilia matri
Execuit viuæ, fœtûs à matre cadentis
Conſuluit varios vultus: ac denique matrem
Bellonæ, natum Gradiuo mactat ad aras.
Tùm malè ſecurus, Diuûmque elatus inani
Munere, quidquid erat pubis ſub ſigna coëgit,
Traiecítque Tibrim, poſuítque in litore caſtra.
Stat ferrugineo florens exercitus ære,
Bis denâ legione fremens tenet omnia late.
Conſtitimus contrà, poſcebat prælia miles,
Præ Labarum pro more ibat, pro more cadebant
Attonitæ paſſim confuſâ ſtrage phalanges.
Ecce acies pictis medias Maxentius armis
Acer agit, circùm vaniſſima numina, Mauors
Iupiter, & Pallas totâ cum gente Deorum.
Tunc mihi, non aliâs tantus Deus incidit, acri
Cor micuit pulſu, totáſque exarſit in iras.
Nunc agite ô! ſocij (paucis inſueta frementes
Compellabam animos, per ſéque in bella ruentes)
En Roma, en Mundi, & belli caput. Hæc vbi fatus
Protinus immitto Labarum, mox inſequor, omnis
Me circùm legio fremit, atque irrumpit in hoſtes.
Prima cohors lecti iuuenes, gens neſcia flecti,
Rumpitur, & ſimili ſub marte ſecunda fatiſcit.
Hinc aliæ trepidare animis, timor additus illis
Confuſam eripuit mentem: dum pectora nutant,
Irruimus: trepidi ſuper agmina denſa ſuorum
Vertuntur, clypeíſque fugam fecêre relictis.

Non

Non aliter fluctum fluctus protrudit, & vndam
Vnda ſuperueniens curuata ad litora pellit.
Ante alios fugêre, quibus præferre Deorum
Signa datum, ante alios pictis Maxentius armis.
Pars rapiunt lintres, tabuláſque & quidquid aquarum
Dorſa ſuper natat: abiectis in litora telis
Pars innare parant: pontem cum flore ſuorum
Rex tenet, atque viam nequidquam affectat in vrbem.
Ingemit, & crepitans ſub iniquo pondere nutat
Miluius: Hinc illinc tignis ſidentibus, amplam
Iuncturis conuulſa ſuis tabulata ruinam
Traxêre, atque equites, peditéſque dedêre ſub vndas.
Vidi egomet quando ferrugine clarus Iberâ
Tot populorum olim rector, medio aëre præceps
Iret, equúmque equitémque hauriret vortice Tibris.
Obuia continuò plenis Romana iuuentus
It portis, matrúmque chorus, patrúmque corona.
Me circùm miles fuſus per feſta canendo
Carmina, deducit ſacra in palatia Regum.
Nec Capitolini quiſquam inter gaudia tanta
Eſt auſus meminiſſe Iouis. Vox omnibus vna
Victor io Chriſtus Regeſque Deóſque triumphat.
Quin vrbe in mediâ, coëunt quò lata viarum,
Infuſúmque omnis populum quò ſemita cogit:
Ipſe mei ſtatuo læui de marmore ſignum
Cuſpide ſubnixum Labari, ſubſcribitur index.
Hoc ego prædonem Latij, Romæque tyrannum
Edomui telo, atque tibi te vindico Roma.
Obſtupuêre omnes, pars impia numina damnat,
Pars, quæ magna fuit, veteri vel ſanguine creta,

Vel longis tumida in titulis, vel diuite cenſu
Aſpernata Crucem, priſco ſe more tenebat.
Nec minùs intereà nos grandi munere donant,
Cui neque barbarico quæſitas gurgite baccas
Prætulerim, nec quæ mirantur maxima Reges
Præmia. Chriſtiadûm tetro de carcere turba
Ducitur heu! caueæ immiti damnata leonum
Ibant tercentum curuati colla catenis
In mortes, atque in tormenta, inque ora ferarum,
Et feram increpitant læti per carmina mortem.
Vna tot heroas virgo, cui corde ſub alto
Plurimus incumbens Chriſtus ſuccenderat ignem,
Aggreditur verbis: flagrarunt ora loquenti,
Scintillæ micuêre oculis, ſic incipit illa.
Iam toties experta loquor: non vlla leonum
Ira, nec informes vrſi, nec quidquid atroces
Spirauêre feræ, aut ſæui reperêre tyranni,
Chriſtiadas frangit. Viſo iam cominùs hoſte,
Aut Deus emollit crudelia corda ferarum,
Aut facit idem animos, addúntque pericula robur.
Solus in arma ruit Chriſtus, diſcrimina belli
Solus adit: vertentem hoſtes atque agmina, nobis
Vnus erit ſpectare labor. Comiteſ-ne triumphi
Ire coronatos pigeat? ſed luce carendum eſt
Mortali? Nam quis miſeræ diſpendia vitæ
Æſtimet, æterno quam ſanctior excipit æuo?
Hic noſtri locus exilii: patriáſ-ne redire
Tædeat in ſedes? Tenui nos limite vita
Separat, audendum eſt, frangenda repagula: cælo
Poſcimur, inuitat noſtræ pars optima gentis,

Et Chriſtus, Chriſtique parens, omníſque propago
Chriſtiadûm: ætherei patuere palatia Mundi,
Et trepidamus, & hæremus. Dum talia virgo
Pergeret exſtimulans: reliqui fremuêre ſecundo
Murmure, iámque feras vltrò mortéſque laceſſunt.
Verùm vbi cognôrunt extinctos cæde tyrannos,
Obſtupuêre, dein triſti ſub corde dolebant
In manibus fractas lauros, ſperatáque cælo
Gaudia differri, & retrò fugientia regna.
Romulidæ nomen, neque enim ſordeſcere tantam
In tenebris decuit laudem, Domitilla puellæ.
Bis ſenos nec dum vitæ numerauerat annos,
Cùm primum fuit in caueam data præda: furentes
Poſtquam autem ſæuire feras, & clauſtra reuelli
Audiit, hortantéſque horrendâ voce magiſtros,
Palluit, & totos tremebunda exhorruit artus.
Æthere tum ſummo Chriſtus, qualémque decoro
Mirantur Superi vultu, pulcherrimus illi
Adfuit, & ſenſus mentémque impleuit amore.
Quid Domitilla paues, inquit, dotabere nullo
Sanguine, per populos latè, totúmque per orbem
Virgo ibis, noſtrúmque feres trans ſæcula nomen.
Illa ſuum ſtupet in ſponſum defixa, nec vltra
Iam caueæ meminit, nec iam timet ora leonum.
Erupêre tigres ſimul, & ſimul vndique circùm
Et pauor, & terror, fremuítque horrore theatrum.
Virginis vt ventum ante pedes, fera corda quierunt,
Atque omnis furor, atque omnes cecidêre tumultus.
Dulcia virgineis tigres dant oſcula plantis:
Quáſque feræ non vnquam artes didicêre, docebant

Auſonidas. Rediit poſtquam ſub carceris antrum
Virgo, tum timuiſſe pudet, magnúſque triumphi
Vſque recurrit amor. Sic eſt, truculenta ferarum
Ora, inquit, fugitas mollis Domitilla, ſed vnà
Et lauri decus, & palmæ immortalis honorem.
Ah! ſi ſi reuocent eadem nos prælia, rurſùs
Si pugnare datur, me nulla redarguet ætas
Degenerem: ibo, ibo, pardóſque in prælia cogam.
Ecce iterùm optanti conceſſa eſt copia pugnæ:
Non illam cælo genitor, ſponſúſve, nec vllæ
Audiuere tigres. Nam gutture pardus aperto
Cum rueret, tigriſque inhians incumberet atrox,
Reſtitit aſpectu in tanto, ſtrictóſque repreſſit
Vrſa ferox vngues, iráſque leæna remiſit.
Heu! quid agat virgo? Quâ nunc ratione, quibuſve
Artibus irritet mortem, quæ ſæua ferarum
Ora inter didicit blandiri? Protinus imo
Exarſit ſub corde dolor, totámque pererrat.
Ante alios fuit immani leo corpore, longa
Cui coma flauentes artus concuſſa flagellat:
Ante alios illum inuadens Domitilla, tenellos
Implicuit villis digitos, totíſque reuellit
Niſibus obluctans: contra nihil ille repugnat.
Hæc premit incumbens, atque acri voce fatigat:
Ille cadens molles reuoluto corpore motus
Dat circùm, & gaudet vinci, ſuperante puellâ.
Intereà rauco fremitu ſubſellia longè
Dant ſonitum. Veluti diuerſis partibus orbis
Incubuêre mari, fluctúſque ad ſidera iactant
Æolidæ, toto circumſonat aëre turbo.

Chriſtum alij rectorem orbis, rerúmque potentem
Voce palàm magnâ inclamant, pars maior in artes
Hæc magicas tanquam ſpectacula vana remittit.
Pars iubet innocuam vinclis ac carcere ſolui.
At veritus, quò plebs ſtudiis diſcordibus iret,
Auſonidûm rector, Domitillam in vincula reddi
Imperat, atque Iouis mactandam deſtinat aræ?
Subijcit hîc paucis Phædrus, cui pectora ſenſim
Numine mulcebat Chriſtus, magníque trahebat
Exemplo Ducis inuitans. Domitilla leones
Inſigni pietate domat, tu viribus: illa
Decertat precibus, tu ferro: victor vterque,
Illa quidem Diuûm auxilio, tu vindice dextrâ.
Cui Conſtantiades. Nec ego ſine numine Chriſti
Vincere, nec tanto potui ſupereſſe labori.
Atque id Phædre tibi; quoniam hæc te cura laceſſit,
Téque iuuat falſo lætantem nomine Diuûm,
Bis genito patrata Deo miracula noſſe,
Haud equidem inuideo, nec me narraſſe pigebit,
Si te forte ſuo Chriſtus dignetur amore.
Prima quidem quando poſui veſtigia circo,
Nil Superûm memor, aut Chriſti, ſine mente ferebar.
At poſtquam populi caueâ erupiſſe leonem
Vidêre ingentem, horrendum: quo ſæuior aruis
Non fuit in Libycis; per colla horrere comantes
Hinc atque inde iubas, vaſtóque tonare fragore:
Conclamant pariter, vocéſque ad ſidera mittunt.
Tum memini primùm Chriſti, quem ſancta puello
Commendans genitrix, ſi quando pericula ſe ſe
Obiicerent, dabat & vitæ, mortíſque potentem.

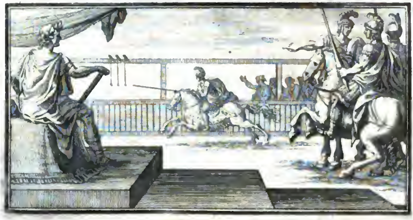
Digitized by Google

Continuò aſſurgunt animi, robúrque per omnes
Inſinuans membrorum artus, in prælia raptat.
Ille nihil cunctatur ad hæc, ſed faucibus atris
Præcipitat: contrà occurrens per guttur apertum
Inſerui longè gladium, niſúque ſuperſtans
Vſque premo: medium pectus transfixit arundo
Et vitæ rupit fontem: cadit ergo ſupinus
Nequidquam exertans vngues, caudâque ſonantem
Tundit humum, largum rabido vomit ore cruorem.
Ille animam poſtquam vacuas efflarat in auras,
Emicuit iam alter, tum facta ſilentia circo.
Obſtupuêre animis; iterùm mihi pectus in altum
Maternus redit ille Deus, rurſúſque precanti
Adfuit. Ecce leo flammantia lumina torquens
Inſilit, irrumpenti oculos mucrone coruſco,
Obliquans gladium, ſtrinxi; perfodit vtroſque
Ferrea vis: furit immenſum, ſaltúque, cruentum
Et caput oſtentat, curſúmque effundit inanem.
Illum oculis captum, rabiéque inſana furentem
Nullus erat vitare labor, dúmque ore cruento
Irruit: in læuam deflecto dexter, & vnà
In dextrum defigo latus penetrabile ferrum.
Trans medias cordis latebras fatalis adacta eſt
Cuſpis, & immenſo conſtrauit corpore campum.
Clamorem attollunt populi, longéque volutant.
Romulidûm rector ficto venit obuius ore
Multa malus ſimulans, mediúmque amplectitur vlnis.
Poſtera vix ſummos luſtrabat lampade montes
Orta dies, cùm me fatis, ſæuóque tyranno
Eripui, extremos fugitiuus ad vſque Britannos.

Digitized by Google

Poſtquam autem Auſonios antiqua in iura receptos
Fama tulit, noſtrúmque dein per prælia nomen
Creſceret: interior tacito ſub pectore Caium
Vrebat liuor, tandémque erupit in auras.
Chriſtiadas opibus primùm, gazâque paternâ
Exuit, atque gradu proceres euertit, & inde
Pontifices longè varias ablegat in oras.
Tum gladio furit, inque omnes diſcrimine nullo
Sæuit atrox, ſancto reſtagnant ſanguine campi.
Imbelles ſaturum velut ad præſepe bidentes,
Cùm canibus cæſo paſtore, inimica luporum
Vis caulam irrupit, latè ſternuntur, & ipſa
Innocuas ſubter poſuêre cubilia vitas.
Ecce iterùm in ſomnis ingenti lumine viſus
Chriſtus adeſſe mihi, talique incendere voce.
Túne meis tantum populis impunè tyrannum
Inſultare ſines? Quid Flaui cingimur armis,
Si tamen Eôo Caius bacchatur in orbe?
Dixit, & impreſsâ mihi ter Cruce, ad aſtra receſſit.
Hoc belli caput, atque hæc ſunt exordia, quæ nos
Implicitos, per tot rerum diſcrimina verſant.
Atque ea dicentem, Chriſtóque incepta canentem
Prælia, mirantur proceres, plauſúque ſequuntur.

Digitized by Google

CONSTANTINVS.

LIBER NONVS.

CÆruleos tenui luſtrabat lampade fluctus
Prima dies, & iam litui certamina cantu
Indixêre : tremor Iuuenum exultantia corda
Pulſat agens , ſpes atque timor miſcentur in vnum.
Haud procul à caſtris, molli curuamine valles
Planitiem claudunt mediam, circíque figuram
Accipiunt: illuc denſæ coiêre phalanges:
Mox etiam procerum lectâ ſtipante cateruâ
Flauiades, ſolióque altus conſedit eburno.
Ecce autem noua res, ſeris quæ cognita ſæclis
Perque Aſiam, perque Europam, populoſque per omnes

Digitized by Google

Ingentem meruit plauſum; ſpectacula primò
Tum dedit. A triplici demiſſus arundine triplex
Annulus, atque vno directus tramite pendet.
Protinus ingenti præco ſic voce Cluentus.
Hoc opus, hæ leges ſunto certaminis: haſtâ
Tres medio in curſu purâ ſimul auferat orbes
Victor eques, mox & Regj ſe ſiſtat in armis.
Hæc ait, & palmæ iuuenes incendit amore
Sollicitans, ac promiſſis ingentibus implet.
Ante alios pulchræ captus dulcedine laudis
Æolides Tydeus ſtudio flagrabat inani:
Ille olim magno Martem veneratus honore,
Nunc etiam ſecum imprudens hæc vota canebat.
Armorum Gradiue potens, haſtæque repertor
Bellatricis, equûm domitor: tibi victima ſi quæ
Hâc cecidit dextrâ, primum ſi ſemper apud me
Nomen, honóſque tuus: nunc ô! nunc annue, & iſtam
Tempora da circùm tibi ſacra adrepere laurum.
Hæc ſecum: tum dextrâ haſtam circùm ilia figit
Preſſiùs aſtringens: oculis & arundine ſummâ
Orbiculos notat, & totas effundit habenas.
Ocior it ſonipes nimbo, & quæ gloria prima eſt,
Æquali rapitur curſu: haud felicibus æquè
Auſpicijs Tydeus; tantùm retinacula lenta,
Vnde orbes roſeo pendent fulgore coruſci,
Impulit imprudens, vacuâque inglorius haſtâ
Iuit iter longum, triſtíſque reuiſit amicos.
Egregius formâ ſequitur, primâque iuuentâ
Conſpicuus, Gallo Clodius de ſanguine, iam tum
In thalamos Tullæ pactus, ſed virginis ætas

Cruda viro, & nimiùm matri dilecta puella
Inuidet, inque aliud differt hæc gaudia tempus.
Immemor haud ſponſæ, creſcenti munus amori
Hoc dicat, atque inter palmas adoleſcere gauder.
Virginei flos Tulla chori, luménque iuuentæ
Sequanicæ, hoc alacres, inquit, tibi currimus æquor.
His ſtudijs ſpatium inuadit, geminóſque per orbes
Haſtile inſeruit ſummum: Fortuna ſupremum
Abnegat, & pulchræ dimittit laudis egentem.
Ingreditur Francæ regnator pubis, & inter
Tot populos micat aureus: Occeanitide qualis
Terſus odoratum veſper caput extulit vndâ.
Cui capitis tegmen breue; ſpira monilibus ardens
Colligit in nodum, gentis pro more, galeri
Orbem imum, Libycis vmbrantur lactea plumis
Colla, ipſe in ſagulo lucet virgatus, & acer
Impulit Alipedem, toto ſonat vngula campo:
Haſta vibrans omnes collegit ſubter eundo
Orbiculos: latè circùm fremuêre ſecundo
Murmure cum populis proceres, lætúmque ſonori
Inſtituunt tremulo litui Pæana canore.
Hinc alij, atque alij non vnâ ſorte, ſed omnes
Aduerſam tamen experti: nam hic longiùs errat,
Hic propiùs, geminis ouat alter in orbibus, alter
Vno etiam felix, ægrum ſolatur honorem.
Ecce Athys in campum prodit, cui Græcia magna,
Atque Italûm extremi parent: cui vertice necdum
Infuſi ſacri latices, neque nomen habere
Inter Chriſtiadas antiquâ lege licebat:
Luce palam tamen in mediâ, populóſque per omnes

Digitized by Google

Et crucis, & Chriſti gaudebat tyro videri.
Ergo illi bene Chriſtiadæ, bene Flauius heros
Optauêre, vouet contra gens impia: at ille
Franciadæ ſuppar æquali ſorte cucurrit,
Tergeminóſque orbes victrici ſuſtulit haſtâ.
Fit ſancti fremitus populi, gens impia muſſat:
Diuiditur ſtudiis circus, pars maxima plaudit,
Flauiades tacito lætus ſub pectore gaudet.

Iam ſuper vnus erat Tyrrhenam in martia pubem
Bella vocans Tullus; cordi cui cultus equorum:
Aſpera ſiue feros agitare in prælia, ſiue
Mollibus imperiis faciles aſſueſcere pompæ,
Quadriiugos ſiue ad currus aptare placeret.
Pieriâ vt doctus citharâ cantare, priuſquam
Omnes in numeros totam ſimul explicet artem,
Nunc hos, nunc illos dubio ſub pollice neruos
Molliter attrectans tentat, lentúſque pererrat
Omnia mobilibus digitis diſcrimina vocum.

Haud aliter ſpatio in primo, procerúmque ſub ora
Cornipedem Tullus domi●t, crebróque feroces
Saltu animos frangens, læuos nunc flectit in orbes,
Nunc etiam in dextros: mox cùm prior ille remiſit
Impetus, vtque habilem curſu perſentit, in æquor
Et ſimul effundit, ſimul haſtam dirigit, atque
Omnes præteriens traiecit, & abſtulit orbes.

Excuſſis palmâ reliquis, ſors æmula rurſùs
Victores acuit, rurſúſque iterare periclum
Suadet amor laudis. Nequidquam primus in æquor
Emicuit Francus, nam metis proximus, vmbrâ
Vulturis, hac qui forte plagâ, ſuper æthere in alto

Ibat præter, equus terretur, itérque ſiniſtro
Tramite deflectens artes eluſit heriles.
Ergo Apulo ſurgit Regi ſub pectore flamma,
Spéſque animum incendit fruſtra: ductore repulſo
Francigenûm malè gaudet ouans: nam vana fefellit
Sors illum, & palmæ mulctatum parte reliquit.
Iam ſuper vnus erat Tullus, qui lætus in æquor
Proſilit, inſertóſque haſtili rettulit orbes.
Protinus inſonuit circus clangore tubarum,
Caſtráque reſponſant, magnúſque remurmurat æther.
Flauiadem circùm proceres glomerantur, at ille
Stans alto in ſolio, turmas ſupereminet omnes,
Victoríque ſacrâ circumdat tempora lauro:
Addit & Eoo quæſitas litore baccas,
Natiuóque addit, varioque colore gagatem.
Priamidam in medio Pelides Hectora vincit,
Circunſtant Graiûm turmæ, Troûmque phalanges.
Magno Achorem donat clypeo, cui ductile cratem
Fecerat argentum, vmbonémque incenderat aurum,
Extremáſque oras. toruâ pulcherrimus irâ,
In medio ferrum ſtricto mucrone coruſcat
Aligerûm princeps Michaël: lectiſſima fratrum
Turma fremit circùm, paritérque in prælia feruet
Tartareus turpi confoſſus vulnere prædo
Turbinis in morem, truculenti aut fulminis inſtar
Præcipitat longè cælo, comitúmque ruinam
Ingentem ſecum trahit: infra terra dehiſcens
Tænarias aperit fauces, infernáque clauſtra.
Flauius Hectoriden exin complexus, Ibero
Donat equo, primus quo bella ſolebat inire.

At non iſte tibi vanis terrebitur vmbris,
Addidit, aut pauidus meritos infringet honores.
Et iam finis erat miſſo certamine, quando
Increpuêre tubæ populos, clangore tubarum
Infremuit circus, ſtupuit ceruice reflexâ
Vulgus, & ex aliis alia in miracula pendet.
Protogenes, Timone ſatus, Telephóque Melander
Circùm animis alacres ineunt, caueæque ſuperbos
Conuertêre oculos: niueo hic candore coruſcum
Cornipedem lætus ſubigit: cui nomen Aëlles,
Planitiem tanto rapit vngula turbine, tanto
Cum fremitu tremulis glomerat ſub naribus ignem.
Protogenes geminos ſtat equos ſuper, hunc pede dextro
Hunc læuo domitans: concordibus ire lupatis
Inſtituit, paribúſque laceſſere curſibus auras.
Vix ebur inflauit tubicen, cùm primus Aëlles
Perſonat hinnitu latè, mox impete facto
Concitus, æquali rapitur per plana tenore.
Qualiter in ſummo ſolitus qui ludere fluctu
Luce ſub æthereâ Delphis, ſi forte per alta
Impetus ire iubet, vaſtæque illabier vndæ:
Dat caudâ ſonitum primò; tum tramite recto
Ocior immotis rapitur per cærula pinnis.
Plauſu ergo caueæ poterat gaudere Melander,
Sed ſua Protogenes ſtupidam in ſpectacula plebem
Traxerat. Ille animis nexos & laudis amore
Cornipedes ſpatiis paribus ſublimis agebat.
Haud aliter pennis, æuíque nitore coruſca
Ventorum ſoboles Calaïs formoſior ore,
Cæſarie Zetes, pulſis ſola in loca quondam

Harpyis, miſerum ſolitis illudere Phinea,
Æquato vacuum ſulcabant æthera niſu.
Protogenes nunc ire prior, nunc ire Melander,
Iamque pares ferri, ancipitem victoria palmam
Huic illi obiiciens, animos accendit vtrique.
Ecce propinquabant metis, paritérque tenebant,
Eliſis cùm pes neruis laxatus Aëli
Crure pependit onus non vtile, cernuus ipſe
In caput it præceps, equitémque effudit in æquor.
Protogenes ſimul emicuit, ſimul attigit aras
Cornipedes ſimul, & lauro iam victor inumbrat:
Lætum illi ſensêre decus, ſaltúque ſuperbo,
Hinnitúque alacres tanto ſupereſſe labori
Oſtentant animos. Proh! quæ non pectora tangit
Pulchræ laudis amor? Etiam rationis egentes
Conſiliíque inopes pertentat gloria vitas.
Threiciis actutum in equis, ſpectante coronâ
Ecce aderant iuuenes; Graios pulcherrimus inter
Leſbius Antigenes, atque illi ſuppare formâ
Venulus: is nec dum belli maturus, inibat
Bella tamen puer, atque armorum inſigne, ſub ipſo
Patre, rudimentum teneris ponebat ab annis.
Se Gobriæ comitem Regi iam firmior æuo
Venulus addiderat, pulchróque incenſus amore
Multus honoratæ captabat præmia laudis.
Vt primùm ſonuit tuba, equos erectus vterque
Addidit in curſum, pulſo circùm æquore tellus
Crebra ſonat: ſpumæ ſuprema per ora, per artus
It ſudor, ſublimis anhelitus ilia pulſat.
Si quis honos, & ſi qua fides maioribus vſquam,

Cruribus Alipedem hinc illinc pro more refuſis
Antigenes ſubigens, rapido certaminis æſtu
Dum curſus feruet, per dorſa, per ilia, ſubtérque
Aluum imam, ſe continuos reuolutus in orbes
Circùm agit, & gyro ſe librans perpete verſat,
Nec minus interea plauſu, fremitúque fauentum
Euolat exultans, & metis primus inhæſit.
Continuò primis Pterelas & Tindarus ardent
Carceribus, Pterelas de more fatigat Iberum:
At Galatam dorſo rectus, ſpinâque ſuperſtans
Tindarus inſiſtit (viſu mirabile) & illi
Arduus ex alto longis moderatur habenis.
Vtque tubæ increpuit canor, olli erumpere, & vnà
Ardentes in equos totas effundere habenas.
Vt quondam Laërtiades, quem credidit vndis
Ægra animi, & ſuperum imperiis euicta Calypſo,
Stans paruâ in puppi, tumidi fera dorſa premebat
Æquoris, & fluctus multâ frænabat iniquos
Arte valens, donec Phæacum enauit ad oras.
Tindarus haud aliter curſu, ſaltúque ſuperbum
Cornipedem in circo frænis attemperat, & nunc
Effertur, nunc & ſubſidit, & omnis in omne
Momentum ſe librat equi, turpémque repulsâ
In mediâ Pterelam linquit palmaris arenâ.
In caueam ſe mox cum Rege Sicanore centum
Infudere equites, pubis delecta iuuentus:
Par equitum decus, Alipedum par gloria, veſte
Inſternuntur equi Phrygiâ ſubtegminis aurei;
Crinales ludunt per colla comantia gemmæ,
Spumoſum teritur duris ſub dentibus aurum,

Digitized by Google

At croceis equites tunicis, auróque micabant:
Cornipedum lumbos illi, ſubſtratáque dorſa
Sublimes pedibus calcant, rectíque fatigant.
Barbaricæ nutant illis in vertice pennæ,
Obijciunt parmas læuis decora alta parentum
Inſcriptas; dextris auro præfixa minantur
Spicula; quin etiam dextri de more vetuſto
Stellati pendent enſes, atque ilia cingunt.
Ecce autem placido litui ſub murmure, lenti
Procedunt pariter: pulcherimus ore Sicanor,
Auſonij generoſa propago Sicanoris ibat
Præ reliquis, triplici ſequitur pulcherrima verſu
Quem turma, & procerum gaudens veniſſe ſub ora
Leniter incedit, ſeſéque oſtentat in armis.
Vt tuba criſpanti ſonitu, trepidóque canore
Admonuit pugnæ: tum vis eſt addita turmis
Bellatrix, ſoluêre choros, & prælia miſcent.
Miſſilibus pulcræ data ſunt exordia pugnæ,
Ordinibus quater in ſeſe poſt terga receptis:
Quatuor adducto quiſque aurea tela lacerto
Egit in aduerſos longè, totidémque recepit
Arduus in peltam. Quippe omnis pertulit ictum
Iactus, in auratis ſtabant vmbonibus haſtæ,
Et caueam telis ibat circùm horrida ſylua.
Poſtquam autem ſonitu crepuit tuba, protinus illi
Spicula detergunt clypeis, & prælia turmis
Inſtaurant geminis. Ceu marte fatiſceret illa,
Paulatim cedens etiam dat inertia turpi
Terga fugâ: hæc victrix inſtare fugacibus, & mox
Ancipiti bello trepidare, & vertere fræna:

Illa ſequi attritámque fugâ, & formidine laudem
Corruptam vlciſci: fugiúntque, fugántque viciſſim.
  Tertia ſed poſtquam commiſit prælia cantu
Buccina, tum implicuêre acies, tum quiſque cohortem
Oppoſitam interior ſubijt, tum verbere crebro
In numerum (ſuadet numero tuba quippe vibranti)
Scuta ſonant, colles circùm, valléſque profundæ
Et ſonitum, & numerum latè ſuper æthera iactant.
Ter medias penetrant acies, atque agmina tota
Indociles bello vinci: cùm pacis amicæ
Auctor adeſt, frontem pallenti cinctus oliuâ
Omnia Mercurio ſimilis, virgáque Sicanor.
Annuerat poſtquam, ceciderunt mentibus iræ,
Lætaque pax animos per mutua fœdera iunxit.
  Flauius accitis ſacrâ victoribus ornat
Fronde comas, aurúmque addit, veſtéſque ſuperbas.
Præterea puerum galeâ, criſtâque comanti
Antigenem donat, pulchrâ quam fecerat arte,
Et crucibus rutilam geminis inſcripſerat Almon,
Ignipotens Almon, atque hæc ſimul addidit ore.
Hoc cape chare puer caſus munimen in omnes,
Et pulchrum decus. Hoc dura inter prælia, ſigno
Victor eris: puero pertentant gaudia pectus.
  Tyndarus accepit gladium, cui flaua rigentem
Inſerta in chalybem, capulum inſignibat Iaſpis.
Illum pictus acu, bulliſque coruſcus, & auro
Baltheus, ex humeris ſuſpendit in ilia lapſum.
  Ter geminos, & mole pares, glaucóque colore
Protogeni dat equos, currúmque, & Thermodoonta
Aurigam; dein Auſonium complexus in vlnas

Et magna decoratum laude Sicanora, pulchro
Præfecit Latio; quo nuper munere, Priſci
Antinous frater deceſſerat, auſus in armis
Licinium contra ſtare, & decernere ferro.
Quin etiam victis magnum dat habere talentum
In capita, amiſſæ quondam ſolatia laudis.
Interea cùm præcipiti deuexus olympo
Sol caderet, proceres epulis genialibus heros
Flauius inuitat, ſtrato diſcumbitur auro:
Nunc citharâ, nunc voce Theon, dum perſonat aulam
Æmonides, pendent illi cantantis ab ore.
Iamque canebat vtì cæli, terræque repertor
Cinxerit æternum ſtellantibus æthera flammis,
Pleiadibus, geminíſque Arctis, atque Orione,
Et liquidas circùm tellurem fuderit vndas,
Iuſſerit & ſurſum montes erumpere, valles
Sidere, & æquatos per plana excurrere campos
Vocalem alituum turbam, mutámque natantum
Progeniem veluti fratres eduxerit vnâ
Oceani ex aluo: qui grandia corpora pingui
Quadrupedum è terrâ formauerit, atque per omnes
Terrarum tractus, homini permiſerit vni
Arbitria, & rerum conceſſerit eſſe potentem;
Quem tamen argillâ, tenuíque creauerat aurâ.
Vix ea finierat cantor, cunctíque ſilebant,
Millibus è multis, quando delecta iuuentus
Ad ſua Romuleum inuitat ſpectacula Regem.
Haud procul à caſtris, pompæ, ſcenæque redemptor
Dædalus, aërijs ponens tentoria velis
Fixerat, & latè in vaſtum diſtenderat orbem.

Digitized by Google

In medio pendet patulis cryſtallina ramis
Arbor, & obſcuram centenâ lampade noctem
Vincit, odorato circùm loca lumine florent.
Flauiaden illuc menſis comitata remotis
Lecta manus procerum ſequitur: iam ſederat omnis
Turba ducum, jam facta quies, cùm protinus intrò
Tergemini ſubeunt Zephyri, motantibus alis
In choream, varios intexunt orbibus orbes.
Hoc etiam Conſtantiaden epigrammate donant.
Quæ fera vis animis, aut quis furor incidit? At non
Imperium Mundi, veræ nec adorea laudis
Gloria, ſe tanto velit indulgere furori.
Europam atque Aſiam & Libyam diſcordibus armis
Vſque laborantes, in fœdus iungere ſola
Relligio potis eſt, ſceptrúmque vocare ſub vnum.
Aſpicis ô! princeps vt ſummo vertice cæli
Labitur, & Regnum æterno tibi munere firmat.
Mox bellator equus, gemmis crinitus, & auro
Inſtratus, rutilæ nutant cui vertice pennæ,
Intulit Europam ad lituum; fræno annuit illa
Deſuper, & memorem doctas remeare per artes,
Gaudentémque vltro, totâ circumtulit aulâ.
Barbarico actutum cultu, ſtratíſque ſuperbum
Attalicis ſubigens elephantum, ad cymbala prodit
Pulcra Aſia, & radio gradientem temperat aureo.
Tum quoque inæqualem gibbo per ſiſtra camelum
Africa ſublimis longa moderatur habena.
Non illæ ſimul atque iterum regale per æquor
Implicuêre choros: elephas felicior arte
Enituit, forma longè generoſus honeſta

Vicit equus, malè par conceſſit vtrique camelus.
Defluxêre feris Nymphæ, choreámque decentem
Inſtituunt, dextris gaudent innectere dextras:
Nunc etiam ſolæ ſecum ſaliêre ſoluto.
Agmine, tum aduerſis incurrunt frontibus, & mox
Conuertêre fugas, breuibus dein corpora gyris
Inter ſe ſe agitant, recto nunc calle recedunt,
Obliquo nunc & redeunt, tandem orbe peracto
Teſtantur longam repetita per oſcula pacem.
En geminus ſubit, aulæúmque à limine verſum
Hinc illinc ſuſpendit Amor, ſimul aurea lætum
Exerit os, Diuûmque inceſſit Gloria paſſu.
Qualis odorato ſurgens aurora cubili,
Purpureo ſtellas, & noctem lumine vincit.
Vt venit in medias, oculis blanditur, & vltro
Incautis ſe ſe inſinuat, fallítque veneno.
Terrarum variis diſtinctum gentibus orbem
Ad numeros agili alternans ſub pollice verſat,
Et nymphis blandè circùm ridentibus offert:
Pérque manus illæ, ínque vicem mirantur, & vſque
Suſpiciunt, pulchróque ſuper molimine gaudent.
Cùm fera pacatis prodit Diſcordia, veſtem
Diſcolor incinctam, longis redimita colubris.
Turpiter os illi ſparſum, vaga lumina, fœdè
Huc illuc diſtorta: facem complexa flagrantem
Dextra micat, dirus toto furor ardet in ore.
Vix geminos maleſana choros iterarat, & ecce
Concepêre nefas Nymphæ: Iámque Africa pulchræ
Inuidet Europæ; haud æquis Europa ſororem
Fert animis Aſiam, atque hæc inſidiatur vtrique.

Eſt tacitas liuor ſub pectore, cautiùs ergo
Spes illis tegitur vultu, pellacibus exhinc
Officiis, ſtudiiſque omnes nituntur iniquis
Vincere terrarum dominam, ſed Gloria fraudem
Senſerat. Ergo dolos vitat, paribuſque precantes
Eludit ſtudiis ſimulans: ars vincitur arte.
Hinc alios tentant curſus, alióſque recurſus.
Inter ſe innocuis ſimiles, cùm tempore certo
Irrumpunt hinc atque illinc, terræque rotundum
Inuadunt orbem. Nequidquam Gloria contrà
Luctatur. námque is vi ſcinditur, & tria ſciſſus
Fruſta dedit: Quæ pars Aſiæ pulcherrima ceſſit,
Auroræ populis, gazâque ſuperbit opimâ:
Haud ſtomacho ſine deformem tulit Africa Maurum:
Heſperiam Europa armorum, paciſque potentem
Admirata, ferum concepit pectore martem.
Triſtior exceſſit paulatim Gloria; at illæ
Exultare priùs, dein & ſua cernere fata
Mox indignatæ non vnâ abſcedere portâ.
Aulæis poſtquam diſceſſit ſcena remotis,
Et noua naſcenti cepit ſilueſcere luco;
Continuò biforis ſub criſpo fiſtula cantu
Audiri, atque iterum Diſcordia ſæua redire,
Aurea deducens ternos per vincula montes;
Ingentes Aſiæ frondoſo vertice montes;
Baccatumque iugis Niſam, ſiluiſque Niphatem
Vndoſum, & ſanctis Libanum tecta alta prophetis.
Mox tremulâ titubare lyrâ, caueámque ſubire
Tres Afri, & rigido nutare cacumine viſi
Mons lunæ, Maurúſque Atlas, currúſque Deorum.

Europæ totidem ducebat tibia, nudam
Vertice Pyrenem, atque Italiæ Apenninum
Dorſum ingens, Alpeſque æterno frigore canas.
Ad numeros motant olli capita ardua, & ictus
Ingeminant, numeros impulſus rettulit aër.
Non ſecus ac quondam trepidâ Symplegades actâ
Exiliiſſe loco, atque aduerſis rupibus in ſe
Incurriſſe ferunt. Aut qualis in æquore Delus
Ægæo, nunc has cornu, nunc impulit illas
Errando, & totâ vexauit Cyclades vndâ.
Exultat medios inter Diſcordia montes,
Vtque illos ſceptro increpuit, ſonuêre receſſus
Ingentes, latera extemplo per aperta feneſtras
Dant rupes: mauros Afræ vomuere leones
Tergeminos, quibus os rabidum, quibus horrida flauis
Colla iubis: totidem maculoſo tegmine Lynces
Montibus ex Aſiæ, trepidum ſaliêre per æquor:
Europæ ſcopuli ſcinduntur, in æquor apertum
Tres fudêre viros, clypeis, gladiiſque minaces.
Alter in alterius (nempe illos obiicit hoſti
Sors inopina, addítque in certa pericula) primo
Hæſit in aſpectu tacitus, lentóque pererrans.
Lumine, quid quantúmue auſint, interrogat hoſtes.
Mox quoque collectas toto de corpore vires
Expedit, igneſcunt iræ, furor impius omnes
Præcipitat ſenſus, numeris tamen ille tenetur,
Nec ſine lege furit. Primi ceſſêre leones,
Inque cauos iterum montes latuêre recepti.
Tum Lynces variæ, mox & generoſa virorum
Pectora; ſecedunt montes, lucúſque recedit.

Tertius hic ſcenæ vultus, maris vnda ſupinam
Infuſa in caueam ſpumoſo incanuit amne:
Hinc illinc cæcis educta canalibus, omnem
Iuſſa locum impleuit, tremulis concentibus aër
Protinus impelli, ſenſim inclareſcere leni
Sirenes voce, atque aures ſuſpendere cantu.
Tum fluuii vitreis venêre in curribus Afri:
Sulcator Phariæ Nilus telluris, & oræ
Bagrada regnator Libycæ, pulchérque Zaïrus,
Quique Niger trahit à nigrâ cognomen arenâ,
Quos longus tremulo Crocodilus in æquore raptat.
Parte aliâ, torto modulati turbine conchæ
Tritones coràm veniunt, ſcenámque per omnem
Oſtentant fluuios Europæ: corpore longo
Danubium ingentem, lacrymantem ſuccina plenis
Eridanum ripis, Rheníque fluenta bicornis,
Et te Pariſios præter qui labere muros
Sequana. Mox aqueo lenis molimine cantus
Aulam mulcet agens (dixêre hydraulica Graij)
Scilicet Eoum Gangem, Tigrimque ferocem
Fluctibus, & placidum Euphratem, Nymphíſque marinis
Dilectum ante alios præſtantem fluctibus Indum,
Ardentes fluuialis equus per cærula ducit.
Omnibus hic formæ decor: alto à vertice latos
Canities humeros infunditur: aurea crines
Vitta premens flauo barbas diſcriminat auro:
Candida litoreis radiantur tempora ſertis:
Ex humeris glaucus nodo dependet amictus.
Dextera nunc vibrat, nunc vibrat læua tridentem.
Concordes vix paſſa aliquot componere gyros,

Egit

Egit in aduerſos triſti Diſcordia motu,
Purpureo ſulcans fluctus Diſcordia lembo.
Infremuêre vndæ, ſpumant vada ſalſa, feræque
Fluctibus inſultant, extremóque agmine caudæ
Iraſcuntur aquis, numeros ſub verbere fluctus
Reddit, & ipſa modum ſaltu Diſcordia ſeruat.
Iratis Diui ſimiles vibrare tridentem;
Intentare minas, repetitis ictibus iram
Ad ſonitum conchæ moderari, vndámque ſecare.
Paulatim ſidunt fluctus, fluuiíque recedunt,
Scenáque continuò tenui ſiccatur arenâ.

Ecce Aſia ingrediens, horrendis ſæuit in armis,
Miſſile lentatur dextrâ, ſæuúmque minatur.
Parte aliâ clauam, exſuccos nudata lacertos
Africa molitur, quam ponè Europa ſubiuit
Altior ingrediens, & nudo fulgurat enſe.
Surgebant animis triſtes diſcordibus iræ,
Tela coruſcabant, toto furor ore micabat:
Aëra cùm leni tenuem vox carmine mulcet:
Quo cantu conuerſi animi, compreſſus & alto
Corde dolor, tranquilla redit decor omnis in ora.
Iam croceis nubes radiis tabulata per alta,
Paulatim tacito criſpata volumina lapſu
Explicat aſſurgens, & odoro perpluit imbre.
At nebulas inter ſolio ſubnixa micanti
Ibat Relligio, & ſenſim demiſſa per auras
Flauiadæ aſſedit: tanto perterrita viſu
Et longè fugit, & tenebras Diſcordia captat.
Europam & comites cepit reuerentia Diuæ:
Illius ante pedes cecidêre in genua, ſimulque

Præreptas olim partes, auulſáque Mundi
Fragmina (quæ geſtant clypeorum more ſiniſtris)
In ſacro poſuêre ſinu; gratatur, amátque
Relligio, parteſque globi componit habendo.
Integer in ſe aptis ſurgit compagibus orbis:
Qualis erat quando in medias ſe Gloria primùm
Intulerat, quem Flauiadæ mirabile donum
Diua dedit, nubéſque inter, ſe læta receptat.
Illam aſcendentem, & cæli ſupera alta tenentem
Dum tacitis omnes animis, oculíſque tuentur;
Prodit ab Eoo citrijs lætiſſima pomis
Silua, illam trunco acclinis, lentúſque ſequentem
Ad numeros tenui ducebat arundine paſtor;
Grex ouium circùm ſtupet, & nil gramina curat
Immemor, aut trepido currentem flumine riuum.
Ecce nemus fœtu diues, malíſque beatum
Puniceis Atlas impubis agebat ab auſtro
Multiforis flatu calami, chariſſimus Atlas,
Et Mauris Nynphis, & Mauri gloria ruris.
Circum capripedes, & acutis auribus adſtant
Hinc illinc Satyri, cantúſque ediſcere certant.
  Parte aliâ ſenſim baccarum pondere curuæ
Acceſſêre oleæ, leni quas Thracius Orpheus
Et voce & citharâ trahit: illum voce canentem,
Argutóque fides tractantem pollice, pulchræ
Admirantur Hamadryades, numeróſque ſequutæ
Mutauêre alios alio ſub carmine motus.
Mox Aſia in citreum nemus emicat; Africa ſiluam
Puniceam tenet; Europæ pars optima ceſſit.
Quæque ſuâ dites decerpit ab arbore ramos

Digitized by Google

Quos regi dicat, & dominum teſtata recedit.
Paulatim abſcedunt ſiluæ, vacuo area circo
Lætum animis Conſtantiaden, proceréſque remiſit.
Nox medium bigis ſubuecta tenebat olympum
Alta petens, ſtratis proceres cùm membra reponunt.
Aligerûm princeps cæleſti miſſus ab arce
Flauiaden multa in ſomnis diuina docebat:
Quæque æuo fuerant iamdudum lapſa priore,
Quæque olim noſtrum ventura trahuntur in orbem,
Euoluens ſimulachra modis variantia miris.
Infuſos populos cellâ vt ſublimis in altâ
Excepturus erat, totáſque ex ordine gentes,
Et quas primus equis Titan ardentibus afflat,
Et quas afflat equis Titan poſtremus anhelis.
Officio certant illæ, doníſque ſuperbum
Teſtatæ dominum, optant tricennalia Regi.
Ecce ſacerdotes idem, Chriſtíque miniſtros
Omnibus excitos Romani partibus orbis,
Multa olim paſſos, aulâ excipiebat in amplâ,
Conſilium ingens auguſtum. Præque omnibus vnum
Nicoleum, famâ celebrem, miríſque tremendum
Oſtenſis, magnâ ſupplex pietate colebat:
Spiridiona dein pro libertate tuendâ
Chriſtiadùm, miſerè ſucciſum poplite læuo,
Dextro captum oculo, cruciatâ fronte notatum.
Tum Polemona ſenem ſimili dignatur honore,
Paphnutiúmque, alióſque eadem ludibria paſſos.
Illi autem ingentis ſummo ſub fornice templi
Aſpirante Deo, male-ſanæ mentis Arium
Subijciunt pœnis, & ſacris cœtibus arcent.

Præterea Ægypti furiam, ſtudiíſque nouantem
Meletium, & quos ad ſanctos ſibi legerat vſus,
Exturbant ritè ordinibus, pacémque reducunt.

Quin etiam Paſchæ incertis vaga ſacra diebus,
Atque deinde alia ex alijs quæcumque trahuntur,
Multa ſuper Lunâ meditati, multáque pulchro
Sole ſuper, certis concludunt finibus anni.

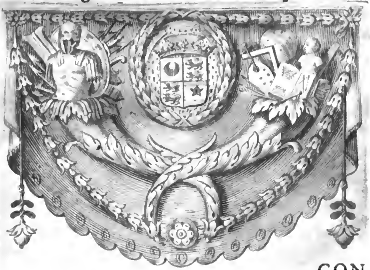
Iam ſenior partâ Romanum pace per orbem
Flauius inſtituit natos, monuítque vereri
Numen, & egregiâ Chriſti pietate miniſtros:
Imperiúmque illis in partes diuidit æquas.
Quin illum obſcurâ gradientem nocte per vmbras
Aliger æthereus ſub triſtia tartara ducit.
Hîc ſontes animæ commiſſa piacula ſoluunt,
Heu! loca fœda ſitu, terrarúmque obruta mole,
Heu! piceis fluuios vndis, & ſulphuris atri
Stagna refuſa vadis, altaque voragine merſa.
Hinc duri gemitus, hinc cæcos ſæua per ignes
Nequidquam audiri vaſto ſuſpiria planctu.
Triſtia multa ſuo voluentem pectore Regem
Flauiadam, & tantis ſtupefactum pectora pœnis
Aliger alloquitur. Quæ Flaui grandia cernis
Supplicia, illa quidem tibi, qui nunc munere terræ
Veſceris, & cæli vitales excipis auras,
Grandia ſunt: non illa tamen ſæuiſſima, maior
Eſt miſeros tacito latitans ſub pectore peſtis:
Cæleſti patriâ cecidiſſe, carere parentis
Conſpectu, ſocios vitæ dominóſque perenne
In tempus ſtygios miſerè tolerare latrones.
Sed quid ego te nequidquam per ſingula duco?

Quidquid enim ſæuum miſeris mortalibus vſquam,
Quidquid atrox olim immanes reperêre Tyranni,
Hîc furit, & quæcumque illis ignota fuêre.
Non Deus, ille Deus, cui parent omnia, flammas
Has alit æternóque accendit numine pœnas,
Et pro criminibus varias attemperat iras.
Aſpice quanta tibi vitare pericula Chriſto
Sit licitum duce: námque omnes ex ordine Reges
Per populos magnis diues quos Roma triumphis
Oſtentat, pœnis hîc exercentur acerbis.
Continuò ſtetit ante pedes, atque ora loquentis
Currus,& admoti niueo candore iugales:
Aureus ardebat temo, radiíque rotarum,
Orbitáque, & latè circùm axis fulgurat auro:
Purpuream patulis lucem de naribus efflant
Quadrupedes, ſeſéque inuoluunt lumine criſpo,
Poſtquam autem ſede in mediâ conſedit vterque,
Admonet alipedes, rutilas molitus habenas
Aliger: it Zephyris, & fulminis ocior alis
Currus, & aerios tractus atque æthera vincit.
Præteriêre vagas,varióque errore meantes
Huc illuc ſtellas: iam fixas ordine certo
Supremíque tenent ſtellata palatia mundi.
Aliger, huc poſtquam ventum eſt, heroa, tenebat
Quem defixum animo facies pulcherrima rerum,
Talibus aggreditur. Diuinum cernere numen,
Affaríque Deum propiùs, corámque venire
Nulli fas hominum, quos circum terrea moles
Obſideat, tardóque hebetent in corpore ſenſus;
Sed neque iam licitum in ſedes, cœtúſque piorum,

Felicem exuti luteo qui corpore degunt
Hîc vitam, & puri paſcuntur lumine Veri,
Aut ire, aut certas audire ac reddere voces.
Quod te ſcire licet, nec me ſuprema poteſtas
Effari prohibet, nequaquam efferre pigebit.
Principiò has mirare domos, hæc aſpice tecta
Auro, atque argento, & variis radiata metallis.
Hîc locus heroüm ſummi capitolia Regis
Attinet, atque alias cæli ſupereminet ædes.
Hîc paucis habitare datum. Sanctiſſima paucos
Templa manent: bello quondam meruêre decori,
Qui Stygios tellure procul per bella tyrannos
Exegêre, auſi ritus abolere profanos,
Vnigenámque Dei meritis inducere templis.
Hîc tibi certa domus, viden' vt ſplendore coruſca
Et circùm niteat variis inciſa figuris.
Seguſii hîc trepidant arces, fractóque fatetur
Eridanus dominum cornu, Regémque ſalutat.
Ecce tibi, mediâ quamuis in morte tenetur,
Ruricius furit æternùm, æternúmque minatur.
Aſpice ſanguineo ſpumoſum flumine Tibrim
Currere, præcipitéſque duces, verſáſque phalanges,
Et clypeos, & ſcuta virûm, galeáſque trahentem,
Altáque nequidquam conantem in litora Regem.
Nónne vides toties renouantem prælia Caium,
Vt poſito tandem faſtu te pronus adoret?
Hîc ſanctæ varios pacis, bellique labores
Mirare, & quæcunque olim tua dextera bello
Edidit, aut annis quondam venientibus edet.
Præterea comites aderunt, ſeniórque Marinus,

Rheticiúſque pater, quo nunc gens Hedua gaudet
Rectore, & Belgæ Maternus gloria gentis:
Quos ſacri auctores belli, pacíſque miniſtros
Nactus, in hæc poſito conſcendes corpore templa.
Proximus has habitat ſedes, quo vindice vani
Relliquiæ Iouis, & ſtygij cecidêre furores:
Quem miro quòndam informans pietatis amore
Ambroſius, bello illuſtrem ſuper æthera vexit.
Nunc paribus ſtudiis æuum, tectóque ſub vno
Felices agitant, atque vnâ luce fruuntur.
Nec procul hinc Carolus fixit tentoria, magni
Cui nomen bello tot parta trophæa dedêre:
Saxonicæ domitor gentis, portenta Deorum
Nomina, Teutatémque, & triſtem ſuſtulit Heſum.
Cui Leo Chriſtiadûm antiſtes, ſummúſque ſacrorum
Arbiter, Auſoniæ in populos, & Teutonas acres
Detulit imperium, & rerum dedit eſſe potentem.
E regione vides centum ſublime columnis,
Atque tuo haud impar, cœlo conſurgere templum;
Hoc Lodoïcus habet. Magni pro nomine Chriſti,
Et pietate ſuper, reſides in bella mouebit
Franciadas, Pharias arces, populóſque feroces
Sternet agens, franget creſcentis cornua Lunæ,
Atque Crucis ſublata olim pia ſigna reponet.
Quin etiam ſanctum Chriſti diadema, Deíque
Sanguine purpureum Francæ quo maxima gentis
Gloria, & æterni ſtabunt fundamina regni,
Aſſeret, auguſtâque redux in ſede locabit.
Cui comes it Sanctus priſcâ de gente Sacerdos
Memmius: iſte ſacris (ſeu Rex ad publica templa

Oratum populis circùm comitantibus iret,
Siue domi, placidæ per amica ſilentia noctis
Oraret tacitus) ſanctas operatus ad aras,
Ingens, auguſtum tulit, & memorabile donum,
Inſignem pietate librum: cui marginis oras
Illeuêre auro, varióque colore figuræ.
In medio nituêre, piâ quæ carmina voce
Ieſſæus cecinit vates Iordanis ad vndam.
Hiſpanos ille & Reges, Regéſque Britannos
Inſtituet liber, & longo póſt tempore, rurſus
(Sic iubet æterno qui temperat omnia nutu)
Memmiacas remeare domos, gazámque ſuperbam
Optabit, nulláque dein vel ſorte, vel vllis
Temporibus, gentis captus pietate recedet.
Quare age Flauiade, tantis imponere rebus
Eſto memor finem. Hâc iter eſt, hâc itur ad aſtra.
Dixerat, & Regem ſomnus cum nocte reliquit.

CON-

CONSTANTINVS.

LIBER DECIMVS.

INterea Phædrus ſolido cum robore vires,
Et primæ decus ætatis, lumênque iuuentæ
Vel ſtudio ſponſæ, medicâve receperat arte.
Audiit ille Crucis poſtquam miracula, magnus
Quæ menſam ſuper heſternam narrauerat heros:
Protinùs antiquos ritus, cultúſque Deorum
Abdicat, & Chriſto meditatur ſcribere nomen.
At iuuenem Chryſis per tot diſcrimina rerum
Auſa ſequi, & ſæui tot obire pericula martis:
Nunc opere in tanto, pulchrâque in laude relictum

Phædri & Chryſidis epiſodium inchoatum libr. I. & libr. III. hic continuatur, & abſoluetur libr. XI.

Non velit: adiungi ſociam caſtóque piorum
Adſcribi numero multâ prece poſcit & ambit.
Illa prior Phædrum verbis compellat amicis.
Chryſida túne etiam ſperaſti linquere, quæ te
Per varios belli caſus, pontíque ſequuta,
Exul, egens, patriis auſa eſt decedere regnis?
Scilicet æthercam in ſedem, cæleſtia longè
Aſtra ſuper properas, & nos ſub triſtia mittis
Tartara? Et hæc ſperas fieri diuortia, coniux?
Non ita: námque iſto iamdudum in pectore Chriſtus
Imperat, & noſtro ſanctus moderatur amori.
Pauca refert ſponſus. Phædro ſperare quid vltra
Iam liceat? Nullis labentia tempora ſæclis,
Nullum olim Phædro ſubducet Chryſida fatum:
Quam Chriſtus, quam ſancta fides mihi iunxit amantem.
Iámque dies aderat, ſanctus quo Spiritus orbi
Dicitur infuſus noſtro, & mortalia corda
Atque hebetes animos excuſſo acuiſſe veterno,
Chriſtiadûm ritu, lymphis luſtratur vterque,
Cæleſtéſque haurit votis communibus auras.
Poſtera cùm terris iam lux dimouerat vmbram,
Illos Rheticius caſti per ſacra Hymenæi
Vincula commiſit: multo quos Flauius auro
Proſequitur donans: facti dat magna talenta,
Infecti ſolidos tripodas, pulchróſque lebetas.
Addit equos bellatori ſua munera Phædro,
Addidit & ſponſæ baccata monilia collo:
Præterea Phrygias veſtes, aulæáque flauo
Intertexta auro, varióque emblemate picta.
Omnipotens illic tenerâ ſub origine Mundi,

Hortorum in ſpatiis, primo connubia ritu
Concelebrans, felicem Euæ ſociabat Adamum:
Vnde hominum genus, & noſtræ primordia gentis.
Neptem parte aliâ Saram ducebat Abramus
Tharamides, placidâque Iſaacus mente Rebeccam.
Iacobus geminas: illi ſuffuſa rubore
Lumina turgebant: pulchris ardebat ocellis
Altera, germanámque oris ſuperabat honore.
Ecce Canâ in tenui noua per miracula Chriſtus
Chriſtiadûm Sanctos ex tunc iubet eſſe hymenæos:
Seu velit æterni noſtrâ cum gente per omnes
Teſtari latè populos connubia Verbi:
Seu magis eſſe ſui ſpecimen, ſignúmque fauoris
Eximium, quo Chriſtiadas ſibi iunxit amore.
Quin etiam Rex ipſe epulas, quæ maxima Regum eſt
Gratia, conuiuas inter, dignatur adire.
Poſtquam epulis compreſſa fames, ſic ille decoram
Chryſida compellat. Nobis ediſſere virgo,
Quî ſpes Antinoi, vigiléſque eludere curas,
Atque tuo tandem poſt tanta pericula belli
Tótque maris caſus potuiſti occurrere Phædro.
Cui paucis oculos virgo demiſſa decoros.
Arcanos animi ſenſus efferre ſub auras
Sit quamuis pudor, & tacitum vulgare dolorem,
Incipiam princeps tamen, & tua iuſſa capeſſam.
Poſtquam Aſiâ Phædrus Phthiæ conceſſit ad arces
Tum domus Eupolemi luctu conſidere viſa: Eupolemus pater fuit Chryſidis ex lib. 1.
Tum mihi paulatim collabi corpore vires,
Lentáque tabentes febris depaſcier artus,
Ipſe etiam genitor patrio deuictus amore

Et natæ lacrymis ſenſim molleſcere cœpit.
Ecce autem interea triſti ſtipante caterua,
Æthiopáſque trahens comites, Ægyptius ille
Adfuit, exſucco deformis corpore, durus
Moribus, impatiénſque iræ: vix altera cælo
Lux aderat, cùm me Pharias traducere in oras
Inque Ægyptiacâ certat deponere Memphi.
Nil audere pater contra: quâ nunc queat arte
Frangere, quæ Caio pepigiſſet fœdera Regi?
Aſt ego litoreæ fugi ſub templa Dianæ:
Hîc votum ſimulans, & virginitatis amorem,
Illum eludebam: magnâ qui dedecus irâ
Hoc tulit, & ſæuo frendens ſub pectore claſſem
Niliacam, quæ tum Pamphylia litora circùm
Nabat, & auxilio Caij veniebat in armis,
Plurimus intentat. Noſtro debetur amori
Et meritis (inquit) virgo, & nunc pacta retractat:
Hanc ferrum repetet. Flammato talia corde
Sæpius Eupolemo trepidas iactabat in aures.
Ergo patris monitu, verbis ambire furentem
Mollibus aggredior, nec apertâ mente reniti:
Temporis exigui ſpatium, dum ſoluere vota
Diis patriis liceat, pompæque ornare decorem,
Et precibus, lacrymíſque peto: vix denique menſem
Exoro miſera. Vt primùm diſceſſerat, illum
Quò Mauors, quò Licinius, quò fata vocabant.
Protagoram, qui ſe genitrici addixerat olim
Aggredior. Quæ ſit rerum fortuna mearum
Protagora cernis: tua ni iam cura reſiſtit,
Inuiſam Superis ſtat ferro abrumpere vitam.

Quare age, ſi quis amor matriſque, meíque ſuperſit,
Appropera ſocios legere, atque armare carinam.
Tertia vix lucem infudit mortalibus ægris
Orta dies: cùm Protagoras me rite paratis
Omnibus admonuit conſiſtere litore puppim.
Continuò genitorem adeo: me ſacra Dianæ,
Sexta dies poſtquam lætos oſtenderit ortus,
Indixiſſe fero inuitans: quo tempore nullum
Affari liceat, propiuſque accedere quemquam
Relligio vetet. Ille Deûm ac pietatis amore
Ceſſit, & augurij veluti iam conſcius, vltro
Illacrymans, poſtrema mihi pater oſcula figit.
Vt vacuo ſola in templo, ſub nocte ſilenti
Conſtiteram, varij mœſto ſub pectore ſenſus,
Hinc amor, hinc pietas miſeram in diuerſa trahebant.
Nam quid agis Chryſis? Patriam tu linquere, Patrem
Túne ſenem poteris, tantùm qui ferre doloris
Non vâleat? Matrem quondam dum naſceris, ipſo
Ah! infelicem perimis ſub limine vitæ:
Nunc fractum ſenio patrem malè ſana trucidas.
Non ita: viue pater. Vix hæc ſententia menti
Sederat: ecce iterum curæ, fluctúſque recurſant:
Patrem equidem, ínque ſalutatum nunc deſero, ſed mox
Linquere fata iubent, quin me pater ire iubebit
Exilium miſſam in longum? Fata ipſa, patremque
Anteueni Chryſis. Téne auſis credere ponto,
Inter & armatas virgo diſcurrere claſſes?
Quid metuo moritura? Mori qui nouit, abundè
In tuto eſt. Aliò quid ſi iam Phædrus amores
Verterit, atque aliam conuersâ mente ſequatur?

Digitized by Google

Ah! quid me laceras ô! amor crudelis, & alto
Vulnere pertentas ſenſus? Ah! deſine, tantum
Non cadit in Phædrum ſcelus. At, quid ſi cadat, ibo,
Ibo tamen, coram deſertum vlciſcar amorem:
Illius ante pedes vitam fudiſſe iuuabit:
Hauriet hanc oculis mortem. Dum talia mecum
Ipſa puto; iam nox medium traiecerat axem:
Protagoram, placido ſterni qui marmore pontum,
Lenibus & Zephyris referebat carbaſa tendi,
In puppis conclaue ſequor. Noctéſque diéſque
Prouehimur vento & remis: Cùm tertia cælo
Iam nox appeteret, portúmque inuolueret vmbris,
Licinij attigimus claſſem, tutóque latemus.
Omnia nautarum fremitu, bellíque tumultu
Vndíque feruebant: in primam prælia lucem
Scilicet arrectæ ſperabant omine claſſes.
Hîc verò Protagoram infenſis concurrere telis;
Sed tempus captare, tuæque adrepere claſſi,
Atque tuo inſontem iubeo me condere portu.
Orta dies totas agit in certamina puppes
Inclita cùm bello tua dextera, maxime Regum,
Tot naues dedit in cinerem, tot pectora rupit.
Nos medio in bello, media inter prælia, belli
Expertes hoſtémque fugâ vitamus, & arte
Nequidquam: ſedenim pugnæ cum ſideret ardor,
Atque aliis feſſo ceſſarent marte labores:
Tum petimur telis, & tetro cingimur igne.
Iámque adeò pontes ſaltu tranſcenderat hoſtis:
Dura foros ſuper exoritur, miſerandáque cædes.
Acta meum ad limen duri vis maxima belli

Incidit: attonitam ſubit hæc ſententia mentem.
Tela manu, pharetrámque humeris, ſacróſque Dianæ
Induere ornatus, hoſtémque auertere tantâ
Relligione Deæ, vel pulchræ occumbere morti.
Tum mihi paulatim viſus ſubſidere clamor,
Mox etiam extingui: raro ſuſpiria queſtu,
Et longi gemitus horrenda ſilentia rumpunt.
Ægra ſub extremum, qualis morientis ab ore
Excidit, eſt audita mihi vox lapſa per auras
Chryſida compellans: coit in præcordia ſanguis.
Vox licet illa mihi necdum ſat cognita, pectus
Perfodit tamen, & cordi ſuffixa reſedit.
Ecce iterum illa. Vale, vale ô! pulcherrima Chryſi:
Hic Phædrus morior tuus. Atque hæc verba timorem
Et dubiam ſoluunt mentem. Mortalia corda
Quò non cogis amor? Poſtes & clauſtra reuello
Præcipitans: vix egredior, nam limine in ipſo
Protagoras durâ proſtratus cæde iacebat,
Et genitore ſuper Tereus: tum tranſtra fororum
Horrent funeribus latè, cruor vndique manat.
Tunc ego, quam terrere aliàs vel nomine poſſit
Impia mors, nunc tot cædes ac funera tanta
Inter & vndanti ſtagnantia ſanguine tranſtra,
Extinctum poſitâ quæro formidine Phædrum
Heu! qualem reperi: quàm non pulcherrimus ille
Graiugenûm! Quos tum gemitus, quos pectore queſtus,
Quas lacrymas dederim, nec iam meminiſſe poteſtas,
Nec tunc noſſe datum miſeræ. Atque hæc meta laborum
O! princeps, tantíſque erroribus addita finis.
Poſt epulas Conſtantiades elegit ab omni

Tot procerum numero comites, caſtríſque relictis
Obuius incedit Gallis quos optima matrum
Atque animi præſtans Helene ſuffecerat. Illi
Poſtquam in conſpectu ſteterant: tum Flauius heros
Ex alto tumulum cepit: cui Memmius omnes
Explicat, atque iubet per turmas ire phalanges.
Imprimis aderant, Rhodani qui flumina potant
Lugduníque colunt arces, pulchramque Arelaten,
Burgundi caput imperij. Mauorte fremebant
Præcipites, habitant vrbis qui mœnia ſanctæ:
Hæc ſacra pontificum ſedes, atque æmula Romæ
Septenas arces numerat, ſeptenáque fana,
Septenóque eadem portarum nomine gaudet.
Addit ſe ſociam nemorum gens incola priſci
Seguſij, telis ſoliti fugitiua ferarum
Corpora ſectari, & venatu aſſueſcere bellis.
Ferreus haud illis thorax, nec ferrea caſſis;
At latos dant circùm humeros villoſa luporum
Tergora, & inſertant per hiantia guttura vultus.
Exuuiis alij vrſorum lætantur, & omnes
Tela manu ſpargunt, pugnántque dolonibus, omnes
Eutychium (cui mater erat ſanctiſſima Tulla,
Impius at genitor Pheroras: ipſe inter vtrumque
Relligione anceps, dubiúſque) in bella ſequuntur.
Heduus hos ſequitur, primus qui fœdera ſanxit
Imprudens cum Romulidis, vltróque vocatos
Auxilio, dominos tulit; etſi nomine fratres
Diceret, & duram leniret nomine ſortem.
Qui Ladonam, Tillæque pagum, Nuciúmque frequentant;
Martia gens illic ferrum procudit in enſes.

Quique

Quíque colunt Belnæ felices nectare campos
Regum delicias, & Regificam Diuionem,
Arma fremunt: necnon pubes quam Flauia miſit,
Saxeáque ex alto minitans Allexia colle
Quos regit Attilius Romani nominis heres.
  Tertia procedit legio florentibus armis
Aruernæ pubes gentis: pars montibus arces
Accolit impoſitas, æquo pars altera campo
Centum habitat pulchras vrbes: hæc vbere glebæ
Felici licet Italiæ contendere poſſit:
Illa tamen nihil inferior vel diuite cenſu,
Vel populis, pecoris felix, & lactis abundans.
Gens pia, propoſitíque tenax, patiénſque laborum.
Vercingentorigis claro quos ſanguine cretus
Sidonius, duri rapiens in prælia martis,
Lüerij de gente ſatum ſe iactat: hic ille eſt
Qui quoties in agros, mediáſque exiret in vrbes,
Per populos, Regum primus donaria fecit
Argenti ſpargens nummos, auríque talenta.
  Ecce aderant, atque ingenti rumore fremebant,
Quíque Biſuntinos exercent vomere campos
Munere felices Cereris, Bacchóque fluentes
Veſulij campos: quíque amnes fonte ſalito
Ore bibunt populi, fortéſque in bella Dolanj.
Et Boij veteres, armis exterrita quorum
Italia intremuit toties: Borbonius illis
Et præit, atque ſuo dixit de nomine gentem:
Vnde genus traxit Borbonius Archambaldus.
Ex illo in Francæ rectores gentis abiuit
Gloria Boiorum, & magno cum nomine tellus.

Strabo lib. IV. geograph. & Athen. in ipno ſoph. Vide Caſaubon.

Digitized by Google

Aurelios Carinus agit, Vittellius Andes,
Et populos omnes, vitreâ quos alluit vndâ
Hinc illinc Ligeris: ſeu qui Bleſenſia caſtra,
Seu qui Vindocinum celebrant, pulchrámque Turonem.
Ingenio gentem facili, lætámque, ſuíſque
Indulgentem epulis, armiſque in prælia promptam
Omnis amat Gallus. Succedunt moribus acres
Lemouici, victu duri, parcíque loquelæ:
Se quibus in ſocios properi iunxêre Rutheni,
Et veteres priſco viuentes more Cadurci.
Non ego Petragoros præter, ciuéſque Veſunæ
Ire velim ferro dites, aut Pictonas inter
Magnanimos, antiqua colunt qui tecta Limoni.
Sed neque Carnutes quiſquam mihi ſuadeat auctor
Deſerere indictos, priſcam cognomine gentem
Celtarum in populis, veteri pietate decoram.
Quondam illis inſigne fuit geſtamen in armis,
Bella manus cùm poſcebant, paritura puella
Virgo Deum, totum nutu qui flecteret orbem.
Nunc eadem virgo, ſed quæ circùm vbera natum
Amplexata fouet, turmis prælata niteſcit.
Pontifices genti Druydæ, Bardique miniſtri,
Et ſacris præſunt, iidem & ciuilia curant.
Omnia carminibus mandant, myſteria Diuûm,
Fortia facta Patrum longos digeſta per annos,
Et ſtudia, & mores patriæ, legéſque paternas.
Nec tamen aut phyliræ credunt, tenuíve papyro:
Sed pueros, dum animi faciles, dum molle cerebrum
Induitur varias ſpecies, ſimulachráque rerum;
Inſtituunt memori aſſiduos ediſcere mente.

Ecce Tricaſſini pulcherrima turma nitebant
Cum Velauduni populis & gente propinquâ.
Lutetiam nemo ſileat, quam Sequana circùm
Septam vndis claudit, tunc parua, at culta: futuris
Temporibus regni caput, & centum aucta ſuperbis
Arcibus, æternos latè regnabit in annos.
Sed neque Gergoiam paruam, Genabúmque tacebo
(Nomine mutato Aureliam dixêre minores)
Impoſitam Ligeri, medium quæ diuidit amnem.
Bellouaci Gallos inter, Belgáſque feroces,
Inſignes bello, fortéſque in prælia, magnam
Optabant tanto bellorum in turbine partem.
Et priſci Morini; & terræ pars vltima, portus
Ictius: imperio ſenior præit omnibus Anxur.
Ille, vbi Flauiades contra tela impia pubem
Iuſſerat armari, primos exſuſcitat ignes.
Qualiter alituum grandi rex obſitus æuo
Exeſas carie pennas mutatur, inérſque
Crebra terens ſilice in nudo roſtrum excutit, atque
Annoſos ponit ſquamis fugientibus vngues.
Tunc calidis cruor in venis deſpumat, & amne
Purior ardenti ſanguis micat: excubat altis
Lux oculis, maior redit in præcordia virtus.
Iam proceres, ſummóſque duces complexus in vlnas
Flauiades, totas acies in caſtra recepit
Interea Caium totis procedere campis
Fama refert, & ter ſenâ legione frementem,
Tolléntemque iras paulatim ad litora ferri.
Mox eadem retulit captis Seſtóque & Abydo
Proditione, Helles aciem tranſmittere pontum.

Non ea Flauiadæ, quamuis inopina, timorem
Incuſſit fortuna, animi vis acrior intus
Æſtuat, & læto ſe pulchrior explicat ore.
Ergo Italis iterùm, comites quibus addit Iberos,
Et pubem Siculam, Byzantia mœnia credit
Multa monens. Muros, celſáſque irrumpere turres
Nunc veto, ſat fuerit foſſas cuſtode tueri.
Ne quis adire queat, ne quis prodire viciſſim.
Ipſe acies reliquas inſtructis rite maniplis
Educit, plenis incedunt agmina caſtris.
Altera vix cælo ſurgens aurora nitebat,
Cùm pro more Ebius ſpeculatum miſſus Acontes,
Diuiſas acies, partitis agmina turmis,
Aduentare monet. Pars, inquit curua ſecundum
Litora, per montes Anio ductore propinquat:
Partem Licinius latè per plana locorum
Ipſe agit. Hæc Ebius. Senſit tum Flauius artem:
Continuò vt fraudes, atque artem falleret arte.
Tu Celtas oppone Anio fortiſſime Memmj,
Myrmidonum tu Phædre globos! Sic fatur, itérque
Ingreſſus, Caium contra lætiſſimus heros
Ire parat, campíſque aciem metatur apertis.
Interea Byzantinos cerealia dona
Deficiunt: acri Peream cui ſanguine venæ
Ardebántque animi, belli tædebat inertis.
Ergo adiit patruum Iphicratem. Fortiſſima tandem
Corda quid ignauo ſuades tabeſcere fato,
Imbellíque fame? Non eſt miſerabile mortis
Nomen, at obſcuro miſerum eſt torpere veterno,
Poſt tot bella duces. Gladios circùm ilia nobis

Dum reſides morimur, ſcabra rubigine tingi,
Eſt pudor: in noſtris virtus hebet ignea venis.
Bis morimur, qui ſic morimur. Nos fortia quando
Bella vocant quænam fortes occumbere pulchrè
Inuidia eſt? Tamen haud omnes moriemur inulti,
Si quid forte ſinis: noſtro de vulnere ſæpe
Mors ſequitur: iuuat & noſtrâ traxiſſe ruinâ
Chriſtiadas, illâque ſuper procumbere cæde.
Nunc age, quid Cajus, quid priſcis æmula rebus
Dicet poſteritas, tam forti pectore pubem
Nil puduit periiſſe, tremens cùm caſtra foueret
Hoſtis, & ad muros contra ſpectare timeret!
Ah! tantum prohibe ſcelus. Olli talia paucis
Iphicrates. Tua te præceps, & neſcia rerum
O Pherea, rapit incautum, tollítque iuuenta!
Obſeſſos quæ res deceat; quæ gloria, neſcis:
Mœnia tutari, viciſſe eſt. Prælia forti
Aut miſcere animo, rapidóſve irrumpere caſtra,
Non decus hoc noſtrum: curet qui talia victor
Mox aderit Cajus; cùm vallum inuaſerit ille,
Tum magnis fortes animis exire, manúmque
Conſerere, & trepidis alacres inſtare licebit,
Antè nefas eſto. Iuuenili mente pudebat
Imperij Pheream. Vix ergo lutea rebus
Lucem inducebat tenebris aurora fugatis,
Cùm portis erumpit: eum ter mille ſequuntur
Criſtati iuuenes, pubis lectiſſima virtus.
Vt medio ſtetit in campo, vox vnde per alta
Murorum longè potuit faſtigia ferri.
En olli, qui ſe totum ſub viribus orbem,

Æmula iampridem ſtimulis acuebat acerbis
Gloria, & ardentes in aperta pericula miſſos
Sæpius inſigni decoratos laude ferebat.
Nunc etiam aggreditur Popienum talibus Vſens.
Quid dubitas Popiene? Timor nunc omnis abeſto:
Hîc Mauors pater, hîc victoria. Talia fatus
Continuò Phrygios magno clamore frementes
Excipiens, Dorylo traiecit pectus, & Oenum
Ductorem cunei fatali perculit enſe.
At circumfuſæ medium tenuêre cateruæ
Implicitum. Non hîc lætus liuore maligno
Æmulus, ignauo tentatur pectora motu:
Nec tulit Vſentem coram procumbere: totas
Námque animis ardens vires collegit, & vnà
Denſatos rapitur ſtricto mucrone per hoſtes.
Hunc gladio necat, hunc clypeo propellit, & vſque
Fulmineus, vertítque acies, recipítque ſodalem,
Et ſine more furens medios penetrauit in hoſtes.
Conuerſis ergo ordinibus circùm vndique ſeptus
Vix animis ferróque minantia fata moratur.
Tum geſtit Popienus ouans, ſortíſque beatus
Oblatæ, in clypeum aſſurgens, gladióque coruſcans
Agmina proturbat, pulcrâque acerrimus irâ
Limitem agit vaſtum, atque Vſentem vindicat armis:
Bellum iniêre pares, bello rediêre viciſſim
Vſque pares, feſtâ redimiti tempora quercu.
Eia agite ô! animæ viles, quos nomen inane
In præceps rapit: ô! Franci, quos vana cruentas
Mens agit in cædes, æternáque funera: fortes
Diſcite quod deceat decus, & quæ gloria belli.

At neque Chriſtiadæ, neque Chriſti ſanguine poto
Illi iurarant inter ſe fœdera pacis.

Intereà magis atque magis per caſtra tumultus
Exoritur, turres complent, & mœnia cingunt.
Ipſe Creon portâ denis cum millibus exit
Flore iuuentutis: longos qui rite maniplos
Explicat, & Pheream contra ſimul agmina cogit.
Paulatim ille retro recipit ſub mœnia turmas
Inſcius heu! fati: nam dum hinc pugnatur & illinc,
Vi capitur puer Eurymedon. Hic vnica proles
Iphicratis; nondum bis ſex ſuperauerat annos,
Atque immaturo belli ſuccenſus amore,
Clam medias inter turmas obrepſerat. Illum
Ad muros ergo rapit hoſtis, & inde parentem
Voce vocat magnâ inclamans, & talia fatur.

Eurymedonta pater poſtremùm reſpice. Nati
Si qua mouet pietas, victori mœnia pande:
Atque ea vociferans, gladium mucrone coruſco
In iugulum puero intentat. Quæ rector ab altis
Mœnibus Iphicrates cernens, haud lumina retro
Magnanimus vertit. Patrium ſuperabat amorem
Pacta fides Regi, & famæ venientis imago.

Agnoſco natum genitor, nec barbara duram
Impietas, inquit, dedit iſto in pectore rupem:
Durauit virtus animum: Si viuere tanti
Eſſe putat natus, pulchróque occumbere fato
Forte reformidat: iam tum virtute paternâ
Excidit. O! vtinam patriæ, Regíque litare
Noſtrâ animâ liceat. Ne veſtris auſibus vlla
Nectant fata moras, ex hoc ſpes diſcite veſtras

Flauia-

Flauiadæ gladios genitor dabit. Atque ita fatus
Vaginâ educit, miſitque à turribus enſem.
Mentéque compoſtus placidâ, ſua tecta reuiſit;
Et potuit pro more epulis accumbere, maior
Fato attollentes ſe ſe ſub pectore motus
Placabat. Mox ingenti cum murmure planctus
Tollitur, & totam incendit clamoribus vrbem.
Hîc verò erumpit, primúmque interrogat Anthea
(Qui lacrymis rediens humectat grandibus ora)
Iphicrates. Nam quo turbantur mœnia motu?
Ille refert, alto ducens ſuſpiria corde.
Heu! tibi iam natus vixit. Cui pectore rector
Sedato. Verſas arces, muríſque receptos
Hoſtes credideram. dixit, greſſúmque repreſſit.
Ecce Creon animis, & ſpe deluſus inani,
Continuò reuocat triſtes in caſtra cateruas.

At Pheream Iphicrates iuuenili laude tumentem
(Tanta fuit, noſtris heu! pridem incognita ſæclis
Maieſtas quondam imperij) pubíſque, ducúmque
Concilio in magno, totâ ſpectante coronâ,
Faſcibus increpitum ſubiecit, & inſuper addit.
Non ego te, non Eurymedon hoc funere mactat,
O! Pherea: te ſpreta necat reuerentia legum.
Obſtupuêre acies, longáſque ſiletur in horas.

Iámque propinquabant Caianis agmina turmis
Flauiadûm, magno ſpirantia pectore martem.
Memmiades ergo caſus intentus in omnes,
Qui quatiant latè campos, & certa reportent,
Præmittit, redeunt celeres & talia fantur.
Anguſta eſt vallis; quam colles, altáque nutans

Digitized by Google

Arboribus cingit circùm vndique ſilua coruſcis:
Hâc iter eſt Anio, duræ nam cætera rupes
Obſedêre loca, & tortis anfractibus amnis.
Hæc illi, tum Memmiades. Fortiſſime Graiûm
Phædre, ait, anteuola lectâ cum pube tuorum,
Et ſumma inſiſtens ſupremi culmina montis
Arboribus tectus denſis, & rupibus altis,
Intentus fortunam oculis, & tempora capta.
Ipſe rapit ſecum Celtas, quíque agmine primo
Incedant, & qui medio, extremóque ferantur,
Edicit: parent illi, ſiluíſque propinquant.
  Vix Anius vallem ſubit introgreſſus, & ecce
Aduersâ de parte ruens ſe Gallus agebat:
At valle in mediâ, pugnæ opportuna futuræ
Planities largum ſe ſe fundebat in orbem.
Huc poſtquam ventum eſt, aduerſis agmina ſignis,
Obſtupuêre hoſtes, ſed cùm iam cedere retrò
Non fortuna locúſue ſinunt, clamore frementes
Ingenti, aduersíque ruunt. Hic primus in hoſtem
Sidonius rapit Aruernos, atque increpat ardens.
Nunc agite ô! ſocij, nunc illo robore nobis
Eſt opus, & priſcâ patrum virtute tumentem
Quâ Rhodanum, Rhenúmq; altum, vaſtúmq; Garumnam
Strabo lib. IV. Geogr. & Athen. in Dipnoſ. Atque freta Oceani, mediúmque ſubegimus æquor.
Talia vociferans lentum præceſſerat agmen.
  Ecce autem fortes rector qui Thracas agebat
Iaſius Pericles, paribus ſurrexerat auſis
Turbidus: ancipiti venit ſub marte duellum:
Et prior Iaſius librans haſtile lacerto
Eminus intorſit, tenues volat haſta per auras

Obliquum excepta in clypeum, ferróque repulſa
Impreſſum alta petens ſine vulnere perdidit ictum.
Certior at Gallus telum molitus ab aure
Coniicit, infremuit circùm ſtridentibus auris
Vallis, & arrectæ ſe conuertêre phalanges.
Telum immane ſonans oculos venit inter vtroſque,
Per medium penetrans cerebrum, trans occiput acta
Cuſpis abit, rabido ille cadens terram ore momordit.
Sidonium pubes rectorem Aruerna ſequuta,
Æmuláque in medios furit imperterrita Thracas:
Quos neque ſæua ducis primo certamine terrent
Omina: quin etiam totas laxauit habenas
Vindictæ furor, & Regis morientis imago.
Ingenium Aruernos, patrióque à ſidere ducta
Vis agit, & magnos ſtimulos ſub pectore vertens
Non patitur ſemel arreptam dimittere laudem.
Iámque Cares cum Seguſiis commiſerat ardens
Eupolemus, iam Carnutes cum Doribus arma
Contulerant: Galatas vrget gens Hedua, fortes
Cappadocas Belgæ, Cilicas Andecaua pubes.
Iámque alios aliis duro certamine mauors
Implicat, & vario verſant diſcrimine fata.
Forte fuit matris Cybeles, Phœbíque Sacerdos
Magnanimos inter Cilicas vaniſſimus idem
Anthimius; magno hic tumidus rumore fremebat.
Dixerat ipſe aliquid, nec non inſcripſerat atro
In philyram ſucco, momentúmque affore verbo
Crediderat demens, Gallóſque in bella vocabat.
O Gallæ, neque enim vos digner nomine Gallos
Compellare; procul patriâ quas pectore fortes

Exegêre viri. Borbonius iſta frementem
Non tulit vlteriùs, nec molli verbere linguæ,
Sed gladio, ferròque loquacia guttura cædit.
Iſta viris (inquit) Gallæ reſponſa reportant:
Sic ſolitum. Fortes nequaquam funeris huius
Pœnituit Cilicas: námque illum vana tumentem
Elatúmque animis haud æquâ mente ferebant.
At nihilo Boios minus excepêre, ruúntque
Per medios hoſtes, pro relligione Deorum,
Pro patriâ, & partâ per tot diſcrimina laude.
Iámque omnes inter ſe acies, omnéſque manipli
Implicuêre acies, hoſtem hic metitur, & ille:
Nec iam miſſilibus, pilis, leuibúſque ſagittis,
Sed dextrâ, & ſtricto pugnatur cominus enſe.
Funeribus latè vallis conſternitur, vndat
Sanguineo ſpumans æſtu, qui languidus ante
Riuulus errabat: tum plurima mortis imago
Æquabat luctus, æquabat gloria palmas.
At Lycios inter ſæuum, Belgaſque frementes
Bellum oritur: ſeptem fortiſſima corpora fratrum
Infandum hinc atque hinc acuebant pectore martem:
Queis præerant fortes, & adhuc in prælia crudi,
Ante alios tantâ ſpectati prole parentes,
Belga Perethronius, Lycius Polycinthius Euax.
Celtarum natu minimus Tarbellius haſtâ
Perculit Antiphatem, fratrum qui maximus vltro
Occurrebat ouans, primúſque inſueta fremebat.
A læuo ingrediens, dextrum per tempus abiuit
Cuſpis, & in mediam reuolutum abiecit arenam.
At fratrum generoſa cohors ductore parente

Digitized by Google

Protinus irrumpunt, certántque occumbere leto:
Aut gallo vlciſci fraternos ſanguine Manes.
Exarſêre animis, ſcutíſque in prælia ſenis
Et totidem dextris haſtilia ſena minantur.
Hinc ſeptemgemini pulcherrima pectora Belgæ
Stant contra, & totidem clypeis, manibúſque reſiſtunt.
Principio cladis duo Celtæ impunè necantur,
Mox etiam genitor fortiſſimus occidit. Olli
Vindictâ pariter, pariter pietate mouentur:
Præcipitat ratio, pietas iram, ira furorem
Suſcitat, inſano turbantur corda tumultu.
Nec vitæ ſtudium ſupereſt, ſed pectore forti
Aut mortem excipere, aut inferre. Vt forte leænâ
Ardentes inter catulos, medióque ſub antro
Haſtili confoſsâ; illi, quos firmior ætas
Aſſueuit pugnæ, nil tela inimica morantur.
Dant gemini pœnas Lycii, Polydorus & Anxur:
Tum genitor comes it natis Polycinthius. Ergo
Quatuor hinc ſteterant fratres poſt funera tanta,
Atque illinc totidem, paribúſque in ſæua feruntur
Bella animis: geminos illinc Bellona peremit
Alternans Lycios, atque hinc tres ordine Belgas.
Iam ſuper vnus erat Gobolænus nomine Celta,
Iſque fugam ſimulat, tortis ambagibus orbes
Impediens: inſtat malè prudens fratre relicto
Theſeus: hîc gladium conuertens Gallus, & ora,
In latus exceptum rigido mucrone trucidat,
Tum miſeris fratrem poſtremum fratribus addit.
Ecce Anius, quacunque acies defeſſa laborat,
Quacunque inclinant aquilæ; nutantibus adſtat

Feruidus, audacíque inſtaurat prælia marte.
Nec minùs interea turmas, atque omnia luſtrat
Agmina Memmiades, nunc hos, nunc vrget & illos
Obiiciens, quò pugna vocat; miſcetur & illis
Arma manu, mortémque ferens: duriſſima Reges
Tandem etiam inter ſe opponit Bellona duello.
Iámque Anius prior ire. Tibi Gradiue trophæum
Memmiadæ ducis arma, quibus nunc ille ſuperbit
Inſultans, voueo. Dixit: ſed inania vota
Sacrilegáſque preces ſparſerunt flatibus Euri.
Continuò totis intorquet viribus haſtam;
In clypeo ſtetit illa tremens. Tum Memmius altâ
Voce, Deo genitum tanta in certamina Chriſtum
Inuocat, atque enſem propior congreſſus adegit
Hoſtile in pectus; trans dorſum cuſpis abiuit,
Atque vno vulnus geminatum inflixit in ictu.
Præterea ſummo deſcendens culmine montis
Improuiſus adeſt pubis cum robore Phædrus:
Aſſurgunt Gallis animi, pauor occupat hoſtem;
Mollior obſiſtit, patrios fuga fœda per agros
Fit tandem, furtim diuortia nota ſequuntur
Palantes: multis certam ſors illa ſalutem
Attulit, ignaróque loci ſeruauit ab hoſte.
Florem hominum, ſex mille viros, fortiſſima Thracum
Pectora, ſæua fremens acie proſtrauit in ipsâ
Fatorum vis dura, ſuis pars altera caſtris
Reddita, ſollicito turbauit corda tumultu.
Caïus at trepidos verbis & fronte ſerenâ
Componens, tantæ minuebat vulnera cladis:
Nec iuſto referens pugnatum marte, nec æquis

Viribus, & cœco certatum more latronum.
Parte aliâ captas mirè oſtentabat Abydon
Et Seſton, nec non populorum̃ millia: quorum
Non aciem, non arma queant, non agmina ferre
Chriſtiadæ: addebat Romanæ numina gentis:
Addebat reſponſa Deûm, atque oracula vatum.
Intereà & Galli tantâ iam cæde peractâ,
Chriſtiadûm læti ſe magna in caſtra ferebant.

Digitized by Google

CONSTANTINVS.

LIBER VNDECIMVS.

COllis erat, cuius ſupremo in vertice, caſtra
Rex Aſiæ metatus, agit circùm vndique foſſam,
Et vallum foſsâ ſuper, & ſuper aggere turres:
Turribus & pontes addit, tormentaque belli:
Ne qua reluctantem, armorum vis poſſit in æquor
Excutere; inuitóque adigat concurrere marte.
Nec procul hinc Conſtantiades tentoria figens,
Ad dextram, Phœbo ſacrum, innuptæque Dianæ
Lucum habet; alta palus læuam, dorſúmque tuetur.
Parte illâ, quâ lucus abeſt, quâ deficit vnda,

Digitized by Google

Foſſa duplex agitur, refluúſque inducitur amnis.
Bis quinos ſiluêre dies, nec turbidus aut hos,
Aut illos mauortis amor, ferríque libido
Egit in aduerſos, taciti ſed caſtra fouebant.
Ecce autem eximios dum bis ſex corpore tauros,
Coccineis pulchros vittis, auróque decoros
Licinius, Martis ſceleratas ſiſtit ad aras:
Excepêre omnes placido ſub gutture vulnus,
Atque ſacrum non inuiti fudere cruorem.
Præterea totidem pullos, cùm vanus haruſpex
Duceret è caueâ, fontemque, cibumque miniſtrans,
Actutum geſtire illi, trepidíque ſalire.
Continuò vates. Ceſſas in prælia? Ceſſas?
Congredere ô! Nam quid Superos, & fata moraris?
Nec minor intereà fortes incenderat ardor
Chriſtiadas, ſua quos magnis portenta mouebant
Auſpiciis: nocte in mediâ, trans nubila ferri
Cælicolum viſæ Labaro præeunte cohortes.
Emicat ante acies Michaël, quem mille ſequutæ
Aligerûm turmæ, ſtrictis mucronibus inſtant:
Tartareæ fugiunt peſtes, vaniſſima Diuûm
Numina, Neptunus, Mauors, & cum Ioue quidquid
Graia ſuperſtitio cœlo tranſmiſit habendum.
Quinetiam parcum feſſo dum pectore ſomnum
Flauius hauriret; manifeſto lumine Chriſtus,
Et Labaro nitens illum ſic increpat vltro.
Surge age. Quid ſtratis torpes in mollibus? Atqui
Nunc cadet illa Babel, nunc tot dominata per annos
Occidet impietas: Stygius nnuc prædo ſub vmbras
Ibit præcipitans: Chriſto duce, & auſpice Chriſto,

Aude animis. Dixit, ſuperáſque receſſit in auras.
Ergo omnes amor vnus habet, paritérque fatigans
Mars acuit: cœlo poſtquam matura niteret
Clara dies, prior è caſtris ſe Cajus agebat.
Vt ventum in campos, medius ſtetit, atque ita fatur.
Læuum Arabas Geber in cornu, Mauráſque cohortes
Duc age, Te Pharius miles comitetur & Afer:
Tu Lycios dextrum in cornu Polydore; ſequantur
Agmina Lydorum, necnon Pamphilia pubes.
At Phryges & Galatæ, & ponti gens incola mecum
Et Thraces medio bellentur in agmine. Nunc, nunc,
O! Socij, priſcæ memores virtutis, honori
Quà pandit Bellona viam, quà Iupiter, & quà
Cum ſuperis rapiunt Heroes, in arma ruamus.
Talia dicebat, cælo cùm flamma ſereno
Emicat, & læuo intonuit ſub cardine Mundus.
Accepêre omen, vocéſque ad ſidera iactant
Inſani, Stygius quos ludit in aëre prædo:
Continuò turmatim acies euoluitur, orbes
Orbibus inuoluens campo ſtetit agmen aperto:
Tot populos inter, fulgore coruſcat aheno
Exultans animis & pulchro corpore Cajus.
Vix ibi conſtiterat, portis cùm magnus apertis
Flauius erumpens, ſanctaſque in prælia gentes
Exhortatus agit: Gallos fortéſque Britannos
Opponit Lyciis, & quos Pamphilia miſit:
Contra Arabas iubet ire Italos; Hiſpanica ſigna
Committis Mauris: medio ſtans agmine Cajum
Ipſe petit Graióſque trahens, Francóſque potentes.
Illum tot popnli circùm admirantur, at ille

Per medias graditur peditúmque, equitúmque cohortes,
Laude alios, alios promiſſis implet; & altos
Omnibus inſpirans animos. Hæc meta laborum,
Hactenus armorum, dixit: Victoria lauros
Ipſa offert: quid ſpes noſtras, laudéſque moramur?
Et iam terribili ſæuum caua buccina cantu
Martem incendebat, noua cum res pectora turbat.
Nam Chriſti famulos inter Tirynthius Aiax
Fraude malâ obrepens, multo ſibi nomine famam
Fecerat in populos; quin alæ Flauius Heros
Impoſitum dextræ, magno obſeruabat honore.
Ille, vbi commotis acies legionibus irent,
Perfidus abſcedens, longo Caiana petebat
Agmina circuitu. Exclamat tum Flauius (alta
Ex longo collecta illi prudentia rerum)
Hæc noſtris, ait, imperiis, Tirynthius audet.
A tergo petit, à primâ nos fronte premamus.
His dictis arrectæ acies, elatáque corda.
Ecce Arabes gens effrænis, quibus omnia tela
Sunt pharetræ, teretéſque arcus, enſéſque recurui,
Haud ſueti conferre pedem, ſed fidere curſu,
Ante alios ineunt pugnam, primíque ſagittas
Intorsêre manu, cœlum ſubtexitur vmbrâ;
Qualiter irato cælum cùm ſidere terret
Eurus, & immiti populatur grandine meſſes.
Ferreus haud aliter toto ſonat aëre turbo
Chriſtiadum ſtans in ſe acies teſtudine facta
Tempeſtatem actam clypeis atque ære repellit.
Aſt Arabum legio, nec non & Maura teneri
Neſcia & impatiens legis, veſana putauit

Chriſtiadûm gelido tentari corda pauore,
Inque fugam inclinare aciem: tum protinus ardens
Emicat, atque Italis longè, Hiſpaníſque relictis
In tranſuerſum agitur, toto petit agmine magnum
Flauiadam, auguſtæ ſuccenſa cupidine prædæ.
Ille furor conſulta ducum, meditatáque miſcens
Prælia, confudit dubio certamine martem.
Námque Itali Caium contra, Hiſpaníque feruntur,
Cúmque inſperato confligunt hoſte: ruentes
Excepere Arabas Graij: cadit optimus armis
Albumaſar, quem Flauiades prior excipit; haſtâ
Traiiciens pectus, duplicatáque dorſa: profudit
Ille cadens gemino fugientem vulnere vitam:
Addit Halym, fortémque Pelam, fortémque Phalegum.
Dux Arabum in Graios ingenti cæde furebat
Magnanimus Geber: inter primos ſternit ouantem
Pirithoum, ſternit Demanem, & cum fratre Lychetam,
Omnes Chriſtiadas, ſtygiâque à fraude receptos:
Quos matura polo virtus donauit. At ille
Pergit acerba fremens, Graiæ ceſſêre phalanges,
Atque pedem retulêre: Heros tum Flauius armis
Ingens, atque animis ingentior. Hæc mihi Gebrum
Fata, inquit, debent. Stat regis dicta ſuperbi
Admiratus Arabs, & toruo lumine totum,
Caſſidáque, & latos humeros, pectúſque pererrat.
Mox arcum intendit, donec ſuprema coïrent
Cornua: cum ſonitu celeres it miſſa per auras
Fraxinus, æratóque excepta vmbone reſultat
In Charylæ caput, atque illum dum funus Oranti
Deſtinat imprudens, inopinâ çæde peremit.

At Conſtantiades vires collegit, & artem
Torua tuens: haſtam dextrâ librabat ab aure.
Traiicit illa Gebrum, tepidóque in corde tepeſcit.
Interea Mauros magno Bellona tumultu
Increpitans mouet in Francos, certamine duro
Alterni fugiunt, alterni colla reflectunt.
Ecce autem ingenti Gorgon ſe mole ferebat
Horrendâ de ſtirpe Gygas, Atlantia tales
Culmina ſemiferos quondam genuiſſe feruntur,
In cubitos illi bis ternos ardua ceruix
Suſtinet immenſum caput: alto in vertice crines
Impexi, tortíque rigent: micat acribus ignis
Ex oculis: villis artus ingentibus horrent:
Tigridis exuuiæ, ſetoſum corpus, & alta
Dorſa tegunt: torquet nodoſo ſtipite clauam.
Non Hiſpanæ illum turmæ, non Franca tulêre
Agmina. Magnanimo fortis ſatus Hectore, peſtem
Non tulit hanc vltra: minitantem protinùs haſtam
Euibrat, illa cutem in ſummam, ceu futile telum
Incidit, & retrò lapſa eſt mucrone reciſo.
Hinc aliam ſuper atque aliam maioribus auſis
Ingerit, hæ vano pariter cecidêre labore.
Ergo manu propior ferrum, totoque lacerto
Ad ceſtus adigit, tenuem conamine tanto
Sanguineum vix elicuit de corpore rorem.
Hîc monſtrum exarſit furiis & pectore vaſto
Mugiit horrendum, rupítque incondita verba
Ambabus clauam attollens: dum tolleret, ecce
Francus iit ſubter, gladiumque infixit in alam.
In guttur penetrat mucro, & ſuprema per ora

Exiit: ille cadens tremefecit pondere campum.
Acciſis veluti radicibus eruta pinus
Dat ſonitum longè, circùm tremit vndique ſylua.
  Ecce autem Antinoüs, mediis qui nuper ab vndis,
Irato cùm Licinius ſub ſidere claſſem
Perdidit, ereptus Pharias acceſſerat arces.
Nunc Ægyptiacæ ſtipatus robore gentis
Audet in arma magis, veluti qui retia rupit
Marmaricus leo, iam totas exarſit in iras.
Myrmidonum ille ferox occiſis Grante, Lychâque
Principibus, ſæuo vaſtabat marte phalanges:
Agmina nutabant, Phædrus cùm apparuit ingens,
Antinoo exclamans. Iuſto certamine Chryſis
Non duris quærenda minis, non principis irâ.
Ille nihil contrà, ſed toruo lumine totum
Metitur, mox & furiis incenſus acerbis

Phædri Chryſidis & Antinoi Epiſodiũ inceptum lib. I. continuatum lib. III. & X. hîc abſoluitur,

Prorupit, ferro antiquos vlturus amores.
  Continuò ſæuos geminatis ictibus ictus,
Vulnera vulneribus, mortes & mortibus addunt
Præcipites: crepitat ſub verbere caſſis vtrique.
Haud aliter ſonat æoliis fornacibus incus,
Cum Steropes, Brontéſque domant lacrymabile ferrum,
Inſula tota gemit, ſcintillis fulgurat aer.
Ergo illos Amor, atque Odium diſcordibus olim
Tartareæ ſtudiis peſtes, nunc fœdere pacto
In mortem pariter rapiunt: furit acriùs ille
Hic plus arte valet: raptam ille repoſcit amicam,
Hic tutatur; vtrique alto ſub pectore cogit
Durus amor ſtimulos & mentem inſania vertit.
Antinoüs longo tandem certamine fractus,

Et vitâ moriens & pulchrâ Chryſide ceſſit.
Phœdre tua eſt, inquit, Chryſis, victoribus illa
Non victis coniux debetur. Talia fatus
Magnanimam vacuas vitam dimiſit in auras.
Subſtitit hîc Phædrus tanto virtutis amore
Captus, & ætherea quem iam iam luce fruentem
Oderat, extinctum tandem miſeratus amauit.

Nec iam Graiugenas Arabes, nec Francica Mauri
Agmina ferre valent: toto fœdiſſima campo
Fit fuga: Licinium dextro qui marte fatigans
Auſonidas, magnâ victos iam ſtrage fugabat,
Flauius inſequitur, vultum is conuertit & arma.
Cappadocas Graij, Galatas certamine Franci,
(Quæ primæ fuerat pugnæ fortuna) laceſſunt:
Nec faciles vinci, nec campo cedere, fortes
Proiiciunt animas, & fata morantia rumpunt.

Flauiades paulatim aciem conuertit, & hoſti
Lampada phœbæam confuſa obiecit in ora.
Præterea Libycis Auſter ſe tollit ab oris
Puluerem glomerans nubem: cinis ater iniquo
Cum ſole incubuit ſtygiæ ſuper agmina gentis,
Eripuitque illis mentem. Tum cedere ſenſim
Licinius campo, & feſſas reuocare cohortes.
At Gallorum acies, legióque Britannica (magnus
Flauiades illos pugnæ momenta futuræ
Spectare intentos, dubiæque occurrere ſorti
Iuſſerat) irrumpunt, Lyciiſque fugacibus inſtant;
Caſtra tamen tenuêre hoſtes, nec Flauius intrò
Irrupiſſe velit: ſatis eſt arcere furentes,
Et Byzantinæ prohibere à mœnibus vrbis.

Ergo

Ergo vbi nox terras cæcis inuoluerat vndis
Caſtráque: Licinius curis ingentibus æger,
Ancipitem partes animum verſabat in omnes.
Nam quid agat! toties verſas ceſſiſſe phalanges
Proſpicit, & ſorti nullos ſupereſſe recurſus:
Flauiadæ quanta inſideat ſub pectore virtus:
Quos gerat ille animos, & quam ſit promtus ad arma
Nouerat: hæc dubiis venit ſententia rebus.
Androgeon vocat, eloquij cui copia larga:
Cras roſeam vt lucem Titan infuderit orbi,
Hæc Conſtantiadæ referes mea dicta tyranno.
  Ecquis erit finis? toto concurritur orbe,
Europâ atque Aſiâ per tot iam prælia fractis,
Mundus hebet: ſtagnat Romano ſanguine pontus
Decolor, & tellus Romanis oſſibus albet.
Inſontes noſtro populi quid crimine pœnas
Dant miſeri? noſtro dirimantur bella cruore.
Victor erit, cui dextra dabit viciſſe, Deúſve.
Hoc decus imperij, hoc quæratur gloria campo.
  It, redit Androgeos, atque hæc reſponſa reportat.
Cras luce in mediâ dabitur, Rex magne, quod optas!
Hæc ait, & partem tacito ſub pectore preſſit.
Scilicet increpitum vanæ pietatis: abactæ
Vxoris, quæ Flauiadæ germana ſuperbum
Mente tulit placidâ: duro quod funere primos
Chriſtiadûm ſæuus perimat: quod marte ſubactus
Nunc demum magnæ quærat ſolatia mortis.
  Purpûreis necdum radiis aurora nitebat,
Mortales referens curas, bellíque labores.
Cum volucri ſubuectus equo (præuerterat agmen)

Digitized by Google

Tercus Orator rediens à Perſide, lætus
Caſtra tenet, ſpe venturi ſuſpenſa duelli:
Principis ante pedes iuſſus, ſic ora reſoluit.
  Venimus vt Suſas, Indis inferre parabat
Magnanimus Narſes bellum; nam Gangis Abibon
Regnator, calefacta nouo præcordia regno
Atque ætate tumens, conſueta tributa negabat.
Poſtquam intromiſſis fandi conceſſa poteſtas,
Muneribus primùm certamus, deinde docémus
Quæ ſit cauſa viæ: ſolio ſublimis ab alto
Ille refert, totis tùm facta ſilentia tectis.
  Auſonidæ magni, quæ vos inimica fatigent
Fata, Deúſve, olim tantæ prænuncia cladis
Ad nos fama tulit; neque nos latet inclita bello
Dextera Licinij, curæve, operúmve labores.
Sed neque Flauiadæ in ſuperos furor, impiáque arma
Nos fugiunt, nec quos animos Iudæa propago
Attollat, quantis impellat regna procellis.
Scilicet ex illo mihi gens eſt cognita, quando
Exuere æterno radiatum lumine Mithram
Inſtitit, atque ignes auſa eſt reſtinguere ſacros.
Imperij genitor clarus pietate Varanes,
Ante alios æqui vindex, tum ſceptra tenebat.
Suppliciis vix ille ſcelus, gentemque repreſſit.
Non ea res Graijs tantùm, populíſque Latinis,
Aut Celtis curæ fuerit: commune periclum eſt:
Omnibus vna ſalus ſceleratam extinguere gentem.
Finitimus ruptis Indus niſi bella pararet
Fœderibus, fremerent niſi toto oriente phalanges,
Non alijs decus hoc belli concedere vellem.

Digitized by Google

Viginti peditum, quæ nunc eſt copia, mittam
Millia, trigintáque equitum: Vologeſus Orodes
Dux erit, agnato nobis de ſanguine cretus.
Hæc ait, & patrio ſanciuit numine dicta:
Nec promiſſa fides in longum diſtulit. Vmbras
Poſtera vix cælo radiis aurora fugarat;
Et iam ibat caſtris per turmas lecta iuuentus:
Ante dies quàm nona ſuos oſtenderit ortus,
Huc aderunt animis alacres, & pectore forti.
Talibus orator promiſſis caſtra repleuit.
Licinium noua cura ſubit, confundere fœdus
Iam velit, & pacta in nonam certamina lucem
Reijcere, intereáque hoſtem depellere caſtris:
Atque ea jactantem Tideus inuaſit haruſpex.
Túne palam belli auctorem, pacíſque ſequeſtrum,
Numinibus Diuûm ſpretis, teſtabere Chriſtum?
Nunc vbi ſacra inter toties promiſſa fides eſt?
Ecquid tot gentes, tua quæ nunc caſtra ſequutæ
Relligione ſuper Diuûm, quid denique dicent
Europæ atque Aſiæ populi, ſpes fallere quorum
Nunc potes, & fundo Romana euertere ſacra?
Quid Superi, & Superûm rector, mundíque poteſtas
Iupiter, & Mauors Romanæ gentis origo?
At non Chriſtiadûm ritu venerabere furcam?
Credo equidem, ſed ſancta tibi tamen auſpice Chriſto
Fœdera erunt: neque enim cæleſtes impius ille
Hæc in pacta Deos, Stygióſque Acheronte vocabit.
Si quis honos Superûm, ſi quæ tibi cura Deorum,
Sacrilegos prohibe cultus, hæc fœdera rumpe.
Túne fidem vereare datam? diſſoluitur omnis

Digitized by Google

Obiectâ pietate fides: famámne? decúſne?
Bellorum decus & laus eſt victoria? Vince,
Et famæ ſatis eſt, ac pulchræ laudis abundè.
  Pauca refert tacito lætatus pectore Princeps.
Me penes id curæ fuerit, tu Sacra, Deóſque
Rite para, nobíſque Iouem placare memento.
Lætior ergo animis corrumpi fœdera poſſe,
Incubuitque ſuper ſtratis, ſomnoſque petiuit.
  Ecce autem nitidum lymphâ Gangetide Titan
Extulit os, ſummos irrorans lumine montes.
Diffugêre oculis ſomni, ſopor artubus exit,
Inque vicem reſides animos, & inertia corda
Suffixis acuunt ſtimulis, labor acer, edáxque
Cura animi, laudúmque ſuper maleſana cupido.
Non procul à caſtris immenſum excurrit in æquor
Campus, vbi directæ acies pugnare ſolebant.
Læti animis illuc, Labaro præeunte, feruntur
Chriſtiadæ: nec non hoſtes ſua ſigna ſequuti
Omnigenûm toruas ſpecies, atque ora Deorum.
Non ſecus inſtructis procedunt rite maniplis,
Sanguineus quàm ſi truculenta in prælia Mauors
Euocet, & ſummo poſcat certamine bellum.
Curuantur paulatim acies, formámque theatri
Accipiunt, denſâque locum cinxêre corona.
  In medio geminæ auratis ſtant cornibus aræ,
Illa Iouem complexa tenet, turbámque Deorum,
Et medium Reges Fidium qui fœdere iungat:
Hæc patris vnigenam æterni, vitæque datorem
Æthereæ, rigido pendentem ſtipite, libros
Præterea geminos, noſtræ inſtrumenta ſalutis.

Digitized by Google

Flauius hîc viridi redimitus tempora lauro,
Lætior & ſolito faciem, qualiſque nec antè,
Poſtea nec ſeris eſt olim viſus in annis,
Conſtitit ante aras: habitu conſpectus eodem
Caïus ingreditur, illos mirantur vtræque
Arrectis acies animis: tanta eminet oris
Maieſtas, tantas oſtentant corpore vires.
Licinio comes it, veteri pro more, Deorum
Antiſtes, lino & verbenâ tempora cinctus,
Setigerámque trahens pecudem, intonſámque bidentem.
Flauiaden iuxtà caſtâ pietate verendus
Rheticius graditur, cui ſacros infula crines
Contegit, & rutilæ pendent in tempora vittæ.
Farre pio Caius, quæ prima piacula, fruges
Dat manibus, pecudes media inter cornua ſignans;
Inuerſis cultros pateris aſpergit, & aras:
Tum medius ſtetit aſſurgens, & talibus orat.
Vos quibus armorum, pacíſque æterna poteſtas,
Diique Deæque omnes, quorum ſub numine bella,
Regnáque vertuntur, quorum victoria nutu
Heroum alternas cingit diademate frontes:
Vos ego Licinius ſancta inter fœdera teſtor,
Non me cæcum odijs, regníve cnpidine captum,
Tot populos, gentéſque inimica ad bella vocaſſe,
Me legum protritus honos, me ſacra parentum
Relligio, fœdis totum polluta per orbem
Ritibus, ardentem meritos armauit in hoſtes.
Hoc primùm. Tùm ſi cadere, atque effundere vitam
Fatorum vis dura iubet, tùm gnatus & omnis
Progenies trans Euphratem, Tygrimque ſonorum

Exul eat, terraſque alio ſub ſole, nec vltrà
Auſoniæ populos bello, genteſve laceſſat.
Sin, quod ego potius reor, & mens augurat, hoſtis
Occiderit, toto impietas delebitur orbe,
Et veſtris malè pulſus honos reuocabitur aris.
Niliacam extemplo molli læuore papyrum,
Bis-geniti quæ ſancta Dei myſteria pandit,
Rheticius Superûm interpres, veríque miniſter
Numinis explicuit: palmas intendit vtraſque
Flauiades ſuper, & linguam hæc in vota reſoluit.
O qui nube ſedens celsâ, radiiſque coruſcus
Chriſte, olim Labarum rutila inter nubila quaſſans,
Ominibus tantis nos hæc in bella dediſti,
Nunc ades, & votum hoc æterno numine firma.
Victorem ſi forte tuis me ſenſerit hoſtis
Auſpiciis, totis vaniſſima turba Deorum,
Pulſa procul terris, triſti damnabitur orco.
Omnes te populi, cunctæ tua numina gentes
Pérque aras omnes, pérque omnia templa tremiſcent.
Hæc voti pars magna mei; pars altera, ſi nos,
(Sacrilegos omen potiùs vertatur in hoſtes)
Spes vitio fallat noſtro, & victoria ludat:
Flauiadûm tunc gens omnis, ſeríque nepotes
Oceani fines vltrà, trans Gallica longè
Litora, pacatis agitabunt artibus æuum.
Talibus orabant Reges, cùm vanus haruſpex
Compoſitò rumpit vocem, & ſic turbidus infit.
At non hæc patrii mores, non iura, fidéſque
Fœdera ſancta velint, non illis Iupiter auctor
Omnipotens, pacem ſolus qui fulmine ſancit.

Túne ratam, Caï, credas, & tempus in omne
Eſſe fidem, vano Chriſti quæ numine tota
Pendeat, addictam quam fallere nulla ſubinde
Relligio eſt. Vocet ille Iouem, cætúmve Deorum,
Veraque teſtetur præſenti numina voto.
Fœdera tum ſaxo veteri pro more parentum
Sancta, atque ante aras ſacro cadet hoſtia ritu.
Sin putat, aſcito nos vltra illudere fuco,
Atque adeò vanum Chriſti prætendere nomen:
Arma manu, arma iterum tractanda, nec abſore cælo
Auxilium prædico, aut exorata Deorum
Numina: flammato tales dat pectore voces,
Et populos circumfuſos, mediáſque cohortes
Vociferans, Diuûm obiectâ pietate mouebat.
Iámque acies inter paulatim murmure cæco
Audiri, & ſenſim varius crebreſcere rumor
Incipit, attollens ſeſe. Ceu flamine primo
Pontus, & obſcuri fluctus tremuêre; priuſquam
Nereus intumeat, fundóque exæſtuet imo.
Nempe quibus cordi, quorum pars magna, Deorum
Vana ſuperſtitio; quibus & ſanctiſſima Chriſti
Crux odio, magno pariter rumore fremebant,
Indignum facinus, Romanæ in publica pacis
Vota, reum furcæ aſciri, ſacra numina belli,
Omniaque in Chriſtum tranſcribi iura Tonantis.
Anxurus Imbraſida, & Thraſeas ſatus Aſtyge, docti
Rumores ſerere in populos, linguæque flabello,
Sopitos ignes veluti, ſuccendere turmas.
(Iuſſerat hos Caius ſolitis corrumpere fœdus
Artibus intentos) tam pulchra exordia nacti,

Inſinuant ſeſe in medios, & talia fantur.
Quid iuuat ô comites iſtis accingier armis?
Deſpondere animos ſi nil pudet, armáque noſtra,
Et decus, & laudes alieno credere Marti;
Quò iurata fides, Regem ſi prodimus? Ecquid
Si quâ fraude malâ, ſi ſorte peremtus iniqua
Occidat? ille quidem leto celebrabitur, at nos
Scilicet imbelles curuâ ceruice iuuabit
Ferre iugum, atque vltrò iniectos admitere frænos.
Hoc tamen illud erat miſeris vtcunque ferendum,
Vinculáque hæc optanda, arctis quæ corpora nodis
Circumplexa ligent, animis arbitria linquant.
Vim parat ille animis; ſed quid mortalia queſtu
Proſequor? In ſuperos fœdè graſſatur, humíque
Sternit templa Deûm, ſternítque altaria. Quorſum
Pertinet hoc furcæ oſtentum, atque in ſtipite funus.
Nempe Crucem miſeris (ſi quæ permiſſa poteſtas)
Tantò ante intentat, letúmque informe minatur.
Quóve Iouem, natóſque Iouis, gentémque Deorum,
Atque pios abolet ritus? Præſentia Diuûm
Ne qua feros ſubeat ſenſus, & molliat iras.
Quare agite, ô ſocij, pro libertate tuendâ;
Pro duce, pro patria, atque Deûm certemus honore!
Talia dicenti, dictu memorabile, ſummæ
Pars arſit galeæ, latéque incendia iactat.
Ipſe Iouis veluti monitu, vocémque, manúmque
Intendens, medios haſtam contorſit in hoſtes.
Gallorum fuit antiquâ de gente Loicus
Iam ſenior, ſed crudus adhuc, cui pulchra ſenectam
Canities, Chriſtúſque ſuo inſignibat honore.

Terge-

Digitized by Google

Tergeminos illi iuuenes Alibertia coniux
Præſtantéſque animi pariter, formâque decoros
Ediderat: medium haſta ſeni per pectus adacta
Incidit, & natos inter ſublapſa peremit.
At iuuenum generoſa cohors exarſit in iras:
Et tria continuò iaculati gæſa per auras
Præcipiti totidem ſtrauerunt corpora leto.
Alcibium patris ante oculos, dum fœdera marte
Ancipiti nutare refert; armíſque tremendum
Aſdrubalem Libycæ ductorem pubis amicos
Inter, & Ammonem nequicquam in pacta vocantem:
Nec non Imbraſidam, turpis confundere fœdus
Cui data cura: illum multa & veſana canentem
Haſta ſuperueniens infracto gutture cædit.
Tum furere Alcibij pater, & ſine more phalanges
Ardebant ſubito Libycæ, regique parabant
Inferias; manéſque hoſtili cæde piare.
Fratribus auxilio veniunt, atque obuia Celtæ
Opponunt arma; hinc alios, alióſque repente
Implicat aſſurgens inopino turbine Mauors.
Vt ſummo qui forte ruens de culmine montis
Fertur in ima niuis cumulus, cadit ille ſub ipſa
Principia exiguus, tum per decliuia ſenſim
Voluitur agglomerans, atque in longinqua rotatus
Creſcit in immenſum, vireſque acquirit eundo.
Bellicus haud aliter populos, turbatáque caſtra
Corripuit turbo; mediis ſe Caïus aris
Arte malâ recipit: veluti qui pondere ſceptri
Imperióque ſuo naſcentes ſopiat iras.
Flauiades contra, ſenſu commotus honeſti,

Vertice nudato dextram tendebat inermem,
Pluribus obiurgans ſocios. Quò tenditis, inquit,
Ah prohibete nefas. Icto iam fœdere veſtrum
Ius nulli certare manu; fas Regibus vnis.
Nil ſuper his olli, placidas obſtruxerat aures
Ferri amor, increſcunt animis diſcordibus iræ.
Qualiter in curſum cum ſe effudêre quadrigæ
Præcipites, ſemel admorſos ſi dente tenaci
Corripiant frænos per plana atque aſpra locorum
Huc illuc pariter certâ ſine lege feruntur:
Nequicquam contrà preſſis contendit habenis
Auriga, aut dictis ardentia pectora mulcet.
At iuuenum cuneus talem delectus in vſum
Antimacho, quem Ægyptiacis præfecerat armis
Licinius, ſubito erumpit rectore, paratus
Flauiaden capere inſidiis, aut ſternere leto.
Cernit ab aduerſo gradientes agmine ductor,
Francigenûm, raptâ ſociorum pube, repente
Anteuolans, rapido medium ſeſe obiicit hoſti,
Atque dato circùm tutatur milite Regem.
Hic dubium Conſtantiadem, trepidâque morantem
Religione ſuper, Maternus talibus vltrò
Aggreditur. Téne ergo ducum fortiſſime, frangat
Vana ſuperſtitio, aut huius mens conſcia voti?
Irrita ſacrilegas illi fecere per artes
Fœdera: tu bello vindex, ferróque repoſce.
Arma, arma Auſonidæ. nam quid torpetis inani
Relligione? Dei te vis in prælia, Flaui,
Maior agit, vocemque hanc præſens omine firmat.
Talia voce dabat, puro cum Chriſtus ab axe

Intonuit dextrum, totúſque immugijt æther.
Omen continuò excepit Maternus, & infit.
Aſpice conuerſo mutentur vt omina mundo?
Læua loco cedit, dextro tonat æthere Chriſtus:
Dextram Patris habet Chriſtus; ſequere omina dextra.
Flauius induerat galeam; criſtæque comantes
Colla per atque humeros vndabant, ſtrinxerat enſem
Fulmineum, dextro cum ſtans ſub cardine cœli
Arduus, & ſolito maior, ſic numen adorat.
Te ſequimur, Chriſte, atque tuis ſurgentia fata
Auſpicijs, da Chriſte nouas in prælia vires.
Talibus orabat, totáſque effuſus in iras
Irrumpit medios hoſtes, & fulminat armis.
Agglomerant ſeſe Phœdrus Cecrópſque Leander:
Gallus & Aſtyorix, nec non fortiſſima pubis
Pectora. Vt Æolio miſſi de carcere fratres
Infremüêre animis, atque atro turbine cæcas
Inuadunt nubes, mundi vacua alta tremiſcunt.
Ingeminant nimbi, nimbóſque ſequentia longè
Fulgura, Threïciam denſantur fulmina ſummo
In Rhodopen cælo, aut baccatas rupibus Alpes:
Diſſiliunt ſaxa, & latè iuga ſulphure fumant.
Haud alia eſt facies venientum, & in arma ruentum.
Occidit ante alios Athamas, occurrere magno
Auſus Flauiadæ: nequidquam ſortibus illum
Fidentem Lycijs patrius tutatur Apollo,
QuemConſtantiades contortâ perculit haſtâ.
Tum Lycios gladio aggreſſus, caput abſtulit illi,
Huic humerum cædit, perfoſſus pectore vitam
Ille dedit, tanto feſſi ſub marte fatiſcunt.

Nec non Theſſalico Regi, fortique Leandro
Celtarúmque duci latè Pamphilia cedunt
Agmina, diffugiunt turmis ad caſtra ſolutis.
Ecce furens animis Macedo Tirynthius, ille
Transfuga, Chriſtiadûm, & Chriſti deſertor, iniquâ
Feruidus Hiſpanas vaſtabat cæde phalanges.
Quem tumulo Conſtantiades vt vidit ab alto,
Præcipitátque moras omnes, & turbinis inſtar
Huc ardens rapitur, Franci comitantur euntem
Effuſo ſimiles nimbo: Tirynthius ora
Obuertens, tanto ſtupefactus palluit hoſte.
Terga pudor vetuit dare, nec fas hoſte propinquo,
Nec veniæ ſupereſſe locum poſt crimina tanta
Iura ſinunt; cuneus qua ſe denſiſſimus offert,
Irruit, & medium fertur moriturus in agmen:
Quem contra Conſtantiades immane coruſcans
Molitur telum: haſta volans ſeptemplicis orbis
Tranſadigit ſeptum, & fracto cum pectore figit:
Ille cadit, ſuper arma tonant. I perfuga dixit
Flauiades, & quas adijſti, adiungere turmis.
At poſtquam comites ingenti vulnere victum
Conſpexere ducem, pars ſeſe dedere, turpem
Pars optare fugam, nemo contra obuius ire.
Interea lætus meditatâ fraude phalanges
In tutum reuocans, ſua tandem in caſtra recepit
Licinius, noua pertentant cui gaudia pectus.
Scilicet auxilio ſperat priùs affore Parthos,
Quam ſua Flauiades poſſit perrumpere caſtra.

CONSTANTINVS.

LIBER DVODECIMVS.

ATque ea Licinius tacito dum corde putaret,
Ingreditur Pholous primæ ſub tempora noctis.
Prælia dum miſces, inquit, tua iuſſa ſequutus
Antiquo patrium placabam more Serapim
Carmine, ſuffitu, votis; vix denique vocem
Soluit, & hæc tandem fatis oracula pandit.
Quid Superos tanto Cajus clamore fatigat?
Scilicet obtrudit nobis vxorius Annam
Annam Chriſtiadûm ſcelerato felle tumentem.
Si quis amor ſupereſt ſceptri, ſpes ſi qua ſalutis:

Digitized by Google

Peſtem illam leto dedat; nec gratior vlla
Victima, cælicolum ſanctas ſiſtetur ad aras,
Néve aliis ſperet flecti pia Numina donis.
Dixit, & auertens cœli ſuper aſtra receſſit.
Caïus haud pridem patriis complexibus illam
Abſtulerat, caſtóſque thori ſeruabat in vſus:
Quæ Conſtantiade pulsâ, ſuccederet orbis
Imperio, & pulchrâ genitorem prole bearet.
Oceano velut in magno, cum ſpumeus vndam
Æſtus agit, fluctuſque atros ad litora vertit:
In rupes, in ſaxa illi tolluntur, & inde
In ſe iterum lapſi ponto ſorbente reſidunt.
Haud aliter dubius, nunc huc, nunc fluctuat illuc
Caïus, & vario curarum tunditur æſtu.
At Pholous dictis ſolatur mollibus ægrum
Talibus ingrediens. Non ſpiritus ille puellæ,
Non ea vis animi: quam non dulcedine vincat
Aut regnum, aut thalamus, tormentave deniq; frangant.
Illam ergo ante Lares, atque ipſa ſub ora Deorum
Caïus arceſſit; venientémque occupat vltro.
Inſanum te virgo animis poſuiſſe furorem
Crediderim, cultúque Iouem potiore vereri.
En Diuûm effigies, quorum ſub numine Roma,
Romaníque omnes, omníque ex ordine gentes
Hac vixere tenus. Téne ergo reuincere falſi
Tot populos? Æternæ vrbis, ſanctíque ſenatus
Longiùs aſcitâ pietate refellere canos?
Nec venit in mentem, noſtro te munere vitam
Carpere, & in regni partem, thalamíque vocari.
Eſto, regna tibi liceat, noſtróſque hymenæos

Digitized by Google

Spernere. Quid lethi genus omne, enſéſque, rogóſque?
Sed quid ego hæc autem cum virgine, moxque futurâ
Coniuge, nequidquam ſermone ingrata reuoluo?
Hic corám Pater omnipotens, hic maxima Iuno,
Hic aræ, foculíque, & plenæ thuris acerræ.
Quid dubitas virgo? Superis, quæ munera poſcunt,
Thura dato, & paruo regnum tibi munere firma.
Illa autem paucis vultus demiſſa decoros.
Quid iuuat ô! Princeps eadem vſque obtrudere? Chriſto
Et nomen dedimus, vitæque ſacrauimus annos.
Nunc quæ magna tibi finguntur numina, Diui,
Iupiter, & Mauors, & inanis turba Deorum,
Tænarios toto deiectos æthere fratres
Hic Deus exercet pœnis: Acheronte ſub ipſo
Pars maior gemit, & parti permiſſa poteſtas
Multiplices genus humanum tentare per artes.
Experiare licet: ſimul illos deſpuit ore:
Continuò trepidare Iouis, atque intremere artus,
Mox quoque & in cineres turpi vaneſcere lapſu.
Talibus exarſit Pholous. Non artibus, inquit,
Numina magna Deûm retro ceſſere, tuiſve
Fraudibus; at corám, propiúſque admittere nolint
Sacrilegos: ſedenim tolerant ad tempus, & iſto
In vitas hominum lenti diſcrimine quærunt,
Quid populi furor attentet, quò barbara ſurgat
Impietas, & quas læſo pro numine Diuûm
Et tanto repetant Reges pro crimine pœnas.
Tu verò, Auſonidum princeps, quem præficit orbi
Sacrorúmque pater ſummus iubet eſſe potentem,
Scilicet hæc pateris magnorum oblite Deorum?

Si te nulla mouet pietas, nec ſancta laceſſit
Relligio, ritúſque ſacri, moréſque parentum:
Túne etiam imperij decus aſpernabere, nec te
Præ tumidâ pudeat regnum ſpreuiſſe puellâ!
Pendet inops animi Cajus, ſuperabat amorem
Nunc pietas, & nunc eadem ſuperatur amore.
Fluctus vti fluctum frangit, fractúſque viciſſim
Cedit, & incerto trepidat ſub vortice pontus.
Sæua tamen vicit pietas, regníque cupido,
Annuit in mortem: Pholous tortoribus illam
Ad tormenta dedit: tum virgo talibus orſa eſt:
Nunc ô! nunc tandem licitum eſt hac compede mentem
Exuere: inſontémque alto tranſmittere cœlo.
O! Patria. O! cœlum. O! Chriſti domus inclyta. felix
Ah! nimiùm felix, illâ qui ſede receptus
Nil toruas leti facies, nil ora tyranni
Triſtia, nec ſceleris timet illætabilis auram.
Dixerat, & paulùm ſummiſsâ mente morata
Rurſus ait. Chriſte ô! animi dum vita manebat,
Tot fluctus inter, ſtrepitúmque furentis Auerni
Vna mei requies: idem, ſi quando niteret
Pax lætis melior rebus, pulcherrima Chriſte
Canc, igníſque meus: vitali munere functam
Hanc animam tecum cœli ſuper ardua tolle.
Hæc vbi dicta dedit, ponit de vertice velum,
Et tenerum rigidos collum nudauit in ictus.
Non tulit hanc ſpeciem, mentitus nomine ſeruum
Atque habitu germanus Halys (comes additus illi
A genitrice ibat) magno ſed victus amore,
Et tantâ mentem perculſus imagine laudis.

Attollit

Attollítque animos, atque alta ſilentia rupit.
  Vſque adeone animi victum germana putaſti,
Vt fratrem mortis comitem aſpernêre decoræ.
Non ita nos teneris Cirene mater in annis
Erudiit, primæ quando pietatis amorem
Senſim inſpirabat; ſed nos per triſtia rerum
Durabat Chriſti exemplo, longéque monebat
Arcto calle peti cælum, ſtellantiáque aſtra.
Et nos hoc lucis, quodcunque eſt, vouimus olim,
Nec tædet, Chriſto: me me decet ire priorem.
Nil equidem germane (refert ſanctiſſima virgo)
Sum verita; at ſummis fratrem obiectare periclis
Nec fas, nec licitum mihi. Te quoniam acrior intùs
Vis agit, & pleno Chriſtus te numine raptat:
Huc ades ô! frater, poſtremáque fige ſorori
Oſcula. Continuò iungunt per mutua vultus,
Confundúntque vnà lacrimas, & gaudia miſcent.
  Nec lacrymis modus eſt, nec me decet vſque teneri,
Lictor ait, ferro collum, iuſſiſque ferocem
Tu virgo ſummitte animum. Mox illa capillis
Suppoſuit dextram, ínque caput, vultúmque reduxit.
Tunc referunt niueâ caput à ceruice reuulſum
Cum ſaliit, dulci vt quondam te nomine Ieſum,
Indignante ſuper nequidquam morte, vocaſſe.
  Hic Halys ardebat ſanctæ comes ire ſorori,
Præcipiti properans mercari funere cælum.
Abſtinuit lictor, neque enim hoc mandata fereban
In geminas poſtquam palmas caput ille ſororis
Suſtulerat, tales mœſto dedit ore loquelas.
Exuuiæ triſtes, tanto de pignore dulces

Relliquiæ. Nempe huc formæ decor omnis, & illa
Vis animi tandem recidit, promiſſáque ſceptra.
Quamquam ô! nulla tibi quondam formoſior aura
Afflauit vultus, aut gratior vlla corona eſt:
Quàm tibi quâ Chriſtus circùm pia tempora cinxit.
Tu felix animi, & vitæ ſecura beatæ
Nil fata, & dubiæ curas diſcrimina ſortis.
Ah! felix virgo, neque enim te voce ſororem
Compellare auſim: tu Chriſti amplexibus hærens
Triſtitiam exilij, & longum ſolaris amorem.
Nam quis me luteo tandem de corpore ſoluat?
Nequicquam triſtes animus diſrumpere nodos
Pugnat, & in cœlum fractis erumpere vinclis.
Inſano ſua dum Cajus per caſtra furore
Bacchatur, melior ſtudiis, atque integer æui
Flauiades, alto expediens ſub corde volutat
Euentus belli varios, momentáque; Parthos
Audierat duce Surenâ, peditéſque, equitéſque
Iam Suſis iniiſſe viam: Caſtra ergo ſub ipſam
Auroram ſtatuit totis erumpere turmis,
Et celer auxilium forti præuertere pugnâ.
Hæc ſecum, & Chriſtum votis pro more vocabat.
Nunc ego, quæ potui noſtras digeſta per artes
Rite memor ſtatuo: Tu qui ſub numine torques
Bella Deus, qui Chriſte tuis das vincere Reges
Auſpicijs, noſtro præſens ſuccurre labori.
Intereà pater omnipotens in vertice cæli
Conſtitit, vnde humilem tacitis inquirit in orbem
Luminibus, vitaſque omnes, ac crimina diſcit.
Excubiæ Mundi æternæ, gens funeris exors;

Pennati iuuenes, primóque in flore iuuentæ
Perpetui, circum funduntur, & omnibus alis
Omnes in nutus proni, momentáque pendent.
A læuâ toruæ facies, ſæuæque videri
Sontibus vltrices Diræ, pœnæque minantur.
Ad dextram niueæ rident felicia vitæ
Præmia, victrices palmæ, laurique, & honoras
Plurima quæ reptent circum diademata fontes.
Hinc hominum curas genitor dum ſpectat inanes,
Tartaricum videt inſanis vt molibus hoſtem
Summouet, & longo aſſiduus latera omnia muro
Sina tegit. Videt vt ramo de diuite Seres
Fila legant; cryſtallo Arabes ſudantia cædant
Balſama, odorato diteſcant thure Sabæi.
Proſpicit Æthiopum quantas ſub ſigna cohortes
Regnator trahat, & numeroſo elephante ſuperbus
Bella ciet, nec non (viſu mirabile) circùm
Impia cantato firmet ſua caſtra dracone.
At gens egelidis ſuppoſta Trionibus exlex
Nec domini patiens, ſancti nec iuris amica
In commune nihil, nihil in venientia quærit
Sæcula, ſed rapto potitur; raptóque triumphat.
Hinc oculos Thulen vltra conuertit, & vltra
Oceanum, Elyſiique vltra felicia regna:
Mundus vbi Soles alios & ſidera nouit.
Hîc montes tumuêre auro, ſubque aëra diues
Emisêre caput flauenti vertice rupes.
Diuitibus faciles lymphæ rixantur arenis,
Et flauum obiurgant irato rore metallum.
Neſcia gens Superûm triſti bellatur in auro,

Inque auro bibit humanum malè ſana cruorem.
 Poſtquam ergo terras obiit, longéque repoſtos
Per terras populos, tenui quâ Boſphorus vndâ
Diuidit Europam atque Aſiam, ſupra ſtetit arduus.
Hîc dolus & virtus, reliquum ceu nulla per orbem
Bella forent, curæque omnes miſcentur in vnum.
Virginis Hic Annæ ſpumantem ſanguine cernit
Licinium, & Chriſti meditantem euertere gentes.
Flauiaden contra, pulſis ex orbe Deorum
Numinibus, ſolum terris aſciſcere Chriſtum.
Hæc ſtudia & mores populorum ſummus ab alto
Dum genitor cœlo ſpectat: chariſſima patri
Relligio in genua incubuit, nutúque quid optet,
Iuſſa loqui, os ſanctum tandem hæc in verba reſoluit:
 Terrarum, cælique potens, æuíque repertor,
O! genitor: Num pulſa tibi ſententia retro eſt?
Tu natæ lacrymas olim, dum crimen Adami
Et triſtes hominum caſus exterrita flerem,
Ex alto miſerans cælo, hæc promiſſa dediſti.
(Non etenim longo tantum decus excidet æuo)
 Parce metu nata, & fati ſecura futuri
Hæc animis hauri. Luſtris labentibus ætas
Ecce aderit, mea cum ſoboles demiſſa per auras
Corruptum vitiis, veræque ſalutis inanem
In melius referet patriis virtutibus orbem.
Hac ego ſpe caſus hominum ſolabar, & ægras
Nequidquam in longum ducebam credula mentes:
Fulminibus ſedenim obruimur, cœlíque ruinâ.
Quin etiam clauſtris pontus malè liber apertis
Heu! totas miſeris hauſit cùm ciuibus vrbes.

Digitized by Google

Vix iterum oceano madidum caput vuida tellus
Extulit, humentes etiamnum vertice ſyluæ
Siccabant riguas nitido ſub ſidere frondes;
Ecce iterum atque iterum hæc eadem promiſſa dediſti.
Tandem ergo trâherent ſenium cùm ſæcula, longo
Victa ſitu, & vitijs horreret ſqualidus orbis;
Filius ecce tuus ſummo deſcendit Olympo;
Atque adeo haud ſegnis triſti ſe includere circo,
Regnatorem Orci, ſpoliis, animíſque ſuperbum
Egregius fragili bellator arundine fixit:
Victor morte ſuâ, mediâque in morte triumphans
Felici ſpolia in ligno ſuſpendit opima.
Nos igitur facile imperium, nos mollia regna
Sperare, & rebus curas lenire futuris.
Heu! fruſtra. námque ille recens à vulnere prædo
Ægreſcit magis, atque omnes exſuſcitat iras.
Ille tuæ florem pubis, Sanctíque ſenatus
Canitiem, & totos inceſtat cæde penates.
Nil ferro queror, aut properatas ignibus atris
Per tormenta neces, pendentis ab aëre furcæ,
Nil crudele probrum, nil noſtra in funera verſum
Quem tua ſubſidio pietas quæſiuerat orbem.
Eſt tamen, eſt pudor ille tuus, quos ſanguine fratres
Filius eſſe iubet, tot iam vertentibus annis,
Sacrilego pecudum ritu, per templa Deorum
In flammas tortos cædi. Proh! funera quanta
Licinius, quantos amens dat ſtragis aceruos?
Aſpice, vt illius crudelis dextra, tuorum
Sanguine fumet adhuc, vrbéſque cruore redundent.
Scilicet hoc Superos facit, atque hâc itur ad aſtra?

Sed pauci rapuere viam: pars magna retrorſum
Aut cadit, aut ritus ſacros exoſa recedit.
Da pater hanc veniam, lætis victoria pennis
Ad noſtras allapſa tuo ſi munere turmas
Certa venit, tollet quanto ſe gloria plauſu
Chriſtiadûm? vndantes populos vix limina templis
Accipiens, ruet omne nefas, crimémque peroſæ
Sacra tibi paſſim ponent altaria gentes.
Sat ſceleri & furiis licitum; miſerere tuorum,
O genitor, natæque preces placabilis audi!
His victus lacrymis, tenero pia viſcera ſenſu
Intremuit pater, & vultu quo nubila cæli
Diluit abſtergens, & Mundi templa ſerenat:
Surgentes trepido natæ ſub pectore motus
Preſſit, & auguſtum reuocauit in ora decorem:
Oſcula tum libans, placidus ſic incipit ore.
Non vt rere, mihi priſcæ ſententia mentis
Verſa retro eſt, neque te per longa exordia ducam,
Eluſamve dabo, nata; Hæc tu ſenſibus imis
Admitte, afflictis quondam ſolatia rebus.
Ipſa vides gentémque tuam, populoſque profanos
Omnibus in ſe ſe telis concurrere; poſtquam
Craſtina puniceos aurora oſtenderit ortus,
Vltima terribili miſcebunt prælia marte.
Hinc tibi prima ſalus; fractis nam viribus hoſtis
Aut fugiet, crudáſve dabit per vulnera vitas.
Flauius hîc animis ſuperans, & cæde recenti
Toruus adhuc, aras omnes, & templa Deorum
Eruet, ac Stygiâ ſoluet formidine gentes.
Tu niueis circùm terras inuecta quadrigis

Arua per, & pagos, turritáſque arcibus vrbes
Iura dabis, furiis miteſcent ſæcula pulſis:
Te Pietas, te cana Fides, te lætus & omnis
Virtutum chorus, hinc atque hinc comitatus euntem
Indicet feſtos iam ſancta per oppida ſoles.
Plurimus ille quidem noſtris operabitur aris,
Atque tui cultum in natos velit ire, paternis
Degeneres ſtudiis natos: Namque heu! malè fortes
In te olli vertêre manus: Neque reſpice Graios,
Infidas animis gentes. Hoc cardine niti
Gnata caue. Viden' vt forti ſe robore tollat
Francigenûm Herricus ductor, conſpectus in oſtro
Vt volitat, niueæ nutant vt vertice criſtæ,
Atque humilem ſupra eſt regali vertice pubem.
En gnata, illius naſcetur origine fortis
Clouius; Hic Francis expugnet inania Diuûm
Numina, de tabulis, ſpoliíſque haud vanus opimis
Rite triumphator, Gothico de vertice rapta
Ad ſacros primus figet donaria poſtes.
O! felix prole ante alios, quo principe longis
Ordinibus, ſancti ducent exordia Reges
Omnes æthereo perfuſi corpus oliuo,
Omnes ættherêa velati tempora fronde.
Hinc lapſis licet auxilium tibi quærere rebus,
Mœſtitiam triſtis numquam patiere repulſæ:
Quâ terris quáque Occeano, quacunque vocaris,
Ecce tuæ Francus laudis, decoríſque redemptor
Illuſtres pretioſa petet per vulnera mortes.
Quin etiam Heſperio lætam dignabitur orbe,
Et regno Latij; Franco tibi munere faſces,

Et rigidas ſupplex ſummittet Roma ſecures,
Septenâque humilis dominam venerabitur arce.
Italiæ quoties ſuperatis Alpibus Hunnus,
Aut Gothus, aut Herulus, Scyticâve tyrannus ab Arcto
Incumbet trepidæ, priſcum tibi Francus honorem
Aſſeret, & vindex antiqua in iura reponet.
Hæc ait, & totum concuſſit numine Mundum.
Mane ſub auroram totas educit in hoſtem
Flauiades turmas; non ille erumpere contra,
Non æquo dare ſe campo, ſed tuta fouere
Mœnia, & in longum lentus producere bella.
Ergo Chriſtiadæ vallum cinxere coronâ:
Licinius Graijs Thracas, Phrygióſque Latinis,
Atque Arabas Celtis, Mauros opponit Iberis,
Indigenis Nili gaudentem morte Britannum.
Francigenas, magnus quos inter dura ſubire
Prælia Flauiades ſolitus, cum flore ſuorum
Excipit, accendunt martem lituíque, tubæque.
Forte fuit, velut in præſagia certa futuræ
Sortis, & æternæ ventura in ſæcula pacis;
Celtarum vt proceres, Franca cum gente coirent
Aggreſſi pariter decumanam euertere portam:
Addiderant ſe ſe Scoti, paritérque fremebant.
Non procul extabat ſummo ſuper aggere turris,
Fulminat hinc Cajus, neruo quot tela ſonanti
Torquet agens, leto tot fortia pectora voluit.
Principiò Anſbertum magna ſe mole ferentem,
Qui quater & decies acie conflixerat, vſque
A puero ſemper Conſtantia caſtra ſequutus.
Addidit & fortem Ornanum, dum lampada quaſſans
Acer

Acer inextinctos affigit poſtibus ignes:
Gallus vterque, eademque pares in bella ruebant;
Quos neque fatali ſeiunxit funere mauors.
Addidit & geminos, vnâ quos nocte, ſub auras
Ætheris, emiſit Ligerino in litore mater;
Gnoſſia tendentem Sulmonem ſpicula contra,
Nudantémque latus dextrum Nanneſtora, fratri
Dum venit auxilio pronus, retinetque cadentem;
Mutua complexi cecidêre per oſcula fratres.
Summis præterea diſpoſta Phalarica pinnis,
Pérque cauas turris longè iaculata feneſtras,
Summouet inſtantes cuneos, fractóſque repellit.
Poſtquam animis ſemel exarſit, ſe mittit ab altâ
Licinius turri, & portas iubet eſſe patentes.
Voce hoſtem magnâ inuitans. Duo maxima Thracum
Corpora, Nicoleum Damoclis, Peliæque ſuperbum
Caſtora, pro foribus ſtatuit: qui limen vtrúmque
Circumſtent: ipſe actutùm ſex millia pubis
Promouet, ac medios ardens erumpit in hoſtes.
Androgeos, qui mole gygas, qui corpore totas
Exuperat turmas, ſua quem fortiſſima matrum
Rhea Caledonio durauerat æquore natum;
Licinium contra primus pugnare duello
Ambiit. Ingentis molitur pondera clauæ,
Suſpendítque humeris pharetram; non illa ſagittis,
Sed iaculis, gæſíſque ſonat. Prior ergo frementem
Feruidus ex alto collectis viribus haſtam
Euibrat: innocuus læuum latus inter, & anſam
Curuati cubiti dilabitur impetus, atque
Caſtora præcipiti traiectum turbine cædit.

At non hoc (inquit Cajus) quod miſſile libro
Effugies, dixit, telumque immane coruſcat.
It iaculum, & ſummos humeros hirſuta ſecundum
Colla ferit, magno fluit ater vulnere ſanguis.
Horrendum Androgeos viſo iam ſanguine frendet
Clamorem ingentem attollens, nec iam ampliùs artis
Aut pharetræ memor, at furiis turbatus & irâ
Ambabus clauam manibus, moriturus & ipſe
Corripit, atque hoſtem petit: Altæ robora clauæ
Caïus obliquo declinans corpore vitat;
Et iaculo, dum iret præter, quod forte gerebat,
Perculit, ac ferrum ſpumoſo in corde reliquit.
Ille cadens vaſto tremefecit pondere terram;
Intonuit circùm tellus, tremefactáque caſtra.
Hauſta coit Scotis circùm præcordia ſanguis,
Mox idem refluit, magnâque exæſtuat irâ.
Qualiter in calcem ſi quando mittitur imber,
Spiritus in toto qui corpore plurimus errat,
Cogitur in centrum; fundóque repulſus ab imo
Ægreſcit velut indignans, & concipit ignem.
Tandem illi campo fracti ceſſere relicto.

Ecce autem Aſtyorix, ſequitur quem Gallica pubes,
Licinio ſe ſe opponit cum flore ſuorum.
Tum verò exoritur facies triſtiſſima belli:
Optima præcipiti voluuntur corpora leto,
Sternitur omne ſolum, reſtagnat ſanguine tellus.
Non iræ cecidere tamen, poſt fata minantur.
Caïus hîc Celtam media inter prælia regem
Sanguine purpureum verbis inuadit amaris.
Chriſtiadas in nos duro contendere marte

Digitized by Google

Atque armis furere in Superos vtcunque ferendum:
At te, quæ Furiæ inſtigant, vt numina cultu
Quæ vereare, eadem ferro flammíſque ſequaris.
Talibus Aſtyorix exarſit, & iſta reponit.
  At neque nos, neque tot populi, quos cernis in armis
In ſuperos ruimus, ſceleratáque bella mouemus.
Hæc te tela petunt quem regni cœca cupido
Armat, & æternos Diuûm prætendit honores.
  Accenſi veluti ventoſis follibus ignes
In flammas magis erumpunt, atque acriùs ardent:
Haud aliter tali ſermone excanduit ira
Bellantum, vario tentant diſcrimine martem,
Alternántque vices: Telis in prælia feruent
Haud quaquam paribus, ſed nec par robur vtríque.
Nam clypeus vaſtos gallus defecit ad ictus,
Futilis & geminas in partes diſſilit enſis.
Ergo illum Cajus ferro traiecit inermem,
Armaque culpantem fragili fabricata metallo.
Tum Gallos vitæ pertæſum eſt, agmine facto
Irrupere; Aſiæ fortiſſima pectora ſeſe
Obiiciunt medios, ſub duro triſtia marte
Bella recrudeſcunt, vires furor addit, & artem
Confundens magnos congeſſit ſtragis aceruos.
  Oppoſitis veluti ſurgunt cùm partibus orbis
Hinc Notus, hinc Boreas; Boream comitantur euntem
Et Glacies, & Hyems, Frigúſque, Niuéſque, Gelúque:
Dura Notum ſequitur Grando, tonitrúque ſonorum,
Fulguráque & rapidi cœcis in nubibus Ignes:
Ardua terrarum ingenti tremebunda tumultu
Fulminibus latè fumant, atque imbribus atris

Stirpitùs euulſæ ſegetes ſyluæque trahuntur.
Incidit in Gallos duri vis maxima belli,
Iámque fatiſcebant, cùm natus Agenore pubem
Francigenam Herricus denſatis rite maniplis
Admouet, oppoſitâque hoſtem legione moratur.
Ante alios Colchâ Prochorus de gente fremebat
Vociferans. Quò vos Franci? quò deinde ſuperbi?
En vos caſtra vocant, & apertis mœnia portis,
Excipit hunc telo, non verbis, Hectore cretus:
Atque haſtam intorquet. medium ſecat aëra cornus
Francica, dira fremens, oculóque infixa ſiniſtro
Trans cerebrum penetrans iuit, cadit ille ſupinus:
Agglomerant ſe ſe ſocij, iunctíſque reſiſtunt
Viribus haudquaquam: Nam Xammum Erricus &Hiram,
Eminus hunc iaculo ferit, illum cominus enſe
Perculit: Hinc Maurum Tharabam, Nomadémq; Zaïrum
Addit ouans, vaſtátque horrendâ cæde cohortes.
Funeribus circùm horret ager, dúmque omnia letum
Occupat, ardentémque ſtupens in prælia turmæ;
Ipſe etiam (neque enim morti ſubducere quenquam
Arma, animíque valent) metas peruenit ad æui.
Ecce autem Aligerûm princeps, hoc cardine rerum,
Æternum genitorem adiit, precibúſque volentem
Aggreditur Michaël. Quoniam tua magna voluntas
Hectoridem vetat in terris ſupereſſe, tyranno
Ereptum Stygio ſaltem defendere fas ſit,
Inque tuas vitij purum tranſcribere ſedes.
Aſpice, vt ille tibi vitam tua caſtra ſequutus
Eheu crudeli confoſſus vulnere fundat.
Adde tot illius ſanctâ de ſtirpe nepotes,

Quos Meroues, quos & Carolus, fortíſque Capetus
In ſera eductos olim trans ſæcula mittent:
Nulla tuos æquè tibi gens perſoluet honores,
Talibus oranti ſummus pater annuit. Ergo
Franciadæ Errico ſummis è turribus acta
Fraxinus ad dextram venit ſuffixa papillam,
Et iecore in medio tepuit. Tum protinus ille
Armigero. Mea ne rapidas in bella cohortes
Atque animos pubis ſuccenſos marte retardent
Fata, viâ paulùm ſepone: hoſtíque furenti,
Et caſtris ſtatue aduerſum; Solatia mortis
Maxima erunt, pugnas ſpectantem excedere vitâ.
Atque hæc Franciades, cui paucis armiger Iphis
Armoricus, ſanctas Chriſti qui nuper ad aras
Sacrilegos Diuûm ritus damnarat, & artes.
Magnanimos Errice inter fortiſſime Reges,
Hæc vtcunque decent generoſos facta: caducum
Eſt tamen, indignúmque animis cœleſtibus, æui
Quidquid habet finem. Noſtræ poſt tempora mortis
Sanctior, & nullo quàm cælum terminet æuo
Vita manet, decet huc totos aduertere ſenſus.
Exin Chriſtiadûm narrans myſteria, pandit
Quid Chriſtus, quid ſancta Trias, quæ præmia morum,
Quæ ſtygiis ſontes vexent tormenta ſub antris,
Et tandem Chriſto, tinctum luſtralibus vndis
Aſſerit: Ille ſacro perfuſam flumine, lætus
Æthereas animam cæli tranſmiſit ad arces.
O! felix longè ante alios, cui bellica facta
Et decus & nomen populos fecêre per omnes:
Quem ſuper aſtra tulit facilis clementia Chriſti

Teli mucro trabem penetrat, mox ignis inhærens
Corripit, & rapido per tigna volumine ſurgens
Cum ſonitu, toto dominatur corpore victor.
Illa cadit tandem, & magno ſublapſa fragore
Ingentes aditus caſtrorum in viſcera pandit.
Hîc coëunt hoſtes, ſummâque crepidine foſſæ,
Stant denſi, tectíque armis ſupera omnia complent.
Chriſtiadæ iactis illos depellere certant
Miſſilibus, torto Balearis verbere fundæ,
Liuenti plumbo, & longè fallente ſagittâ.
Vt patuêre aditus ſummoto milite, lætam
Ponte ſuper foſſam iacto; ſimul omnibus armis
Scandit equum, ſimul & caſtris apparuit ingens
Flauiades: olli ſubito trepidare tumultu,
Aut latebras captare, fugámue capeſſere turpem.
Ionio qualis ſe gurgite tollit Orion
Horridus in clauâ, atque auro radiantibus armis,
Arboribúſque, ſatíſque illum tremuêre minantem
Agricolæ, & trepidi petierunt litora nautæ.
Parte alia Caium, Celtas, Francóſque morantem
(Quos inter Conſtantiaden pugnare ferebant).
Saucius ora Phlegon mediâque à cæde receptus
Admonet irrupiſſe hoſtem, iam caſtra teneri,
Omni parte fugam fieri: nil territus Heros,
Ecquid Flauiaden (inquit) mox affore cernes?
Ille refert, te capta vocans per caſtra requirit.
Nil Cajus ſuper his, tacitus ſed plurima voluens,
Bellatorem admiſit equum: ſeu protinus hoſti
Obuius æquatis veniens concurreret armis:
Effuſas ſiue vt turmas, caſtríſque ruentes

Siſteret, aut dubiæ ſi ſpes iam nulla ſalutis,
Palantes deſerta viros ſub ſigna vocaret.
Hæc ſecum ipſe putans animo, cum robore toto
Militiæ, ſua dira fremens in caſtra redibat.
Flauius aduersâ obijcitur regione viarum,
Quem Iuuenum generoſa phalanx, vallóque ſuperba
Reſciſſo, circùm exultat: rectoribus acres
Igneſcunt animi, totúſque recurrit in ora,
Et martis furor, & quæſitæ gloria palmæ.
Licinius prior. At, Flaui, certamine iuſto,
Arguet iſta dies, num falſo nomine totum
Fama tui, noſtrúmque decus compleuerit orbem,
Cui dabit omnipotens pater, aut ſua dextera tantum
Deferat imperium, dominúmque Europa ſequatur
Atque Aſia. Hæc contrà ſubridens ille reponit.
Nunc demum, Valeri, iuſto contendere marte
Eſt placitum tibi, cùm noſtris circùm vndique ſepto
Præſidijs, letum nulla eſt exire poteſtas.
Vana tamen quantùm ſuperet tua numina Chriſtûs,
Quàm potior bellum regat, hæc per prælia noſſe
Iam dabitur. Vos ſtate viri: ſic ille. Cohortes
Chriſtiadûm interea fremuerunt murmure cœco
Indignum, qui marte nouo, noua prælia tentet
Iam victus, iam fœdifragus. Velut æquora primo
Quando Aquilone fremunt, ſiluáſque interſtrepit Eurus.
Paulatim tamen incipiunt decedere campo,
Et fortes medio Reges comprendere circo.

Qualiter Æthiopum loca per deſerta, leones
Sæpe duo, quos aut veneris prædæve cupido,
Aut amor imperij truculenta in prælia mittit,

Ilia

Ilia vterque ſibi repetito verbere caudæ
Tundit acerba tuens, & triſtes excitat iras:
Abſiſtunt oculis flammæ, tum pectus acerbos
Dat gemitus, horréntque iubæ per colla, per armos:
Non alia eſt Regum facies in bella ruentum.
Intentis fortunam oculis ſortitus vterque,
Arduus ærata præfixum cuſpide telum
Spargit agens, aër circum trepidantibus auris
Sibilus inſonuit: tunicam per mollia vincla
Quà galea extremam committit, turbinis inſtar
Licinio venit haſta, cutémque obliqua momordit.
Flauius obiecto venientem vmbone repellit:
Mox aliam magnis connixus viribus ardens
Ingerit, illa volans clypei tranſuerberat oras,
Et latere in læuo libauit adacta cruorem.
Hîc Conſtantiades hoſtili ſanguine viſo,
Lætitiâ fremit, & Chriſti fremuêre phalanges.
Ipſi etiam Caio maiori robore ſurgunt
Iræ, animíque: ergo vires collegit, & infit.
At non hæc magicâ vitabilis arte ſagitta,
Nec mihi te vano ſubducet numine Chriſtus.
Hæc ait, atque haſtam libratum pronus in ictum
Molitus, ſummas excuſſit vertice criſtas.
Deripiunt vaginâ enſes, luſtralibus vndis
Heduus antiſtes, verbíſque potentibus illum
Chriſtiadûm ritu, ſancto de more piarat.
Tartareo hunc vates reſtinctum fonte canebant,
Impreſſúmque notis cæleſtibus: æthere toto
Ferri acies micat, & cædes, letúmque minantur.
Licinius prior inuadit, ferrúmque coruſcans

Os petit, obiectum celer ille enſem enſe refutat,
Atque vnà rapidis celeres dum curſibus irent
Præter equi, ferit auerſum, nutauit vterque
Caïus, & ſonipes. Non ergo ſe obuius vltra
Ferre parat, torto ſed feſſum eludere gyro
Certus, cornipedem magnum circum egit in orbem:
Quem flexo pariter curſu fortiſſimus Heros
Orbibus implectens orbes ſectatur; vterque
Et fugit, & ſequitur ſimul, atque vrgetur & vrget.
Licinij ſonipes totis cùm fertur habenis
Alta fremens, teli quod forte iacebat, acumen
Calce premit nitens, penetratur cuſpide cornu
Altiùs, & viuo tentantur vulnere nerui.
Continuò quadrupes læuum reuolutus in armum
Corruit in præceps: Heros ſe cum omnibus armis
Ilicet in terram ſaltu dedit: arduus, ingens,
Turbidus, ínque pedes medio ſtetit æquore campi
Fulmineam voluens aciem; cui Flauius ore
In placido. Nam quid trepidas? haud vincere forte
Flauiadæ fas eſt: tibi equum, ſortémque remitto.
Deſilit actutùm, & paribus ſe ſiſtit in armis.
Interea Aligeri, ſeu quos damnauit Auerno
Omnipotens, ſeu quos æterni Regia cæli
Felices operum excepit, vitæque beatos,
Succincti nimbis, & multa luce coruſci,
Ingratis reſides ſpectant ex æthere bella,
Et quæ iuſſa colunt, oderunt otia fortes.
Tartarei inprimis prædones, maxima quorum
Res agitur, ſtudijs ardent, animíſque duellum
Tollere, & inſtanti Caium ſubducere fato.

Cælicolæ contrà iuuenes, certamine tanto
Res ſtygias fundo verti, ſæuíſque ſuperbum
Regnatorem orci ſub tartara nigra remitti
Lætati, magnis animis votiſque fauebant.
Et ni magna Dei vetet, atque æterna poteſtas
Infenſis vtræque acies in prælia ſignis,
Vt quondam irruerent: mediâ quos Chriſtus in æthrâ
Talibus inuaſit, tum facta ſilentia terris.
Me penes, & belli, pacíſque æterna poteſtas:
Iudicium mundi, rerúmque arbitria ceſſit
Omnipotens nato pater: hæc eſt noſtra voluntas
Maxima, quam nulli poſthac reſcindere fas ſit.
Sat Stygiæ licitum genti, ſat magna dederunt
Funera, ſat noſtro virtus ſpectata cruore:
Hac ſæuiſſe tenùs nimium eſt. Nunc integra morum
Et pietas & caſta fides, aſſertáque noſtro
Sanguine Relligio, totum dominentur in orbem.
Quod ſupereſt; iſthæc ſeſe in certamina nemo
Miſceat: is vincet, cælo quem vincere ſummus
Annuerit pater, & præſens ſub pectore virtus.
Dixerat, & totum tremefecerat æthera nutu.
Aëriis ergo in campis cæleſtia ſurſum
Agmina, fatali ſtabant ſuſpenſa duello:
Mortales infra cingebant caſtra cohortes:
Totus in ancipiti trepidat certamine Mundus.
Intereà magnos ſæua inter prælia Reges
Exercet ſub marte fero labor: aduocat omnes
Ira animos; virtute, dolo, pugnatur & arte.
Ictibus ingeminant ictus, nunc aurea flictu
Scuta ſonant, nunc & repetito verbere caſſis

Immiti vt quondam crepitant ſub grandine tecta.
Iam largum mittit Cajus per multa cruorem
Vulnera, paulatim cedunt cum ſanguine vires.
Ipſe tamen ſuperans animis & pectore firmo
Suſtentat mortem, & fatum virtute moratur.
Tot poſtquam traxiſſe moras, longíque laboris
Flauiaden puduit, collectum à corpore toto
Explicuit robur, ferrúmque reduxit ab alto.

Non ſecùs ac nemoris magnum decus, ardua pinus
Vertere quam dura lignator forte bipenni
Inſiſtit, ramos primùm tremit icta comantes
Mox huc atque illuc duro ſub verbere nutans,
Et luctata diu, tandem concuſſa ruinam
Traxit, & ingenti ſtrauit ſub pondere ſiluam,
Haud aliter Cajus poſtremi vulneris ictum
Non tulit: ancipiti nitens veſtigia greſſu
Concidit, & toto conſtrauit corpore campum.
Ingentem clamorem acies vtræque dedêre,
Reſponſant valles, ſonitúmque ad ſidera iactant
Flauius actutum lapſo ſuper aſtitit ingens,
Impreſſitque genu læuum, dextrâque comantem
Eripiens galeam, flammato hæc addidit ore.
Nunc vbi Licinius nobis ille eſt? vbi ſæui
Effera vis animi? Chriſtíque exoſa clientes
Impietas? vbi nunc nobis & Iupiter, & Mars?
Sic fatus, ſtricto gladium mucrone coruſcat.
Ille ferox, medio quamuis in limine mortis
Túne minis terrere paras. & frangere leto,
Aut vitæ illecebris ſperas illudere, belli
Quem medias acies inter, cædéſque cruentas

Miſit in imperium Mauors? nec talia tecum
Iam pepigi: vitam nil deprecor, vtere fatis;
Si te vera tamen, nec inanis gloria Chriſti
Omnes per populos oſtentat: reſpice tandem
Ille crucis ſæuo vt pendens in ſtipite, duris
Exhauſtus pœnis, pacem tamen hoſtibus oret:
Inque vocet vitam, ſtygiâque à morte receptet.
Tu fratris iugulum petis, atque in cæde triumphas.
Toruus ad hæc Conſtantiades. poſt tanta piorum
Funera, poſt ſparſas ſcelératâ cæde tot vrbes
Chriſtiadûm, ſanctóque vndantem ſanguine Mundum
Ten' Chriſti meminiſſe? crucémque obtendere tantis
Auſibus? Has inter voces, dum nomine Chriſtum,
Atque crucem toties repetit, ſubſidere viſi
Senſim animi, tumido paulatim corde tumultus
Languere, inque vicem placidi ſuccedere ſenſus.
Ergo humili cælum teſtatus lumine, pauca
Subiicit hoc demum. Chriſtus te hoc funere, Chriſtus
Eximit, & vitam meliora in fata reſeruat.
Dixit, & ex vno geminos tulit hoſte triumphos.

Google

ERRATA SIC REPONENDA.

P*Ag*. 10. Sarca , *repone* Sacra. *Pag*. 12. *verſ*. 21. exemplo , *repone* extemplò. *Pag*. 51. noſtro *repone* noſtrum. *Pag*. 88. decoris , *repone* decori. *Pag*. 182. tamdem , *repone* tandem. *Pag*. 195. gauder , *repone* gaudet. *Pag*. 207. Pyrenem , *repone* Pyrenen. *Pag*. 210. Nynphis , *repone* Nymphis. *Pag*. 222. vero , *repone* veto. *Pag*. 233. Iamque Cares , *repone* Iam Cares *Pag* 251. cnpidine , *repone* cupidine. *Pag*. 263. fereban , *repone* ferebant.

Digitized by Google

PERMISSIO R. P. PROVINCIALIS.

EGO Ludouicus Cellotius Præpoſitus Prouincialis Societatis IESV in Prouinciâ Franciæ, poteſtate ad id mihi factâ ab admodum Reuerendo Patre Noſtro Goſwino Nickel Præpoſito Generali eiuſdem Societatis: concedo, vt Liber cui titulus eſt *Conſtantinus ſiue Idololatria debellata*, à Patre Petro Mambruno compoſitus, & trium eiuſdem Societatis eruditorum virorum iudicio approbatus typis mandetur. In quorum fidem has literas manu meâ ſubſcriptas, meique officij ſigillo munitas dedi. Ambiani 13. Aprilis anni 1656.

LVDOVICVS CELLOTIVS.

APPROBATION DES DOCTEVRS.

I'Ay leu vn Liure intitulé, *Conſtantinus*, par le P. Mambrun Religieux de la Compagnie de IESVS. Fait ce dixiéme Ianuier mil ſix cens cinquante-ſept.

M. GRANDIN.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVIS PAR LA GRACE DE DIEV, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE. A nos Amez & feaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de ſon Hoſtel, Baillifs, Senechaux, Preuoſts, leurs Lieutenans & tous autres nos Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra: Salut, Noſtre amé DENIS BECHET Marchand Libraire en noſtre bonne ville de Paris, nous a fait remonſtrer qu'il lui a eſté mis és mains vn Liure intitulé *Conſtantinus ſiue Idololatria debellata*, compoſé par le Pere

Pierre Mambrun de la Compagnie de IESVS, lequel il deſireroit faire imprimer & mettre en lumiere : mais craignant qu'en ayant fait la dépence, quelqu'autre vouluſt faire le ſemblable qui luy cauſeroit préjudice, Il nous a tres humblement fait ſupplier luy accorder nos Lettres ſur ce neceſſaires : A CES CAVSES, voulant favorablement traiter ledit Expoſant, Nous lui auons permis & permettons par ces preſentes d'imprimer, ou faire imprimer, vēdre & debiter ledit Liure cy-deſſus par tout noſtre Royaume, Païs, Terres & Seigneuries de noſtre obeïſſance, en tels volumes & carecteres & autant de fois qu'il aduiſera bon eſtre, & ce durant le temps & eſpace de ſept ans, à compter du iour qu'il ſera acheué d'imprimer pour la premiere fois, faiſant deffences pendant ledit temps à tous Libraires, Imprimeurs & autres perſonnes de quelque qualité & condition qu'ils ſoient d'imprimer, ou faire imprimer, vendre ny diſtribuer ledit Liure ny d'en faire ou faire faire aucune traduction ou Paraphraſe, ny iceluy contrefaire en quelqu'autre ſorte & maniere & ſoubs quelque pretexte que ce ſoit & puiſſe eſtre, ſur peine de trois mil liures d'amande applicable vn tiers à nous, vn tiers à l'Hoſpital general de Paris, & l'autre tiers audit Expoſant, confiſcation des exemplaires & de tous deſpens, dommages & intereſts : à la charge de mettre deux exemplaires dudit Liure en noſtre Biblioteque publique & vn en celle de noſtre tres-cher & feal Cheualier ledit Sieur Seguier Chancelier de France, auant que de l'expoſer en vente, à peine de décheance des preſentes : du contenu auſquelles, Nous vous mandons faire ioüir & vſer ledit Expoſant & ceux qui auront droit de luy, plainement & paiſiblement, ceſſant & faiſant ceſſer tous troubles & empeſchemens à ce contraires. Voulant qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit Liure vn Extrait d'icelles, elles ſoient tenuës pour deuëment ſignifiées. Commandons au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des preſentes, tous Exploits neceſſaires, ſans demander autre permiſſion, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques, Clameur de haro, Charte Normande & Lettres à ce contraires : CAR, tel eſt noſtre plaiſir. DONNE' à Paris, le vingtiéme iour de Ianuier, l'an de grace mil ſix cents cinquante-huit, & de noſtre Regne, le quinziéme. Signé, Par le Roy en ſon Conſeil. MABOVL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google